

Téma

Diskuze o vzdělání

Jedním ze tří témat konference Forum 2000 v roce 2000 bylo vzdělávání. Naším cílem bylo zabývat se jím jako důležitou součástí velkých kulturních, sociálních a politických změn soudobého globalizujícího se světa. Procesy integrace světa opírající se pouze o mechanismy hospodářského, technologického a právního propojování jednotlivých částí světa, mohou - nebudou-li současně provázeny změnami ve znalostech, ve zručnostech, v hodnotových orientacích a v postojích lidí - vyvolat velké krize až ostré konflikty mezi jednotlivými regiony světa.

Důležitým nástrojem, který by mohl přispět k prevenci takových krizí a konfliktů, je vzdělávání. Soudobé formální soustavy vzdělávání jsou však vybudovány na axiomech, které korespondovaly odlišným společnostem než těm, ve kterých žijeme a zejména budeme žít. V evropských společnostech je tím např. role, kterou měly školy v rámci národního státu, v jiných společnostech to mohou být jiné podmínky relativně uzavřených komunit a států. Základní podoba soudobého školství v západním světě je nepochybně důsledkem formování národního státu a zejména první a druhý stupeň škol byl klíčovou silou vytvářející v Evropě národní identity. Podobnou roli měly i některé obory, např. historiografie, někdy také geografie, literatura, aj. Problém univerzit a tradic, které vznikly v 19. století a dříve, je odlišný. Zároveň je však uplynulých padesát let jedním z nejslavnějších období dějin této instituce. Přesto se však klade znovu otázka o nutné přeměně univerzit, mimo jiné právě v důsledku globalizačních procesů. Difuse západního typu vysokých škol do odlišných částí světa naráží rovněž na četné problémy.

Přes naléhavost těchto otázek zůstávaly problémy vzdělávání do velké míry stranou pozornosti diskusí o globalizaci. Pražská konference chtěla alespoň částečně tuto mezeru vyplnit a na prvním místě chtěla celé toto velké téma strukturovat a položit relevantní otázky. Oblast vzdělávání se nemůže přirozeně procesům globalizace vyhnout. Je svým způsobem jeho součástí, ne-li jedním z jeho faktorů. Hlavním cílem prezentací a diskusí konference v roce 2000 v této oblasti proto bylo:

- objasnění a identifikace jak pozitivních tak i negativních dopadů globalizace na obsahy, formy a struktury vzdělávání a vzdělávacích systémů, ve zkratce, co přináší globalizace a čím eventuálně hrozí;
- jaké důsledky globalizace by měly být vyvozeny v oblasti vzdělávací politiky rozvinutých, zemí, zemí třetího světa a zemí post-komunistických;
- čím může vzdělávání přispět k určité nezbytné humanizaci globalizačního procesu.

Vzdělávání samo o sobě, ať už v souvislosti s globalizačním procesem anebo nezávisle na něm, prochází na prahu 21. století důležitými změnami a snad i jakousi mutací. Lépe řečeno, je vystaveno několika klíčovým výzvám, na které se snaží odpovědět již během posledních deseti až dvaceti let, se kterými se o to víc bude muset vypořádat v budoucnosti a o kterých Forum 2000 také pojednalo. Jednalo se např. o:

- imperativu a konceptu celoživotního učení, který se stává principem pro rozvoj vzdělávání takřka na všech jeho úrovních;
- reformě vzdělávání v perspektivě jeho adaptace na požadavky "společnosti vědění";
- důsledcích a potenciálu nových informačních a komunikačních technologií pro vzdělávání;
- nevyhnutelné expanzi vzdělávacích systémů (zvláště na jejich vyšších úrovních) a současně o naplnění požadavků rovnosti příležitostí pro dosud málo zúčastněné sociální skupiny, tak, aby se čelilo jednomu z pravděpodobných a zároveň negativních důsledků globalizace, tj. oddělení "globálně komunikujících elit" od lokálně uzavřených sociálních skupin, které se prakticky nepodílejí na výhodách globalizačních procesů;
- spojením přípravy k praktickým zručnostem komunikovat mezi rozdílnými kulturami obchodními, technickými a právními na jedné straně, se schopnostmi tolerovat tyto rozdíly a připravovat myšlení a jednání lidí k životu v nadnárodních komunitách na straně druhé.

Nejznámější a nejhmatatelnější aspekty globalizačního procesu se ovšem projevují v oblasti ekonomické. Neméně důležité jsou ale jeho důsledky ve sféře kulturní a duchovní, na které se Forum 2000 také zaměřilo. Bylo proto důležité, že se diskuse o vzdělávání prioritně zabývala právě těmito oblastmi a důsledky.

Zpracovali: Jiří Musil, Ladislav Čerych

Kultura a umění v globalizovaném světě

V minulých staletích byla kultura a umění jedním z motorů propojování národů a oblastí. Zatímco "běžný" člověk se mnoho nenacestoval, umělečtí tvůrci putovali ze země do země - ať už zváni panovníky a mecenáši nebo z vlastní aktivity. V antickém starověku se to týkalo především rétorů, jejichž mnohotvárná aktivita v médiu jazyka asi nejvíce odpovídala tomu, co dnes nazýváme "intelektuálem". Od vrcholného středověku až po naše časy jsou "poutníky" především hudebníci a výtvarníci - ti, jejichž obory jsou díky nezávislosti na médiu jazyka přirozeně "světovější". Naopak, obory s jazykem spojené se od vzniku národních literatur často cítily tendenci k "nadanárodnosti" a "globálnosti" ohroženy, neboť

"stát se světovými" pro ně znamená se svého původního média tvorby skrze překlad vlastně zřítí.

Dvacáté století však přineslo pro umění i problém dříve neznámý: Masová a především elektronická média šíří spotřební kulturu, která je "globalizovaná" už skrze své médium. "Tradiční" a "velké" umění se musí s náporem této nové kultury vyrovnávat.

Forum 2000 proto věnovalo v letošním roce jeden ze dnů svého jednání právě otázkám kultury a umění v globalizovaném světě. Pozvalo k rozpravě jednak některé teoretiky kultury, jednak výkonné umělce, kteří dotek či střet "národního" a "světového", "výsostného" a "všeobecně srozumitelného" zažívají ve své zcela konkrétní tvůrčí činnosti.

Během "kulturního dne" byly položeny tyto základní otázky o vztahu umění a globalizace, a to v obojím směru:

1. Co znamená umění pro globalizaci - je i dnes jejím vehiklem nebo spíš jedním z "center odporu", a v čem?
2. Co znamená globalizace pro umění - je šancí, výzvou nebo ohrožením, a v čem?

Účastníkům diskusí jsme se nesnažili podsouvat odpovědi. Zato jsme jim jako inspiraci nabídli několik dalších, dílčích otázek:

Jakou úlohu mohou v globalizovaném světě hrát jednotlivé národní kultury - zvláště ta jejich část, vázaná na jazyk (literatura a do značné míry divadlo)?

Jak pociťují umělci z jednotlivých národů tlak "světové" kultury, do jaké míry pro ně splývá s kulturou americkou?

Jak se liší situace národních kultur, které jsou ex definitione menšinové (evropské národy "pod padesát miliónů", národy Afriky), od situace těch, jejichž jazyková kultura alespoň někdy "světovou" byla, a už není (Italové, Němci, Francouzi)?

Je situace uměleckých oborů, nevázaných na jazyk, zvláště hudby, opravdu "snazší"?

Je umění už natrvalo věcí menšin, zatímco většina lidstva je odkázaná na konzumaci mediálního kýče?

Jak se umělci dívají na téma "mesaliance" některých svých kolegů, kteří "sestupují" do světa médií a "vyššího populáru"? (fenomén "tři tenoři" apod.)

Má, může a smí umění i ve 21. století hrát úlohu národního, politického či jiného buditelství (fenomén feministické kultury) - nebo má, může a smí rezignovat na vazbu se společností (či společnostmi) ve jménu "čistého umění"?

Zpracoval: Doc. Martin Putna

Náboženství v procesu globalizace

Globalizace je sociokulturní revoluce, která se v mnohém ohledu týká náboženství:

- jednotlivé náboženské systémy se dostávají do těsnějšího kontaktu, náboženství jsou nucena se navzájem konfrontovat a otevírá se pestrá škála možností vzájemných vztahů od dramatických konfliktů přes dialog po splývání,
- příslušníci různých náboženství, žijící v nábožensky pluralitní společnosti, jsou nuceni sami před sebou i před druhými hlouběji reflektovat a obhajovat svou víru - anebo se uzavírat před svým okolím, odmítat ho a démonizovat,
- proměňuje se sociální role náboženství: náboženství stávají významným nositelem a obhájcem identity jednotlivých sociálních a kulturních skupin, mohou nabývat vrchu militantní fundamentalistické směry, náboženství se mohou stát nástroji politických, nacionalistických a sociálních zájmů - anebo mohou budovat mosty smíření a porozumění přes hranice národů, států a kulturních okruhů,
- kontakt náboženství může vést k oslabení tradičních náboženských institucí a vzniku nových náboženských hnutí, někdy inspirovaných dosud vzdálenou náboženskou kulturou,
- myslitelé, čerpající z jednotlivých náboženských tradic, mohou přispět k debatě o společných hodnotách, na nichž lze budovat pravidla vzájemných vztahů uvnitř "globální vesnice", např. mezinárodní právo či úmluvy, týkající se např. etiky vědeckého výzkumu, ekologických opatření či kontroly zbrojení.

Některé náboženské proudy ovšem teorii, ba sám pojem globalizace odmítají jako ideologický nástroj západního kulturně-politického imperialismu. Bylo proto třeba si vyjasnit, jak se jednotlivá náboženství na globalizaci dívají a co pod tímto pojmem vlastně rozumějí.

Znamená "globalizace" opravdu jen jiný název pro proces modernizace, který se rozšířil ze Západu na zbytek světa, a který je zejména charakterizován jevy jako kapitalistická ekonomie, národní stát, vědecká racionalita, technologie... Jde o "American way of life", jde o "macdonaldizaci světa"? Možná nejde jen o rozšíření jedné historicky existující civilizace, nýbrž o zrod nové civilizace s vlastními sociálními strukturami. Zdá se, že tato nová civilizace relativizuje všechny dosavadní partikulární kultury včetně jejich náboženských aspektů. Jde o homogenizaci? Nebo jde o spíš o transformaci kontextu, v němž partikulární kultury žijí, aniž by nutně mizela jejich specifika? Možná, že se odehrává paralelně obojí. Jsou náboženství pevně svázána s partikulárními kulturami anebo představují něco univerzálního, věčného?

(Zajímavý je např. vývoj v katolické církvi, která patřila k prvním globálním institucím a má velké zkušenosti s vtělováním svých hodnot do různých kultur. Dnes někteří teologové v souvislosti s mezináboženským dialogem hovoří o cestě "od katolicismu ke katolicitě", o církvi jako symbolu a nástroji jednoty celého lidstva...)

Některé paradoxy globalizace:

- Globalizace je univerzalizace (západní kultury) a její partikularizace zároveň. (Robertson: partikularismus se univerzalizuje, univerzalismus se partikularizuje) Představuje sama tato skutečnost šanci či ohrožení vzhledem k univerzálnímu nároku, který tradičně vznášelo evropské křesťanství?
- Propojené společnosti operují sekulárními termíny, mají sekulární pravidla, těžko nějaké partikulární náboženské tradice by přiznaly dnešním světským společnostem transcendentální atributy. Ale společnost sama se stala nejvyšší hodnotou, vyžaduje maximální loajalitu, je kontextem každé smysluplné sociální existence - nejde tu o "náhražkové náboženství", idolatrii společnosti, případně globalizace samé? Vyskytují se různé sekty a kulty, po odeznění kultu individuality a kultu společnosti můžeme čekat nějaký kult globality. Nakolik je to výzva pro tradiční náboženství?
- Globální řád, ovlivněný západním náboženstvím, je sekulární. Mezinárodní právo není nábožensky zakotveno, politické a ekonomické transakce mají nitrosvětový charakter, žádná jednotlivá náboženská tradice nemůže vzít tento řád do své režie. Ale protože globální řád je institucionalizovaný normativní řád, občas se hledá jeho nejhlubší ukotvení ("ultimate foundation"). Co k tomu mohou říci teologové a náboženští vůdci? Jde o to, rozpomenout se na eticko-náboženský zdroj a kontext dnes sekularizovaných tradic (Böckenferde: Demokracie stojí na hodnotách, které sama nevytvořila), anebo je třeba hledat nový "světový etos" pomocí mezináboženského dialogu (Küng)?
- Globalizace produkuje pluralitu, ale ta zas vyvolává touhu po koherenci. Světový řád je velmi diferencovaný - to podněcuje volání po jednotě. Náboženské pokusy o vytvoření jednotného řádu se zdají být odsouzeny k neúspěchu, pokud nejsou vnuceny silou. Je schůdnou cestou hledat nějaké společné elementy v různých tradicích? Je možná kombinace globální tolerance a kritické výměny, aktivní účasti v partikulárních komunitách se smyslem pro přináležitost k většímu celku?

Tyto a jiné otázky bylo možné probrat v třech fázích, ve třech panelech

I. Staví tato doba náboženství před nové úkoly a výzvy?

Diskuse sociologů náboženství a teologů, zabývajících se mezináboženským dialogem, o proměnách forem a sociální role náboženství v procesu globalizace.

- Je postmoderní společnost postsekulární?
- Mění se v současnosti sociální role náboženství? Ztrácí-li se určité aspekty sociální role náboženství oproti minulosti, vznikají nové?
- Jak se náboženství proměňují vzájemným kontaktem, jak na sebe reagují?

II. Odpovědnost náboženství za lidský svět

Diskuse náboženských představitelů o výzvách, šancích a úskalích, které představuje proces globalizace pro jejich náboženské tradice

- Má náboženství měnit tento svět výhradně úsilím o proměnu mysli a duší lidí, nebo se zajímá též o sociální, ekonomické a politické struktury a poměry?

III. Spirituální a etický základ globální civilizace

Diskuse duchovních vůdců o možnostech vkladu jednotlivých náboženských tradic do základů rodící se globální civilizace

- Má už dnes rodící se globální civilizace určité specifické a sdílené (byť třeba nereflektované) morální a spirituální hodnoty a rysy?
- Existuje reálná potřeba a možnost vytvářet spirituální a etický základ nové civilizace? Tvoří se něco takového spontánně, nebo je třeba o to pečovat?
- Co zde svět očekává od představitelů náboženství? Co očekávají náboženské tradice navzájem jedni od druhých? Lze říci, že na rozdíl od velké různosti v oblasti nauky existují analogie a shody v oblasti etiky a spirituální praxe? Jakými cestami lze předat duchovní dědictví minulosti?

Zpracoval: Tomáš Halík

Slavnostní zahájení

Jiří Musil

Vážený pane prezidente, vážený pane Sasakawo, dámy a pánové, drazí hostí, kteří jste přijeli z různých částí světa a vážení hosté z České republiky!

Vítám vás srdečně jménem těch, kdo připravovali Forum 2000 v tomto roce. Scházíme se ve Vladislavském sále již počtvrté, abychom zahájili naše společné přemýšlení jak přispět k tomu, aby rychlé proměny světa označované pojmem globalizace probíhaly humánně. Připojujeme se zde k těm, kdo usilují o lidskou tvář globalizace. Chtěl bych však zdůraznit, že si plně uvědomujeme, jak nesmírně těžký úkol to je. Nemůžeme si dovolit nevidět, že vedle pozitivních stránek spojených s rostoucí celkovou propojeností světa, s hospodářským pokrokem poměrně velkých regionů naší planety, s rostoucími kontakty mezi lidmi a kulturami různých částí světa, s vytvářením nových a úspěšných nadnárodních společenství existují rovněž četná a vážná nebezpečí.

Dovolte, abych jen velice stručně zmínil některá z nich. Růst sociálního napětí jak v chudých tak i v bohatých zemích, finanční a ekonomické nejistoty, obavy lidí z chaosu a z budoucnosti obecně, ze ztráty práce, z pokračujícího zhoršování životního prostředí v mnohých částech světa, z nových zdravotních a biologických rizik a konečně z nových globálních forem zločinnosti a násilí. Co nás však myslím nejvíce znepokojuje je, že k těmto problémům patří také rostoucí xenofobie, rasismus a z toho vyplývající konflikty. Měli bychom tato rizika ostřeji vnímat a především jim čelit. Jsme přesvědčeni, že mezi nástroje, které mohou zlidšťovat globalizaci, patří prohlubování a zpřístupňování vzdělání, stejně tak jako široký přístup k informacím, umělecká reflexe, a zejména formování společných duchovních hodnot a norem. Byli bychom šťastni, kdyby naše forum k realizaci těchto cílů přispělo.

Dámy a pánové, mám tu čest moderovat toto slavnostní zahájení naší konference. První projev pronese prezident České republiky pan Václav Havel. Pane prezidente, buďte tak laskav a ujměte se slova.

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přítomní,

i já vás velmi srdečně vítám zde ve Vladislavském sále na slavnostním zahájení Fora 2000. Vítám všechny účastníky Fóra, kteří přijeli na naše třídní rozjímání z nejrůznějších konců světa.

Stalo se už určitou tradicí, že při tomto slavnostním uvítání zopakují několika větami genezi celého projektu Fora 2000. Zopakují to proto, že sestava přítomných se přece jen proměňuje a jsou zde účastníci, kteří tu jsou poprvé a možná nevědí, jak se celá věc zrodila. Idea Fora 2000 vznikla před pěti lety, kdy jsem se v jednom rozhovoru svěřil Elie Wieselovi se svým pocitem, že po světě je roztroušeno mnoho moudrých lidí pocházejících z různých kultur, z různých civilizačních okruhů, z různých zemí, z různých kontinentů, lidí velmi různých profesí - politologové, politici, sociologové, fyzici, futurologové - a že by bylo dobré uspořádat společnou rozpravu těchto moudrých lidí, kteří se tak či onak trápí osudy této civilizace a hrozbami, jež se nad ní vznášejí. Z toho vzniklo první Forum 2000, které se konalo před čtyřmi lety. Musím v této souvislosti zmínit ještě jednu osobu, totiž pana Sasakawu, který od začátku tomuto projektu přál a který se rozhodující měrou zasloužil o to, že po zdařilém průběhu první konference se mohly konat další a že se z Fóra stala trvalejší událost. Letos se koná Forum 2000 již po čtvrté. Pomalu, ale jistě vstoupilo do obecného povědomí, o Fóru se ví, je o ně zájem. To je samozřejmě dobré. Snad bych se měl ještě zmínit o tom, že na začátku byla ještě jedna myšlenka, totiž že Praha je město, které je pro tento typ

setkání svým způsobem velmi vhodné, dokonce je k tomu jakýmsi způsobem předurčené, protože v minulosti, byť už dosti dávno, bývala Praha skutečnou křižovatkou, tedy místem setkávání rozmanitých kultur, etnik, tradic, civilizačních proudů, duchovních proudů, společenských hnutí, a na tuto svoji multikulturní a svým způsobem multipolární tradici by měla Praha navázat. Zdá se mi být k tomu určitým způsobem disponovaná.

Letošní Forum, tak jako ta předchozí, má své speciální zaměření, které by se dalo velmi obecně nazvat vzdělanost. Domnívám se, že asi jedna z věcí, o níž se bude hodně mluvit a k níž se budeme na tomto Foru vracet, bude otázka, co se vlastně rozumí vzdělaností. V dnešní době se tím stále méně rozumí jakási encyklopedická suma znalostí konkrétních faktů.

Stisknutím klávesy na počítači můžeme ihned zjistit libovolná konkrétní fakta, a nemusíme si je tudíž všechna pamatovat. Co by se pojmem vzdělanost mělo asi myslet stále víc a stále zřetelněji, je schopnost vnímat hlubší a skryté souvislosti jevů, schopnost vnímat i dvojnáznost, dvojmyslnost různých jevů, vnímat nebezpečí těch věcí, které mají krásnou tvář, a naopak skrytý dobrý smysl těch, které ji navenek nemají, schopnost myslet systémově a umět též výsledky svého přemýšlení jasně a srozumitelně vyjádřit. To bude stále více úkolem vzdělanců, zatímco stále méně se vzdělaností bude myslet kompletní znalost všeho. Není myslím lidského mozku, který by mohl všechno vědět. A vůbec to není zapotřebí.

Člověk už vymyslel leccos, co může v sobě uchovávat vědomosti a informace místo něho.

Mluví se v poslední době mnoho o globalizaci. Začínám se už trochu bát to slovo užívat, protože mám dojem, že si pod ním každý představuje něco jiného, a každý to, co se mu hodí. Nicméně, mám-li ho užít, chápu globalizaci jako jev morálně neutrální. Je to prostě jen určitý jev. Globalizovaný svět se může vyvíjet skvělým způsobem, a může se i řídit do záhuby.

Bude-li se vyvíjet skvělým způsobem i bude-li se řídit do záhuby, nebude to ani vinou, ani zásluhou globalizace, ale člověka; toho, jak se chová, jakou míru odpovědnosti nese, jak je schopen vnímat hlubší souvislosti jevů. Předpokládám, že toto a desítky dalších témat budou předmětem našich rozprav, jimž přeji úspěch.

Děkuji vám.

Jiří Musil

Pane prezidente děkujeme Vám za Vaše slova. Naším druhým vzácným řečníkem je pan Yohei Sasakawa. Pan Sasakawa je známým japonským filantropem a prezidentem Nippon Foundation. Díky velkorysosti a porozumění této nadace můžeme organizovat naši sérii konferencí Forum 2000. Chci ještě také připomenout, že díky Nippon Foundation se mohou scházet také studenti z celého světa v Praze každý rok, aby z hlediska mladých lidí přemýšleli o budoucnosti. Nedávno se Studentské forum konalo také v Buenos Aires a my doufáme, že tento proces, který začal v Praze, se bude šířit dál.

Máme z toho velikou radost, a chci zdůraznit, že bez vás by to nebylo možné. Přijměte náš srdečný dík. Pane Sasakawo, prosím ujměte se slova.

Yohei Sasakawa

Vaše Excellence, pane prezidente Václave Havle, vážení hosté, dámy a pánové, dnes se scházíme zde v tomto starobylém městě v Praze, abychom zde zahájili čtvrtou konferenci Forum 2000. S myšlenkou organizovat toto forum přišel původně pan prezident Havel a já. Oba jsme se shodli na tom, že je potřeba narýsovat určitou představu přicházejícího 21. století, jakýsi návod, který by z tohoto století udělal století naděje. Rozhodli jsme se, že se toho pokusíme docílit tím, že zorganizujeme setkání moudrých lidí celého světa. Původní plán byl zorganizovat pět takovýchto konferencí, to znamená že před námi je již jen jedna. Jsem si jist, že ti z vás, kteří se zde dnes shromáždili, si plně uvědomují význam tohoto fora, které se koná na rozhraní mezi 20 a 21. stoletím. To by nám mělo dát

příležitost podívat se na to, co se událo v minulém století, možná že dokonce v minulých dvou tisíci letech. Mohli bychom se pokusit shrnout zde historii lidstva a vyslat určitou zprávu celému světu k otázce samotné koexistence. Měli bychom hovořit o tom, jak můžeme spolu žít v tomto novém století globalizace.

V tomto duchu je posláním tohoto fora, alespoň já se tak domnívám, dosáhnout nové hodnotové orientace, která by nás dovedla k tolerantnější a otevřenější globální komunitě, kde bezpečí a mír budou zajištěny pro všechny lidi. Možná že to myslí pan prezident Havel, když hovoří o morálním minimu. Já toto morální minimum považuji za něco co má mnoho společného také s naším krédem,

kterému říkáme "globální minimum". Globální minimum je koncepce, pro kterou se Nadace Nippon rozhodla angažovat se v oblasti základních lidských potřeb a dělá to již po dobu delší než tři desetiletí. Poskytujeme humanitární pomoc lidem, kteří trpí v důsledku nejrůznějších problémů způsobených nerovnoměrným rozdělením bohatství a příležitostí.

Pokoušíme se zlepšit minimální životní úroveň lidí tak, aby se mohli maximálně těšit ze života. V této sérii For 2000 jsme již hovořili o pozitivních i negativních dopadech globalizace a hovořili jsme o nich z nejrůznějších úhlů pohledu. Rozšiřování nebo rozšíření počítače, které můžeme považovat za jakousi hnací sílu globalizace, znamenal obrovský a do značné míry pozitivní dopad na společnost vzhledem k tomu, že je počítač velice prakticky využitelný a rychlý a má navíc široký geografický dosah. Současně s tím však došlo i k nárůstu sociální nerovnosti, čehož důkazem je i nové slovní spojení, které se začalo používat - digitální propast. Paralelně se vznikem této digitální propasti tržní ekonomika i nadále rozšiřuje již existující propast mezi rozvinutým a rozvojovým světem. Kromě toho globalizace, jak již samo toto slovo naznačuje, ukazuje na celosvětovém poli, který z těchto pólů je silnější, který je slabší, kdo jsou vítězi a kdo naopak poražení. Rozzlobení demonstranti, kteří naplnili ulice Prahy před třemi týdny stále ještě nezmizeli z našich myslí. Globalizace se stala morální otázkou. 21. století se nesmí stát stoletím, které by umožňovalo pouze vybrané skupině těch šťastlivých, aby stále vítězili na úkor těch ostatních.

V projevech, které jsem přednesl při příležitosti minulých tří For, jsem zdůraznil nutnost tolerance, chápání, nedotknutelnosti kultur a hodnot každého národa, každé etnické skupiny. Koncepce globálního minima, o kterou bych se s vámi rád podělil, vychází právě z těchto myšlenek a obsahuje následující zásady. Vzájemné přijetí rozdílů, které mezi námi existují, přijetí také toho co my jako lidské bytosti absolutně nesmíme tolerovat a jakým způsobem bychom měli alespoň uznávat platnost každého z nás, i když se můžeme navzájem lišit. Jinými slovy, musíme se pokusit vytvořit etický standard, který vytvoří jakési minimum, na kterém se bude dařit toleranci a společným hodnotám.

Měli bychom rozptýlit nihilismus, který provází konec století a místo toho se pokusit najít právě toto globální minimum, tak jak pokračujeme v naší cestě do budoucnosti. Doufám, že se mnou budete souhlasit, že toto by se mělo stát i postojem celého našeho Fora, že toto by se mělo stát podstatou toho, co chceme předat příští generaci.

Jak všichni víte, toto Forum se rozvinulo v jakési hnutí. V hnutí, které je inspirující pro podobné aktivity na celém světě. Jedna z takovýchto aktivit je Studentské forum, které svolává velice aktivně mladší generace, to znamená ty budoucí vedoucí představitelé světa. Uvědomujeme si, jak obrovský je potenciál těchto mladých lidí, kteří budou dále rozvíjet to, o co se toto Forum snaží.

Musíme být připraveni vytvářet jakési globální minimum, na kterém se všichni budeme moci shodnout v době, kdy stojíme na prahu 21. století. Tento duch musí dále rozvíjet mladí lidé. Já osobně pevně věřím, že toto Forum přinese své plody. Děkuji vám.

Dopolední zasedání 16. října

Josef Jařab

Dobré ráno, dámy a pánové. Dovolte mi, abych vás přivítal v první den konference Fórum 2000 a dovolte mi přivítat zejména prezidenta České republiky, pana Václava Havla. A právě panu prezidentovi s radostí předávám slovo, aby přednesl úvodní komentář konference.

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přítomní,

vítám vás co nejsrdečněji v České republice, v Praze, na Pražském hradě, ve Španělském sále na čtvrté konferenci Fórum 2000. Navrhuji, abychom na začátku povstali a minutou ticha uctili všechny oběti posledního blízkovýchodního konfliktu.

(Chvilé ticha)

Dále bych rád omluvil pana Babického, kterého jsme pozvali a jemuž vláda Ruské federace k naší lítosti nedala pas nebo přesněji odňala pas.

Nyní mi dovolte několik improvizovaných poznámek k celkovému zaměření letošního čtvrtého Fóra 2000. Jeho tématem je vzdělanost, duchovnost, moudrost, duchovní dimenze společenského života. Domnívám se, že oč běží a bude stále zřetelněji běžet - a o tom jsem se zmínil už včera - je velmi otevřené vnímání, chápání a hledání nejrůznějších souvislostí tohoto světa, souvislostí začasné překvapivých, začasné se vymykajících dosavadním návykům, stereotypům, poznání, vědecké či technické zkušenosti. Zdá se mi, že to bude v nadcházející době naprosto nejdůležitější.

Co z toho vyplývá?

Především výzva k pokoře. Můžeme si všimnout, že v novověké éře je možno pozorovat tradici pýchy rozumu, pýchy vzdělanců, pýchy poznání. Někdo se domnívá, že když objevil, že mravenec je složen z molekul, že dobyl tajemství světa. Pak přijde někdo jiný, kdo objeví, že molekula je složena z atomů, a myslí si, že on je ten, kdo dobyl tajemství světa. Pak přijde někdo jiný, kdo řekne, že atom je složen z protonů a elektronů a že on je ten, kdo dobyl tajemství světa. Dnes víme, že proton je složen z kvarků, a nevíme, z čeho jsou složeny kvarky, ale možná za deset let to vědět budeme. Ale v žádné z těchto fází poznání jsme se nedotkli tajemství světa. Vlastně jsme jen pronikali hlouběji do tohoto světa, to znamená, že zázrak bytí se nám vyjevoval stále zřetelněji, bohatěji a strukturovaněji ve své zázračnosti, ale ne, že jsme ho odhalili tím, že jsme konkrétně to či ono objevili. A ti nejpronikavější z moderních vědců to dobře vědí, proto se vyznačují pokorou. To je druhá tradice novověké vědy, vedle tradice pýchy, kdy si vědec či vzdělanec myslí, že dobyl svět, protože pochopil to či ono nebo to popsal tak zvaně objektivně, a tou je tradice pokory, úcty k tajemství světa. Zdá se mi, že to je velmi důležité, protože to má své konsekvence v oblasti morální.

My jsme na těchto Fórech už několikrát mluvili o tom, že v éře takzvané globalizace je zapotřebí především a hlavně pěstovat globální odpovědnost člověka za svět, vědomí příslušnosti k celému lidskému rodu, starost o zeměkouli, na které žijeme. Předpokladem elementární odpovědnosti za svět, o které jsme mluvili též jako o morálním minimu, na němž se mohou shodnout různé kultury či civilizační okruhy, je pokorný vztah ke světu, k zázraku bytí a schopnost vědět, že nic nevíme.

Děkuji vám za pozornost a přeji úspěch těmto rozpravám, jichž budu velmi vděčným a zvědavým posluchačem.

Josef Jařab

Mnohokrát Vám děkuji za slova, která vytyčila rámeček našim diskusím v budoucích dnech, rámeček, v němž bychom se měli zabývat těmi záležitostmi, které jsou náplní programu letošní konference Fórum 2000. Jak víte, první den je věnován nesmírně rozsáhlé oblasti vzdělání. Často slýcháváme, že je to jediné nadějně východisko pro lidstvo a svět, pokud máme přežít a být schopni žít na této planetě společně. Současně však také víme, že slovo "vzdělání" chápeme velmi rozdílnými způsoby. Možnosti pro to, aby se vzdělání stalo tím, čím bychom chtěli, jsou po celém světě velmi odlišné, a proto se domnívám, že by diskuse probíhající v následujících hodinách, měla být velice, velice důležitá a relevantní.

Organizátoři konference se rozhodli, že se tímto tématem budeme zabývat ve dvou panelech - v jednom dnes dopoledne a ten druhý panel zasedne odpoledne. Já budu moderovat tento dopolední panel, jmenuji se Josef Jařab a se vzděláním mám společné to, že jsem učitel. Předtím jsem byl samozřejmě studentem a ještě předtím žákem. Se vzděláním mám společné také to, že jsem politikem a senátorem a též vyučuji na dvou univerzitách. Je pro mne velkou ctí, že zde dnes mohu být a moderovat dopolední diskusi. Bylo rozhodnuto, že se pokusíme dát diskusi nějakou orientaci nadnesením jedné či dvou otázek nebo témat, které by měly napomoci vrátit diskusi zpět do určitých mantinelů v případě, že se opravdu přespříliš odchýlíme, k čemuž pochopitelně při tak nesmírně šíři tématu logicky může dojít. Proto bych nyní požádal dr. Ladislava Čerycha, bývalého ředitele Centra pro politiku vzdělanosti při Karlově univerzitě a konzultanta OECD ve věcech vzdělání, aby přečetl otázky dne.

Ladislav Čerych

Mnohokrát Vám děkuji, pane předsedo. Pane prezidente, excelence, dámy a pánové. Jak jste právě slyšeli, první den tohoto Fóra je věnován roli vzdělání v procesu globalizace a dopadu tohoto procesu na vzdělání. V tomto stručném úvodu do diskusí, který je v jistém smyslu inovací v organizaci Fóra, chceme hlavním řečníkům, moderátorům, členům panelu a účastníkům diskuse představit - doufejme že specifické - otázky, na něž by měli - podle mínění organizátorů - odpovědět buď přímo nebo nepřímo, v závislosti na čase, který bude k dispozici. Tím nechceme v žádném případě nikomu nic nařizovat či předepisovat. Naším záměrem je toliko zajistit v denních diskusích a příspěvcích určitou míru souvislosti a zdůraznit skutečně naléhavé otázky vztahující se k tématům rozprav.

Pokud jde o dnešní den, jako klíčová se nám jeví následující témata. Otázka pro první zasedání dnes dopoledne zní: "Jak může proces globalizace přispět - případně jak již přispívá - k rozvoji vzdělání a jaký je jeho dopad, ať pozitivní či negativní, na tento rozvoj." A na druhé straně: "Jak může vzdělání přispět k jisté humanizaci procesu globalizace?". Námět, se kterým ve skutečnosti přišel již včera večer prezident Havel. Konkrétněji: "V čem spočívá největší možný přínos globalizace pro vzdělání? Je to kupříkladu využití nových informačních a komunikačních technologií nebo rozvoj nových nadnárodních sítí úzce propojených spolupracujících expertů a institucí? V čem spočívají hlavní nebezpečí a úskalí globalizačního procesu ve vzdělání - ohrožujícího například tradiční hodnoty a kulturní specifiky rozličných národních systémů - a následně jak a čím mohou duchovní hodnoty, náboženství a kultura a umění, další dvě hlavní témata letošního Fóra 2000, přispět k řešení výše zmíněných otázek?"

Co se týká odpoledního zasedání, nejzásadnější otázkou je v zásadě to, zda proces globalizace ve vzdělání může pomoci překlenout rozdíl mezi rozvinutými a rozvíjejícími se zeměmi, mezi Severem a Jihem, nebo zda naopak způsobuje rozšiřování této propasti, a zejména pak to, jaká opatření jsou v tomto ohledu potřebná, a to jak na straně rozvíjejících se, tak na straně rozvinutých zemí, aby tato existující propast mohla být alespoň postupně překonána. Mohou

nové informační a komunikační technologie, kupříkladu virtuální univerzity, hrát významnou úlohu? Mohu některé ze stávajících zkušeností v tomto ohledu sloužit coby modely úspěšných strategií? A konečně, stejná otázka s ohledem na dnešní první zasedání: Jak a čím mohou duchovní hodnoty, náboženská kultura a umění, dvě zbývající témata tohoto Fóra, přispět k řešení dříve zmíněných otázek? Děkuji vám.

Josef Jařab

Známe tedy otázky, jimž se chceme věnovat, a já se domnívám, že by bylo dobré, abych nyní nastínil, kolik na to máme času a také jaké bude rozdělení úloh, jež bychom dnes dopoledne měli splnit. Máme jednoho hlavního řečníka a máme šest členů panelu. Doufáme, že do doby, než bude přestávka na kávu, stačíme vyslechnout hlavního řečníka a panelisty a poté zahájíme zevrubnou diskusi s příspěvky panelistů a - což bych také rád zdůraznil - lidí od tohoto stolu a samozřejmě z publika.

Dovolte mi tedy pozvat hlavního řečníka tohoto panelu. Hlavním řečníkem je profesor Anthony Giddens, jenž je, jak víme, jedním z nejvýznamnějších sociologů světa. Jeho kniha, jedna z biblí sociologie, byla nedávno v českém překladu publikována i v této zemi. Profesor Giddens v současnosti vede jednu z nejdůležitějších škol na poli vzdělání, zejména na poli společenských a humanitních věd, London School of Economics. Podle našeho plánu máme na vyslechnutí jeho příspěvku přibližně 20 minut. Professore Giddensi.

Anthony Giddens

Mnohokrát Vám děkuji. Dovolte mi říci, jak velikým potěšením pro mě je, že zde dnes dopoledne mohu být a do dalších třech dnů všem popřát šťastnou a produktivní konferenci. S ohledem na téma této konference mám pocit, že bych měl začít tím, že stručně něco řeknu o úžasné historii myšlenky globalizace, na níž včera ve svém projevu nepřímo poukázal prezident Havel. Před pouhými deseti lety se pojem globalizace téměř nepoužíval. Ti z nás, kdo se touto problematikou zabývali v akademické literatuře, to vědí. Nenašli byste jej v obchodních publikacích, nenašli byste jej v novinách. Akademici tuto myšlenku tehdy teprve začínali využívat. Náhle se idea globalizace vynořila odnikud a za tak krátkou dobu pronikla všude. Samotná myšlenka globalizace se zglobalizovala - mezi zeměmi, které jsem navštívil, se nenajde jediná, kde by se nevedla živá diskuse o tom, co to globalizace je.

Jestliže se termín objeví odnikud a pronikne všude v tak krátkém časovém období, je očividné, že s sebou vzápětí přinese ostré kontroverze. O globalizaci se samozřejmě vedly akademické spory, avšak nyní, jak každý ví, se diskuse o globalizaci přesunula do ulic. Vědí to všichni v Praze, víme to my v Londýně: uskutečnily se zde dva pochody proti globalizaci a toto samo o sobě se stalo dobře známým globálním fenoménem.

Dříve než začnu hovořit o vzdělání, chtěl bych jen něco poznamenat o této debatě, a sice že podle mého názoru ani odpůrci, ani lidé zasedající v nádherných konferenčních sálech, náležitě nepochopili, co by pro nás myšlenka globalizace měla znamenat. Domnívají se, že můžete být buď proti globalizaci, tak jako lidé v ulicích, a nebo můžete být pro ni. Pro mě jsou obě tato stanoviska nesouvislá. Globalizace je spletitým souborem procesů, nikoliv procesem jediným. Nelze být jednoduše pro nebo proti ní.

My všichni musíme chápat, že globalizační procesy mají velice pozitivní aspekty, jež můžeme využít - mimo jiné na poli vzdělání. Všichni rovněž musíme chápat, že existují i aspekty škodlivé a ničivé. Podle mého názoru je však nicméně naprosto fundamentální chybou pokládat rovnítko mezi globalizací a rozšiřování světového trhu, což je přístup, který, myslím

mají tendenci zastávat obě strany. Pro mě je globalizace mnohem, mnohem hlubší proces než toliko ekonomický. Je poháněn především revolucí v komunikacích, nová éra globalizace trvá přibližně třicet let. Je možné určit její počátek, je možné, pokud chcete, ji spojit s technologiemi. Mohli bychom prohlásit, že současná globální epocha začala v okamžiku, kdy byl nad zeměkouli vyslán první funkční satelitní systém. Chvilu, kdy bylo možné okamžitě navázat komunikaci s kterýmkoliv místem na zemi, zkrátka změnila spoustu věcí, a to počínaje našimi osobními životy a konče globálními systémy.

Proto jsem toho mínění, že celá globalizace spočívá v komunikaci a nikoliv primárně v trzích či ekonomice. Toto je klíčové pro pochopení role vzdělání, pro zaměření se na vzdělání, je to však také zásadní pro obecnější zhodnocení dopadu globalizace na naše životy. Nejlepší způsob, jak to pochopit, myslím to, co globalizace znamená, je jako jakýsi zcela fundamentální posun v rámci všech našich základních institucí. Vrátime-li se zpět na konec 18. století, uvidíme, že to, co se tehdy stalo, bylo jakousi krizí všech základních institucí počínaje rodinou, přes suverenitu, ekonomiku, až po rozsáhlejší společenské systémy. Takové období krize prožíváme i nyní, celkovou transformaci základních institucí našich společností, která s sebou, jak víme, přináší mnoho příležitostí, ale také nebezpečí. Krize institucí má rovněž přímý vliv na vzdělání.

Smím-li, nabídl bych vám poněkud moralizující přednášku o mimořádné revoluční povaze toho, co se na poli vzdělání děje ve světě. Tato přednáška se týká osudu Encyklopedie Britanniky. Encyklopedie Britannica byla pro mou generaci a po dvě stě let před ní onou studnicí veškerých vědomostí lidstva, tedy alespoň v anglicky hovořícím světě. Existovala v podobě dvacetisvazkové publikace, kterou jste si mohli uložit do své knihovny a která se zdála být tím nejsolidnějším odrazem intelektuálního života, neboť představovala výčet všech známých faktů o celé řadě disciplín. Objevili se u vás optimističtí prodejci a snažili se vám na prahu vašeho domu prodat encyklopedii. Nevím, jestli jejich úsilí kdy bylo korunováno úspěchem. V průběhu počátku devadesátých let uvedl na trh Microsoft svou Encartu, softwarově koncipovanou encyklopedii, která naprosto zničila trh Encyklopedie Britanniky, a to, co se zdálo být nejsolidnějším ztělesněním lidských znalostí, téměř přes noc jednoduše zmizelo do nenávratna.

Encyklopedie Britannica dnes existuje výhradně v podobě internetové služby, všech jejích 40 miliónů hesel je k dispozici na internetu jako předplacená služba. V současnosti již zapomenutá postava, Karl Marx, prohlásil "Vše, co je hmotné, mizí v nenávratnu". Nuže, toto je povaha ekonomiky a globálního systému, v němž nyní žijeme. V tomto příběhu však dochází k poněkud zajímavému obratu, totiž že sestavovatelé Encyklopedie Britanniky dnes opět pomýšlejí na návrat velikých svazků. Lidé nejsou úplně spokojeni s existencí encyklopedie toliko v podobě internetové služby, chtějí vidět něco hmotného, nechtějí, aby vše zmizelo v nenávratnu.

Takže, rád bych se v pěti bodech vyslovil k budoucnosti univerzitního vzdělání s ohledem na tyto úvahy. Především, jak již řekl profesor Jařab, řídím univerzitu, která je právem považována za jednu z nejproslulejších na světě. Nese obchodní značku podobnou té, jakou měla Encyklopedie Britannica, jenže já se sám sebe musím vážně ptát: mohl by osud Encyklopedie Britanniky postihnout London School of Economics? Je možné, aby se London School of Economics, jež se zdá být a je dobře zavedenou, tradiční univerzitou, proměnila v pouhý vzduch pod vlivem nových komunikačních technologií? Kde se nachází nejrychleji rostoucí univerzita na světě? Nuže, nenachází se nikde. Nejrychleji rostoucí univerzitou na světě je Phoenixská univerzita, která je čistě elektronická.

V celém světě rostou elektronické univerzity jako houby po dešti a přinášejí vyšší vzdělání miliónům lidí, kteří neměli možnost navštěvovat univerzitní areál. Mají univerzity existující v podobě školních areálů budoucnost? Poprvé za posledních dvě stě či tři sta let je to skutečná otázka. Mohu-li být poněkud provokativní, řekl bych: "Ne, klasické univerzitní areály nemají žádnou budoucnost." Důvodem však není to, že by univerzitní areály a tradiční univerzity byly nahrazeny studiem přes internet. Studenti budou vždy chtít někam chodit. Z existence této konference je patrné, že lidé potřebují místa, kam chodit. Nebylo by to ono, kdybychom prostě komunikovali prostřednictvím internetu. Lidé si vždy budou chtít navzájem pohlížet do očí, cítit pot těch druhých, být tam, kde jsou jiní lidé. Univerzitní areály proto budou i nadále existovat, avšak stanou se součástí globálních sítí. To, co nastane, bude sbližování těchto dvou podob vzdělání, nikoliv rivalita mezi nimi.

Například v LSE, podobně - jak se domnívám - jako na mnoha špičkových univerzitách, budujeme globální síť spolupráce. Jsme součástí konsorcia, jež přichází na trh s internetovým vyšším vzděláním po celém světě, což znamená také v chudších zemích. Máme strategický cíl nabídnout v chudších částech světa vyšší vzdělání, které nese jméno LSE, což v důsledku umožňuje více lidem, aby přijeli do univerzitního areálu LSE. Jde však o síťový systém vzdělávání. Vyšší vzdělání se bude čím dál více stávat globalizovanou sítí, která však nicméně bude záviset na klasických univerzitních areálech představujících jakýsi uzel či centrum této sítě. Žádná univerzita, která se do toho nezapojí, nemůže v budoucnosti prosperovat. Toto je charakteristická cesta vývoje, po níž se podle mého názoru vydají alespoň špičkové univerzity.

Za druhé, celoživotní vzdělávání není pouhou banalitou. Vydáme-li se do světa a budeme hovořit s politiky, všichni politici budou mluvit o důležitosti vzdělání. Tony Blair nehovoří pouze o vzdělání, hovoří o vzdělání, vzdělání, vzdělání! Všichni politici budou říkat, že celoživotní studium musí být součástí vzdělávání jako takového. Je to však víc než jen banalita, neboť bychom měli pochopit, k čemu nepochybně dojde - k expanzi celoživotního vzdělání, a to nejen jako odpovědi na flexibilitu trhu. Mnozí se domnívají, že lidé nebudou setrvávat ve svých zaměstnáních po tak dlouhou dobu jako dříve, a proto je kvůli jejich neustálé rekvalifikaci potřebné celoživotní vzdělávání. Nuže, to je pravda, jenže je pouze povrchní. Ve skutečnosti jde ve světě o to, že jako výsledek globalizačních procesů se mění charakter našich soukromých životů a to, jaký k nim máme vztah. Jako příklad si vezměme jen to, co se děje se starými lidmi. Hovořím z pozice člověka, který se starším stává velice rychle, takže na tom mám osobní zájem. Být starší osobou vždy znamenalo mít jakési pevné společenské postavení spojené s penzemi, s odchodem do důchodu. To však již neplatí. Pozdní věk - jako ostatně mnohé části našich životů - je nyní otevřeným projektem. Jde o to, jak jej využijete - víme, že mnohé nemoci spojované s vysokým věkem, s ním vlastně vůbec nesouvisí. Jsou svázány se životním stylem. Proto je pro tento věk charakteristický posun k vedení aktivního života. A pro něj je vzdělání nepostradatelné. V oblasti vzdělání tedy můžeme očekávat posun směrem k celoživotnímu studiu, které by se však podle mého mínění nemělo primárně týkat zaměstnání. Mělo by se držet tradičních ideálů univerzity coby prostředku k žití dobrého života. Jsem přesvědčen, že toto je pro význam vzdělání fundamentální.

Za třetí, měli bychom uznat, že univerzita není pouhým místem, dokonce není primárně ani místem, kde se vzdělání jednoduše šíří. Mnozí lidé, když uvažují o vzdělání, mají na mysli předávání vědomostí, přenos vědomostí. Nuže, univerzity jsou mnohem více než jen to. Univerzity jsou místy, kde se vědomosti produkují. Jsou prvořadou arénou a zůstanou

prvořadou arénou, kde se vytvářejí vědomosti. Vytváření vědomostí ve společnosti na vědomostech založené univerzitám zajistí ještě význačnější úlohu než kdykoliv předtím. Všude můžeme vidět spojení kupříkladu mezi univerzitami, obchodem a vládou, které je mnohem otevřenější, než bylo kdy dříve.

Nicméně, zde se objevuje změna. Univerzity a intelektuálové již nemají monopol na vytváření vědomostí. Univerzity musejí koexistovat s celou řadou jiných organizací produkujících znalosti. Patří mezi ně manažerské poradenské služby, koncepční střediska, výzkumné jednotky, univerzity vytvářené samotným byznysem. Vedle univerzit bude existovat celá kupa agentur produkujících znalosti. Univerzity, bez ohledu na to, zda je to dobře či špatně, již nemají monopol na produkci vědomostí, který mívaly. Proto se na poli vzdělání musíme znovu naučit zapojovat organizace vytvářející vědomosti do sítí. Jednou z věcí, které se například v LSE pokoušíme vytvořit, je vědomostní park. Vědomostní park nemá být pouhým vědeckým parkem. Měl by být sérií fyzických a společenských spojení mezi různými producenty vědomostí. Chceme LSE obklopit - ve formě dialogu - jinými skupinami vytvářejícími vědomosti, jako například manažerskými poradenskými službami, koncepčními středisky a tak dále, abychom mezi nimi mohli udržovat dialog.

S tím, jak univerzity ve stále proměnlivějším prostředí navazují vztahy s obchodem a vládou, zároveň zjistíme, že potřebujeme vztah založený více na dialogu. Vezmete-li v úvahu financování univerzitního výzkumu, svého času bylo přijatelné, aby vám byznys nabídl peníze k provádění výzkumu. Provedli jste daný výzkum, vrátili se, podali zprávu o výsledku a obchodní sféra nebo vládní agentura jej využily. To již v současnosti nepřipadá v úvahu, neboť tempo vědeckých a technologických inovací a tempo společenských změn je tak vysoké, že není možné vyčkávat. Ani vládní agentura, ani byznys nemůže čekat dva či tři roky, než výzkumníci dojdou k nějakým závěrům. A proto musí mezi univerzitním vzděláváním a ostatními formami produkce vědomostí existovat podstatně provázanější praxe ve výměně znalostí. Takže když nyní v LSE formulujeme výzkumné projekty, formulujeme je jako procesy vzájemného učení se, nikoliv jako systém, v němž univerzita disponuje základními znalostmi, jež jednoduše přenáší k ostatním. Proces dialogu je zde nezbytný.

Za čtvrté, univerzity budou mít klíčovou úlohu v opětovném získání veřejného prostoru. Nacházíme se uprostřed období dramatických politických změn a snažíme se nalézt nový model dobré společnosti. Víme, a ví to každý v bývalé východní Evropě, že společnost, jíž dominuje stát, není dobrá. Musíme si také být velmi dobře vědomi, že společnost, jíž dominuje obchod a trhy, rovněž není dobrá. Společnost, v níž dominují komercializace, nerovnost a nejistota, které jdou často ruku v ruce s expanzí trhů, není dobrá. Dobrá společnost je taková, která vnáší strukturu do veřejného prostoru a která zásadně trvá na tom, že být občanem neznamená být konzumentem. Politická svoboda a občanská práva a povinnosti nejsou totéž jako svoboda projíždět se uličkami supermarketů.

Univerzity hrají klíčovou roli v obnově veřejného prostoru. Jedna z nejdůležitějších věcí, jež v politice musíme učinit, je zachovat veřejnou sféru, kterou nelze ztotožnit ani se státem, ani s trhem, nýbrž která má své vlastní procesy občanské angažovanosti a veřejné diskuse. Domnívám se, že toto by nebylo možné bez role univerzit, avšak tato role dnes musí být kosmopolitní, nikoliv národní. Myslím si, že jedním z velkých úspěchů EU, pokud jde o občanskou angažovanost, je úspěch programu Erasmus a jiných obdobných programů, jež studentům umožňují studovat v různých zemích, učit se jiným jazykům a osvojit si rozličné kultury. Jsem toho mínění, že program Erasmus je velmi úspěšný při vytváření kosmopolitní generace v Evropě, která bude nesmírně důležitá pro budoucí úspěch Evropy.

Za páté, víme, že vzdělání se vzájemně ovlivňuje se strádáním, vyloučením a s doširoka zejícími propastmi, které v současnosti vidíme po celém světě. Může vyšší vzdělání fungovat jako médium pro překonání těchto propastí? Může nám transformace vzdělání umožnit, abychom alespoň pomohli řešit problém obrovských propastí mezi chudými a bohatými v současném světě? Přinejmenším víme, že by bylo velmi složité se o to pokoušet prostřednictvím tradičních univerzit. V LSE jsme provedli výpočty ohledně objemu investic, jehož by bylo zapotřebí, aby se v Číně vyprodukovala stejná úroveň vyššího vzdělání, jaká existuje ve Spojených Státech. Vyžadovalo by to přibližně 2% HDP po dobu 15 let dokonce i za předpokladu 10% míry růstu. Naprosto nerealizovatelný scénář.

Musíme se proto zaměřit na úlohu nových technologií, zejména bezdrátových technologií, kdy nemusíte být kabelem spojeni s počítačem. Všichni z nás, kdo žijeme v rozvinutějších zemích, máme povinnost rozvíjet univerzity globální sítě ve prospěch těch, kdo žijí v chudších zemích. To je docela dobře uskutečnitelné. Je to možný scénář, kterak se vyhnout nejen oné proslulé digitální propasti, ale také propasti mezi těmi, kdo přístup k vyššímu vzdělání mají a těmi, kdo jej nemají. Zde bych ovšem chtěl varovat. Nemůžeme očekávat, že nás vzdělání zbaví břemene třídního rozdělení. Ve vzdělání se toto rozdělení bude často odrážet. Například z postavení univerzit v Africe je patrné, že univerzity jsou často pod tlakem, nejsou s to samostatně fungovat ve společnosti, jež je rozdělena. Proto se vždy dostaneme zpět k roli politiky, k nutnosti politicky se zabývat otázkou globální nerovnosti.

Na závěr bych chtěl všem přítomným připomenout, že toto není první epocha globalizace. Mám dojem, že již na loňské konferenci se hovořilo o tom, že toto je druhá éra globalizace. První éra globalizace proběhla na sklonku 19. století, kdy se v celosvětovém měřítku odehrávala značná část obchodu komoditami, měnami, značná migrace. Tenkrát byli lidé přesvědčeni, že budou schopni vytvořit globální kosmopolitní společnost, a mnozí lidé psali o budoucnosti bez válek. Nuže, my víme, že dvacáté století bylo stoletím válek. Více než 200 miliónů lidí ve 20. století zemřelo ve válkách. Dnes probíhá druhá epocha globalizace. Je podstatně mohutnější než první epocha globalizace. Není rozpolcena stejnými politickými neshodami jako epocha první. Máme tudíž povinnost zkusit to znovu. Právě tehdy, když zkolabovala první éra globalizace, nastala doba, jež zplodila rozdělení a válku. Velkým zápasem pro nás bude boj mezi kosmopolitismem na jedné a fundamentalismem na druhé straně. Fundamentalismus neznamená pouze náboženský fundamentalismus, nýbrž také odmítnutí naslouchat. Fundamentalismus bych definoval jako odmítnutí dialogu. Jako neústupné trvání - bez ohledu na to, zda jde o fundamentalismus etnický, nacionalistický či náboženský - na tom, že toliko jediný způsob života je ten patřičný a správný a že všichni ostatní by se měli klidit z cesty. Tímto způsobem nelze vytvořit dobrý svět. Vzdělání může přispět k vytvoření globálního kosmopolitního společenství. Pojďme se zasadit o to, aby se tak stalo ještě v této generaci. Pojďme se pokusit o to, abychom v 21. století dosáhli těch cílů, jichž jsme nedosáhli ve století předchozím.

Diskuse

Josef Jařab

Podle mého názoru nepřekvapí, že jsme od profesora Giddense v krátkém čase slyšeli nejen velice, velice hlubokou analýzu toho, co představuje globalizace ve vzdělání, ale na závěr dokonce prohlášení, jež nás oslovuje coby občany a politiky.

Dovolte mi nyní vyzvat prvního z panelistů, profesora Petera Scotta, prorektora Kingstonské

university a ředitele Střediska studií vzdělávacích strategií. Před lety jsme se setkali u příležitosti transatlantického dialogu, kdy se po změnách ve střední Evropě východoevropští, západoevropští a američtí univerzitní profesori pokoušeli navázat první kontakty a podělit se o své první zážitky a zkušenosti.

Peter Scott

Nejdříve musím říci, jak nesmírnou ctí pro mne je, že se mohu účastnit této konference. Byl jsem požádán, abych reagoval na skvělý hlavní projev profesora Giddense, tak skvělý, že mi vlastně ponechává jen málo, na co bych mohl reagovat. Souhlasím bezmála se vším, co řekl. Je však mou povinností, abych pokračoval ve zkoumání tématu dnešního dopoledne: "Úloha vzdělání a vědy v procesu globalizace světa - příležitosti a hrozby". Uvědomuji si, že je poněkud nezdvořilé měnit titul Vašeho zadání. Konec konců, vždycky studenty varujeme, aby u zkoušky odpovídali na otázku, jež jim byla položena, nikoliv na otázku, kterou očekávali. Ale já doufám, že mi odpustíte, pokud přidám jedno či spíše dvě písmena do titulu dnešního dopoledního zasedání: "globalizační procesy" - tedy v plurálu, nikoliv "proces" v singuláru, neboť to je první ze dvou věcí, jež bych ve svém stručném příspěvku rád zdůraznil. A je to věc, kterou již zdůraznil Tony Giddens, totiž že globalizace není jediným hnutím či dokonce vysoce soudržným souborem trendů, nýbrž spíše souborem roztržitých a často protichůdných jevů. A můj druhý postřeh doufám přirozeně vyplývá z postřehu prvního: a sice že úloha vzdělání a vědy v globalizaci je nutně problematická a nepředvídatelná. Někdy jsou jejími nejzarytějšími propagátory: jsou zdrojem hodnot a nepochybně mnoha technologií, z nichž globalizace žije. Jenže jindy stojí na opačných stranách.

Dovolte mi tedy postupně stručně rozvinout oba tyto body. Za prvé, roztržitost a rozporuplnost globalizace. Globalizace není to samé jako internacionalizace. Vůči existenci národních států, na jejichž základě je svět stále ještě většinou organizován, má agnostický, či dokonce nepřátelský vztah. Je to neklidná, turbulentní síla, nejočividněji se projevující v ekonomických záležitostech, ale též v hromadných sdělovacích prostředcích a kultuře, tedy v oblastech, které zjevně přesahují národní hranice. Na rozdíl od internacionalizace se projevuje též na nejlokálnějších, nejindividuálnějších a dokonce nejintimnějších úrovních. Globalizace tedy není jakousi vyšší, či dokonce intenzivnější formou internacionalizace. Je to něco jiného. A já se domnívám, že má důležité důsledky pro úlohu, kterou mohou sehrát vzdělání a věda.

Globalizace není ani totéž co amerikanizace, a to samozřejmě i navzdory stále dominantnějšímu postavení angličtiny coby světového jazyka, z čehož nám, anglicky hovořícím, náhodou plyne výhoda nebo také možná nevýhoda, pokud jde o lingvistickou stránku věci. Není to totéž i navzdory dominanci Ameriky ve vyspělých technologiích a navzdory rozšíření toho, co bývá někdy popisováno jako "kultura coca-coly", po celém světě. Ve Spojených státech, a jsem si jist, že to američtí kolegové potvrdí, je globalizace často vnímána s představou dělníků třetího světa pracujících za hladové mzdy a ohrožujících americká pracovní místa. V současnosti je to v amerických univerzitních střediscích nepochybně žhavé téma.

Budeme-li snad o něco více spekulovat, může být globalizace vnímána také jako hrozba vůči americkým hodnotám uznávaným v místních komunitách a rodinách. Domnívám se, že bychom vždy měli mít na paměti, že Spojené státy jsou nejen v jistém smyslu nejliberálnější, nýbrž také nejkonzervativnější rozvinutou společností na světě. Navzdory činům americké politiky může být globalizace vnímána jako ničitel jakýchsi domácích prostých jacksonovských politických hodnot. A globalizace není totéž - jak ostatně zdůrazňoval také profesor Giddens - jako triumf kapitalismu volného trhu, jako liberalizace ekonomických

struktur, bez ohledu na všechny ty neuvážené řeči o konci historie, jež se vedly zhruba před deseti lety. Součástí globalizace je též celosvětový odpor vůči obdobným trendům, ať už jsou pozitivně vyjádřeny prostřednictvím zásadové opozice proti devastaci životního prostředí, či snad násilněji, jako v ulicích tohoto města a v ulicích mnoha dalších měst v posledních dvou letech. Chtělo by se mi skoro tvrdit, že rozšíření náboženského fundamentalismu, ačkoliv v tomto bych s profesorem Giddensem nesouhlasil, je také aspektem globalizace. Je rovněž poháněno globálními silami. Mnoho stejných sil pohání fundamentalismus, stejně jako kosmopolitní kulturu, kterou popsal. Můj první postřeh je velice jednoduchý, samozřejmě s ním však nemusíte souhlasit. Globalizace je hluboce rozdrobeným fenoménem, nejen ostře kontroverzním, ale také plným svých vlastních rozporů. Kupříkladu, jak jsem právě řekl, náboženští fundamentalisté plně těží z nejmodernějších komunikačních technologií. Snad proto, aby odolali hodnotám a praktikám, které jsou podle nás zcela zásadně spojeny s technologickými procesy - a tyto procesy rozvíjejí - pod obecným transparentem pokroku či kosmopolitismu. Staré argumenty ohledně modernosti a modernizace - může existovat modernizace bez modernosti? - jsou v diskusi o globalizaci podle mého názoru stále zveličovány. Nebo bychom snad mohli uvést méně kontroverzní příklad, příklad, jenž mě přivádí blíže k úloze vzdělání: co si máme myslet o tom, co vědci považují za propagaci antivědeckých hodnot prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků? Hromadných sdělovacích prostředků využívajících svých vybroušených přesvědčovacích schopností, jež jsou opět jedním z aspektů globalizace. Na které straně stojí globalizace v této konkrétní debatě?

Nyní bych chtěl přejít ke své druhé poznámce týkající se toho, že vazby mezi vzděláním a vědou na jedné a globalizací na druhé straně jsou daleko problematičtější, než se mohou na první pohled zdát. Domnívám se, že je až příliš jednoduché předpokládat, že ve vědomostní společnosti univerzita - a zaměřím se většinou právě na roli univerzity, neboť to je to, co znám nejlépe - tedy předpokládat, že univerzita, coby vrcholná znalostní instituce, musí neustále posilovat svou moc. Je rovněž příliš jednoduché předpokládat, že univerzita, coby - alespoň ve své rétorice - mezinárodní instituce, či věda, coby univerzální podnikání, musejí prosperovat v podmínkách globalizace a že společně, jako instituce vyvíjející liberální, kritické úsilí, musejí ve věku moderních technologií a světových kultur nepochybně triumfovat. Z toho, co jsem řekl dříve, jste možná vyrozuměli, že si nejsem tak docela jist, že toto bude platit. Avšak jsem si jist, že musíme kriticky uvažovat o tom, co jsou podle mého mínění poněkud líné a samolibé předpoklady týkající se triumfální úlohy vzdělání a vědy v globalizačním procesu nebo jak bych spíše řekl, v globalizačních procesech. Ve skutečnosti v tom může být stejně mnoho rizik jako příležitostí.

Mám čtyři základní důvody, proč toto říkám: za prvé, jak jsem již řekl, v rámci globalizace existuje mnoho úskalí, jež reprezentují vážné výzvy vzdělání a vědě v té podobě, jak jsou tradičně chápány. Kupříkladu techniky okamžité komunikace, v nichž často spatřujeme jakési srdce globalizačních procesů a o jejichž vytvoření a zdokonalování se samozřejmě univerzity a další vědecké instituce zasloužily, se používají k tomu, aby přenášely hodnoty a významy, jež se velmi liší o těch, které jsou se vzděláním a vědou konvenčně spojovány.

Za druhé, navzdory vši své internacionalistické rétorice jsou univerzity národními institucemi vytvořenými pro národní účely. Původně byly zakládány k tomu, aby sloužily domácím záměrům císařů, králů a princů. Byly rozšířeny, aby naplnily státní a podnikové byrokracie moderního státu a expertní společnosti, jež se vyvinula v pozdním 19. a následně 20. století. Zcela aktuálně pak byly rozšířeny proto, aby uspokojily demokratické požadavky širší participace na vyšším vzdělání. Jestliže nahlédneme za hranice, někdejší koloniální mocnosti

zakládaly univerzity, aby vzdělávaly místní elitu, která měla podporovat imperiální projekt. Společenství usedlíků podporovala univerzity, aby posílila a zdůraznila své nároky spojené s národní sebeuvědoměním a tak dále. Také věda byla úzce propojena s výrazem národní síly. Patrně není náhodou, že zlatý věk poválečné vědy nastal ve stejné době, kdy vrcholila studená válka. Dnes se národní rivalita zřejmě přeměnila na tahanici o ekonomické výhody, avšak my se podle mého názoru musíme smířit s tím, že globalizace může představovat zcela novou hru s novými pravidly.

Za třetí, konkurenční instituce představují výzvu univerzitám a všem tradičním vzdělávacím a vědeckým institucím. Samozřejmě nikoliv podřízené instituce uspořádané v upravených a pravidelných hierarchiích funkce a hluboké úcty, nýbrž nové druhy institucí podnikových a virtuálních univerzit, o nichž se již hovořilo; online výukové systémy, které jsou stěží vůbec institucemi. Výzvu univerzitám představují rovněž nové koncepce celoživotního vzdělávání, které, jak řekl profesor Giddens, již nejsou pěkně rozčleněny do chronologických a pravidelných semestrů, a také idea kompetence, která již nemusí být úhledně oceňována v pojmech akademických hodností. Možná že jsou tradiční instituce všech typů, včetně univerzit, již překonány a my bychom měli zkoumat dopad globalizace na solidnost institucí. Nejen Encyklopedie Britanniky, ale reálných institucí.

A konečně, za čtvrté, ve způsobu, jakým jsou produkovány znalosti, se samozřejmě odehrávají velmi důležité změny, jak zdůraznil profesor Giddens. Ty doprovázejí globalizační procesy a jsou s nimi úzce svázány. Tyto změny byly různě popsány pokud jde o zasazení do kontextu či širší distribuci produkce znalostí do souvislosti se vznikem znalostí, které jsou nejen vědecky platné, ale také společensky solidní. Pochopitelně dnes dopoledne nemám čas obhajovat tyto rozličné úvahy, avšak myslím si, že pravděpodobně ohrožují status specializovaných institucí produkujících vědomosti, jakými jsou univerzity a vědecké laboratoře. Domnívám se, že na tomto místě se musím zastavit, neboť jsem pravděpodobně již překročil svůj čas. Prosím, odpusťte mi, že jsem tolik důležitá témata nadnesl tak stenografickým a poněkud hrubým způsobem. Uzavřu jednoduše tím, že znovu zopakují dva nejdůležitější body.

Za prvé, globalizace není jedním pohybem, nýbrž hluboce roztříštěným jevem, a za druhé, role vzdělání a vědy v globalizaci je proto nezbytně problematická. Konečně, jaké jsou implikace mého argumentu? Za prvé, univerzity coby výzkumné instituce mají zvláštní odpovědnost, aby definovaly a precizovaly, co vlastně máme na mysli pod pojmem globalizace. Jak řekl profesor Giddens, problém je, že pod pojem globalizace často zahrnujeme spíše příliš mnoho než příliš málo. Této odpovědnosti se samozřejmě nemohou zhostit univerzity samotné. Musejí se o tuto klíčovou výzkumnou funkci dělit s vládami a veřejnými soukromými asociacemi všech druhů. Společenství, která pohánějí globalizaci nebo jsou globalizací poháněna, ta všechna mají k této definici co říci.

Za druhé, univerzity jako vedoucí instituce vzdělávacího systému nesou rovněž zvláštní odpovědnost za to, že své studenty a nepřímo též žáky ve školách přimějí k tomu, aby zapojili kulturní dimenze a snad také etické a morální dimenze globalizace. Aby tedy tento proces nebyl chápán toliko jako instrument, jako příležitost pro ty nejlepší a nejchytřejší z jejich absolventů k tomu, aby se stali novou globální elitou. To je neadekvátní morální reakce.

Za třetí a konečně, a to je možná nejkontroverznější, že státy, vlády jsou odpovědné za to, že zajistí autonomii univerzit jako klíčových institucí ve "vyplňování veřejného prostoru", jak zněl výrok profesora Giddense. Na počátku 21. století se toto jeví jako téměř největší

odpovědnost univerzit. Chápat univerzity jako veřejnou službu a ne nezbytně jako instituce veřejného sektoru a nechápat univerzity jako vhodné objekty další liberalizace ekonomických procesů. Děkuji vám.

Josef Jařab

Vyslechli jsme dva britské pohledy obsahující samozřejmě velice silný kosmopolitní a mezinárodní důraz a vyjadřující uvědomění si občanských práv a povinností. Přešel bych nyní k dalšímu mluvčímu, profesoru Josepu Bricallovi, jenž je bývalým prezidentem Asociace evropských univerzit. On sám představoval klíčovou postavu v reformě španělského vzdělávacího programu Evropské unie. Professore Bricalle.

Josep Bricall

Domnívám se, že je velice obtížné nesouhlasit s tím, co řekl profesor Giddens, a to z několika důvodů. On ví, jak univerzity fungují praktickým způsobem a protože je sociologem, je univerzitní vzdělání jedním z hlavních předmětů jeho zájmu.

Zmíním se o třech aspektech vzdělání, zejména o vyšším vzdělání a globalizaci. Prvním aspektem, který mám na mysli, budou nové fenomény, jež za posledních dvacet let změnily univerzitní život. Druhým tématem je ekonomický aspekt globalizačního procesu. Zmiňuji se o tomto aspektu jednak proto, že jsem ekonom, ale především proto, že studenti navštěvují univerzity s cílem připravit se na své budoucí povolání. Mým třetím tématem bude několik poznámek a návrhů k tomu, kterak uvést v soulad tradici humanitních univerzit s realitou našich dní. Deset minut na to nebude stačit, ale pokusím se shrnout svá stanoviska.

Za prvé: změny na univerzitách v posledních dvaceti letech. Jsem přesvědčen, že musíme zdůraznit čtyři konkrétní jevy. Prvním z nich je změna, o níž se zmínil profesor Giddens, totiž nástup nového typu studentů. Druhou změnou jsou posuny v technologiích. Třetí změnou jsou nové druhy nabízených pracovních míst. A konečně, diverzifikace vyššího vzdělání, k níž dochází proto, aby bylo možné se vypořádat se všemi těmito faktory. K prvnímu bodu - příchodu nové třídy studentů. Podle aktuální publikace OECD lze rozlišit tři nové typy studentů: mladé dospělé, studenty "druhé příležitosti" a "zaryté" studenty. První kategorie, mladí dospělí, jsou studenti ve věku nad 25 let, tedy přesahující tradiční univerzitní věk. Studenti "druhé příležitosti" jsou ti studenti, kteří se do terciárního vzdělávání zapojují ve zralé dospělosti, neboť to nestihli v normálním čase, když byli mladší. "Zarytí" studenti jsou lidé, kteří se vracejí proto, aby se jim dostalo více terciárního vzdělání. Účastní se tedy celoživotního vzdělávání, jak jste se o tom zmiňoval ve svém projevu.

Zde je však třeba říci následující: podle OECD nárůst počtu studentů "druhé příležitosti" a "zarytých" studentů demonstruje sílící úlohu vyššího vzdělání v běžném životě. Jenže toto odstranění elitního společenství neznamená, že se společnost stane spravedlivou. Druhý fenomén se týká technologických změn. Produktivita lidí spočívá hlavně ve zpracování informací za účelem řízení zpracování. V průběhu 80. let se rozběhla první vlna technologického pokroku. Technické změny informování a komunikace zaváděné do ekonomiky mohou být aplikovány na vzdělání a výzkum. Pokud jde o zaměstnání, lidská aktivita se méně zaměřuje na fyzickou práci. Kromě toho je v tradičním řízení a organizačních činnostech člověk částečně nahrazován stroji, čímž se jedincům vytváří prostor pro kreativitu, změnu a inovaci. Na druhou stranu musím znovu zdůraznit, že informační a komunikační techniky mohou být aplikovány na sektor služeb. A pokud jde o ekonomickou aktivitu, informace jsou samozřejmě službou.

Třetí bod, a podle mého třetí důležitá změna ve společnosti a na univerzitách za poslední léta, se týká širší skupiny zaměstnání vyžadujících vyšší vzdělání a odborný výcvik. Většina dovedností získaných na univerzitách při studiu zaměřeném na výkon povolání v minulosti směřovala k výkonu humanitních profesí. Příkladem jsou právníci, lékaři a tak dále, nebo činnosti, pro něž byly odborné dovednosti jediným požadavkem. Nicméně, z dlouhodobého hlediska u studentů převažují požadavky na vzdělání a odborný výcvik v obchodě, organizování běžného rozvrhu obchodního managementu, používání nástrojů a vybavení a prodeji jejich komodit na konkurenčních trzích.

Posledním bodem je diverzifikace institucí vyššího vzdělávání. Mám dojem, že proces modifikace tradičního systému vyššího vzdělávání vykazuje dvojí trend. Na jedné straně spatřujeme tendenci k diverzifikaci akademického života a akademických institucí a diverzifikaci mezi nimi. Na druhé straně existuje zřetelná tendence ke stírání hranic, aby byla uspokojena jistá touha po unifikaci této různorodosti. Tak se různé instituce sbližují ve svých osnovách a plánech. To je podle mého názoru důležitý závěr.

Druhá část mého projevu bude věnována úvahám o některých stránkách procesu globalizace. Přirozeně souhlasím s profesory Giddensem a Scottem, že globalizační proces s sebou nese různé aspekty. Chtěl bych se však zmínit o ekonomickém aspektu. Jak jsem již řekl, studenti navštěvují univerzity, protože vyhledávají odbornou kvalifikaci. Myslím si, že ekonomický proces posílil odborná studia a důsledkem toho je pokles vlivu tradičních svobodných umění na klasických univerzitách. V jistém smyslu tyto trendy ve vyšším vzdělávání reprezentují druhou stránku ekonomické revoluce. Tomuto vývoji se často říká proces globalizace. Nicméně, jak řekl profesor Giddens, globalizace dnes pro společnost představuje realitu.

V osmnáctém století Adam Smith objasnil spojení mezi většími trhy, dělbou práce a rostoucími výnosy z obrátu. Větší trhy znamenají globalizaci. Domnívám se, že novou tvář procesu globalizace v dnešní době představuje fragmentace procesu výroby. Roztříštěný proces funguje prostřednictvím lokalizace aktivit v různých teritoriích a regionech. Kdekoliv se tato fragmentace rozšíří, globalizace ukáže nové tváře. Dovolte mi některé z nich vyzdvihnout.

Za prvé, moderní techniky informace a technologie umožňují různé metody řízení. Centralizace a decentralizace aktivit a rozhodnutí se mísí podle technických požadavků, dopravních nákladů, řízení trhů a tak dále. Rozběhl se nový a silnější proces fúzí.

Za druhé, důležitější než inovace je aplikace nových technik za účelem zvýšení produktivity. Proto může transfer technologií a "učení se praxí" rozšířit oblast rozvinutých zemí. Za třetí, hlavním faktorem při přitahování kapitálu je odborný výcvik a vzdělávání populace, tj. lidských zdrojů. Tato skutečnost otevírá dveře některým lidem v rozvíjejících se zemích, avšak jiným teritoriím a jiným lidem v rozvinutém světě ty stejné dveře uzavírá.

Za čtvrté, rozšíření výrobního procesu vyžaduje obrovské toky finančních zdrojů. Na tomto mezinárodním finančním trhu není jednoduché odlišit spekulativní kapitál a výrobní potřeby jednotlivých zemí. Navzdory rozšířené kapacitě produkce nejbohatších ekonomik došlo v posledních dvaceti letech k několika krizím. Tržní fundamentalismus obětoval řešení ekonomických sociálních problémů obavám ze spekulací proto, aby získal důvěru poskytovatelů finančních zdrojů.

Má poslední poznámka se týká toho, jak přesně reagovat na tento proces z pohledu univerzit.

Chtěl bych vyzdvihnout dva dopady celého procesu globalizace probíhajícího na univerzitách. Prvnímu dopadu se věnoval profesor Scott, totiž skutečnosti, že vlády v minulosti využívaly univerzity jako nástrojů pro školení byrokracií, zejména establishmentu uvnitř národních hranic. Jsem přesvědčen, že situace se velmi rychle mění. Vlády stále ještě žárlivě drží politiku vyššího vzdělávání ve svých rukách. Navzdory tomu se rozbíhá - prostřednictvím autonomie univerzit, prostřednictvím sítí, prostřednictvím transferu znalostí z jedné univerzity na druhou - nový proces. Je to proces, jehož pomocí univerzity současnosti implicitnějším způsobem připravují své studenty na to, že budou členy globálního establishmentu světa.

Něco takového se značným tempem odehrává v různých zemích. Vlády jednájí v rámci určitých parametrů, avšak skutečnost se ubírá odlišným směrem. To je můj první postřeh. Druhým důsledkem je, že globalizace vnucuje systému vyššího vzdělávání zvláštní trend. To je ta globální odpovědnost univerzit, o níž hovořil prezident Havel. Na univerzitách existuje humanistická tradice, která - když byla přijata v průběhu renesance - byla obtížným procesem. Nešlo pouze o opětovné potvrzení hodnot starověkých kultur, ale také o stanovení nových přístupů k lidským problémům. Podle mého názoru šlo o nahrazování vize "shora dolů" přístupem "odspodu nahoru". Myslím si tedy, že univerzity mají zvláštní odpovědnost zabývat se lidskými problémy. Nicméně, lidské problémy v globalizačním procesu jsou dosti odlišné. Navrhl bych některé oblasti, v nichž je možné něco udělat. Podle mého názoru je možné pořádat pro univerzity a koleje semináře, na nichž by vědci různých oborů, znepokojeni hranicemi svých znalostí, mohli debatovat o přesné definici teorií a lidských problémů a byli připraveni ověřit platnost zdůvodňování a naslouchali si navzájem, neboť naslouchání druhým je cesta, jak se vyhnout fundamentalismu.

Můj druhý návrh - značná flexibilita nabízená studentům na cestě za vzděláním dává příležitost vytvořit novou atmosféru, v níž jsou dostupné volby netýkající se povolání, které rozšiřují obzor studenta. Můj třetí návrh je, aby existovala síť univerzit, laboratoří a dalších výzkumných institucí specifickým způsobem napojených na výrobní aktivity společnosti. Domnívám se, že by se univerzity mohly aktivně zavázat k takovým hodnotám, jakými jsou rovnost, příležitost a solidarita, aby existovala protiváha trendu propojování univerzit se soukromým, obchodním sektorem. Jedním konkrétním příkladem by mohla být podpora solidárnímu hnutí kooperace s ostatními univerzitami v méně rozvinutých regionech, a to nejen v jiných zemích, ale též v té které zemi samotné.

Čtvrtý bod, vztahy ke spotřebě. Industriální společnosti rozšířily volný čas a je pravděpodobné, že tento trend bude pokračovat. Spotřební chování posílilo zdroje stimulace, avšak nikoliv obsah stimulace. Vzdělávací instituce mají příležitost nabídnout kritéria pro výběr spotřebního zboží tak, aby pozitivnějším způsobem uspokojovalo intelektuální a kulturní potřeby.

Josef Jařab

Mnohokrát Vám děkuji, profesore Bricalle. Abychom mohli vyslechnout více názorů evropských univerzit, rád bych nyní vyzval dr. Andrise Barblana, jenž je v současnosti generálním tajemníkem Asociace evropských univerzit, historikem a politologem. Pracuje také pro Světovou radu církví a Evropské centrum kultury. Ve východní a střední Evropě Andrise Barblana známe jako člověka, který pomáhá integrovat univerzity tohoto regionu do celoevropské sítě.

Andris Barblan

Nuže, po pravdě řečeno nevím, jak začít, neboť mám pocit, že většina věcí již byla řečena.

Slyšel jsem, že máme problémy s fragmentací, s roztříštěností, s diverzifikací, se specializací, s lokalizací, takže zde vidíme svět, jenž je rozdroben na všechny možné kousky. Proto si lámeme hlavu nad tím, kam univerzity - ačkoliv bychom se měli bavit o všech možných formách vzdělávání - náležejí a jak mohou rozvoji vtisknout kontext jednoty.

Rád bych členům panelu připomenul, že slovo vzdělání (anglicky "education" - pozn. překl.) má původ ve slově educere, což znamená vyvést. Vzdělávání je tedy procesem, kdy je jedinec vyváděn z jednoho prostoru do prostoru jiného. Je to proces dospívání, proces růstu. Znamená to, že existuje jedno místo, z něž přicházíte, a jiné místo, k němuž směřujete. Znamená to, že vnímáte určitý směr. Znamená to, že někde existuje nějaká moc, která tento proces řídí. Připomínám vám, že ve slově "education", tedy educere, je obsaženo slovo dux, vůdce, což může představovat duceho v Itálii za dob fašismu nebo to může představovat Benátského či Janovského dóžete. To vše má původ ve stejném slově. Vzdělání představuje změnu, dospělost a růst. V kontextu těchto prostorů, toho jak se jedinec přemísťuje od jednoho k druhému, mám dnes pocit, že většina institucí, jež tento proces zprostředkovávaly, pokládá tuto otázku. Býval zde systém moci, a do jisté míry existuje ještě dnes, v němž moc byla úzce spojena s komunikací, ovšem s komunikací a odstupem. Čím větší odstup jste si udržovali, tím větší jste měli moc. Paláce, v nichž zasedáme, představují příklady podobného spojení mezi lidmi u moci a lidmi, kterým bylo dáno poslouchat, lidmi, kteří museli jít jednou cestou, lidmi, kteří museli být přemístěni z jednoho místa na jiné.

Je poněkud s podivem, jestliže se zamyslíte, koho my zde představujeme, zastupující univerzity a instituce, jež mají zprostředkovávat, vlády a jiné instituce, jež mají zprostředkovávat sdělovací prostředky a další organizace, které již z definice mají zprostředkovávat. Jsme v jistém smyslu dinosaury moderní společnosti. Jsme dinosaury 21. století. Na mnoha místech s novými technologiemi se již tomu druhu autority, jež reprezentujeme, nenaslouchá. Již není potřebná a mnozí lidé se ještě stále obrazejí přímo k autoritě, ke zdrojům znalostí prostřednictvím internetu. Nedělají si starosti s tím, zda je toto pravda či nikoliv. Posouváme se tedy od společnosti argumentů s určitou autoritou směrem ke společnosti vytvářené názory, v níž si lidé vyměňují názory. Toto je velice fluktuující svět. Co je možné učinit ve snaze vzdálit se tomuto fluktuujícímu světu nebo mu alespoň dát nějakou pevnou osu? Nuže, ve výčtu podobných činitelů bych mohl nějakou chvíli pokračovat, avšak pojďme se věnovat něčemu, co ukáže spojení mezi tím, o čem jsem právě hovořil.

Od nynějška za šest měsíců, možná ve stejném sále, bude prezident Havel hostit jiné setkání. Setkání ministrů školství z 29 či 30 evropských zemí. Tito ministři školství se v Praze setkají proto, aby zhodnotili opatření přijatá vládami nebo občanskou společností za tím účelem, aby se tento evropský rozmanitý, roztříštěný prostor vyššího vzdělávání změnil v otevřený prostor vyššího vzdělávání. V loňském roce ministři v Boloni podepsali deklaraci, v níž prohlásili, že by chtěli, aby v roce 2010 Evropa byla otevřeným prostorem vzdělání. Jak toho můžeme dosáhnout? Na tomto místě se dostávám k některým přístupům. Domnívám se, že boloňská deklarace zasahuje několik důležitých bodů. Deklarace vyjmenovává čtyři věci, které je nezbytné udělat. Musíme evropské vzdělání učinit čitelným, aby občané věděli, co se jim vlastně nabízí. Tyto věci je třeba udělat tak, aby byly srovnatelné. Za třetí, musejí být udělány tak, aby byly kompatibilní. A konečně, musejí být transparentní. Čitelnost, srovnatelnost, kompatibilita a konečně transparentnost. To je, podle mého názoru, nové kvadrivium.

Víme, že když jste se na staré středověké univerzitě zabývali humanitními obory a písemnictvím, museli jste projít sedmi svobodnými uměními. Triviem a kvadriviem. Kvadrivium existovalo svým způsobem proto, aby lidem pomohlo situovat se. Toto

prohlašuje boloňská deklarace, pokud se týká systémů vyššího vzdělávání, avšak já říkám, že ve vzdělávacím procesu to platí také pro lidi jako takové. To, co bychom my pedagogové měli lidem dávat, je schopnost porozumět světu. Jakmile jednou porozumějí světu, musí jim být dána schopnost porovnávat to, co se naučili. Musejí být schopni upravovat věci do slučitelné podoby tak, aby se mohli ve světě angažovat. Jestliže se setkají s transparentností, budou mít dostatečnou důvěru k tomu, aby se plně angažovali ve prospěch světa. Toto jsou čtyři úrovně vzdělání, jež lidem dopomohou k tomu, aby nebyli orgueilleux, jak poznamenal prezident Havel, nýbrž aby navzdory vši vědě a technologiím byli pokorní. A že lidé potřebují nějakou osu k tomu, aby mohli proplouvat těmi velice turbulentními vodami, v nichž se nacházíme. To je ta osa humanity, jíž je nám zapotřebí.

Na tomto místě skončím. Pokusil jsem se ukázat, že pokud jde o sociologii, musíme se posunout od informací ke konvergenci, ke koherenci, ke kohezi. To, co nakonec opravdu potřebujeme, je 21. století držící pohromadě.

Josef Jařab

Mnohokrát Vám děkuji, dr. Barblane, za to, že jste nám připomněl Boloňskou Magnu Chartu a ony velmi praktické kroky přijímané v Evropě, včetně této země, za účelem vyřešení některých problémů vzdělávání na mezinárodní scéně. Nyní bych chtěl požádat madam Hannu Suchockou, bývalou ministerskou předsedkyni Polska a bývalou ministryni spravedlnosti a generální prokurátorku Polské republiky, o několik poznámek týkajících se zkušeností se vzděláváním v její zemi, jakož i v našich zemích.

Hanna Suchocka

Chtěla bych být velmi stručná a nepřednášet další projev, protože na to není čas.

Ráda bych vám všem připomněla několik věcí, které jsou možná velmi očividné, avšak někdy na ně při podobných diskusích nedojde. Domnívám se, že stojí za to mít na paměti, že v Evropě a ve světě stále existují rozličné rozpory. Já reprezentuji jednu část světa, a sice bývalou sovětskou Evropu. Myslím si, že rozdíl je stále patrný a že některé věci, jež lidé ze Západní Evropy považují za velmi očividné, nejsou tak očividné pro nás. Domnívám se, že před sebou máme delší cestu než vy, než v globalizovaném světě najdeme sami sebe. Když pozoruji naši společnost, vidím, že globalizace vyvolává mnohem více obav než nadějí. Jsem toho názoru, že je to zapříčiněno nedostatkem povědomí o tom, co vlastně globalizace znamená. Měli byste být schopni globalizaci definovat; slyšeli jsme velice pěknou definici globalizace oproti amerikanizaci, oproti fundamentalismu, dokonce oproti internacionalismu.

První krok na cestě ke globalizaci pro nás představuje členství v Evropské unii. Pro nás v této části Evropy je členství v Evropské unii jakousi globalizací, zatímco pro lidi ze Západu to je normální život. Musíme své lidi vzdělávat v tom, jak žít ve sjednocené Evropě, a to je první krok. Snažili jsme se o to deset let a náš cíl, být v EU, se stále nachází před námi. Po čtyřicet let v sovětském systému jsme žili jako velice uzavřená společnost. Náhle, v posledních deseti letech, se musíme učit, jak žít v otevřené společnosti. Otevřená společnost pro mnoho lidí znamená nedostatek hodnot. Pokud existuje nedostatek hodnot nebo pokud nejsou nové hodnoty jasně identifikované a definované, může to vést k tomu, že lidé začnou hledat hodnoty staré, jako například nacionalismus, národní stát a národní hodnoty. Jak prohlásil profesor Scott, na základě takovýchto hodnot jsme byli vzděláváni. Pro nás Poláky to platí zejména, v 19. století žádný národní stát neexistoval. Nyní se pokoušíme uchovat si svou národnost, své polské hodnoty. Musíme své hodnoty vyslat na mezinárodní scénu, do globálního světa.

V takové situaci je role vzdělání velmi důležitá. Domnívám se, že nová úloha univerzit spočívá mimo jiné v redefinování hodnot pro 21. století. Někdy o hodnotách v tomto smyslu neradi hovoříme, neboť to nepovažujeme za moderní. Nicméně, v 21. století bychom měli znovu přesně definovat, jaké hodnoty potřebujeme. Zvláště naši mladí lidé nerozeznávají tradiční hodnoty a cítí se totálně ztraceni. Postrádají linii, která by je spojovala se starým a novým světem. Myslím si, že internet by pro ně namísto naděje mohl znamenat spíše hrozbu. Úlohou univerzit není toliko přenášet vědomosti, nýbrž také hledat lepší prezentaci toho, co se šíří a o čem se diskutuje na různých úrovních. Nicméně, musíme proniknout k podstatě věci, primárnímu a sekundárnímu vzdělání, neboť lidé na této úrovni jsou zcela nepřipraveni k životu v otevřené společnosti. Již byly podniknuty první kroky, avšak toto jsou pouze první kroky a my musíme jít hlouběji a dále, abychom jim nejen předali vědomosti, ale abychom v nich - jak jste řekl - vytvořili schopnost číst svět a aby byli schopni číst starý svět a nový svět, jenž leží před námi. Děkuji vám.

Josef Jařab

Chtěl bych vás požádat, abyste se posadili, a rád bych dal slovo profesoru Fritjofu Caprovi, teoretickému fyzikovi a řediteli berkeleyského Centra pro ekogramotnost, aby zahájil diskusi.

Fritjof Capra

Je mi vskutku potěšením být znovu zde a pokračovat v účasti na diskusích Fora 2000. Jsem přesvědčen, že pokud mají být mladé generace připraveny na výzvy budoucnosti, mělo by vzdělání ve věku globalizace být o globalizaci. Jak jsme dnes slyšeli, globalizace má řadu aspektů. Nicméně, jestliže nám globalizace působí starosti, působí nám je především a v první řadě nová globální ekonomika. V průběhu posledních dvou desetiletí dvacátého století dala revoluce v informačních technologiích vzniknout novému typu globálního kapitalismu, jenž je vystavěn na informačních tocích, moci a bohatství v globálních finančních sítích. Manuel Castells, profesor sociologie v Berkeley tuto novou síťovou ekonomiku dopodrobna popsal. Jeho analýza by měla být součástí našich budoucích učebních plánů ekonomie a obchodu.

Poprvé v historii se celý svět řídí do značné míry obecnou soustavou ekonomických pravidel. Přesněji řečeno, tento "globální trh" není vůbec trhem, nýbrž obrovským automatem, sítí strojů naprogramovaných na základě jediné hodnoty - vydělávání peněz kvůli vydělávání peněz, při současném vyloučení veškerých ostatních hodnot. Protože je nová ekonomika velmi výrazně formována stroji, není překvapením, že výsledné kulturní, společenské a ekonomické prostředí život nepodporuje, nýbrž ohrožuje a degraduje. Mladí lidé by měli vědět, že vznik nového globálního kapitalismu je propojen s rostoucí sociální nerovností, polarizací a vyloučením ze společnosti. Zvýšil globální migraci, vytvořil globální zločineckou ekonomiku, která hluboce ovlivňuje národní ekonomiky a mezinárodní ekonomiku a politiku, ohrožuje a devastuje ekosystémy a lokální společenství po celém světě. Vytrvalou honbou za pochybnými biotechnologiemi pronikl do posvátnosti života tím, že se pokouší přeměnit rozmanitost života v monokulturu, ekologii v inženýrství a samotný život v komoditu.

Máme vůči našim studentům dluh - když je učíme o informačních technologiích a společenských vědách, měli bychom o těchto následcích hovořit upřímně. Začíná se objevovat konsensus, že globální kapitalismus je třeba regulovat a omezovat. Jeho finanční toky je třeba organizovat podle odlišného souboru hodnot a přesvědčení. Toto bylo opakovaně vyjádřeno v diskusích předcházejícího Fóra 2000 a podobné diskuse by se měly uskutečnit na půdě našich vzdělávacích institucí. Jaké jsou nové hodnoty, které potřebujeme k tomu, abychom přetvořili globalizaci?

Při našem posledním setkání v minulém roce nás prezident Havel vybídl, abychom přemýšleli o etické dimenzi globalizace. Etikou máme na mysli standard lidského chování, jenž vyplývá z vědomí sounáležitosti. Jestliže náležíme k určitému společenství, chováme se podle toho a právě tehdy se chováme eticky. V rámci kontextu globalizace mě napadají dvě společenství, k nimž všichni náležíme. My všichni jsme členy lidstva a v takovém případě by naše chování mělo odrážet hodnoty lidských práv, spravedlnosti a důstojnosti. O těchto tématech na Fóru 2000 diskutovali mluvčí, kteří jsou pro takovou diskusi kvalifikováni nepoměrně lépe než já. Proto se budu zabývat oním druhým společenstvím, k němuž všichni náležíme.

My všichni jsme členy pozemské domácnosti, která je řeckým kořenem slova "ekologie". Jako takoví bychom se měli chovat jako ostatní členové domácnosti: rostliny, živočichové a mikroorganismy, které vytvářejí ohromnou síť vztahů, již nazýváme pavučinou života. Tato pavučina života je globální sítí, jež se rozprostírá, rozvíjí a nabývá na rozmanitosti již po 3 miliardy let, aniž by kdy byla zpřetrhána. Nejvýraznější charakteristikou pozemské domácnosti je její přirozená schopnost udržovat život. Jako členové tohoto společenství jsme povinni chovat se takovým způsobem, abychom nenarušovali schopnost přírody udržovat život. To je základním smyslem ekologické udržitelnosti. To, co se v udržitelném společenství udržuje, není ekonomický růst či rozvoj, nýbrž celá pavučina života, na níž je závislé naše přežití z dlouhodobého hlediska. Jinými slovy, udržitelné společenství je navrženo takovým způsobem, že jeho životní styly, obchody, ekonomika, fyzické struktury a technologie nekolidují se schopností přírody udržovat život. Prvním krokem v tomto úsilí musí být to, že se staneme ekologicky gramotnými, což znamená, že porozumíme zásadám organizace, které si ekosystémy vyvinuly proto, aby udržely pavučinu života.

Abychom toho dosáhli, musíme přemýšlet systematicky. Jak o tom včera večer tak výmluvně hovořil prezident Havel, vzdělání je schopností vnímat skrytá spojení mezi jevy. V příštím století bude ekologická gramotnost rozhodující dovedností politiků, velkých byznysmenů a expertů ve všech oborech. Ba co více, bude rozhodující pro přežití lidstva jako celku, a proto bude nejdůležitější součástí vzdělání na všech úrovních, od základních škol až po koleje a univerzity a navazující vzdělání a odborný výcvik profesionálů.

V mém příspěvku k prvnímu Foru 2000 v roce 1997 jsem v obrysech naznačil pojmový rámec, vzdělávací strategie a vůdcovské charakteristiky nezbytné k pěstování ekologické gramotnosti v primárním a sekundárním vzdělání. Právě toto se společně s mými kolegy snažíme rozvinout v centru pro ekogramotnost v Kalifornii. Existují také další organizace, jež dělají podobnou práci ve vyšším vzdělávání.

Dalším krokem bude využití našich ekologických znalostí k zásadnímu přetvoření našich technologií a společenských institucí tak, abychom přemostili propast mezi lidskými plány a ekologicky udržitelnými přírodními systémy. Naštěstí jsou praktiky ekologicky zaměřeného plánování v posledních několika letech na prudkém vzestupu a všechny jsou dnes velice důkladně zdokumentovány, avšak tyto nové myšlenky a plánovací praktiky zatím nezasáhly katedry chemie, inženýrství a vědy o vlastnostech a užití materiálů našich univerzit. Velice stručně jsem se pokusil shrnout, co mám na mysli vyučováním o globalizaci, o povaze globální ekonomiky, jejích ekonomických, společenských a ekologických dopadů a o alternativních rámcích ekogramotnosti a ekoplánování. Tyto znalosti se ve skutečnosti dnes již vyučují, ovšem vyučují se z velké většiny mimo špičkové akademické instituce, obchodní organizace a vládní agentury. Jsou přenášeny a nepřetržitě dále rozvíjeny sdruženími základních organizací v neformálních seminářích a v nových institucích vzdělávání, které

fungují spíše jako sítě, než jako hierarchie, v souladu s tím, jak se fungování v sítích vynořuje coby nová forma společenské organizace, což také zdůraznil profesor Giddens.

Schumacherova kolej v Anglii je příkladem těchto nových vzdělávacích institucí. Je mezinárodním střediskem ekologických studií s filosofickými a duchovními kořeny zapuštěnými hluboko v ekologii. Scházejí se zde studenti celého světa, aby se učili, žili a pracovali společně, zatímco studují na mezinárodní fakultě. Jsem přesvědčen, že jedním z nejdůležitějších úkolů vlád, obchodních organizací a nadací je posilovat tyto nové vzdělávací instituce tím, že je budou zviditelňovat prostřednictvím oficiálních akreditací a financovat z onoho malého procenta obrovských zisků, jež jsou v nové globální ekonomice vytvářeny. Tyto instituce se budou nacházet v centru nové občanské společnosti, po níž volá mnoho pozorovatelů globalizace.

Bude třeba, aby se samotné myšlenky a hodnoty, kterým vyučují, staly součástí zásad organizace finančních toků globální ekonomiky. Díky značné univerzálnosti a přesnosti nových informačních a komunikačních technologií, je dnes efektivní regulace globálního kapitalismu odpovídající humanistickým a ekologickým zásadám technicky uskutečnitelná. Výzvou pro vzdělání ve 21. století je změnit hodnotový systém globální ekonomiky tak, aby byl slučitelný s lidskou důstojností a ekologickou udržitelností. Děkuji vám.

Josef Jařab

Pokud úkol zní: změnit hodnotový systém, je to úkol pro současnou společnost a ještě více pak pro generace příští. Jako poslední, nikoliv však významem, promluví náš studentský zástupce. Někdo možná v mladých lidech spatřuje klientelu vzdělávacího systému, já však dávám přednost tomu, pohlížet na ně jako na partnery.

Colm O' Cinneide

Dámy a pánové, díky nesmírné štědrosti nadace Nippon a nadace Forum 2000 se zde v této nádherné aréně vloni v červnu setkala 60-70 studentů z celého světa, aby diskutovali o globalizaci. Byla to pro nás pro všechny nezapomenutelná zkušenost a v mnoha ohledech to byl rovněž příklad příležitosti, jež globalizace odkrývá. Mladí lidé jsou tradičně označováni za ty, kdo mají z globalizace prvotní prospěch, pokud jde o mobilitu, komunikace, vzájemnou propojenost - jak se o tom zmínil profesor Giddens - pokud jde o určité kultury, nové zrovnoprávnění obou pohlaví, nová práva procházející napříč určitými sférami.

Co bylo ve světle tohoto tradičního vnímání mladých lidí jako přesvědčených účastníků globalizačního procesu překvapivé, bylo znepokojení, kterým byly prodchnuty všechny příspěvky k letošní diskusi. Jeden příspěvovatel za druhým identifikovali pocity odcizení a vyčlenění z tolika globálních a lokálních trendů. Konkrétně zde byl důraz na obrovské globální vyřazení milionů lidí z příležitostí, jež byly globalizací otevřeny. Jsem absolventem práv, a proto jsem přirozeně až příliš posedlý detaily. Když slyším o tom, kterak internet změni svět a vzdělání, vždycky bych k tomu rád dodal poznámku pod čarou - v závislosti na socioekonomických skutečnostech a skutečnostech týkajících se pohlaví. Toto je nutné mít neustále na mysli po celou dobu tváří v tvář masivnímu globálnímu vyčleňování.

Studentské fórum se snažilo zdůraznit, že vzdělání je více než to, co se odehrává ve formálních univerzitních institucích, zejména v západní Evropě a Severní Americe. Jak jasně ukázal profesor Capra, vzdělání sestává z mnoha aspektů: je zde formální sektor - univerzity, základní školy, střední školy. A je zde samozřejmě také neformální sektor. Mladí lidé, jako kdokoliv jiný, se učí tím, že se podílejí na sítích nevládních organizací, na občanské

společnosti, že jsou součástí svých rodin a také prostřednictvím internetu. Existuje tolik různých sítí a veřejných a soukromých oblastí, kde se odehrává vzdělávání, a při těchto diskusích je důležité, abychom se neomezovali na zúžený pohled na to, co vzdělání přináší.

Maje toto na paměti, Studentské forum se také snažilo zdůraznit hodnoty, jež vzdělání formují. Shodli jsme se na tom, že vzdělání by mělo být něčím víc než pouhým nástrojem k vytváření dobrých výrobců a dobrých spotřebitelů v globální tržní ekonomice. Hodnoty, které by měly podtrhovat vzdělání, by měly být zaměřeny na rozvíjení naší vlastní identity coby identity morálně autonomních jedinců. Měly by takto vzdělaným lidem umožnit, aby se angažovali kreativně, aby se podíleli na společnosti a všech těch různých soukromých a veřejných oblastech, o nichž jsem se zmínil. Vzdělání by mělo rovněž být, podle slov Nelsona Mandely, nástrojem osvobození. Vzdělání by mělo těm, kdo jsou vzděláni, umožnit, aby kriticky přemýšleli o společnosti, aby se angažovali v dialogu s jinými společenstvími, lidmi jiných vyznání a z jiných společností. Mělo by jim umožnit, aby se podíleli na multikulturní výměně, aby - pokud je to nezbytné - kritizovali existující víry a zapojili se do dialogu. Studentskému fóru připadalo, že globalizace by tomu měla napomoci. Globalizace by měla být obrovskou příležitostí k pokusu o implementaci těchto hodnot.

Bohužel jsme však svědky toho, že se to neděje v takové míře, v jaké by mělo. Konkrétně, stále existuje nesmírně omezený přístup ke vzdělání, což jde na vrub sociálně-ekonomickým faktorům a na vrub faktorům souvisejícím s rozdílem pohlaví. Dokonce i v západní Evropě, ba i v Severní Americe, tedy v "privilegovaných" částech světa, jsme svědky toho, jak je vzdělání stále více omezováno proto, aby sloužilo procesu hromadné produkce, jež chrlí absolventy škol, kteří neměli čas rozvinout se ve spoluúčastníky, rozvinout se pokud jde o zapojení do sítě.

Jsmo toho mínění, že došlo k selhání: selhání v politice, selhání v chápání pojmů. Nedaří se chápat příležitosti, jež globalizace nabízí. Stejná selhání se objevila na poli vědy. Profesor Capra zdůraznil, že aplikace vědeckého poznání funguje jako mechanismus rozšíření globální rovnosti.

Nacházíme se na počátku nové průmyslové revoluce, a to zejména ve dvou oblastech: informačních technologiích a biotechnologiích. Domnívám se, že v mnoha ohledech jsme na tuto průmyslovou revoluci stejně nepřipraveni, jako jsme byli nepřipraveni na původní průmyslovou revoluci na počátku 19. století. Jako mladý člověk bych měl neustále hovořit o informačních technologiích, takže se pro změnu zaměřím na biotechnologie. Zdá se, že diskuse se zaměřuje na vědu, pokud jde o internet a informační technologie. Měli bychom však mít na paměti také to, že v rozvinutých zemích se uskutečnily naprosto průlomové objevy v biotechnologiích, což s sebou přináší možnost, že v privilegovaných částech světa budou nemoci způsobované jednobuněčnými původci eliminovány do 50 let a délka života se výrazně zvýší. Nic z toho nebude dostupné pro větší část světa. V základních lidských potřebách bude existovat ještě větší nesoulad. Podle našeho mínění jsme s tímto konfrontováni.

Věda může velice často fungovat jako přírodní ideologie. Je prezentována stejným způsobem jako volný trh, tedy jako nevyhnutelný proces, který stále postupuje bez ohledu na jakýkoliv socio-ekonomický kontext. To vede k doprovázející filosofii determinismu - v současnosti genetického determinismu - která se čím dál více dostává do módy. Je rovněž přítomna v takových dílech, jakým je "Bellova křivka" Murraye a Herrnsteina, ale také v dílech mnoha dalších intelektuálně uznávaných autorů. Tuto myšlenku determinismu bychom měli

zavrhnout a měli bychom vzdělávat v tom smyslu, že věda je stále probíhajícím procesem. Měli bychom chápat, že rozhodnutí jsou politická, a jako angažovaní aktéři musíme volit, kterak vzdělávat a kterak vyučovat vědě tak, abychom mohli posilovat hodnoty, pro něž jsme se rozhodli, a omezovat nerovnost. Lhostejnost je volba, stejně jako aktivita. Toto je výzva, před níž stojí toto Fórum, Studentské fórum a většina planety.

Studentské fórum našlo určité nástroje, jež by nám podle našeho názoru mohly napomoci - napomoci k udržení kroku s globalizací a k řešení těchto nerovností. Shodli jsme se na spolupráci, na tom, o čem hovořil Zigmund Baumann - antipasivita, trénink podílení se na společnosti na všech úrovních. To zahrnuje takové věci, jako přístup k základnímu vzdělání, jež je v rozsáhlých oblastech planety lidem upíráno. Shodli jsme se také na tréninku k multikulturalismu, tréninku dialogu s jinými přesvědčeními a kulturami. Shodli jsme se rovněž na tréninku kritického myšlení jedince, tedy opět jako morálně autonomní bytosti. Domníváme se, že právě trénink v těchto třech sférách nám pomůže svést zápas s fundamentalismem ve všech sférách, o nichž hovořili předchozí mluvčí.

Profesor Capra v roli moderátora loňského Fora zdůraznil potřebu nových a rozvinutých druhů gramotnosti. Gramotnost - politická gramotnost, ekologická gramotnost, socio-ekonomická gramotnost a mezikulturální gramotnost jsou klíčové a v globalizovaném světě nedocenitelné. Jsem také toho mínění, že tyto hodnoty můžeme přenést do přístupu k vědě. Jestliže zdůrazníme spolupráci, jestliže pochopíme, že aplikace vědy zahrnuje rozhodování o tom, jak je tato věda aplikována, rozhodování, které vyžaduje účast celého světa, bude oním klíčem k omezení nerovnosti. Musíme také pochopit, že věda je neustálým dialogem. Byly citovány myšlenky Thomase Coombse a stalo se z nich téměř klišé. Ovšem jejich pravdivé jádro říká, že věda je dialogem, jenž odhaluje neuvěřitelné hodnotné obrazy světa. Je však nezbytné volit, jak tyto obrazy využijeme, rozpoznat potřebu participace, kritického myšlení a zkoumat výchozí hypotézy.

V 19. století se vyskytovala běžná evropská a americká domněnka, že pokud jste chudí, je to proto, že jste geneticky hloupí. Toto je onen druh nekritického pseudovědeckého myšlení, s nímž je neustále nutné zápasit za pomoci nástrojů, na nichž se shodlo Studentské fórum. Mezi další aspekty patří to, že vzdělávání směrem k přijetí multikulturalismu nepostačuje, pokud společnosti multikulturalismus popírají. Západní Evropa, abych se zabýval tou částí světa, z níž pocházím, musí učinit některá velice vážná rozhodnutí ohledně toho, zda chce existovat jako multikulturální společnost, či jako integrující, asimilující, jednobarevná společnost. Toto jsou důležité volby, jež nelze oddělovat od rozhodování o tom, kterak budeme postupovat při výchově k multikulturalismu. Připadá mi však, stejně jako Studentskému fóru, že k tomu, abychom rozvinuli participaci, multikulturalismus a dialog, musíme vzdělávat, musíme vzdělávací establishment, síť občanské společnosti, univerzity atd. chránit před ovlivňováním. Musíme rozvinout participaci studentů a mladých lidí, rozvinout jejich schopnost kritického myšlení. Studentské fórum tyto hodnoty identifikovalo jako zcela klíčové. Máme pocit, že toto je výzva, o níž bychom měli uvažovat na tomto Fóru. Děkuji vám.

Josef Jařab

Děkuji Vám, Colme, za to, že jste nám předal zprávu Studentského fóra a diskutoval o problémech vzdělávání. Dříve než zahájím diskusi, chtěl bych nyní dát profesorovi Giddensovi příležitost vyjádřit se k tomu, co bylo řečeno. Pokud má někdo pocit, že nějaké téma nebylo dotčeno a chtěl by nás upomenout na něco, co by mělo být zmíněno, prosím, učiňte tak.

Anthony Giddens

Rád bych okomentoval některé dosud přednesené projevy. V Seattlu jsem viděl člověka s transparentem, který jsem považoval za zábavný, ale zároveň také poučný. „Připojte se k celosvětovému protestu proti globalizaci!“ Právě toto nám ukazuje, že lidé na ulici v Seattlu byli součástí globalizačního procesu. Použili typické nástroje globalizace, aby se tam mohli shromáždit. Přihodilo se tedy, že se globalizace shora setkala s globalizací odspodu. Globalizace odspodu, tedy nárůst zvláštních zájmových skupin, nevládních organizací a občanských asociací, kterých je ve světě na 30 000. Ještě před třiceti lety jich bylo jenom sto. Jde tedy o stejně důležitou součást globalizace jako to, co je považováno za její podstatu.

To samé platí i o fundamentalismu, který je dítětem globální elektronické kultury. Fundamentalisté byli prvními, kdo začali používat globální komunikační prostředky a internet. Fundamentalismus je reakcí na část globalizačního procesu. O pokornosti vědy byla učiněna spousta zajímavých komentářů. Věda má však ještě druhou stránku - agresivní prométheovský étos. Rád bych podotkl, že se pohled na vědu během naší generace podstatně posunul. Důvodem je mnohem přímější zasahování vědy a technologie do našich životů, než jak tomu bylo dříve. Už nemůžeme čekat na vědce, až nám sdělí pravdivé výsledky svých objevů. Vzhledem k vědě žijeme v mnohem otevřenější společnosti, než v jaké žila jakákoli generace před námi.

V mnoha oblastech, jako třeba v ekologii, o níž se zmínil profesor Capra, nikdo opravdu neví, jaký je rozsah tohoto fenoménu. Dokonce ani sami vědci se neshodnou. Nemůžete nechat vědu jenom vědcům. K nejvíce demokratizujícím rysům dvacátého století patří nutnost dialogu mezi vědci, veřejností a politiky. Ten musí být vnesen do samého centra demokracie.

Za třetí bych si dovolil oponovat paní Suchocké. Bez globalizace by nebyla žádná sametová revoluce, žádný rok 1989. Když se podíváte na dějiny Sovětského svazu, zjistíte, že ve staré industriální ekonomice byl docela konkurenceschopný. Jeho autoritářský systém fungoval tehdy docela dobře, podobně jako staré, masově vyrábějící hierarchie. Sovětský svaz se ale nedokázal vypořádat s novou globalizovanou elektronickou ekonomikou. Autoritářský systém, který reprezentoval, se stal nefunkčním. Nebyl schopen fungování v hi-tech ekonomice. Globalizace je základem pro změny a posuny ve světové společnosti. Zahrnul bych sem konec apartheidu, frustrujícího dialogu na Středním východě a v Severním Irsku. Existoval jistý druh globálního elektronického dialogu v celosvětovém měřítku. Žádná ze zmíněných událostí by se nebyla stala bez ostatních událostí. Jedná se o něco skutečně nového, protože před rokem 1970 by to bývalo nebylo možné.

Profesor Capra se dotkl pro nás klíčové otázky. Na jedné straně je tu rozsáhlá stejnost, ne však vyvolaná globalizací. To je naprostý mýtus, protože když srovnáte globalizaci s volným trhem, pak globalizace vede k nestejnosti. Neexistuje zcela jasný vztah. Známe pouze jeden způsob překonání bídy. Je jím ekonomický rozvoj, jehož se budou účastnit i chudí. Chudobu nelze řešit redistribucí. Jediným způsobem je tržní hospodářství, v němž si vláda podrží svou roli. Aktivní účast vlády a ne pouze spravování státu je jediný způsob, jak zajistit účast chudých. Je možné činit rozsáhlé zásahy proti světové chudobě, nelze je však provádět bez hospodářského růstu. Je to však slučitelné s poškozenými světovými ekosystémy?

Já věřím, že může být. Věřím v to ze dvou důvodů. Ekonomická modernizace nyní zdůrazňuje, že ekologicky sofistikované je slučitelné s tvorbou pracovních míst a s podporou ekonomického rozvoje. Za druhé musíte mít koordinované globální aktivity, které musejí být efektivnější než protokol z Kjóta. Můžeme toho dosáhnout? Nevíme. Snad když budeme mít

koordinovanou vládní činnost na celosvětové úrovni a ne nespoutanou deregulaci, která vše ponechává na tržních silách. Takto nelze vytvořit slušný svět. Děkuji vám.

Josef Jařab

Nyní, kdo chce, může podat komentář a my učiníme záznam. Až se dostaneme k tématu, které byste opravdu chtěli okomentovat, zvedněte, prosím, ruku, než bude téma opuštěno. První je na řadě pan Singh.

Karan Singh

Děkuji. Chtěl bych učinit několik krátkých poznámek. První se týká zprávy UNESCO o vzdělávání v jedenadvacátém století. Já jsem měl možnost být členem komise Jacquese Delorse, která vypracovala zprávu zvanou „Učení je vnitřním pokladem.“ Ta se zabývá do určité hloubky mnoha problémy, které zmiňují současní pedagogové. Myslel jsem si tedy, že bych o ní pohovořil, kdyby se s ní snad zde přítomní ještě nesetkali, o čemž však pochybuji.

Nyní bych chtěl přidat pár bodů k tomu, o čem hovořil profesor Giddens. Za prvé, řekl, že fundamentalismus je dítětem globalizace. Domnívám se, že jde o velmi hrubé zjednodušení. Ve skutečnosti fundamentalismus existuje v mnoha podobách po staletí a i když oni nyní skutečně používají internet, myslím si, že tvrdit, že fundamentalismus je dítětem globalizace, je, při vší úctě, jednoduše nesprávné.

Druhý bod, o němž se profesor Giddens jako ředitel London School of Economics zmínil, je, že jediný prostředek k překonání bídy je zvýšení ekonomického růstu. Dalo by se s tím docela souhlasit, ale přece existují určitá omezení růstu. Celá tato teorie, totiž že lze exploatovat světové zdroje pro jakýsi neurčitý růst, přivedla svět do současné krizové situace. Rád bych ocitoval Mahátmu Gándího: „Na světě je dost pro uspokojení potřeb všech lidí, ale není tu dost pro uspokojení nenasytnosti byt' jen jediného člověka.“ Děkuji.

Josef Jařab

Dalším řečníkem je, nemýlím-li se, Hazel Hendersonová.

Hazel Henderson

Děkuji. Chtěla bych navázat na poslední poznámky pana Giddense ocitováním vládního výzkumu vědecké a technologické politiky, který proběhl v mé zemi, tedy ve Spojených státech v letech 1974 až 1976. Budu hovořit o Americkém úřadu pro posuzování technologií. Byla jsem při jeho zrození a působila v jeho dozorčí radě. Využívá síť vědců ze všech disciplín k posuzování společenského a ekonomického dopadu rozhodnutí o technologické politice.

Vydává řadu podrobných a uznávaných zpráv, které lze získat od Amerického vládního tiskového úřadu na CD-ROMu. Tento projekt výborně informoval veřejnost o problémech, jimiž se tu nyní zabýváme. Prováděli jsme studie o biotechnologiích a jejich úskalích a o elektronickém obchodování na burzách dávno před tím, než my jsme zde začali hovořit o celosvětovém kasinu. Republikáni v americkém Kongresu zrušili tento úřad v roce 1996. Představoval zkrátka příliš velkou hrozbu pro ideologii, která existuje ve Spojených státech. Naproti tomu nadále funguje velmi úspěšný projekt Charta Země, jehož jsem se také účastnila. Ten představuje neutuchající celosvětové úsilí nevládních organizací o identifikaci morálního minima. Až dosud bylo mimořádně úspěšné. Bylo uvedeno v květnu v Haagu jako nový globální fenomén, jako určitý druh pre-globálního legislativního regulačního fenoménu. To jsou dva příklady, které jsem chtěla uvést.

Frederik Willem De Klerk

Pane předsedo, velice se mi líbila diskuse dnes ráno a rád bych něco řekl. Možná, že profesor Giddens bude chtít reagovat. Postavil proti sobě kosmopolitní kulturu a fundamentalismus. Já s tím problém nemám, ale myslím, že patřičně nerozvedl co je vlastně kosmopolitní kultura. Chci spojit to, co řekl zástupce studentů, když hovořil o konceptu multikulturalismu. Mám pocit, že když jednáme o globalizaci nebo o evropanizaci, musíme se nějak vtěsnat do rámce reality. Domnívám se například, že teorie tavícího kotle je také fundamentalistickým přístupem. Jestliže vezmu typického Evropana, myslím, že musíme dát prostor například Skotovi, aby byl Skotem, i když je občanem Spojeného království. Dále musí mít tento Skot prostor pro to, aby byl Britem a také Evropanem. To je další součást reality jeho života. On je také součástí globální komunity. Pečovat o komplexnost neznamená zabít rozmanitost, ale vnést harmonii do rozmanitosti a ne ji zničit. Děkuji vám."

Asma Jahangir

Rád bych pronesla jen krátký komentář. To, co jsme dnes slyšeli, bylo nádherné, ale osobně si myslím, že musíme gratulovat našemu studentskému zástupci. Dal nám naději, že existují globalizované hodnoty. Nadnesl otázku pohlaví a stovek milionů negramotných. Velice rád se přidávám k teorii rozmanitosti. Zničit rozmanitost by znamenalo polarizovat svět a v našich zemích, kde jsme mnohonárodnostní, multietničtí a multijazykoví, to rozhodně nepomůže. Dále bych rád řekl, že jsme slyšeli pohled paní Suchocké na globalizaci. V západním světě máme všechny tyto perspektivy pohlaví, rozvojových zemí a lidí s různými hodnotami, které možná ještě nedozrálé, nebo je alespoň za nezralé považujeme. Hodnoty však existují v každé části světa. To, co je potřeba globalizovat mnohem více než cokoli jiného, je Západ sám.

Mariano Plotkin

Zdá se zřejmé, že jsme součástí globální komunity. Zde se divím, co se děje těm, kteří nejsou součástí globální komunity. Já pocházím z Latinské Ameriky, tedy z té části světa, kde mnoho dětí ani netuší, co je internet, protože nemají přístup ani k základnímu vzdělání, natož pak k internetu. Chci zdůraznit, že počet těchto dětí neustále narůstá a domnívám se, že tomu tak není jen v mé zemi, ale v celé naší oblasti.

Chci tedy říci, že jsem byl překvapen, že spousta komentářů byla o vyšší úrovni vzdělání, když značná část lidstva nemá vzdělání vůbec žádné. Děkuji.

Ivan Vejvoda

Přicházím pozdě na tuto konferenci. Jsem ředitelem Fondu pro otevřenou pomoc v Bělehradě a také působím jako politolog a sociolog. Globalizace záleží na nás a myslím si, že jednou z věcí, které si musíme uvědomit, je, jak zmínila premiérka Suchocká, že ve většině společnostech po celém světě je spousta strachu a málo bezpečnosti, a to dokonce i v rozvinutých zemích. Tyto obavy musí být utlumeny.

Souhlasím s tím, že musíme najít kompromis mezi našimi různými identitami, ať už je to identita týkající se pohlaví, vzdělání nebo národa, a mezi globálním kosmopolitismem, jehož jsme součástí. Jestliže se lidé necítí bezpečně ve své identitě nebo jsou-li tlačeni do mono-identity, pak takové postoje plodí ta nejhorší zla, jaká kdy lidstvo vytvořilo. Já pocházím naštěstí z osvobozeného Srbska, kde jsme ve volbách porazili Miloševiče nenásilným a demokratickým způsobem. Svou volbu jsme ubránili i deset dní poté a jsme tedy v desátém dni svobody. Teď se ale nechci obšírně zabývat tím, co se děje v mé zemi.

Chtěl bych mluvit o tom, co zmínil profesor Giddens, o procesu vzájemného učení. Spousta vzdělávání se odehrává mimo instituce. V mé zemi právě proběhl rozsáhlý proces učení se participací a celkovostí. Je to stará renesanční myšlenka o vita civile, občanském životě. Ten neexistoval, dokud si každý jednotlivec, mladý či starý, muž či žena, neuvědomil, že pokud se do toho sami nedají, tak budeme žít v autoritářském režimu.

Chtěl bych říci, že si poté, co jsem žil ve společnosti svazované sankcemi, myslím, že to je ta nejhorší možná politika jak pomoci společnosti posunout se od společnosti uzavřené k otevřené. Musíme se z těchto zkušeností poučit. Když byly v květnu 1992 sankce uvaleny, zahrnovaly i veškeré akademické kontakty. Naštěstí tu byli kolegové, kteří věděli, že je to něco velmi negativního a zvali nás na konference osobně. Jiní mí kolegové, zejména v oblasti přírodních věd, neměli takové štěstí a byl jim znemožněn přístup k celosvětové vědecké komunikační síti.

Josef Jařab

Děkuji Vám, doktore Vejvodo. Velice rádi Vás tu opět vidíme a zejména Vaši zemi, s níž všichni sdílíme její naděje a očekávání. Nyní Alexander Leoser.

Alexander Leoser

Já reprezentuji Mezinárodní filosofickou olympiádu. Loňského roku jsem byl požádán, abych předsedal olympijskému výboru při organizování deváté Filosofické olympiády pro středoškolské studenty s názvem: „Od násilí k toleranci, usmíření, míru a globální demokracii," konající se příští rok ve Philadelphii.

Jak jsem cestoval po světě a hovořil, zjišťoval jsem, že získávám stále více podpory pro Olympiádu. Zpráva UNESCO hovoří o důležitosti filozofie pro demokracii. Myslím, že stojí za povšimnutí, že se tato iniciativa zrodila v roce 1990 ve východní Evropě jako výsledek uvědomění si v tamních zemích, že lidé tu měli podstatně odlišný pohled na vlastní historii a na své společné dějiny, což pramenilo z izolovanosti zapříčiněné silami, na které neměli žádný vliv. Chtěl bych se také zmínit o Světovém kongresu, který se bude konat v souvislosti s Olympiádou. Budeme také partnery Zemské cestovatelské iniciativy a využijeme toho pro diskuse mezi studenty. Dále spolupracujeme s Dialogem mezi civilizacemi.

Chtěl bych vás upozornit na tyto iniciativy. Po celém světě existuje síť podporující tento projekt národními Olympiádami. Domnívám se, že jde o hodnotný projekt zasluhující si podporu tohoto sdružení.

Josef Jařab

Děkuji Vám. Chtěl bych pozvat Martina Terefe a pak paní Alenu Švejdovou.

Martin Terefe

Mám jen krátký dotaz ke zde přítomným pedagogům. Jsem hudebník, který měl možnost cestovat do mnoha končin světa. Zdá se mi, že jedním z nejdůležitějších prostředků vzdělávání v západním světě jsou média, zábava a reklamní agentury. Úroveň vzdělání roste. Jak tedy budeme vzdělávat tyto agentury a novináře, umělce atd.? Tak tedy zní má otázka.

Josef Jařab

Chtěl by někdo odpovědět?

Anthony Giddens

Myslím si, že otázka médií je zásadní, jelikož se mi zdá, že média mají dvojí vztah k událostem, které tu popisujeme. Na jedné straně jsou média tou součástí demokracie, která nám poskytuje informace. Existuje spojitost mezi vznikem globální informační společnosti a rozšířením demokratických institucí. Dnes je ve světě třikrát tolik demokratických zemí, než kolik jich bylo před třiceti lety. To není náhoda.

Na druhou stranu média uzavírají to, co by měla otevírat. Činí tak trivializováním, tím, že trvají na přímém vztahu s politiky, že obelhávají parlament. Dále tím, že po celém světě expandují mediální monopoly, díky čemuž pár jednotlivců může ovládat mediální prostor. V zájmu politického pokroku je nesmírně nutné proti tomu zakročit. Pokoušíme se otevřít mnohem efektivnější veřejný prostor. Vzdělání při tom může být nápomocno, ale přímý politický zákrok je nezbytný.

Domnívám se, že musíme najít roli pro racionálně jednající veřejnost. Nemyslím si, že by jí už odbilo. Jsem toho názoru, že lidé z universit a umělci by měli být připraveni promluvit proti trivializování politických událostí a vytvořit reaktivní sílu. Musíme se pustit do boje, neboť síly, které pomáhaly rozšiřování demokracie, ji nyní omezují. Dle mého názoru zde intelektuálové hrají klíčovou úlohu.

Alena Švejdová

Chtěla bych promluvit jako normální učitelka, tedy někdo, kdo denně jedná se studenty a s dětmi. Připadá mi, že mezi vzděláním a znalostmi je patrný rozdíl. Znalosti nás vedou ke schopnosti a vzdělání nás vede k uvědomování si, jak dnes řekl prezident Havel. Rodiče a děti po nás chtějí, abychom jim dali pouze znalosti, jelikož vědí, že budou-li mít řádné znalosti, budou mít také dobrou pozici ve světě - dostanou práci. Někdy jsme my učitelé hodnoceni dle výsledků přijímacích zkoušek na vysoké školy či dle jiných prověrek. Střední školy jsou často hodnoceny dle toho, kolik žáků se dostalo na univerzitu. Takže naším úkolem je poskytovat znalosti.

Dennodenně máme před sebou studenty a děti a nikdo si neumí představit, jaké mají oni problémy. Mohou komunikovat s kýmkoli za oceánem prostřednictvím internetu, ale mnohdy mají problém komunikovat mezi sebou. Nechápu vztah mezi sebou a třídou, ale co je ještě horší, nechápu ani sami sebe. Toto je problém, na který konference zapomíná, role rodiny. Myslím si, že vzdělání začíná v rodině, protože rodina nás naučí základním vztahům. Myslím si, že pokud nezdůrazníme roli rodiny, budeme mít ve vzdělávání stejné problémy, jaké již máme nyní.

Josef Jařab

Máme tu bezprostřední reakci na tento příspěvek od doktorky Aleny Hromádkové.

Alena Hromádková

Jako univerzitní pedagožka plně sdílím názor, že mladí lidé jsou viděni pouze jako pracovní síla a že problém morálního formování osobnosti je nesmírný. Například v této zemi ministr školství navrhoval zrušení šesti až osmiletých gymnázií, které jsou integrální součástí střeoevropské kultury, kulturně politického dědictví.

Má to co do činění se zkompromitováním pojmu „elita“. Když jste ale nemocní, raději půjdete k elitnímu lékaři než k průměrnému. Profesionální přístup ke vzdělání potřebuje určité dispozice a toto je politicky ignorováno a potlačováno. Domnívám se, že bychom měli více mluvit o duchovní stránce vzdělání. Bojím se také klišé globalizace a oceňuji příspěvek pana

De Klerka týkající se ochrany rozmanitosti, pluralismu a historického vývoje osobností v národech.

Fritjof Capra

Chtěl bych podat komentář k médiím a jejich vztahu k opozici vůči ekonomické globalizaci. Masmédia vylíčila tuto opozici jako násilné pouliční protesty. Ve skutečnosti se většinou formuje v nejrůznějších hnutích nevládních organizací a je velmi dobře organizována, je výkonná a je v ní mnoho vzdělaných lidí, právníků a odborníků třeba na otázky udržitelného zemědělství či jiných oborů.

Toto hnutí je už velice mocné a poskytlo velmi detailní analýzu globálního kapitalismu. Neměli bychom se chytit do pastí nastražené masmédií a spojovat toto hnutí s jakousi menšinou, která protestuje násilnou formou. Nehovořte, prosím, o lidech v ulicích, když mluvíte o opozici vůči ekonomické globalizaci.

Asma Jahangir

Jen v krátkosti. Naprosto souhlasím s názory mých kolegů učitelů. Chci pronést varovné slovo pokud jde o ženy. Tvrdím, že globalizace by měla dát mužům důležitější roli v rodině, aby se ženy mohly aktivněji podílet na veřejném životě, aby šlo o spravedlivou globalizaci a ne o čistě mužskou globalizaci.

Hanna Suchocka

Ráda bych dodala velmi krátký komentář. Naprosto souhlasím s příspěvkem prezidenta De Klerka, pana Vejvody a obou učitelů, protože pokud se nebude brát v potaz rozmanitost a odlišnosti, můžeme pokazit celý globalizační proces. Vztah mezi globalizací a zhroutilím socialistického systému v Polsku není dobře zřetelný. Myslím si, že co opravdu přitahovalo lidi žijící za železnou oponou, byla pestrost a odlišnost západního světa. Nyní, po zhroutilím, by chtěli vytvořit jednu společnou identitu, což by byla chyba.

Anthony Giddens

Děkuji vám za vaše příspěvky. Myslím, že byly velmi zajímavé, protože mnohdy šlo o nesouhlas. Jednalo se o velice kontroverzní témata, kterými se nelze nezabývat. Já opravdu nesouhlasím s tím, co říkal pan Singh o fundamentalismu a růstu. Pojem fundamentalismu se objevil ve slovníkách až koncem padesátých let a do té doby nebyl znám. Používal se ve Spojených státech pro anti-darwinistické sekty, které odmítaly uznat evoluci.

Když je nový pojem, můžete si být celkem jisti, že i fenomén bude nový. Fundamentalismus není fanatismus ani dogmatismus. Jedná se o znovuobjevení tradic ve světě, který volá po kosmopolitních hodnotách. Je to jistý druh agresivní verze tradičních hodnot, ale ne tradice jako dříve bývala. To je důvod, proč v některých částech světa nemohou vedle sebe už déle žít lidé, kteří tak činili po dlouhou dobu. To je také důvod, proč v některých náboženstvích, která bývala vysoce ekumenická, existují fundamentalistické sekty podobně jako fundamentalisté mezi buddhisty. S veškerým respektem si tedy myslím, že fundamentalismus je nový a stejně tak i většina studentů si myslí, že tomu tak je. Nejedná se tedy o totéž jako náboženský fanatismus.

Za druhé si myslím, že myšlenka růstu je klíčová. Domnívám se, že cíl Organizace spojených národů zmenšit světovou bídu na polovinu v relativně krátkém čase je dosažitelný. Neexistuje způsob, jak toho docílit bez ekonomického růstu. Nejde o to obracet se k růstu zády, ale podporovat ekologicky ohleduplný růst a růst, jehož se budou účastnit i chudí. Pro chudé

tohoto světa neexistuje budoucnost bez růstu.

Naprostou souhlasím s tím, co bylo řečeno o multikulturalismu, ale kosmopolitismus samozřejmě zahrnuje i rozmanitost. Změna, která se udála ve světě, znamená, že už se není kam schovat. Rozmanitost fungovala díky geografické oddělenosti. Jenže geografická oddělenost již neexistuje. Neustále jsme v kontaktu s mnoha kulturami. Otázkou jest, zda-li dokážeme přijmout tento kosmopolitismus či zda-li podlehneme fundamentalistickému pohledu na věc, že jen náš způsob života je ten správný a ostatní jsou špatné.

Myslím si, že musí existovat bod, kde multikulturalismus skončí. Na této konferenci padá mnoho frází o multikulturalismu. Pro multikulturalismus existuje konečný bod. Jinak totiž bude vytvářet nekonečnou fragmentaci a půjde proti univerzální etice, která vládne světu. Konečně kdyby mělo dojít ke konfliktu mezi multikulturální identitou a univerzální etikou, tak potom to musí být univerzální etika, co zvítězí. Musí existovat univerzální chápání lidských práv kontrolované mezinárodním zákonem, který musí být respektován. Myslím si, že jestli někdo sleduje debatu o multikulturalismu, věří, že my jsme nad něj povzneseni. Potřebujeme přivést ke smíru rozmanitost kultur a univerzální etiku.

Univerzální etika pro nás musí být výhodná a tudíž musí být v mezinárodním právu. Proto si všímám Pinochetova případu a jemu podobných. Jihoafrické komise pravdy a latinskoamerické problémy jsou součástí formujícího se globálního etického svědomí.

Mohu mluvit o výjimkách, o tom, co je vypuštěno, a doufám, že se lidé vyhnou frázím, co se tohoto bodu týče. Vždyť je tak snadné obviňovat Američany, kapitalismus nebo nyní globalizaci, to je absurdní pohled na věc. Musíme si položit dvě otázky: Jsou chudí ve světě skutečně chudí? A dále: Jsou ti, kteří jsou mimo dění, vyloučení proto, že nejsou součástí globalizačního procesu? Dle mého mínění je to jistě proto, že nejsou součástí globalizačních procesů. Problém Afriky spočívá v tom, že byla ponechána stranou. V průběhu studené války tu měly velmoci své strategické zájmy, které už ale nemají. Dokonce ani Jihoafrická republika už není zajímavá. Je na zodpovědnosti světového společenství, aby přivedlo Afriku zpět do globalizačních procesů. Existují některé konkrétní postupy, jak toho docílit.

Druhou věcí jsou důvody. Proč jsou vyloučení? Proč je na světě tolik chudých, když kolem nich žije tolik lidí v blahobytu? Opět bychom se měli vyhnout frázím. Jedním z největších problémů světa není globální trh, ale stát. Zkorumpovaný, přebujelý, byrokratický stát tak jako státy v latinské Americe a v Indii. Ty jsou mnohdy samy o sobě problémem místo aby byly řešením. Myslím, že bychom se měli vyhnout rozhovorům o třetím světě - to jen způsobuje závislost.

Věřím, že každá země, bez ohledu na její chudobu, může učinit změny směrem k vyšší úrovni demokracie a k lepší vládě. Lze toho ale docílit jen tak, že se bude útočit na vládu a ne svalováním viny na vnější faktory. Země jako třeba Botswana a Mozambik provedli velice efektivní transformace. V zemích se bude investovat, pokud budou mít efektivní instituce, protože co je vlastně globální hospodářství - promiňte mi, profesore Capro - jiného, než nekonečný tok kapitálu. Jsou to lidé, kdo chce od svého kapitálu slušné výnosy. Těmi lidmi jsme i my, kdo prostřednictvím penzijních fondů investuje po světě. Kapitál půjde tam, kde se lidé nemusejí bát o své investice. Je na nás, abychom uzavřeli kruh. Můžeme mít větší kontrolu nad těmito procesy. Je na nás, abychom si to uvědomili, ale my si to neuvědomíme, pokud tu bude zaznívat příliš mnoho prázdných frází. Analýza a pochopení těchto záležitostí je nesmírně důležitá. A tím se opět dostáváme ke vzdělávání.

Josef Jařab

Je velice působivé poslouchat, jak někdo hovořící o prázdných frázích tak skvěle, když žijeme v zemi, kde jsme byli léta vystaveni ideologiím a kde řečnické umění bylo značně degradováno. Být otevřený je jediná cesta k diskusi a k tomu, něco se naučit. Všem děkuji a zvu vás zpět v 13:30 po přestávce na oběd.

--

Odpolední zasedání 16. října

Hazel Henderson

Otázka, před níž jsme byli postaveni, zní: „Rozvinutý a rozvojový svět, potenciál vzdělávání a vědy“. Abych připravila půdu pro naše dva klíčové řečníky, dovoluji mi shrnout to, v čem se všichni, jak se mi zdá, shodujeme, tedy že se nacházíme ve druhém období globalizace. Dále že je třeba regulovat globalizaci trhu a že skutečně máme prostředky pro tuto regulaci a že pro to potřebujeme rozšířit mezinárodní právo. Naši dva klíčoví řečníci jsou Jeho královská Výsost princ El Hassan bin Talal z Jordánska a doktor Hans van Ginkel, rektor Univerzity Spojených národů v Tokiu. Ráda bych ještě přednesla pár svých otázek.

První se vztahuje k míře technologického růstu a ke zvyšujícímu se tempu růstu populace a ke zvyšující se lidské interaktivitě. Jaká změna je třeba v sociální politice, vzdělávání a v novém zaměření vědy a technologie? Stal se náš antropocentrický pohled na věc, který stále podléhá vědě, vzdělání a politice, zastaralým? Jak integrujeme naše spirituální životy a hodnoty do světských politik, vědy a technologie, ekonomických aktivit? Já si myslím, že to je jediná způsob, jakým můžeme zaplnit mezery mezi chudými a bohatými, informovanými a neinformovanými. Předávám pódium Jeho královské Výsosti.

El Hassan bin Talal

Nejsem si jist, jak mám komentovat Hazelinu poslední poznámku o antropocentrické povaze vzdělávání, ale chtěl bych doporučit, aby můj přístup byl brán jako antropolitický ve smyslu politiky, kde lidé sehrávají svou úlohu, nebo lépe, přístupů k věci, v nichž lidé sehrávají svou úlohu. V tomto světě rychlých komunikací a globalizace, který už popsali předchozí řečníci a ve smyslu poznámek, které ráno přednesl náš hostitel prezident Havel, včetně jeho výzvy k minutě ticha, vám musím s politováním oznámit, že mi bylo právě telefonicky sděleno, že „pokračující“ setkání v Egyptě se rozpadlo po deseti minutách. Nezbývá nám než doufat, že takový vývoj přinese podnět k dalším myšlenkám o minulosti, přítomnosti i budoucnosti.

Celkem nedávno jsem byl dojat, když jsem obdržel email od jednoho tradičního duchovního z Jeruzaléma. „Drazí přátelé, kolegové a partneři, Ježíš opět pláče nad Jeruzalémem, jelikož jeho mír byl otřesen. Mé srdce opět pláče nad tolika rodinami, které přišly o své blízké a nyní trpí bolestí z té náhlé ztráty. Mé srdce pláče nad všemi těmi událostmi, traumaty bezcitně způsobenými a nad propukající hořkostí, která se rozprostírá v srdcích všech těch, kteří netouží po ničem jiném než po míru. Krev všech lidí je rudá, ať jsou to Palestinci nebo Izraelci, a všechna krev, jež byla zbytečně prolita v mnoha oblastech Gazy, západního břehu Jordánu, Galileje a Jeruzaléma, je darem od Boha a dílem Božím.“

Můj přítel dále navrhuje, že když hovoříme o sdílení znalostí a výměně postojů, měli bychom se zamyslet nad změnou mentality, která je nezbytně nutná. Institucionalizovaná

diskriminace, mocné násilí a břeškná arogance jsou stejně špatné jako náboženský neklid, protekce díky korupci a násilí davů. Dvě špatné věci netvoří právo na další. Je důležité zastavit všechny druhy záludné diskriminace stejně jako všechny druhy násilí.

Možná se ptáte, co má toto společného s tématem vzdělávání a vědy v rozvinutých a rozvojových zemích. Musím připustit, že jsem byl trochu rozpačitý z toho, že se kladl důraz na vzdělávání, jelikož jsem byl původně pozván, abych hovořil o vzdělávání, kultuře a duchovních hodnotách. Než se však pustíme do debat o globalizaci, pohovořme o sdílení společných duchovních hodnot. V mém jazyce, tedy v arabštině, globalizace znamená intervenování. To tedy znamená materiální globalizaci.

Univerzalizace je přijatelná, protože je součástí našeho přesvědčení - a zahrnuji do toho i sebe vzhledem k mé funkci předsedy poradního výboru Světové organizace duševního vlastnictví. Dosáhli jsme jistého úspěchu, když mí přátelé z Indie, Číny a Latinské Ameriky společně s kolegy z Afriky říkali: „A co je tam pro nás?“ Tím malým úspěchem bylo, že jsme prosadili do Světové organizace duševního vlastnictví důležitost tradičních znalostí. Co víte o hrůzách, které se dějí v našem světě? Jedno z čísel, která zde byla uvedena, říká, že to stálo dvě světové války a dvě stě miliónů životů, než začala globalizace. Musíme snad obětovat stejné množství prolité krve, než se probudíme a zjistíme, jak je důležité posunout se od kultury přežití ke kultuře participace a sdílení?

V našem regionu Palestinci musejí vyvíjet značné úsilí při boji se zoufalstvím, které pocitují. Většina lidských bytostí obvykle jedná na úrovni základních instinktů. I já nyní reaguji na této úrovni, protože Palestinci jsou také lidé. Lidé, jejichž budoucnost dnes vypadá značně ponuře. Nenávist se jako zhoubný pocit opět vetřela do vztahů v oblasti Středního východu. Region můžeme ostatně definovat jen velmi těžko. Já jsem z Asie a můj kolega z Maroka je z Afriky. Podle OSN Izrael nepatří k žádnému kontinentu. Možná jsme tedy Střední východ. Naši kolegové z Japonska by nás ale stejně dobře mohli nazývat Středním západem. Ve skutečnosti je tento region oddělen od světa tím, co vy byste mohli nazvat cordon sanitaire, a co já bych nazval cordon insanitaire. Jaká nenávist nás brzy navštíví, jsem pocítil ve Vukovaru a ve Srebrenici.

Zdá se téměř nemožné, abychom se účastnili racionální diskuse o budoucnosti troposféry lidského snažení - globalizace. Tento týden jsem viděl tolik nenávisti jak v očích izraelských vojáků a policistů tak v očích lidí, co vrhají kameny nebo pálí pneumatiky. Taková zaslepená nenávist nás činí nevšimavými k lidskosti ostatních a dělá z nás trpaslíky v očích Božích podobně jako z celého lidstva. Já se vás ptám: "Co se stalo s odpuštěním, s naším neustálým voláním po vyhýbání se krizím, s dobrou vírou a dobrou vůlí?"

Před pár lety jsme se pokoušeli o určitý pokrok v podmínkách vědění - ještě se k tomu vrátím v průběhu mého dnešního vystoupení - a dokonce jsme před pár lety začali společně s Harvardskou univerzitou vyvíjet určitý přehled o Jeruzalému. Měla to být chronologická databáze s otevřeným koncem. Je překvapující, jak málo je těch, které opravdu zajímá, co se děje v našich končinách. Je překvapující, jak ve světě médií, bohužel médií, která nejsou zprostředkovateli, ale jsou vždy ovlivněna nějakým úhlem pohledu, nemáme imunitu, kterou poskytují znalosti, proti určitým fantastickým historkám, jež se k nám dostanou.

Jako moderátor Světové konference o náboženství a míru jsem se nedávno připojil k ostatním, abych volal po potřebě jasného kodexu chování, který by vládl nad záležitostmi židů, křesťanů a muslimů ve Svaté zemi. A zatímco většina z vás s námi dnes souhlasí v našem úsilí,

dovolují si tvrdit, že v tomto komunikací propojeném světě by se však mělo vytvořit lépe fungující povědomí o tom, co se skutečně na Zemi děje. Jak řekl Anthony Giddens, globalizace je celá o komunikaci. Je tedy nezbytné určit roli vzdělání. Zde se odvolával na Erasma. Já bych k tomu přidal programy Sokrates v poválečné Evropě, které zpovzdálí obdivuji.

Když byla v roce 1994 podepsána mírová dohoda, seděl jsem v publiku a poslouchal, jak můj bratr hovoří k ministerskému předsedovi Izraele Jicchaku Rabinovi. Ptali se mě, co si o tom myslím a já jsem odpověděl: „Kéž by to byl mír od lidí pro lidi.“ Všechno je to velice dobré, ale co takhle vzdělávat druhé, rozvíjet civilizovaný rámec pro vyjádření nesouhlasu? Dovolil bych si pokorně konstatovat, že jestli je globalizace o komunikaci, pak by z ní mělo vyplynout pochopení důležitosti interaktivních rozhovorů. Otevřené university na světě, které budou úspěšné, budou interaktivní a ne ty, které setrvávají u klasického vyučování a u monologu. Nechci, aby mě Anthony Giddens obviňoval z pronášení planých frází, a tak budu ve svých poznámkách velice přesný. Dozrál čas k tomu, abychom spolu mluvili a ne se pouze vzájemně osočovali, tudíž je třeba aktivně přijmout univerzální hodnoty, které pořád ještě vytváříme a přijímáme.

Analytici vidí nejdůležitější hnací sílu stojící za vědeckým a technologickým pokrokem v podobě globálního konfliktu. V podobě dvou světových válek a následně v podobě války studené. Toto je popsáno jako efekt nárazu. Co pro nás má nové milénium? Ekonomické a tržní síly v globalizovaném světě by se mohly stát katalyzátorem výzkumu a rozvoje dialogu o veřejné politice v těch končinách světa, kde občanská společnost ve skutečnosti neexistuje. Dovolil bych si tvrdit, že umění rozhovoru může být podporováno efektem trhnutí, který může být uskutečněn soutěžícími podniky, které intenzivně hledají nové znalosti a inovace ne kvůli politice, ale kvůli postupům, které mohou být zaváděny a přetransformovány inovativním způsobem.

Hovoříme o globalizovaném trhu, ale já bych chtěl - z pohledu vědce - říci, že investice do vývoje představují okolo 2,8% HDP v rozvinutých zemích a pouze 0,4% HDP v rozvojových zemích. 70% našich mladých lidí, kteří stojí před velvyslanectvími Spojených států a ostatních západních zemí a čekají na víza, se nevrátí domů. Jeden kolega z Indie působící v oblasti IT říká: „Je lepší odliv mozků, než aby mozky zůstávaly v prázdnotě.“ Chtěl bych dodat, že zatímco v rozvinutých zemích připadají na 1000 obyvatel 4 vědci, v rozvojových je to méně než 0,5. Tato čísla znamenají, že 80% světové populace žijící v rozvojových zemích je ve značné nevýhodě, pokud jde o know-how, vědu a technologii. Můj dávný přítel Abdul Salam udělal v roce 1990 následující porovnání. V industrializovaném světě připadá na milion obyvatel 3 600 vědců a inženýrů, v Izraeli a v Japonsku je to 5 000. Ve třetím světě je jich však pouze 200. Kritická masa chybí, pokud jde o experty.

My všichni podléháme impulsům Washingtonského konsensu. Mám v největší úctě Jima Wolfensona rozvíjejícího Jednotný rozvojový rámec (CDF) a Světový dialog o víře a rozvoji (WFDD). Rád bych připomněl naše setkání s Jimem Wolfesohnem a arcibiskupem z Canterbury, Georgem Careyem. Při přípravě závěrečného komuniké z našeho setkání arcibiskup Carey trval na tom, abychom vyjádřili pohoršení nad úrovní světové bídy, načež náš stoupenec džinismu prohlásil, že místo vyjadřování pohoršení bychom raději měli něco udělat.

Laureáti Nobelovy ceny pocházejí získali své znalosti a praxi v laboratořích rozvinutého světa. Ve spoustě vědeckých disciplín už byl vytvořen základní systém výzkumu a výcviku,

kteřý vychovává lidi schopné řešit problémy, integrovat znalosti z různých oborů do vývoje a využití technických systémů a k určení praktických problémů. Dále bych uvedl, že z 61 miliónů studentů ve světě 2% studují v zahraničí a z nich 70% je z rozvojových zemí. Největší část, 14%, pochází ze Subsaharské Afriky. Ve Spojených státech studuje jedna třetina všech studentů, kteří studují v zahraničí, a tvoří téměř 3% studentů v Americe. 28% zahraničních studentů netechnických oborů a 48% zahraničních studentů technických oborů studuje ve Spojených státech. Velkou výzvou pro Jih je změnit odliv mozků v jejich příliv.

Vím, že naši mladí muži a naše mladé ženy padli na úrodnou půdu a doufám, že když hovoříme o modernizaci, o idiomu zítřka, můžeme hovořit o jasném kvalitativním kroku vpřed. Co se vzdělání týče, stojíme před ohromnou výzvou připravit jednotlivce pro společnost informačního věku. Já se ptám, můžete nám pomoci zvládnout lavinu informací? Problémem není přesunout informace z Ottawy, Santiaga nebo Pekingu do Ammánu, problémem je jak rozvinout dlouho očekávanou síť, systém navzájem si rovných skupin, přenos informací mezi rozvinutými a rozvojovými zkušenostmi. Jak připravit nejefektivnější lidský kapitál pro intenzivní mozkový trh.

Když hovoříme o demokratizaci, ať už v Bukurešti nebo v Moskvě, pak otázka nespočívá v tom, kolik trhu, kolik vlivu státu, ale kolik zodpovědnosti v regionech, kde národní cítění, je-li vůbec zveřejňováno, není dynamické a relevantní. Z toho důvodu je moje volání po antropolitice - jako odpověď našim moderátorům - voláním po antropocentrickém přístupu. Chtěl bych říct, že jestli má vzdělání za něco stát, pak musí brát v potaz ono kulturní minimum, o kterém se dnes zmiňoval prezident Havel, a ke kterému bych chtěl přidat svobodu projevu v oblasti kultury a náboženství. Hovořil o pokoře a ve vši pokoře bych zde chtěl zmínit, že lidská práva, tak jak byla definována Vysokým komisařem pro lidská práva, zahrnují i práva náboženská a kulturní. Pořád sledujeme, jak je Balkán ničen přímo dominovým efektem. Po dobu mé dospělosti jsem stále slýchal Sarajevo, Kosovo, Sandžak, stopa Západu, Kypr. Když jsme přistoupili k vytvoření regionálního centra pro předcházení krizím, nebyli jsme schopni tento krok učinit. Bilateralismus není dobrým pánem. Chudí za to platili a platit budou a já jsem smutný z toho, že deset dohod Světové obchodní organizace a čtyři dohody Evropské unie na jih od Středomoří nás podpořili při vzájemných rozhovorech. To, co motivuje naši touhu přispívat a být součástí, není regionální vůle.

Roger Morgan z Královského ústavu vnitřních záležitostí řekl, že je důležité hovořit o státech ducha spíše než o společnostech ve státech. Konstatuje: „To, co nazýváme Evropským domem, by mělo být nahlíženo jako individuální nebo kolektivní stavba intelektuální povahy.“ Doufám, že nadejde okamžik, kdy budeme moci oslovit Středomoří s tím, že tato stavba může být zbudována a podporovat nadnárodní myšlení. Evropa začala Sdružením uhlí a oceli. My bychom mohli začít znova u společenství ropy a vody, tam, kde je tak potřebné lidské prostředí. Nedávno jsem navštívil Baku a viděl spletnice ropovodů a plynovodů a ptal jsem se sám sebe: „A co lidé žijící v této ropné oblasti?“ Co lidé žijící v ropné oblasti Středního východu? Japonský parlament volal v roce 1988 po respektování pozadí stojícího za ropou. Antropocentrické, antropolitické přístupy. V rozhovorech od Seattlu po Prahu opravdové nebezpečí nespočívá v globalizaci v jednou kroku vpřed a dvou krocích vzad. Jestli někdy máme vyjít z Platónovy jeskyně minulého století, tak odkazují na stát ducha, který zapříčinil první, druhou a studenou válku. Potřebujeme se přesunout od etiky integrace k etice participace. Jak mýtus tak i realita vznešené občanské společnosti jsou důležité a dovolují nám pamatovat na to, že po dvě století právě mýtus a realita národovosti a občanské společnosti poskytovaly základ pro liberalismus a demokracii. Pan Jan Aart Scholte z univerzity ve Warwicku říká: „Nic není skutečně demokratické v globální občanské

společnosti." Ať už hovoříme o Světovém ekonomickém fóru v Davosu nebo o demonstrantech v Seattlu, měli bychom dohlédnout až k odstranění neoliberálního systému a k jeho nahrazení něčím lepším.

Chtěl bych uzavřít své poznámky pouhým připomenutím skutečnosti, že trvalo čtvrt století, než se podařilo vytvořit jednotný židovsko-křesťansko-muslimský kodex chování. Podobně jako u každé nové myšlenky i zde se vyskytly tři typy strachu. Strach z „toho druhého“, a já vidím takový strach i kolem našeho stolu. Strach z toho, že by se národy vrátily zpět domů. Víím, že některým delegátům se nebude líbit to co říkám, a budou o tom informovat ve své zemi, takže se musím vyjadřovat naprosto jasně. Dále i přesto, že hovoříme o globalizaci, univerzalizaci a světovém míru, existuje jistá agorafobie z opuštění těchto konferenčních místností a komunikování, opravdového komunikování našich záležitostí s přesvědčivými argumenty v médiích, která dychtí po myšlenkách a idejích.

Chtěl bych učinit jednu nebo dvě poznámky k těmto pravidlům chování. Za první důležitost začít na komunální úrovni, za druhé, důležitost znovu zvážit obsah vzdělání, Erasmův model. Za třetí, jak můžeme dosáhnout volného toku informací a bezprostředních médií. Za čtvrté, zajímá mě, jak můžeme v Praze před setkáním ministrů školství, které bude pořádat prezident Havel, těžit ze způsobů, jakými hledíte statečně a stále znovu vzájemně na své texty, odkaz a historii.

Rád bych se zabýval způsobem vládnutí. V arabském světě se ptáme, proč se používá slovo vládnutí? Znamená snad víc než vláda? Byzantský učenec Libanos měl ve svém epitafu napsáno: „Byl jsem poháněn láskou k veřejnému dobru.“ Jako kdyby to bylo něco nového. Když řeknete Australanovi nebo Rakušanovi, že vládnutí znamená řízení veřejného dobra, pravděpodobně odvětí: „Jak povýšené.“ Nám, tedy lidem z rozvojového světa, to zní dobře, zejména když je v tom obsažen civilizovaný rámeček jak zacházet s nesouhlasem. Tohle bude živným prvkem pro naše příští slova, naši budoucí zodpovědnost za slova a činy na všech úrovních.

Rád bych vám poděkoval za vaši pozornost a rozloučil se s vámi následující myšlenkou. Kdysi jsem četl traktát napsaný v dubnu roku 1506 posledním kabalistou v Lisabonu. „Čas je jako pečeť stvrzující existenci a jako pečeť je umělý.“ Minulost, přítomnost a budoucnost jsou skutečně jen různé obdoby té samé básně a naším úkolem je sledovat její strukturu až k Bohu. Rád bych vás všechny vyzval k rozjímání nad tímto kontinuem minulosti, současnosti a budoucnosti, pakliže má nějaká budoucnost existovat. Jeden francouzský pastor pravil, že bychom měli zapomenout na minulost. Já říkám: „Velmi příhodné.“ Jistý židovský učenec vedle mě pravil: „V zapominání možná zvěčňujeme to, co bychom si přáli zapomenout.“

Nadešel čas, abych přestal hovořit a vyslechl si vaše komentáře o tom, jak opravdu zvládáme skutečné vzdělávání; jak rozvíjíme znalosti tím, že spolu mluvíme a ne se pouze osovujeme.

Velmi vám děkuji.

Hazel Henderson

Děkuji Vám za Vaši moudrost. Nyní bych ráda předala slovo profesoru van Ginkelovi.

Hans van Ginkel

Chtěl bych poděkovat Jeho královské Výsosti za opravdu působivou řeč, která, jak jsem přesvědčen, vycházela přímo ze srdce a ze které jsme se dozvěděli, co se děje v jeho regionu i

za jeho hranicemi. Myslím, že opravdu stojí za to brát ji vážně.

Když jsem byl pozván, abych pohovořil o vlivu vědy a vzdělání v rozvinutých a rozvojových zemích, nejprve jsem se trochu divil, protože si nejsem jist, kolik skutečně mám znalostí o rozvojových zemích, i přesto, že jsem v nich pobýval dosti často.

Myslím si také, že by pro Univerzitu Spojených národů bylo vhodné, aby se na veškerou svou práci dívala z opravdu globální perspektivy; tedy z takové perspektivy, která reprezentuje pohledy lidí z nejrůznějších končin světa. Neměla by to být univerzita na Severu nebo na Jihu, ale na Severu i na Jihu. Snažíme se dát dohromady tyto různé perspektivy a uvést je do rovnováhy, což je celkem ambiciózní úkol.

Když čelíme takovým problémům, před jakými stojíme dnes, musím říct, že někdy vypadají dosti strašlivě. Jsou tak obrovské, že někdy jsou na lidech vidět velmi silné obranné reflexy. Obranné reflexy mají různou podobu. Jednou z nich je dárcovská únava. Lidé pak říkají: „Už jsme udělali dost, teď vy udělejte zbytek.“ Udělali jsme dost a správně? Dá se vůbec odpovědět na tuto otázku? Jak chcete něco takového měřit? Neztrácíte svou vlastní lidskou důstojnost, když na konci dne, v němž jste nic nevykonali, stojíte a díváte se, jak se věci dějí tam, kde byste se měli pokusit přispět k řešení?

Při pohledu na tyto typy otázek neexistuje žádná omluva pro zřikání se zodpovědnosti v celosvětovém měřítku. Rozhodně se nelze vymlouvat, že sami jsme pod velkým tlakem. My, univerzitní profesori, všichni máme své finanční problémy. Finanční problémy univerzit na severu jsou ale úplně jiné povahy než problémy rozvojového světa.

Žijeme ve skutečně paradoxní době. Od založení Organizace spojených národů se svět v mnoha ohledech zlepšil. Když lidé říkají, že jsme neudělali dost, je třeba říci, co by bylo v případě, že bychom doopravdy nebyli nic udělali. Bez ohledu na dosavadní přínos, cíle OSN týkající se míru a prosperity jsou nyní mnohem hůře dosažitelné než kdykoli před tím. Stále je před námi ohromný úkol a generální tajemník Organizace spojených národů konstatoval v roce 1998: „Jak na národní ta i na mezinárodní úrovni přetvářejí elementární síly rysy společenských organizací, struktur příležitostí a sebeovládání, předměty, o něž usilujeme a kterých se bojíme. Globalizace zahrnuje celý svět, i když jsou na vzestupu fragmentace a prosazování odlišností. Zóny míru se rozšiřují, zatímco výbuchy příšerného násilí se zintenzivňují. Je vytvářeno takové bohatství, jaké nemělo nikdy obdoby, na druhé straně však zůstává nezměněna míra chudoby. Vůle lidí a jejich práva jsou stejnou měrou oslavována jako znásilňována. Věda a technologie zkvalitňují lidský život a zároveň jejich vedlejší produkty ohrožují systém udržování života v celoplanetárním měřítku.“

Právě tento pozitivně negativní image celou dobu získáváme. Tento rozpor se týká i vědy a vzdělání. Ve společnosti existují veliká očekávání co se týče bezpečnějšího světa a kvalitnějšího života pro všechny, jež může přinést právě vzdělání a věda. Zároveň, jak se zdá, se objevují pochybnosti a rezervovanost, jestli toho jsou vzdělání a věda skutečně schopny. Když se podíváme na vývoj vzdělání a vědy v průběhu času a na problém globalizace, tak je dobré poukázat na vynikající práci Fernanda Braudela „La Méditerranée - Le monde méditerranéen a l'époque de Philippe II.“

Byl první, kdo se zmínil o neustále se zkracujících vzdálenostech, měnících se měřítkách času. Z práce Emanuela Wallersteina je jasné, že celý proces globalizace je mnohem starší a že v sobě zahrnuje mnohem více. Když se podíváme na souvislosti z většího nadhledu,

uvidíme, že se pohybujeme směrem ke stále větším jednotkám zjednodušujícím problémy a také problémy vytvářejícím. Neexistuje rozdíl mezi spojenými provinciemi stávajícími se jednou entitou nebo sjednocením Itálie nebo Evropskou unií. Je tu patrný trend ke stále větším měřítkům.

Když jsem se připravoval na toto setkání, vzpomněl jsem si, jak mě počátkem devadesátých let pozvala Britská komise pro vyšší vzdělávání na sérii přednášek v Královské společnosti. Chtěli se zaměřit na budoucnost vyššího vzdělávání v jedenadvacátém století. Ano, je to britská společnost, takže přednášeli čtyři Britové, jeden Američan a já, coby zástupce kontinentu. Pocházím z tak malé země, že si neumím představit, co se odehrává ve velkých zemích. Rozhodl jsem se držet se takové linie, která mě učiní co nejméně zranitelným, a hovořit o vzdálené budoucnosti.

Můj příspěvek nesl název „Univerzity v roce 2050“. Myslél jsem si, no dobrá, tehdy už tu nebudu, aby mě někdo kritizoval. Snažil jsem se přispět zamyšlením, jaké procesy tu probíhají a bral jsem při tom v potaz to, co napsali Braudel a Wallerstein. Dospěl jsem ke dvěma hlavním procesům, s nimiž budou konfrontovány všechny univerzity v rozvojových i rozvinutých zemích a které zásadně ovlivní jejich relativní pozici ve světě, pakliže se s tím nic neudělá.

Jedním z nich je zmenšování se vzdáleností ve světě a rostoucí počet a frekvence lidských interakcí. Důsledkem toho bude všeobecný růst velikosti. Když budete chtít konkurovat, budete muset být větší a silnější. Tento proces je celkem snadno viditelný v mé zemi, kde jsme plánovali poldery. Plánovali jsme je pro oblasti, kde lidé byli zvyklí jezdit na nákupy na kole. Samozřejmě když se začaly stavět, každý už jezdil autem a dvě třetiny z nich se nikdy neuskutečnily.

Je to opačný fenomén, než co francouzská zeměpisná literatura nazývá „Paris et le désert français“, tedy skutečnost, že tolik lidí opouští venkovské oblasti a že následně budou existovat pouze města. Takové druhy procesů se podle mého názoru dějí v univerzitním světě. Jsou posilovány druhým hlavním procesem. Narůstající znalostní intenzivnost jak společnosti tak i vědy, ne tolik v humanitních, ale spíše v přírodních, ekologických a medicínských vědách znamená, že potřebujete obrovské investice, abyste rozvinuli znalosti, a že většina univerzit, které prohlašují, že dělají výzkum, ve skutečnosti vůbec nejsou součástí hry.

Vidíme zde globální proces, který Anthony Giddens nazývá „vytlačování z trhu“. Existuje konkurence, specializace a hierarchie. O světě uvažujeme jako o světě jednotlivých zemí, ale to už není pravda. Toto je svět kanálů a uzlů. Uzly jsou na různé úrovni závislé na druhu oblasti společenského života, jakou sledujete. Tento typ rozvoje znamená, že univerzity budou mít čím dál odlišnější roli. Mnoho univerzit zjistí, že provádějí mnohem více výzkumu, než si často myslí. Samozřejmě musíme držet pohromadě výzkum a výuku, ale třeba ve Francii, když se před pár lety rozhodli založit sedmnáct nových univerzit v regionech a na předměstí Paříže, projektovali je tak, aby spolupracovaly s regionálními průmyslovými podniky a napomáhaly rozvoji. Díky této jejich roli si jen stěží lze myslet, že budou vypadat jako Sorbonna, či spíše to, co z ní zbylo.

To samé jsem viděl v Namibii nebo v jiných zemích, kde byla založena národní univerzita a jako národní univerzita má sloužit národním a regionálním zájmům. Co se týče globalizace, chtěl bych učinit poznámku, že o ní nemůžete mluvit, aniž byste mluvili i o jejím rubu. Druhou stranou mince je „lokalizace“ či regionalizace, kde je vidět, že je potřeba být

konkurenceschopný na globální úrovni, ale zároveň na druhé straně lidé mají větší tendenci být zakořeněni v určitém regionu nebo národě. Výzkum mnoha univerzit bude působit právě toto. Budou využívat celosvětové znalosti a přizpůsobovat je tak, aby byly vhodné pro použití v podmínkách, za nichž univerzity musejí pracovat.

Zaměřujeme se na globalizaci a vzdělávání a na to, jak by mělo reagovat či spíše být proaktivní. Ačkoli se nejedná o anglické slovo, budu ho zde používat, protože je lepší konat dříve. Když hovoříme o dopadu globalizace na rozdíl mezi vzděláváním v rozvinutých a rozvojových zemích, jsme stále více bržděni nedostatkem významu nebo přílišnou šíří významu slova globalizace. Bude lepší definovat pár pojmů, které usnadní pojmenování toho, co se skutečně děje.

Je možné rozlišit tři části globalizace. Jednou jsou zkracující se vzdálenosti a snadnost komunikace. Druhou jsou liberalizované trhy a ekonomický rozvoj. Třetí je kulturní homogenita nebo chcete-li celosvětová kultura.

Předně, zkracující se vzdálenosti jsou pozitivní záležitosti. Poprvé za třicet let je internacionalizace univerzit vážným tématem. Dříve to byla pouze reminiscence něčeho, co existovalo ve středověku nebo krátce potom, ale nešlo o nic skutečného. Nyní existuje spousta výměn studentů a profesorů, sendvičových kurzů, informace a komunikace toto mohou ještě předejít díky sdílení znalostí a znalostního managementu. Zároveň je zřejmé, že existují i negativní elementy, odliv mozků už byl zmíněn, ale jestliže jsou informační technologie závislé na výzkumu, který se skutečně odehrává jen na Severu, výzkumníci na Jihu nemají mnoho příležitostí ovlivňovat systém a pokrok a jejich hra je už předem ztracená.

Toto je jeden z komentářů, které jsem učinil ke zprávě generálního tajemníka o silném důrazu na IT. Určitě ano IT, ale pokud nezajistíme, aby lidé v rozvojových zemích měli čas provádět výzkum a vstřebat znalosti, jak říkal princ Hassan, aby vytvořili nové inovativní produkty pro světový trh, skončí akorát s velkými výdaji místo aby vydělali opravdové peníze a přispívali k dalšímu rozvoji.

Nyní ke druhému bodu. Liberalizace trhů a ekonomický rozvoj už indikují průběh procesů se stále většími měřítky. Určitě bude existovat narůstající závislost na univerzitách venku. Měl by se učinit komentář, jak říkal pan Giddens, že univerzity budou muset sloužit regionu a pomoci obnovit občanskou sféru. Univerzity tedy nemají pouze roli na globální scéně, ale také na národní úrovni. Bylo by tudíž chybné učinit ze vzdělání mezinárodně prodávaný druh zboží, což by zvětšovalo probíhající proces hierarchizace mezi jednotlivými uzly.

Třetí poznámka se týká kulturní homogenizace a světové kultury. Při své přípravě jsem viděl příspěvek prezidenta Ka Sem z Univerzity v Katangu přednesený před dvaceti lety na konferenci Asociace mezinárodních univerzit. Příspěvek byl o tom, že univerzity jsou strážci rozvoje lidské kultury. Ve svém příspěvku se dožaduje diferenciaci a svobody myšlení, aby se dalo přemýšlet o pokroku. Poukázal na to, že univerzity často mají silný konzervativní prvek a že se snaží udržet tradice takové, jaké byly. Někdy mám pocit, že se nacházíme v opačné situaci, když univerzity hovoří pouze o rozvoji, ale zapomínají na minulost. V tomto smyslu je potřeba udržovat rovnováhu.

Myslím, že příspěvek prezidenta Chatámího z Íránu, ve kterém vyslovuje naléhavost dialogu mezi civilizacemi, byl velice dobrý. Nejsem si jist, zda-li ve vztahu rozvojových a rozvinutých zemí berou rozvinuté země toto téma dostatečně vážně. Na setkání na summitu

jsem byl pozván jako řečník, který mluvil až po politicích. Hovořilo tam deset politiků, pět z islámských a pět z afrických zemí, ale žádný řečník ze Severu nebyl přítomen. Je to promarněná šance ve vztahu rozvojových a rozvinutých zemí.

Když se podíváme, co je potřeba v procesu globalizace, uvidíme, že je to znalost druhého. Abychom druhého poznali, je nutné otevřít svou mysl. Právě zde by, dle mého názoru, mělo do hry vstupovat vzdělání a to nejen na univerzitní, ale také na základní a střední úrovni. Tudíž je třeba něco víc než jen nový program zdůrazňující počítačovou vědu, aritmetiku nebo angličtinu. To, co opravdu potřebujeme, je znalost zeměpisu, dějin a společenských věd jednotlivých částí světa. Dialog zahrnuje porozumění, ale je velmi těžké vést dialog bez základního pochopení partnera, s nímž diskutujete.

Potřebujeme opravdu nový vzdělávací program pro základní a střední školy. Podobně, jako v devatenáctém století, kdy školy socializovaly další generaci do země, v níž žily, i my nyní potřebujeme vzdělání, které bude socializovat budoucí generace jako občany světa, v němž budou žít. Pak, jak se domnívám, by se mohl objevit pocit vzájemné péče a sdílení. Nejde pouze o vzdělávací programy, ale také o učebnice, které se používají. Chtěl bych zmínit jeden příklad. V Evropě sehrál důležitou roli projekt Rady Evropy, kdy byly učebnice z jednotlivých zemí prozkoumány, aby se zjistilo, co jeden o druhém říká. Myslím, že je na čase mít k dispozici podobný důkladný přehled o učebnicích v celosvětovém měřítku. Děkuji vám.

Diskuse

Hazel Henderson

Velice Vám děkuji, doktore van Ginkele. Nyní přijde na řadu panel respondentů. Profesor Shiraishi z univerzity z Kjóta.

Takashi Shiraishi

Děkuji. Dámy a pánové, měli jsme tu dva výborné projevy. Je jen těžké učinit nějaký inteligentní komentář bez času potřebného na jejich vsřebání. Místo přímého komentáře bych chtěl zdůraznit a podtrhnout dva body, které byly zmíněny toto odpoledne, ale dosud se jim nevěnovala patřičná pozornost.

Jedním z nich je otázka jazyka, druhým pak otázka státu. Rád bych začal něčím poněkud soukromým. Praha je v mé mysli velice úzce spjata s mým přítelem, historikem, Čechem, který v současné době učí ve Spojených státech. Je odborníkem na asijskou historii a napsal vynikající knihu o indonéském mysliteli působícím jako ministerský předseda Indonésie ve čtyřicátých letech. Kniha je napsána anglicky a obsahuje citáty v holandštině a indonéštině, protože Indonésie byla pod holandskou nadvládou do roku 1940. Co je však důležitější, tato kniha je plná citátů českých spisovatelů, jako třeba Čapka, Kafky a dalších.

Indonéský spisovatel, hrdina knihy, četl Čapka v anglickém překladu. Můj přítel četl Čapka jak v angličtině, tak i v češtině, a objevil několik velice zajímavých skutečností o tom, jak onen Indonésan četl a někdy špatně chápal Čapka. Při svém zkoumání tohoto faktu se snažil odhalit, jak pracovalo Indonésanovo myšlení.

Je nesmírně zajímavé vidět město, odkud pocházel. Stále si vzpomínám na to, jaký dojem na mě udělala jeho hluboká oduševnělost pocházející ze znalosti mnoha jazyků, tedy něco, co je, jak se domnívám, přirozené pro většinu Čechů, ale co rozhodně není přirozené pro většinu Japonců. Čeština byla jeho mateřským jazykem, ale on dále hovořil německy, anglicky,

francouzsky, španělsky, rusky, holandsky, vietnamsky a indonésy. Právě znalost těchto řečí mu umožnila vytvořit knihu, která už představuje klasiku v oblasti studií asijských dějin. My všichni víme, že angličtina se stala světovým jazykem, jakým se nemůže stát žádný jiný jazyk, protože svět je už tři sta let ovládán dvěma anglicky mluvícími hegemony, Británií a Amerikou.

Chci zdůraznit, že toto nemá být pobídka pro hnutí proti hegemonii jazyka. Ať se nám to líbí nebo ne, angličtina zůstane světovým jazykem. Jsme zde a komunikujeme spolu anglicky. Myslím, že se opravdu musíme mít na pozoru před nebezpečím rozdílností angličtiny jakožto světového jazyka.

Nedávno jsem byl konsternován, ba přímo zděšen, když jsem se dověděl, že filipínský klasik byl přeložen do japonštiny ne ze španělského originálu, ale z anglického překladu. Jistě si dovedete představit, jak mnoho může být ztraceno, když překládáte knihu prostřednictvím angličtiny. Něco podobného se děje stále a na mnoha místech. V tomto případě byl španělsky napsaný román od filipínského autora degradován na brak. Žijeme ve světě, kde světovým jazykem je angličtina, ale to nebude a nemělo by omezovat důležitost učit se jiným jazykům - Japonci možnost učit se češtině, Čechovi učit se indonésy a Indonésanovi učit se polsky atd. Každý jazyk má svou vlastní historii, svou vlastní kulturu a svého génia.

Když pustíme tržní síly z uzdy, můžeme si být jisti, že čeština se nebude vyučovat na indonéské univerzitě a že indonéština se nebude učit na malé univerzitě v Evropě. Musíme najít cestu, jak zajistit, aby se lidé učili jiným jazykům; jiným než angličtině, tedy třetímu a čtvrtému jazyku. Dále se musíme postarat o to, aby se překládalo z originálů a ne z anglických překladů, abychom si mohli vychutnat odlišnosti.

Globalizace není totéž co amerikanizace. Když dovolíme tržním silám, aby řídily globalizaci, může skončit amerikanizací ztrácející všechny přirozené génie skryté v našich národních jazycích.

To mě přivádí ke druhému bodu. Když nedovolíme tržním silám diktovat naši budoucnost, na co se pak můžeme spolehnout? V devatenáctém a dvacátém století to byl stát, od něhož se očekávalo, že zajistí naše běžné a veřejné zájmy. Nyní však žijeme ve světě, kde se selhání národního státu nedá popřít. Ne všechny, ale existuje jich ve světě několik, které selhávají. Víme také, že lidé žijící pod kolonizační nadvládou a investující do nacionalistického projektu nyní bankrotují.

Jsme svědky toho, jak díky výše zmíněnému mnoho lidí po celé planetě nevěří, že stát zabezpečí jejich zájmy. Nač se tedy spoléhat, když se nemůžeme spolehnout na stát? Nemyslím si, že lze podat konvenční odpověď prostřednictvím vzdělání a vědy. Domnívám se, že zde je fundamentální otázkou zaostalost a že tedy toto zjištění je hlavní výzvou pro naše téma, téma vzdělání a věda.

Hazel Henderson

Nyní bych chtěla pozvat profesora Eduarda Marcala Grila.

Eduardo Marcal Grilo

Je pro mě ctí a privilegiem, že jsem sem mohl přijet a že mohu komentovat dva tak úchvatné projevy, jeden Jeho královské Výsosti a druhý rektora Univerzity Spojených národů. Rád bych zdůraznil dva nebo tři body a vyzdvihl nesmírnou důležitost vzdělání v globalizačním

procesu. Snažíme se pochopit tento globalizovaný svět a žít v něm. Jak ráno řekl profesor Giddens, globalizace je proces směřující k narůstající komplexnosti a to je pravděpodobně hlavním důvodem, proč musíme vzdělávat občany, aby se ho účastnili.

Jak již bylo ráno zmíněno, to, co nyní děláme, je v podstatě bohužel pouze pěstování zákazníků. Ve skutečnosti učíme naše děti, aby byly dobrými spotřebiteli a ne účastníky se občany. Pravděpodobně musíme něco změnit a to nejen co se týče obsahu vzdělání, ale také způsobu, jímž jsou školy řízeny.

Dovolte mi zdůraznit, co považuji za důležité. Když se podíváme do novin nebo na televizi nebo když se dokonce projdeme po internetu, tak v současné době se ohromné množství článků a zpráv zabývá nabídkou a poptávkou, Dow Jonesovým indexem a Nasdaqem, burzou, fúzími společností a skupin, zisky, cíli, financováním projektů a vnitřními mírami návratnosti a Washingtonským konsensem, jak zmínila Jeho královská Výsost. Kde jsou ale lidé? A kde jsou občané? Jak chceme vzdělávat lidi, když na ně zapomínáme?

Zejména jak zmínila dnes ráno učitelka, která mluvila tak dobře, když stojíme tváří v tvář našim studentům ve třídě, nevíme, s jakými problémy se oni potýkají. Je to velmi zajímavé, protože na seminářích a konferencích se vše zdá být růžové a pro všechno máme řešení, ale když učitel stojí před žáky, kde jsou pak ta řešení? Řešení nejsou v novinách ani v zákonech či v oficiálních oběžnících posílaných z ministerstva.

Hovořím jako univerzitní profesor, ale domnívám se, že o univerzitách mluvíme příliš. Máme přílišný monopol při debatách o vzdělání. Je tomu tak ze dvou důvodů: Jednak kvůli studentským organizacím, které se politicky angažují, a dále kvůli tomu, že univerzity vždy požadují více peněz. To jsou hlavní důvody, proč se objevují na titulních stranách. Dle mého názoru je ale nejdůležitější základní vzdělání. Základním vzděláním nemám na mysli pouze základní a střední školy, ale také předškolní výchovu, tedy děti ve věku tří, čtyř, pěti let. Možná právě z tohoto důvodu je vzdělání včetně předškolního jedním z bodů při amerických volbách.

O čem vlastně mluvíme, když hovoříme o základním vzdělání? Věnuji mimořádnou pozornost tomu, co řekl bývalý polský ministerský předseda o hodnotách. Základní vzdělání jsou především základní znalosti, tak jako mateřský jazyk, matematika, dějepis, zeměpis atd. Není možné občana vzdělávat, když neumí číst, psát a počítat. Navzdory tomu, co říkají někteří odborníci na vzdělávání, není mnohdy jednoduché studovat, učit a učit se. Vedle základního vzdělání musíme lidi učit, aby měli určitý druh postojů a chování, schopnost nést odpovědnost, schopnost a nezávislost volby. V běžném životě volíme neustále.

Nakonec jsou tu hodnoty. Na jedné konferenci v Německu mě vyhledal americký řečník a řekl mi, abych nemluvil o hodnotách, protože bychom vzbudili nesouhlas obecnstva. Musíme si uvědomit, že nejdůležitější hodnotou je tolerance. Ta je základní pro respektování míru, života, pro solidaritu, pro respekt ke svobodě a náboženství. Všechny tyto hodnoty jsou založeny na demokracii a demokracie se naštěstí rozšiřuje po celém světě.

Dnes ráno někdo přednášel o univerzální etice. Myslím si, že právě na základě univerzální etiky můžeme porozumět jeden druhému. Naproti tomu dnes ráno Anthony Giddens zmínil, že ekonomický růst je nástrojem boje proti chudobě. Má pravdu, ale není možné nechat jeho slova bez komentáře. Ten je následující. Pokud nebudeme investovat do vzdělání současně s investicemi do hospodářství, můžeme se dostat až k vykořisťování levné pracovní síly a k

práci dětí. Vzdělání není podle mého názoru produkt, který mohou spotřebovávat pouze ti, kteří mají peníze. Souhlasím s Anthony Giddensem v tom, že musíme skombinovat státní a tržní působení.

Hazel Henderson

Mohli bychom, prosím, uzavřít tuto část? Dostáváme se trochu do časové tísně.

Eduardo Marcal Grilo

Ještě moment, prosím. Ještě dva komentáře týkající se rozvojových zemí. Mám na mysli podporu rozvojových zemí zejména ze strany mezinárodních organizací. Světová banka investovala miliardy dolarů do vzdělání v rozvojových zemích. Není možné zavést investiční plán bez přetvoření bretton - woodských dohod. Není možné mít smysluplný obchodní plán v rozvojových zemích bez změny bretton - woodských dohod.

Moje poslední poznámka se týká Evropy. Byl to Jean Monet, kdo řekl, že kdybychom chtěli začít s přebudováním Evropy, bylo by to na základě vzdělání a kultury. Dalším krokem by mělo být rozšíření Evropské unie, ale nikoli pouze na tržní bázi. Děkuji.

Hazel Henderson

Uděláme přestávku na kávu. Buďte prosím zpět za dvacet minut.

Přestávka

Hazel Henderson

Čekají nás další dva paneloví řečníci. Chtěla bych pozvat profesora Manfreda Max-Neefa, rektora Universidad Austral de Chile. Máte slovo.

Manfred A. Max-Neef

Děkuji Vám, paní předsedkyně. Před devíti měsíci a šestnácti dny jsme byli svědky konce nekonečného dvacátého století, nejparadoxnějšího ze všech století, protože ještě nikdy v lidské historii jsme neshromáždili tolik znalostí a ještě nikdy jsme toho tolik nezničili. Vystává velká otázka, a sice jaká je korelace mezi znalostmi a zkázou. Překvapuje mě, že dnes toho bylo tolik řečeno a že tolikrát padlo slovo znalosti. Vždy bylo zmíněno v pozitivním významu, dokonce jako něco, čeho je potřeba stále více. Poukázal jsem na rozpor mezi znalostmi a ničením ve dvacátém století.

Domnívám se, že se tak stalo proto, že jsme dosáhli v našem lidském vývoji takového stupně, ve kterém víme opravdu hodně, ale chápeme tak málo. To je, dle mého názoru, klíčové. Ve vědě popisujeme a vysvětlujeme, co je co, ale to nám nepřináší porozumění. Pochopení spočívá v kroku o kousek dál, má to co do činění s osvícením a s vědomím. Příliš mnoho jsme kladli důraz na vysvětlování a popisování a zanedbali jsme cesty vedoucí k osvícení a vědomí. Já doufám, že bychom se mohli posunout ze století znalostí do století pochopení. Není to snadné, protože na to nejsme patřičně připraveni.

Jeho Výsost to popsal velice pěkně jako mluvení jednoho s druhým a ne pomlouvání jednoho druhým, tedy jako dialog. Dialog je také, dámy a pánové, otázkou měřítka. V gigantickém měřítku nelze dialog uskutečnit. Gigantismus je něco, co vás přivede k číslům, kde můžete být výkonný objekt, ale ne tvořivý subjekt. Dialog se může uskutečňovat pouze v lidském měřítku, kde máte svou vlastní identitu, své jméno. Jak může globalizace přispět k lidskému měřítku? Jak moc je dialog možný?

Vědět hodně a rozumět málo, to je hlavní charakteristika našeho věku. Existuje ještě jedna. Ve středověku existoval univerzální diktát v židovsko-křesťanském a islámském světě, že ne vše, co je možné, je žádoucí. Nyní jsme ve fázi, kdy vše, co je možné, je žádoucí. Když dáte dohromady nepochopení a stát, kde vše, co je možné, je žádoucí, získáte nesmírně výbušnou rovnici. S touto vysoce výbušnou rovnicí otevíráme jedenadvacáté století.

O vědě bylo řečeno velmi málo a já bych to chtěl shrnout. Na základě e-mailu, který mi poslala Monika, která mě požádala, abych řekl, co je dnešním největším globálním problémem, jemuž čelíme, jsem dal stručnou odpověď. Zdá se mi, že dominantní technologie jedenadvacátého století, robotika, genetické inženýrství a nanotechnologie představují, bez ohledu na to, jak jsme jimi fascinováni, velké hrozby. Zbraně hromadného ničení dvacátého století, tedy jaderné, chemické a biologické zbraně, vyžadovaly přístup k velmi vzácným surovinám na jedné straně, přes velice komplexní a drahou infrastrukturu k ohromným týmům expertů na straně druhé a byly součástí systému přísně střežených informací. Probíhaly velmi rozsáhlé aktivity týkající se jejich zajištění.

Právě atributy moderních technologií, robotiky, genetického inženýrství a nanotechnologie, je činí potenciálně tak nebezpečnými. Všem je společná jejich rozšiřující se kapacita. Mohou produkovat samy sebe. Bomba vybuchne pouze jednou, ale jedna larva se může snadno stát mocnou a vymknout se kontrole. Dalším bodem je jejich výroba v malém a díky tomu se vymykají jakékoli možné kontrole. Za třetí, nevyžadují žádné velké zařízení, stačí mít znalosti a laboratoř. A konečně nové technologie mají komerční využití, které je nesmírně výnosné. Ve skutečnosti jsou vyvíjeny téměř výlučně komerčními společnostmi. Nezapomínejme, že závod o genom vyhrála soukromá společnost a ne univerzity.

K tomu všemu si musíme ještě uvědomit, že globalizace představuje shromažďování neomezené síly korporací mimo jakoukoli veřejnou kontrolu. Můžeme se potom jen dohadovat, jestli využití takových technologií bude vedeno společenským zájmem a ne pouze ziskem. S vědomím toho, jak byla v historii zneužita jaderná energie, bychom si měli uvědomit, že je jednodušší najít spíše destruktivní než konstruktivní využití pro technologie. Nebudou to zbraně, ale znalosti, co by mohlo působit zkázu v novém století, pokud s tím nebude něco uděláno.

Toto je velká výzva, jíž čelí univerzity, vlády a stát, s ohledem na všechny negativní skutečnosti, které byly zmíněny. Je velkou otázkou, zda to zvládneme. Já věřím, že ano. Věřím, že i toto je součástí pokroku v technologiích a zejména v komunikacích, který, když bude správně využit, může šířit informace a vygenerovat občanskou společnost se svědomím, jež bude vyvíjet tlak na vyhýbání se dramatickým závěrům ve světě převážně řízeném ekonomickými zájmy transnacionálních konglomerátů. Nemám odpověď na tuto otázku a jako rektor a vědec se trochu obávám. Velice rád bych byl optimistou, ale mám vážné pochybnosti. Přesto však doufám, že stačíme zareagovat včas.

Nenechme se zahltnout definicemi, že globalizace je to a není ono. To, co se děje, je velmi, velmi velké a my nevíme, jak to řídit bez ohledu na jakoukoli definici. Ještě je čas a podmínkou je nenechat se zahltnout podružnostmi.

Hazel Henderson

Velice Vám děkuji. Ráda bych pozvala na Fórum 2000 zástupce studentů, jímž je pan Výlupek. Prosím, ujměte se slova.

Lukáš Výlupek

Vaše královská Výsosti, vážení delegáti, dámy a pánové. Nejprve bych chtěl říci, že je pro mě velkou ctí tu být a reprezentovat Studentské fórum 2000. Také bych chtěl poděkovat Colmovi za shrnutí výsledků Studentského fóra 2000. Původně jsem si myslel, že by můj příspěvek mohl být v podobném duchu, ale po vyslechnutí předchozího příspěvku se to zdá být dobrým výchozím bodem pro mé myšlenky.

Jsem si vědom skutečnosti, že na této konferenci jsme hodně hovořili o vědě a nových technologiích a o jejich dopadu na svět jak pozitivním, tak i negativním způsobem. Já bych chtěl říct něco trochu odlišného. Měli bychom pohlížet na vědu skládající se ze dvou částí, z věd společenských a přírodních nebo technických. Jaký byl poslední pokrok ve společenských vědách, nebo v sociologii? Jaké jsou nové a úžasné pokroky v psychologii nebo ekonomice? Nejsem si vůbec jist odpovědí na tuto otázku. Když je porovnáte s matematikou, fyzikou atd., uvidíte ohromný rozdíl. Problém je v tom, že mezi těmito vědami a přírodními vědami bude veliká mezera.

Technické vědy jsou odpovědné za obrovský pokrok ve světě. Společenské vědy by měly být zodpovědné za vyváženost společnosti, za každého jednotlivého člověka. Já si nejsem jistý, jestli odvádějí svou práci dobře. Společenské vědy už nejsou schopny vypořádat se s novou érou masivních změn. Už jsme zmínili problémy, jako jsou dětská pracovní síla, globální oteplování, bída. Tyto problémy mohou být považovány za důkazy, že lidstvo jednoduše není schopno pochopit, proč se svět vyvíjí těmito směry. Nevíme co dělat s nejistotou. Neumíme vytvářet pozitivní chaos. Nevíme jak najít nástroje, které by našly nějakou hlubokou logiku v těchto problémech.

Jako bych slyšel šepot v sále, že tyto dvě oblasti vědy nelze srovnávat. Jsem si vědom toho, že společnost se neustále vyvíjí a že co platí nyní, nemusí nutně platit za pět minut, tedy něco, co se ve fyzice neděje. Víím také, že tento svět je plný paradoxů. Slovo paradox tu také už bylo mnohokrát zmíněno. Právě ono by mohlo být klíčem. Jak víme, v přírodních vědách totiž není paradox možný. Jestliže se vyskytne, znamená to, že je někde chyba. Ve společenských vědách je spousta paradoxů a neznamená to, že by něco bylo špatně. Zde by mohl být klíč. Možná, že v průběhu vývoje paradox zmizí.

Problém spočívá v tom, že svět očekává jasné odpovědi, které je zvyklý dostávat. Role vědců z oboru společenských věd je tedy o to těžší, že nemohou dávat jasné odpovědi. Řešení tkví v nalezení dynamických odpovědí, dynamických nástrojů nebo dokonce dynamických teorií. Možná to zní tak, že čekáme na nového Alberta Einsteina nebo ještě přesněji na Isaaca Newtona. Zdá se, že neustále obviňujeme jablko, že koncem každého léta padá ze stromu, aniž bychom se ptali proč.

Rád bych poděkoval organizátorům za tak dobrou konferenci, skvěle zorganizované setkání. Nutnost takového setkání člověka trochu děsí. Samotná existence tohoto fóra je důkazem existence toho, o čem hovořím. Fórum je jediný způsob, jak něco udělat s globálními problémy světa. Můžeme pouze organizovat konference a soustředit tak nejlepší mozky lidstva. Můžeme se pouze snažit nalézt a nacházet nejlepší řešení a doufat, že se nemýlíme. Toto je naše jediná možnost, jakou máme, protože od vědy nedostaneme žádnou správnou odpověď.

Možná jsem jako příslušník mladé generace vystrašen více, protože si nedovedu představit

budoucnost, ve které nebudeme dostávat od vědy žádné odpovědi. Pořádáme stále více konferencí k řešení problémů. Doufám, že to není jediná cesta. Nakonec bych chtěl říct, že se nesmíme vzdávat. Neustále se musíme ptát, proč jablko padá ze stromu a neustále musíme žádat vědce, aby nám poskytovali odpovědi. Takové dynamické vědecké znalosti by byly nejlepším obsahem pro globální vzdělávání. Pomohlo by to vědcům v rozvojových zemích, v nichž cítíme takovou mezeru mnohem intenzivněji. Musíme smazat vědeckou mezeru. Pak snad konečně pochopíme, jak smazat rozdíly mezi těmito dvěma oddělenými světy. Někdo by mohl říci, že příliš spoléhám na teoretickou vědu, ale já bych rád ocitoval jednoho mého profesora, který mi řekl: „Není nic lepšího než dobrá vědecká teorie.“

Děkuji.

Hazel Henderson

Velice Vám děkuji. Dovolte, bych po tomto nepříliš povzbudivém vystoupení otevřela prostor pro komentáře. Chtěla bych požádat naše dva klíčové řečníky, aby se vzdali dalších komentářů a dali prostor dalším pro jejich příspěvky. První bude pan Yousif al-Khoei.

Yousif al-Khoei

Mám dotaz týkající se multikulturních společností. Díky globalizaci došlo k mnoha pohybům obyvatelstva, které vytvořily mnoho minorit zejména v západních zemích. Existuje vážný problém, obzvláště u druhé a třetí generace, týkající se vzdělávání těchto minorit snažících se prosadit svou identitu a někdy i svou víru. Vím o problémech celospolečenské úcty k výuce historie a rád bych se zeptal, jsou-li nějaké dobré příklady nebo země, kde výuka jazyků a náboženství je brána vážně.

Hazel Henderson

Dalším řečníkem je bývalý prezident Taiwanu Lee Teng-hui.

Lee Teng-hui

Rád bych se na tomto místě ještě zmínil o rozdělení technologií mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi. Sporným bodem mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi je takzvaný předěl mezi Severem a Jihem, tedy oddělenost bohatých a chudých národů. Ačkoli rozvinuté země čelí problému této oddělenosti bohatých a chudých ve svých domácích ekonomikách, lze jej poměrně snadno vyřešit změnou politiky a institucionální reformou. Vznik oddělenosti mezi Severem a Jihem je tudíž mezinárodní, globální proces, vedle celosvětově uznávaného konceptu, že všichni lidé jsou stvořeni jako sobě rovní. Zdali dnešní technologické znalosti mohou pomoci prolomit oddělenost mezi rozvinutými a rozvojovými národy bude záviset ovšem i na měřítkách té které rozvojové země a na tom, jak moc se spoléhá sama na sebe. Jak můžeme zvýšit produktivitu rozvojových národů? Jak omezit nerovnost a udržet spravedlivé rozdělování zdrojů? Vzdělání a pokrok ve vědě mohou téměř vždy překonat přírodní bariéry kromě takových přírodních překážek, jako je velikost území nebo dostupnost vodních zdrojů, a pokud historické, společenské nebo snad ekologické podmínky nemohou zabránit aplikaci moderní vědy. Moderní věda a technologie vyvíjené v Evropě a v Americe by měly být vhodné také pro použití v rozvojových zemích. Základní řešení bídy spočívá v rovnoměrném rozdělení zdrojů a vědeckého pokroku - právě to pomůže překonat propast mezi Severem a Jihem, ale nemůže to úplně vymýt bídu. Tyto technologie jsou energeticky a kapitálově náročné a šetří pracovní sílu, což je v rozporu s globální realitou nárůstu populace a omezených zdrojů rozvojových zemí. Samo spoléhání na transfer těchto technologií nepomůže rozvojovým zemím, nedokáže vyřešit problém Severu a Jihu. Věda a technologie také nedokáže srovnat rozdíly v hospodářských a politických systémech nebo mezi národy ze

Severu a z Jihu. Děkuji.

Hazel Henderson

Pan Capra požádal o slovo. Poprosím Vás o stručnost, abychom mohli dát také ostatním příležitost promluvit.

Fritjof Capra

Ano. Mám pouze krátký komentář k projevu pana Shiraishiho. Jako podporu jeho tvrzení, že národní a domorodé jazyky by měly zůstat zachovány, bych chtěl přednést některé nové vzrušující nálezy kognitivní lingvistiky. Lingvisté zjistili, že všechny naše kognitivní odpovědi pocházejí z konceptů v naší mysli pramenících z tělesné zkušenosti. Uvedu jednoduchý příklad. Když třeba řekneme, že kočka sedí před stromem. Strom nemá předeek nebo zadek, naše tělo ale ano. Projektujeme naše tělesné zkušenosti do našeho vztahu k ostatním předmětům. V některých jazycích kočka sedí za stromem. Toto metaforické vyjádření potvrzuje bohatost našeho myšlení. Čím bohatší a sofistikovanější je naše myšlení, tím více metafor používáme a ty pocházejí jak z naší tělesné zkušenosti tak i z našeho kulturního zázemí. Například když řeknu, že se mi protáčí kola jako autu ve sněhu nebo v blátě, pak původ je v kultuře, která má auta. V kultuře, která používá koně a vůz, se nemohou protáčet kola.

Uvádím to jako doklad toho, že je potřeba používat domorodé jazyky, abychom neztratili metafory.

Hazel Henderson

Nyní bych chtěla dát slovo panu Shahovi z Nepálu.

Sanjeev Kumar Shah

Vzdělání, univerzity a globalizace. Zaráží mě fakt, že by role vzdělání skutečně měla spočívat pouze v tom, že bude dávat lidem nástroje na splnění požadavků trhu nebo spíše schopnost změnit strukturu trhu samotnou. Děkuji.

Hazel Henderson

Děkuji. Nyní prosím zástupkyni UNESCO.

Jaroslava Moserová

Mé jméno je Jaroslava Moserová, jsem senátorkou v této zemi a zároveň prezidentkou Generální konference UNESCO. Využívám této příležitosti, abych vám přinesla novinky z UNESCO. Loňského roku jsme měli pravidelnou dvouletou konferenci, na níž hovořilo 186 vládních zástupců. Pocházeli z různých zemí, kultur, politických systémů, ale jednu věc měli společnou, všichni viděli vzdělání jako prioritu. Vzděláním neměli na mysli pouze získávání znalostí, ale také získávání dovedností, občanských ctností. Po vyslechnutí projevů jednotlivých zástupců si člověk uvědomí, z jak odlišné reality přicházejí a s jak obtížnými situacemi se mnohé země musejí vypořádat. Když hovoříme o moderních informačních dálnicích, nesmíme zapomenout, že k internetu mají přístup pouze méně než 3 procenta světové populace. Některé země nebudou mít přístup, protože nemají elektřinu. Pro některé země nepředstavuje problém vyšší vzdělání, ale už základní vzdělání a přístup k němu.

Když zasedá výkonná rada UNESCO, většina delegátů projednává přesně ty samé otázky jako my dnes. Všichni tito delegáti pocházejí z chudých zemí nebo ze zemí uvržených do chudoby nějakým konfliktem. Jen si představte, rozvinutá země se může stát rozvojovou díky konfliktu

a celosvětová síť ji nějak přehlídí z důvodu, který tu už byl zmíněn: nikdo nechce investovat v zemi, kde není bezpečno. Mnozí se také zabývají etikou - ve vědě, v médiích, v politice. Neexistuje strach z vědců samotných, ale existuje skutečný strach ze zneužití vědeckého pokroku. Plně souhlasím s rektorem chilské univerzity, že je skutečně čeho se obávat.

Před mnoha lety jsem přeložila knihu Jacoba Bronowskiho „Vzestup člověka“. Na konci této knihy se mnoho lidí pracujících ve fyzikálních vědách zděsilo výsledků, jichž dosáhli, a způsobu, jímž byly používány, a utekli k biologii. Kam ale utečou nyní? Chtěla bych poděkovat Jeho královské Výsosti za jeho úvodní projev, Shukran. Také bych chtěla poděkovat Colmovi, protože přinesl světélko naděje, že mladá generace dokáže předvídat, což mě naplňuje optimismem.

Hazel Henderson

Mnoho lidí hovořilo o zpoždování se společenských věd za vědami přírodními. Pan Armbruster z Lancasterské univerzity ve Velké Británii.

Lars Christof Armbruster

Celý den jsme se dnes zabývali jen vzděláním, vzděláním, vzděláním. Rád bych se vrátil k něčemu, co bylo zmíněno dnes brzy ráno, a sice jak globalizace prospívá vzdělání a jak vzdělání prospívá globalizaci. Dále zejména, jestli vzdělání může pomoci přemostit propast mezi Severem a Jihem. Poslouchal jsem, dělal si poznámky a snažil se vyznat v tom, co jsem slyšel kolem stolu a v místnosti. Snad bych mohl požádat o zpětnou vazbu, jaký může mít vlastně vzdělání dopad na globalizaci. Slyšeli jsme o dopadu globalizace na vědu, znalosti a také o tom, jak některé výsledky vědy mohou být nebezpečné či problematické. Slyšeli jsme už ale, jestli se vzdělání může lišit? Nebo více provokativně, jestli lidé ve školách a na univerzitách vůbec vidí, že to, co dělají, může být odlišné? Jaký druh vzdělání by se lišil, jaký druh vztahů mezi učiteli a žáky? Děkuji.

Hazel Henderson

Výborná otázka. Doufám, že na ni někdo z našeho panelu bude reagovat. Mám na seznamu dva řečníky. Doktorka Asma Jahangirová.

Asma Jahangir

Chci učinit jen velice krátký komentář. O čem jsme ještě nehovořili je integrita v celé otázce globalizace. V naší zemi lidé říkají, že když se podíváte na škody, jaké napáchali vzdělání lidé v Pákistánu, zjistíte, že jde o mnohem větší škody, než jaké by napáchali tisíce a miliony ngramotných. Oni to dávají do spojitosti s otázkou kvalitního politického vedení. Právě politické vedení má co do činění s integritou. Zabývají se tedy také otázkou nedostatku integrity v globalizaci. Uvědomují si, že existuje partnerství mezi lidmi ze Severu a elitami z Jihu, které používají globalizaci pro svůj prospěch a opomíjejí při tom miliony lidí. Pro lidi v naší části světa, kteří mají jen velice málo privilegií, leží rozhodování na bedrech těch, kteří si mohou dovolit rozhodovat a mají sofistikované prostředky na uvedení svých rozhodnutí do života prostřednictvím různých výborů či paktů, které dávají rozhodnutím legální podobu. Jediná metoda, která jim zbývá, je přitáhnout pozornost surovou taktikou, která děsí lidi jako jsem já. Jde o to, že jen taková taktika opravdu přitáhne pozornost globalizovaného světa. Takové jsou problémy, jímž čelíme. Nejde o vzdělání samo o sobě, ale vzdělání zaměřené na lidi, kteří rozhodují, ne jen na ngramotné. Jde o vzdělání, které musí obsahovat integritu, povzbuzovat společenský pohyb a ne vojenská hnutí. Tolik jsem chtěl říci.

Hazel Henderson

Náš vážený předseda z dnešního rána Josef Jařab.

Josef Jařab

Děkuji. Mám pocit, že se pohybujeme v kruhu, ne v začarovaném kruhu, ale možná v globalizovaném kruhu, když hovoříme o tom, jestli je vzdělání lékem na narůstající vzdálenost mezi těmi, kteří mají, a těmi, co nemají v tomto světě nic. Na konci ranního setkání profesor Giddens zmínil, že lék na ekonomické problémy spočívá v ekonomii. Myslím, že nejprve musíme přijmout to, co tím opravdu myslíme. Jsem si jist, že nezůstaneme pouze u ekonomie. Podle mé zkušenosti z místní politiky musí jít o politická rozhodnutí podpořená ekonomicky, která umožní vzdělání překlenout onu mezeru.

Dále bych rád řekl, že integrita je v největší možné míře to, co by mělo být předmětem vzdělání. Jsem přesvědčen, že vzdělávací řetězec začíná v rodině, základním vzděláním, v komunitě, občanské společnosti a v institucích občanské společnosti. Politici by měli být vzděláni a měli by vzdělávat další, tak jako mohou média. A opět tu máme kruh. Kde začít?

Vzpomínám si, jak jsme po Sametové revoluci v roce 1989 viděli naši budoucnost v těch nejjasnějších barvách, možná ještě jasnějších, než jaká se realita ukázala být. Nevěděli jsme, kde začít - samozřejmě začít musíte všude. Lidé si myslí, že se diskutuje příliš o univerzitách, ale učitelé jsou vychováváni na univerzitách, takže je třeba mít pro ně správné vzdělávací metody. Myslím si, že rozhodovat a analyzovat situaci je pro nás velkou výzvou. Důvod je jedním z nástrojů jak zaměřit myšlenky na narůstající mezeru. To vytváří nebezpečí pro malé komunity a odsouvá ty, co nic nemají, na okraj společnosti. Vzdělání není, celkově vzato, zjednodušující způsob, ale jediný způsob, jak v budoucnu přežít na této planetě.

Hazel Henderson

Pan Singh požádal o slovo.

Karan Singh

Princ Hassan ve své řeči pravil, že kvalita nenávisti se zdá být narůstající. Nenávist nás činí slepými vůči lidskosti druhých. Jedná se o vsutku nebezpečný trend. Dva mladí studenti kladli podobné otázky. Jeden z nich se ptal, proč společenské vědy zůstávají tak pozadu ve srovnání s pokroky ve vědách přírodních. Druhý se ptal, jak může vzdělání vyřešit problémy, jimž čelíme. To je velice blízko bodu, o němž se zmínila Asma Jahangirová. Ve světě existují místa, kde je systém vzdělání nastaven tak, aby podporoval nenávist a podněcoval antagonismus vůči ostatním. Pakliže se bude vštěpovat násilí a nenávist vůči jiným skupinám a jiným věrám už malým dětem, pak vzdělání bude deformovat jejich svědomí. Potřebujeme vzdělání pro globální společnost. Je nutná taková struktura vzdělávacích vstupů, které jsou globální ve svém dosahu a jsou schopné bořit bariéry. Jak ale můžeme dostat naše poselství k lidem, kteří žijí například v režimech, které něco takového nedovolují? To je jedna z výzev, před nimiž stojíme.

Byl bych si myslel, že Univerzita OSN měla být průkopníkem v globálním vzdělávání. Kde jsou ale moduly? Kde jsou pilotní projekty globální evoluce a globálního vzdělávání, na něž svět čeká? Bude to LSE nebo Univerzita OSN, kdo zavede takové projekty? Myslím si, že v tomto by se měli angažovat lidé sedící kolem tohoto stolu a stát se tak průkopníky nové filosofie vzdělání - vzdělání pro globální společnost. Můžeme pokračovat a nadále prodiskutovávat tyto záležitosti až zčernáme, ale dokud někdo skutečně něco nepodnikne, nic se nezmění. Zasadit se o to musí zcela jednoznačně lidé působící ve vzdělávání a politici. A tam, kde je politické vedení revanšistické či zahleděné do minulosti, tam se musíme obrátit

přímo na studenty.

Hazel Henderson

Děkuji Vám, doktore Singhu. Chtěla bych se krátce zmínit o zneužití vzdělání, jehož jsem byla svědkem ve své zemi, o takzvaných intelektuální žoldácích. Jsou po celém Washingtonu D.C. Mají své klienty v podobě korporací a lobbují v takzvaných vědeckých radách, kde se snaží dávat tak zvané objektivní informace. Jde o skutečné intelektuální žoldáky. To je vše, co jsem chtěla říct.

Nyní bych ráda předala slovo panu Lajdovi z Mazináboženské a mezinárodní federace pro světový mír.

Juraj Lajda

Děkuji mnohokrát. Dnes hovoříme o globalizaci a vzdělání. Já si myslím, že globalizace má dva aspekty, vnitřní a vnější. Někteří lidé hovoří více o vnitřních, jiní o vnějších aspektech. Dále si myslím, že vzdělání začíná už od dětství, takže nemůžeme hovořit pouze o univerzitách. Zatím jsme ještě nehovořili o vzdělávání charakteru. Náš školský systém je příliš založen na záležitostech technologické povahy. Nakolik se ale zaměřujeme na vzdělávání charakteru? Z tohoto hlediska hraje nesmírně důležitou roli rodina. Měli bychom vzdělávat lidi pro občanskou společnost. Chci říci, že potřebujeme vzdělávat charakter a zdůraznit roli rodiny. Jestli má být globalizační proces úspěšný, pak potřebujeme nějaké společné hodnoty. Má otázka zní: Jaké jsou to hodnoty? Jak můžeme nalézt tyto společné nebo univerzální hodnoty?

Hazel Henderson

A teď pan Ohnutek, který bude mluvit česky.

Jiří Ohnutek

Rád bych odpověděl na otázku co je třeba učit a jak to učit. Především je třeba učit ekologii. Je to interdisciplinární nauka, kterou by měli učit ti, kteří ji rozumí. Takových lidí je zatím skutečně velmi málo. Patří mezi ně například profesor Meadows, autor publikace "Překročení mezí" a další lidé. Měli bychom se učit také přímo od přírody, neboť jsme kromě jiného též živočichové a stádový druh. Bez respektu k přírodě prostě není možné najít odpovědi na naše otázky. Děkuji Vám.

Hazel Henderson

Heather McDougallová, studentka ze Spojených států.

Heather McDougallová

Chci jen vznést otázku, jestli vzdělání může mít nějaký dopad a dále se s vámi chci podělit o anekdotu, které vám možná vnuke myšlenku, že ano. Když jsem začala navštěvovat univerzitu, chodila jsem tam, abych získala kus papíru, který mi umožní sehnat dobře placenou práci. Zatímco jsem chodila na univerzitu, potkala jsem profesora, který mě podnítil, abych začala přemýšlet o filozofii, o Platonovi a o vystoupení z jeskyně. To mě motivovalo, abych radikálně změnila svůj život. Nyní studuji, abych získala titul PhD a stala se profesorkou a abych mohla provozovat nevýdělečnou organizaci pro ostatní studenty. Chci říci, že kdesi venku jsou lidé, kteří jen potřebují dostat příležitost, a já vyzývám zde přítomné učitele, aby si uvědomili a vštípili si, že, jak říká prezident Havel, cokoli děláte neovlivňuje pouze vás, ale i všechny ostatní.

Hazel Henderson

Nyní prosím studenta z Amsterdamu, pana Kamphuijse.

Jesse Kamphuijs

Děkuji. Jsem student filozofie z Amsterdamu, mé jméno je Jesse Kamphuijs a zúčastnil jsem se Studentského fóra v roce 1999. Má otázka na pana Singha se týká jeho poznámky o výchově k nenávisti. Měli bychom si uvědomit, že nenávist má svůj vlastní průmysl, válečný průmysl, který je pro některé země ekonomicky velmi ziskový. Přispívá k hospodářskému růstu v mnoha západních a rozvojových zemích. Vzdělání jako součást výuky tvoření spíše než ničení bude podporovat další rozvoj vzdělání.

Hazel Henderson

Vaše poznámka byla velice dobrá. Slovo má pan Merry ze Studentského fóra.

Peter Merry

Děkuji. Pomáhám na Fóru 2000 a zejména také při tréninkových kurzech decentralizovaných činností. Jedná se o projekty, v nichž studenti dostanou možnost připravit, zavést do praxe a vyhodnotit projekty v komunitě, takže získají velice konkrétní výsledky. Rád bych se vrátil k Ranjeevově otázce, která zněla: Je tu vzdělání proto, aby přetvořilo systém, nebo má vzdělávat lidi, aby se sami do jeho přetváření zapojili? Myslím, že nejdříve musíme pochopit, kde se systém v současnosti nachází, abychom ho mohli přetvořit. Domnívám se, že systém musí spočívat v srdci nového přístupu ke vzdělávání, který je potřeba zavést. Jedná se o velice komplexní přístup, o němž je těžké diskutovat, jelikož vše je vzájemně propojeno.

Profesor Howard Williamson řekl, že je nutné učit lidi, aby byli schopni číst situaci. Tohoto konceptu se týkají dvě důležité věci. Jednou z nich je rozvinutí takového souboru hodnot, díky kterému budeme schopni poměřovat a hodnotit naše zkušenosti. Druhou je kritická schopnost uvyknout takovému způsobu uvažování, abychom se dokázali zapojit a rozhodovat. Klíčové je jít až za autority a jistoty, o nichž se zmínil Lukáš ve svém příspěvku na Studentském fóru. Tradiční způsob, jak věda nahlíží na věci, je jejich redukování. Omezujeme věci na jejich části, místo abychom sledovali vzájemné vztahy mezi nimi. Nový přístup musí opustit tuto potřebu jistoty. Právě toto a dále úroveň multikulturalismu budou správné, protože se vypořádají se stereotypy a předsudky. Toto jsou dobré podmínky pro občanství. Proto musejí mít lidé kritickou schopnost zacházet s velkým množstvím informací, které jsou k dispozici. Tento přístup ke vzdělání bude mít morální aspekt jak zacházet s multikulturní společností a jak se do ní zapojit a nám poskytne něco, co požaduje byznys v podmínkách informační a znalostmi vybavené společnosti. Nejedná se o protichůdné skutečnosti, ale o vzájemně se doplňující skutečnosti. Takový dopad může mít, podle mě, vzdělání na globalizaci. Howard Williamson také zmínil, že se musí změnit role učitele z „mýtické postavy na jevišti na průvodce po našem boku“.

Hazel Henderson

Znovu jste nás vrátil k otázce, která se objevuje po celý den. Kolik vzdělání se odehrává na univerzitách a ve všech ostatních vzdělávacích místech? Veřejné vzdělávání, politické vzdělávání, televizní, často zneužívané vzdělávání a další typy. Děkuji, že jste nás přivedl opět k širšímu pohledu na věc.

Ted' má prostor slečna Kjellsenová ze Studentského fóra 2000.

Karina Birkeland Kjellsenová

Přijde mi trochu podivné, že tu hovoříme o nerovnostech ve světě, které narůstají nesmírně rychle. Propast mezi bohatými a chudými se rychle zvětšuje a to je smutné. Dále si neuvědomujeme, že to, co se děje na globální úrovni, je pouze reflexí našeho chování jednoho vůči druhému na intimní úrovni. Zdá se, že je v pořádku mít výhodu před ostatními lidmi. V mnoha kulturách je to správné. Krok vpřed pro mé ego ospravedlňuje šlapání po ostatních. Pokud toto bude v pořádku v rámci kultur, bude to pokračovat po celém světě. Vzdělání má dopad na náš život. Cokoli dnes dělám, jsem se naučila v mateřské škole, na základní škole a na univerzitách. Má to na mě vliv. Myslím si, že je třeba mít to neustále na vědomí. Děkuji.

Hazel Henderson

Tyto otázky jsou velmi obtížné. Nemáme žádné nabídky komentářů od našeho stolu. Pakliže ne, odkáži na naše klíčové řečníky. Ano, dobrá, pokračujte.

Príspevek ze sálu

Musím zdůraznit potenciál neformálního vzdělávání. Beru při tom v potaz, že mnoho lidí vyšlo ze školy nebo chodilo do školy před čtyřiceti lety. Existuje tolik lidí, kteří potřebují být nově vzděláni, aby bylo možno překlenout propast mezi bohatými a chudými. Chci poukázat na Mezinárodní asociaci měst vzdělávání, která vidí město jako prostor pro vzdělávání a které zapojuje vůdčí osobnosti společenství starosty a základní organizace do vzdělávání pro občanství a pro mír. Chtěl bych zdůraznit tento potenciál pro ty, kteří nemají přístup na univerzity a školy, ale přesto se potřebují vzdělávat, aby mohli žít s ostatními. Vidím propast mezi bohatými a chudými, ale když se podíváte na mnoho velkoměst, kde existuje bohaté centrum obklopené slumy, vidíme, že lidé nepřicházejí do styku s jinými lidmi žijícími o pár kilometrů dále i když možná mají přátele na Internetu. Já mám kupříkladu mnoho přátel v Paříži, ale mám problém kontaktovat se s lidmi žijícími ve slumu nedaleko mého domu. Domnívám se, že velkoměsta a veřejná sféra, jako kupříkladu náměstí, divadla a muzea by mohly být místy, kde se bude rozvíjet více lokální občanství.

Hazel Henderson

Nyní má slovo náš přítel z Portugalska.

Príspevek ze sálu

Mám dva krátké komentáře. První se týká komentářů profesora Maxe Neefa o strachu z budoucnosti pokud jde o vědu. Loni vyšla velice zajímavá kniha publikující výsledky jisté konference v Itálii. Jeden z účastníků řekl, že existují dvě hlavní rizika - jaderné riziko a genetické riziko. Výstražným signálem jaderného rizika byl Černobyl. Řekl, že lze očekávat podobný Černobyl i v genetice, biotechnologické oblasti.

Moje druhá poznámka se týká bodu zmíněného v Colmově prezentaci, kde řekl, že musíme odmítnout determinismus. Naprosto s ním souhlasím. Přejít z světa deterministických zákonů do světa možností a pravděpodobností. Platí to jak ve fyzice a biologii, tak i ve společenských vědách. Ve společnosti, v níž se děje přechod od determinismu k možnostem a pravděpodobnostem, vzrůstá role jednotlivce a my máme možnost vzájemné interakce. Jak zde bylo zmíněno v případě Pákistánu, může být interakce jak v dobrém tak i ve špatném směru. Když zvýšíme míru vzdělání populace, když více rozšíříme základní hodnoty, můžeme se, myslím, vydat správným směrem.

Hazel Henderson

Děkuji za Váš komentář. Teď požádám Jeho královskou Výsost El Hassana bin Talala o jeho dodatečné poznámky a pak pozvu doktora van Ginkela.

El Hassan bin Talal

Já bych se jen rád vrátil k Manfredu Max-Neefovi, který řekl, že je příliš mnoho vysvětlování a popisování a příliš málo osvícení a porozumění, že jsme všichni dětmi jednoho a téhož osvícení. Alespoň můj učitel říkal, když jsem studoval teologii, že my všichni jsme dětmi téhož osvícení. Osvícení na Západě začalo kolem roku 1700. Pokud jde o globalizaci, tichomořský obchod existuje mezi Marokem, Indií a Indonésií už 600 let. Pak jednoho dne Vasco da Gama přijel na pobřeží Malabaru a řekl pacifickému tichomořskému džinistickému králi: „Vyžeňte Arabů, nebo Vás zabijí“ (a ti Arabové byli židé, křesťané a muslimové) a džinistický král odpověděl: „Co to je - zabijí?“

Myslím si tedy, že stojí za to uvědomit si, že civilizační obchod není nová věc a že tento koncept může být znovu oživen. Dále bych se chtěl zmínit o slovu dialog. Mnoho bylo řečeno o dialogu ve vzdělávání. Věřte mi, že ve školách v celém našem rozlehlém regionu není kladen vůbec žádný důraz na dialog, ve skutečnosti není ani tolerován. Jednou jsem byl v Indonésii a setkal jsem se se zástupci Irian Jaya, Ambon, Ache a Timoru a řekl jsem: "Vy jste otroci společnosti a my jsme otroci otroků, jak můžeme dosáhnout smířlivého rozhovoru?" Cestovali jsme se Světovou konferencí o náboženství a míru, účastnili se jí nejen kardinál a přední zástupci komunity, buddhisté a muslimové, ale také pozitivisté, mladí muži a ženy podobně jako studentští předáci tady, kteří by za smíření položili hlavu na špalek.

Oni zkrátka říkají, že po čtyřiceti letech stanného práva nejsme zvyklí vést dialog. „Vždy jsme proti něčemu pracovali, dejte nám tedy něco, pro co bychom mohli pracovat“. To samé jsem slyšel v Sowetu, kde lidé říkali: „Vždy jsme pracovali proti apartheidu, nyní pracujeme proti xenofobii. My chceme pracovat pro něco pozitivního.“ Chtěl bych zdůraznit, že vzdělávací proces je nesmírně důležitý a že profil metodologie Erasmus stojí za shlednutí a za to, abychom se z něj poučili. Jeden duchovní tu nadnesl otázku, jaké hodnoty sdílíme. Chtěl bych shrnout prohlášení Světového náboženského parlamentu, že pro Nový světový řád potřebujeme také novou světovou etiku jako základ. S každou lidskou bytostí musí být zacházeno lidsky. Hovoříme o bohatých a chudých, ale nejde tu jen o peníze, jde také o kvalitu života. Jde také o toleranci, respekt k lidskému životu, spravedlnosti, rovnosti a plodnosti.

Rád bych odkázal na našeho kolegu z naší indonéské návštěvy, Leonarda Swidlera z Temple University ve Philadelphii, který prohlašoval, že všeobecná práva a povinnosti lidské bytosti zahrnují svobodu rozvíjet sebe sama. Dále bych odkázal na zástupce studentů tvrzením, že toto právo každé lidské bytosti rozvíjet své schopnosti volbou hodnot je předpokladem etické zodpovědnosti.

S každou lidskou bytostí se musí zacházet s vědomím její skutečné hodnoty a ne jako s pouhým předmětem. Máme desítky tisíc absolventů a když se jich zeptáte, jestli mají práci deset nebo dvanáct let po absolutoriu, smutně odpovídají, že přijmou pouze práci odpovídající jejich společenskému postavení. Je velmi snadné říci, že bychom je měli přesvědčit, aby recyklovali své schopnosti. Loni jsem se v Quebecu zúčastnil prvního setkání polytechnických a společenskovědních univerzit. Bylo to poprvé, co se tato široká kritická společenství mladých lidí skutečně zapojila do široké vzdělávací základny. Nechci mnoho hovořit o zodpovědnostech, ale jednou z nich je zcela jistě láska k bližnímu, již jsem rozhodně nepocíťoval na Balkáně. Když jsme loni v listopadu hovořili o usmíření - byli jsme na setkání

katolíků, ortodoxních, židů a muslimů - zástupce muslimů řekl něco, co je důležité pro toto setkání: „Vzpomeňte na Noemovo poslání. Noe zbudoval Archu na záchranu lidstva, můžeme i my zbudovat Archu na záchranu naší společné lidskosti?“

Dále bych chtěl říci, že když se díváme na univerzální solidaritu a efektivní sociální politiku, pak je tu obsažena výchova k rovnosti, konkurenceschopnosti a občanství. Také je tím chápáno břemeno, které každý z nás nese. Padla otázka, proč existuje nepřátelství mezi Izraelci a Palestinci. Je příčinou náboženství, nacionalismus nebo hledání rovnosti? Pravděpodobně všechno dohromady. Možná kdyby existoval cit pro sdílení ve výchově k rovnosti, konkurenceschopnosti a občanství, pak by v mysli každého panoval určitý klid.

Byla mi položena otázka týkající se postavení menšin. V naší části světa kardinál boloňský nedávno prohlásil, že Itálie by měla uzavřít mešity, dokud muslimské země nebudou respektovat práva křesťanů. Ve vsí účtě bych chtěl říci tomuto gentlemanovi, že křesťanství přišlo do našich končin dávno předtím, než dorazilo do Itálie. Také bych chtěl říct, že máme čtrnáct typů křesťanského vyznání. Když mluvíte o Arabech, neztotožňujte je všechny s muslimy. Když chci pochopit původ křesťanství, myslím si, že je nutné si uvědomit, že je ze značné části tvořeno předivem naší společnosti. Co se týče minorit, nesmíme zapomenout, že vysoký komisař OSN pro uprchlíky se stará o 21.5 milionu uprchlíků. Ve světě existuje šedesát milionů bezdomovců a tři sta milionů uprchlíků z ekologických důvodů. Pokud je považujete za menšinu, pak se jedná o docela velkou menšinu.

Když jsem přijal uprchlíky z Kosovarů na bulharsko-turecké hranici a zeptal se jich, co dělají, odpověděli mi: „Albánské učebnice“. Když jsem se s nimi setkal v Novém Brunswicku v Kanadě, řekli mi totéž. Nikdo si neuvědomuje lidský dopad války. Dáma z UNESCO hovořila o efektu konfliktu. V době konfliktu mezi Irákem a Kuvajtem naše malá země čítající pět milionů obyvatel přijala tři sta tisíc uprchlíků. Museli jsme se odklonit od dvouproutého vzdělávacího systému a přizpůsobit ho lidem sedícím ve školních třídách. To samé se děje po celém světě. Nikdo si například neuvědomuje efekty vzdělání a ekologické souvislosti.

Jak chceme doufat, že budeme pít vodu bez regionálního aménagement de territoires? Padla zmínka o zbraních hromadného ničení a o odvrácené straně vědy, ale co se týče vody, 82% dostupných vodních zdrojů v západní Asii pochází ze sousedních zemí. Bez regionálního vnímání si lze jen těžko představit nějaký pokrok. Hovořím s pocitem sucha na jazyku, protože v našem regionu žije 4,5% světové populace, ale je tu jen 0.62% zdrojů pitné vody. V arabské oblasti je podíl vody na obyvatele 1026 m³, zatímco celosvětové číslo je 7140 m³. Vracím se zpět k tak důležitému nadnárodnímu způsobu myšlení. Může se vzdělání stát nadnárodním předtím, než se stane globálním? Jak rozvíjíme tento důležitý celek nejen vody a ropy, ale celého životního prostředí? Jak nacházíme lidská řešení pro lidské problémy?

Hazel Henderson

Nyní poprosím profesora van Ginkela, aby uzavřel diskusi svým komentářem.

Hans van Ginkel

Nejprve mi dovoďte, abych se zaměřil na vzájemný vztah vzdělání a globalizace. Již o něm bylo řečeno mnoho, i když si myslím, že nepříliš přesně. Role globalizace ve vzdělání je především ve zvětšení příležitosti pro vzdělání, aby skutečně bylo vzděláním na vysoké úrovni, ve shromažďování znalostí z celého světa prostřednictvím vytváření sítí a v distribuci informací mezi různými zeměmi a univerzitami. Domnívám se, že spolupráce mezi univerzitami po celém světě je něco, o čem bychom měli usilovat. Příliš mnoho univerzit sleduje

pouze dvě linie - buďto spolupráci jen v rámci vlastního regionu nebo spolupráci s univerzitami v jiných regionech jako součást zahraničních studijních programů. Chybí však společné aktivity ke zlepšení kvality na obou stranách. Zkracující se vzdálenosti a narůstající interakce daly vzdělání lepší šanci.

Druhou věcí je, co může udělat vzdělání ve vztahu ke globalizaci, což je snad ještě důležitější. Globalizace značně ovlivnila politickou a ekonomickou sféru. Když se však diskutuje o opačných trendech, globalizaci a lokalizaci, mnoho společenských a kulturních efektů probíhá směrem k lokalizaci, zatímco politické a ekonomické efekty směrem ke globalizaci. Je dosti složité spojit tyto dva procesy do harmonického celku. Ve vzdělávání by tudíž měla být snaha naučit se něco o druhých. Něco takového již existuje v základním a středním školství, ale začít by se mělo už od předškolního věku, měli bychom se naučit dívat se ven na ostatní.

V politické a ekonomické oblasti globalizace si však mnozí neuvědomují, že ekonomika je systém vytvořený člověkem. Mnozí považují ekonomický systém a jeho stávající výstupy za přírodní katastrofu. Nikdo si neuvědomuje, že stačí pozměnit pár pravidel hry, abychom přiměli celý systém k jinému fungování. Zde si myslím, že by vzdělání mělo umožnit lidem přemýšlet o tom, jak jsou věci organizovány a jak by měly být organizovány. Takto by globalizace mohla získat lidskou tvář.

Tyto znalosti a informace by měly být rozšířeny nejen na univerzity, ale také do běžného života. Myslím, že bychom se také měli mít na pozoru, abychom nesrovnávali vzdělávání s vyšším vzděláváním. Když vezmeme v potaz společenské a kulturní aspekty, potřebu porozumět druhým stejně tak jako globalizaci a celému systému, pak můžeme hovořit o vzdělávání k demokracii, protože lidé, kteří byli vzděláni, jsou občané vybavení k tomu, aby mohli ovlivňovat výsledky politických procesů v demokracii. Mnoho lidí skončí u technických věd, protože ty dávají jistotu, že díky takovému typu vzdělání budou schopní dělat to či ono. Nepřečenujme je však. Víme o mnoha vynikajících materiálech a postupech vyvinutých inženýry, které se nakonec ukázaly být značně negativními. Stačí si vzpomenout na azbest, který byl dlouho považován za nejlepší materiál, jaký si můžete přát. Dnes nevíme, jak se ho zbavit. Existuje spousta případů, kdy jsme trpěli nepatřičnou jistotou, co se týče přírodních a technických věd. Společenské vědy míří na pohyblivý cíl. Tuto skutečnost si jen málo uvědomujeme - zejména pokud jde o snahy zamířit na pohyblivý cíl a rozpoznat hnací síly stojící za změnami cíle. Musíme tedy přebudovat společenské vědy, abychom se mohli řádně zabývat společenskými problémy. Jak pravil profesor Neef, není to jen o popisování a vysvětlování, ale také o pochopení a o uvědomování si. Mnoho věd přispívá k uvědomování si a pochopení a pomáhá tak lidem činit rozhodnutí ve svém životě. Myšlenka, že lze uvažovat o vědách a univerzitách jako o zdrojích přesných odpovědí, je pravděpodobně špatná. V následujících letech však můžeme udělat mnoho pro zlepšení.

Dále bych chtěl pohovořit o mystifikaci týkající se multikulturních společností. Dá se hovořit o multikulturní společnosti v zemi, kde zákony jsou vytištěny pouze v národním jazyce? Různé skupiny mohou mít vlastní školy ve vlastním jazyce, ale očekávají také, že získají nejvyšší pozici ve společnosti. Něco takového nemůže existovat. Děti ze třetí generace by přirozeně měly vědět o svých kořenech, o původu své rodiny atd., ale vždy se budou muset přizpůsobovat společnosti, pokud společnost nebude ochotna změnit své zvyky a mít své oficiální deníky ve více jazycích. Ti, kdo mají výhodu multikulturní společnosti, mají sklon střílet se do nohy, když žádají o nejrůznější multikulturní příležitosti v dané zemi. Místní situace je analogií světa tvořeného mnoha rozličným kulturami. Lidé pocházejí z nejrůznějších prostředí, mají různé kultury, různým způsobem se účastní politických procesů,

ale na sklonku dne stejně musí žít pospolu ať už v jedné zemi, jednom regionu, a konečně, v jednom světě.

Chtěl bych odpovědět na komentář pana Singha o tom, co by měla dělat Univerzita Spojených národů. Děláme spoustu věcí. Například za dva týdny budeme mít konferenci o globální etice, kde se dotkneme těchto otázek o společných lidských hodnotách - specifčnosti a univerzálnosti hodnot v mnoha rozličných praktických tématech - nejen ve vztahu k biotechnologii, ale také s ohledem na mezinárodní vztahy. Nehovoříme dostatečně často o společných hodnotách na poli mezinárodních vztahů. Dále v dialogu civilizací opravdu jdeme do hloubky, co se týče podpory dialogu a vzájemného porozumění různých civilizací. Myslím, že princ Hassan měl celkem pravdu, když říkal, že mnohdy nejsme dostatečně vzděláni pro dialog. Došel jsem k závěru, že většina z nás byla vzdělána pro diskusi a diskuse je o argumentech, protiargumentech, prosazování argumentů, zatímco dialog není o prosazování, dialog je o pochopení druhého. A naslouchání je možná v dialogu důležitější než mluvení, pokud opravdu chcete druhého pochopit. Dnes ráno padla zmínka o lidském měřítku. Totéž se týká pochopení různých civilizací. Vzdělání mnoha z nás se týkalo studia a pochopení vlastní civilizace, ale studium a pochopení jiných civilizací představuje odlišný způsob pohledu na svět. Budoucí občan světa opravdu bude potřebovat vědět více o odlišných civilizacích. Abychom to dokázali, bude nutné dívat se těsněji na celý vztah vzdělání a dialogu mezi civilizacemi, na vztah vědy a dialogu mezi civilizacemi, na etické stránky dialogu mezi civilizacemi, na komunikace, média atd. Těchto položek je celkem dlouhý seznam, možná se jimi na některé příští konferenci budeme moci zabývat.

Hazel Henderson

Myslím, že to bylo dobré zakončení. Pomůže nám reflektovat myšlenku světové kultury tolerance a rozmanitosti. Snad se dostaneme k záchraně rozmanitosti stejným způsobem, jakým vzájemně zachraňujeme potravu, umění a hudbu. Děkuji všem, především našim dvěma váženým řečníkům.

--

Dopolední zasedání 17. října

Gavan Titley

Mohli by se, prosím, všichni posadit na svá místa, děkuji.

Vaše Excellence, Vaše Výsosti, Vaše Svatosti, vážení hosté, dámy a pánové, přátelé. Cítím, že tu dnes ráno panuje zvláštní atmosféra očekávání. Máme opět možnost důkladně se zabývat tématy, která se určitým způsobem dotýkají životů nás všech. Výjimečná atmosféra je ještě umocněna tím, že se můžeme těšit na panel řečníků, kteří se nejen velmi zajímají o naše témata, ale také k nim značně přispívají.

Je zřejmé, že globální proces není nic nového ve vztahu k náboženským tradicím a zjevně se podílel na vytváření prostředí do podoby, jakou známe dnes. Globalizace jakožto komplexní soubor procesů, které toto Fórum podrobně zkoumá, však před nás klade nové výzvy jak ve zcela specifických, tak i v globálních podobách. Nyní bych chtěl pozvat Tomáše Halíka, profesora Karlovy univerzity a prezidenta České křesťanské akademie, aby přednesl některá klíčová témata, která byla vybrána Fórem 2000 pro tento jedinečný panel.

Tomáš Halík

Kdyby byl proces globalizace představován pouze překonáváním ekonomických a politických hranic a kdyby neotevřel žádný prostor pro sdílení kultur a duchovních hodnot, vedl by ke studenému a nebezpečnému světu. Úkolem Fóra 2000 je zdůraznit vzájemnou závislost politiky, hospodářství, etiky a spirituality. Dnes se náš zájem zaměřuje na náboženství, etiku a spiritualitu. Globalizace se dotýká náboženství v mnoha ohledech tím, jak se jednotlivé náboženské skupiny dostávají do těsnějšího kontaktu. Otevírá se široký rámec možností, přes dramatické konflikty k dialogu a ke sjednocení. Členové odlišných náboženství, kteří žijí v nábožensky pluralistických společnostech, jsou nuceni hlouběji přemýšlet o své víře kvůli sobě samotným a kvůli vztahu k ostatním. Mohou se rozhodnout uzavřít svou duši před okolním světem, odmítnout ho a demonizovat jej.

Zdá se, že společenská role náboženství se mění. Náboženství se stává, možná více než kdy dřív, důležitým nositelem identity jednotlivých společenských a kulturních skupin. V době, kdy se některé národy a některá etnika silně obávají o udržení své identity, se náboženství může stát nástrojem individuálního nacionalistického a společenského zájmu nebo může stavět mosty usmíření a porozumění přes hranice národů, států a kulturních okruhů.

Náboženství může být inspirací pro vytvoření pravidel vzájemných vztahů uvnitř globální vesnice, jako třeba pro mezinárodní právo nebo otázky týkající se etiky ve vědě a pro postupy k ovládnutí přírodních sil. Představuje schůdnou cestu pro hledání společných základů v rozdílných tradicích.

Začneme dvěma oblastmi otázek. Klade tato epocha nové úkoly pro náboženství? Je správné tvrdit, že postmoderní společnost je také společností post-sekulární? Jak se v současnosti mění společenská role náboženství? Objevují se nové aspekty náboženství s tím, jak jiné mizí? Jakou cítí naši zástupci zodpovědnost za svět? Předpokládá se, že náboženství bude měnit tento svět pouze prostřednictvím povzbuzování ke změně myslí a duší lidí podobně, jako některé orientální tradice? Je integrální součástí víry také přímá účast na změnách společenských, hospodářských a politických struktur a podmínek? Patří solidarita, boj za spravedlnost, lidská práva a péče o povahovou integritu k hodnotám, se kterými mohou souhlasit hlavní světové náboženské proudy?

Tématem odpoledního setkání jsou spirituální a etické základy globální civilizace. Jak mohou individuální náboženské tradice přispět k základům globální civilizace? Má tato rodící se civilizace už nějaké určité a možná podvědomé morální a duchovní hodnoty a charakteristiky? Existuje potřeba nebo možnost vytvořit spirituální a etickou základnu pro novou civilizaci? Vznikne něco takového samo od sebe nebo je potřeba tomu pomoci? Je možné říci, že narozdíl od velké divergence v oblasti doktríny, existují analogie a shodné body na poli etiky a spirituální praxe? Jakým způsobem lze předat spirituální odkaz minulosti? Jsme v současnosti konfrontováni s takovými spirituálními a etickými problémy, pro které se nám nedaří nalézat řešení v již existujících tradicích? Otázkou je spousta. Jsem hluboce přesvědčen, že je jich dost pro jeden den naší konference a možná dost i pro příští století.

Gavan Titley

Je pro mě nesmírnou ctí, že mohu uvést někoho, kdo nepotřebuje vůbec žádné představování. První klíčovou řeč přednese Jeho Svatost Dalajláma, nejvyšší světský i duchovní vůdce Tibetu a nositel Nobelovy ceny míru.

Dalai Lama

Bratři a sestry,

Je pro mne velkou ctí, že mám možnost dnes tu s vámi být a hovořit. Některé z vás znám už léta a považuji vás za svého učitele, protože jsem se od vás mnoho dozvěděl. Jsem také trochu nervózní, protože moje angličtina není příliš dobrá. Rád bych vyjádřil svůj vděk Fóru 2000 za zorganizování tohoto setkání.

V podstatě všechny bytosti, které mají pocit bytí, nejen pocit života, ale také pocit radosti a strasti, bytosti které pociťují potěšení či bolest a mají schopnost si pamatovat, ty všechny mají společnou jednu věc - pocit svého vlastního já. Všechny mají jedno společné - touhu pociťovat radost a vyhýbat se bolesti. V tomto ohledu my, lidské bytosti, nejsme příliš odlišní od ostatních savců. Jediný rozdíl je podle mého v síle myšlení, v inteligenci. Proto spokojenost, kterou hledáme, není založena pouze na smyslové, fyzikální bázi, tu sdílíme s ostatními zvířaty - jídlo, sex. Některé obavy a znepokojení v našich myslích nepocházejí ze smyslových nebo fyzických bolestí, ale z inteligence.

Věřím, že lidské potřeby nejsou uspokojovány pouze materiálním pohodlím, hmotnými statky, ale také na mentální úrovni se potřebujeme vyhýbat bolestem a problémům, abychom získali klid mysli. K překonání určitého pocitu neštěstí na mentální úrovni potřebujeme také tisíce prostředků na mentální úrovni. Kupříkladu osoba, která má rozbouřenou mysl, ji nemůže utišit materiálním pohodlím. I když má peníze, možná je i milionář, možná má i nějaké přátele. Ti však mohou být přátelé spíše jeho peněz než jeho opravdoví přátelé. Materiální pohodlí ho nevytláčí. Naproti tomu osoba s klidem a mírem v duši, sebedůvěrou, dokáže překonat i fyzickou bolest. To dokazuje, že mentální rovina je nadřazena fyzické. Peníze a hmotné statky si jednoduše neporadí s duševními problémy.

I když je moje zkušenost se západní společností omezená, když se setkám se svými přáteli z Ameriky nebo Evropy, kteří mají všechny hmotné statky a materiální bohatství, tak po pozdravu si můžete vyslechnout spoustu stížností a uvidíte neklid v jejich mysli. Nedostatek pocitu bezpečí, pochybnosti a strach dokazují, že materiální zajištění není samo o sobě odpovědí pro lidstvo. Z buddhistického úhlu pohledu lze tento neklid mysli nazvat postiženými city. Některé emoce jsou dobré pro sebedůvěru a vnitřní sílu, ostatní jsou však nesmírně škodlivé pro klid mysli. Když jsme vystaveni těmto emocím, tak často mohou způsobit problémy se zažíváním a spánkem a případně i mohou způsobit fyzické problémy. Emoce jsou tedy velice důležitou součástí našeho života.

Musíme tedy tyto emoce ovládnout, ne ale drogami, alkoholem či injekcemi. Kdyby snad vědci dokázali odejmout část mozku, bylo by to docela užitečné! Pak bychom neměli žádné pocity. Bylo by to ale velice nešťastné řešení a my bychom byli jako roboti. S emocemi je to ostatně jako se vším v přírodě, i zde existují protichůdné síly. Chceme-li omezit jednu sílu, jednu lítost, musíme zvětšit jinou. Pak se první automaticky zmenší.

Ve světě emocí se vyskytuje mnoho protimluv - láska a laskavost oproti nenávisti. Více lásky a laskavosti redukuje nenávist a naopak. Jde o protichůdné síly. Musíme najít způsoby a prostředky na omezení protipólů různých emocí. Musíme vědět, jak na které emoce jít. Emoce jako třeba nenávist, žárlivost a podezřívavost jsou ničiteli klidu naší mysli a našeho štěstí. Jsou to opravdoví nepřátelé mezi námi. Protichůdnou emocí k nim jsou láska a laskavost. Cítím, že lidská laskavost, smysl pro zodpovědnost a společnost jsou určitým druhem spirituality. S nimi nepotřebujete víru v náboženském slova smyslu. Dokonce ještě když jsme byli v matčině lůně, dokázali jsme rozpoznat hlas naší maminky, což dokazuje, že i nenarozené dítě má smysl pro intimitu. Je tedy důležité mít zalíbení a prokazovat je od početí do smrti. Roční

dítě ještě nemá víru. Ta přichází až později. Tudíž bez ohledu na druh víry, na to, zda jde o věřící nebo nevěřící, toto jsou základní hodnoty pro tento život a ne pouze pro život posmrtný. Tyto hodnoty přinášejí klid mysli.

I přes globalizaci a změny ve světě jsme pořád ještě lidskými bytostmi a i přes pokroky v technologiích nejsme jejich otroky. Myslím si, že lidské hodnoty by měly být nad technologiemi. Toto nazývám světskou etikou. Potřebujeme určitý druh spirituality, abychom naplnili štěstí. Když se jednotlivec stane šťastnějším a klidnějším, pak i jeho rodina se stane šťastnější a více naplněná mírem. Právě tak se může lidská společnost přeměnit.

Myslím si, že je nezbytné zdůrazňovat prostřednictvím vzdělání, médií a umění důležitost bytí šťastným. Cítím, že lidské hodnoty jsou málo podporovány. Někteří lidé si myslí, že světská etika je odmítnutím náboženství. V Indii je tolik náboženství, že nemohou dát do ústavy jen jedno. Musí respektovat všechna náboženství a neprosazovat jen jedno. Pro šťastnější budoucnost potřebujeme méně násilí, více harmonie, vzájemné pomáhání jeden druhému a udržování lidských hodnot. Při tom mohou hrát důležitou roli různé tradice. I přes různé filozofie všechny směřují k soucitu, lásce, odpuštění, spokojenosti a sebe-disciplíně. Když se budeme nezaujatě učit o tradicích druhých, pak uvidíme, že každá tradice má ten samý potenciál. Různorodost filozofií je pro lidstvo nezbytná. Rozmanitost filozofií představuje krásu lidské inteligence. Stejně jako různobarevná zahrada je přitažlivější než jen jednobarevná. Podobně je i světová zahrada takto mnohem krásnější. Věřím, že až jednoho dne přijedou mimozemšťané z jiného vesmíru, tak ocení různorodost filozofií. Děkuji.

Gavan Titley

Velice Vám děkuji, Vaše Svatosti. Myslím, že jsem si všiml, jak výkvět tohoto rozmanitého Fóra v průběhu Vaší řeči rozkvétá. Včerejší řečníci označili neustálou změnu a nejistotu jako součást roztržitého a mnohdy rozporuplného procesu globalizace. Dnes jste se s námi podělil o Váš návrh na vytvoření vnitřního světa, vnitřního života, který může být v rozporu s negativními hodnotami, jež proklamuje svět lidí. Identifikujete tak základní lidské hodnoty a spiritualitu bez ohledu na náboženské tradice jako základnu pro dialog a, doufejme, i pro pokrok.

Dámy a pánové, náš druhý dnešní klíčový řečník arcibiskup Joseph Ganda, arcibiskup z Bo a Freetownu v Sierra Leone. Biskupem byl devětadvacet let. Byl prvním africkým biskupem jmenovaným v Sierra Leone a domnívám se, že je dobře známý a uznávaný pro svou nekonečnou kampaň proti násilí v Sierra Leone.

Archbishop Joseph Ganda

Jsem velmi šťastný, že se mohu účastnit tohoto shromáždění významných mužů a žen, kteří se sešli díky Nadaci Fórum 2000. Rád bych poděkoval panu prezidentovi, že nám umožnil tak blízké setkání. Nikdy mě ani nenapadlo, že bych mohl sedět tak blízko Dalajlámovi nebo si tak otevřeně pohovořit s Frederikem De Klerkem.

Ráno jsem si všiml toho vzrušení. Na mysl mi přišlo, jestli potřebujeme globalizovat náboženství. Vždyť už je globální. Všude ve světě tvoří náboženství základnu, na níž můžeme stavět globalizaci. Zde není vhodné místo pro uvádění akademické definice globalizace. Než se však pustíme do diskuse, jaké výzvy klade světovým náboženským tradicím, musíme mít nějakou představu o tomto pojmu. Proto bych se chtěl v první části své prezentace pokusit načrtnout některé hlavní indikátory globalizace. Ty poslouží jako pozadí pro globalizační

výzvy. Zakončím pak pokusem o formulování základních otázek týkajících se vlivu na světové náboženské tradice. Doufám, že se mi podaří následujícími slovy podnítit diskusi.

Globalizace představuje velice komplexní řadu procesů, které ještě nemají scholastickou definici. Je však možné ji popsat jejími hlavními indikátory a nástroji, jako jsou třeba moderní komunikační systémy, hospodářství s volným trhem a nové formy geopolitiky se silnými ekonomickými zájmy. Ve druhé části se budu zabývat dopadem globalizace na vzdělání, kulturu a duchovní hodnoty.

Jednou z nejrychleji se rozvíjejících oblastí ovlivňujících globalizaci jsou komunikační technologie, počítače a média z druhé poloviny minulého století. Díky tolika telekomunikačním satelitům kroužícím okolo Země je možná okamžitá komunikace z jedné strany světa na druhou. Jiné typy telekomunikačního zařízení vyvinutého během pár desetiletí umožňují rychlý přenos zpráv a informací z jedné strany zeměkoule na druhou. Z Freetownu v Sierra Leone jsem mohl sledovat postup Tigera Woodse na golfovém šampionátu v St. Andrew's v srpnu a Olympijské hry v Sydney, stejně tak jako pohyby na trzích atd. I naši přítomnosti zde napomohly moderní komunikační technologie. Ty vytvářejí úžasnou globální kosmopolitní společnost, jež teprve musí být definována.

Hospodářství s volným trhem je úzce spjata s komunikačními technologiemi. Někdo tvrdí, že je to skutečná duše globalizace. Hospodářství s volným trhem je globální ve svém rozsahu a nezajímají ho národní, zeměpisné, náboženské a kulturní hranice. Úroveň světového obchodu je mnohem vyšší, než bývala, a zahrnuje daleko širší sortiment zboží a služeb. Globální trhy přejí elektronickým penězům, tedy penězům existujícím pouze v digitální podobě v počítačích. Díky elektronickým penězům mohou finanční instituce a jednotlivci přesouvat neuvěřitelná množství kapitálu. Hodnota peněz, které máme v peněžence, se mění podle fluktuace na finančním trhu.

Objevují se nové formy geopolitiky a hospodářské politiky. MMF a Světová banka jsou těsně spjaty s procesem ekonomické globalizace, který se snaží přizpůsobit potřeby třetího světa tak, aby vyhovovaly surovinovým potřebám industrializovaných zemí. Kupříkladu v Africe MMF podporuje takový model rozvoje, který by mohl sloužit trhům na severní polokouli, tím, že prosazuje monokulturní produkci v zemědělství. Afričani jsou podporováni, aby pěstovali plodiny jako je káva, čaj a kakao, které oni skoro vůbec nekonzumují a dovážejí potom základní potraviny. Zatímco MMF a Světová banka zajišťují tok surovin do industrializovaných zemí, ti druzí se snaží sami prosadit na světových trzích.

Jedním z negativních vedlejších efektů globalizace světového hospodářství je uvržení větší části světové populace do chudoby. Denně jsou biliony dolarů přesouvány z jedné části světa do druhé a na druhé straně miliony lidí nevědí, kde seženou své příští jídlo, protože žijí v hluboké bídě. Dovoďte mi, abych přednesl globalizační výzvy pro světové náboženské tradice.

Globalizace, stejně jako všechny lidské projekty, je velice složitý fenomén. Na jedné straně představuje velkou možnost pro pokrok pro světové náboženské tradice a jejich spirituální a morální hodnoty. Na druhé straně znamená i velké problémy pro nás, muže a ženy účastníci se náboženství a pro naše hodnoty. Zdokonalená informační technologie poskytuje širokou možnost propagace náboženství a navázání kontaktů s lidmi z jiných končin světa. Vytváří také možnosti pro stavění mostů, pro mír a soucitění. Máme se mnohem více na pozoru před běžnými problémy lidstva, jakými jsou třeba národnostní konflikty, zbraně hromadného ničení, ekologické krize a bída. Není pochyb o tom, že konflikt na Středním východě má

lidský rozměr. Když včera princ Hassan četl text e-mailu, který obdržel, uvědomil jsem si, že se týká nás všech. Existuje tu světová rada a přitom nelze poslat zprávu dvěma vůdcům, kteří spolu v daný okamžik nechtějí mluvit. Jde o krizi lidstva a my známe její důsledky. Možná to pro ně nic neznamena, ale minimálně jde o indikaci skutečnosti, že se to týká nás všech. Stalo se to už v mnoha zemích, kterým se nevěnovala pozornost, ale v tomto případě, když jsou účastny světové síly, se domnívám, že bychom měli být schopni nějakou zprávu poslat.

Globalizace z větší části konzumní společnosti, která klade větší důraz na světské hodnoty než na hodnoty spirituální, předkládá vážné výzvy náboženským tradicím. Za druhé, nelidská bída, v níž žijí miliony lidí, zejména ve třetím světě, je veřejnou urážkou Boha, který stvořil lidské bytosti tak, aby byly dobré. Genesis 1 - 3.1. Myslím si, že svět by si měl pamatovat, že když Bůh stvořil člověka, řekl, že je dobrý. Nemůžeme říci, že o tom nevíme, protože světová média nám o tom všem denně přinášejí zprávy. I když se svět stává globální vesnicí, některé části světa se obávají ztráty své identity a tak přijímají velice tvrdé fundamentalistické postoje, které nepřipouštějí rozmanitost a natož kritiku.

Ve světle toho, co bylo řečeno, co můžeme udělat, abychom využili potenciálu globalizace pro výhody našich náboženských tradic, pro dobro naší planety, pro pokrok lidstva a konečně pro slávu Boží? Copak nám, věřícím lidem bez ohledu na náboženství, tato globalizace neukládá povinnost spolupráce ve světě, který bude charakterizován globální solidaritou a civilizací lásky? Já samozřejmě nemám připravené odpovědi na tyto otázky a proto je zde, na tomto Fóru, prezentuji, abychom se jimi mohli společně zabývat a doufat, že nalezneme realistická řešení. V mých očích je toto Fórum pro nás jedinečnou příležitostí jak po sobě zanechat stopu v historii. Trvá jen tři dny, ale já pevně věřím, že může přinést užitek. Existují náboženské hodnoty, které však někdy nejsou respektovány. Bůh, náš společný pán, který je viděn a nazýván různými jmény, je za nás zodpovědný. Když nás stvořil, řekl: „Je to dobré dílo.“ Příští generace nás velice ostře odsoudí, pokud necháme tento okamžik odplynout bez odvahy vytvořit taková vodítka, která umožní lidstvu, aby bylo společností, jež se bude řídit láskou, která nám umožní obrátit se k Bohu, který je naším původcem a naší věčnou budoucností.

Gavan Titley

Klíčovým bodem, jehož jsme se dnes dotkli, je, zda-li má náboženství povinnost přímo se zabývat otázkami společenské spravedlnosti. Myslím, že je pro nás všechny inspirací způsob, jímž jste hovořil o nárůstu nerovnosti zdrojů a zdrcující chudoby v dnešním světě. Podobně jako Jeho Svatost i Vy vyzýváte k dialogu o světské etice a lidskosti. Také vám děkuji za Vaši zmínku o poslání tohoto Fóra.

Tím pro dnešek skončily klíčové projevy. Nyní přejdeme k panelové diskusi. Jsme potěšeni, že je tu s námi prezident Lee Teng-hui, bývalý prezident Taiwanu, člověk, který hrál vedoucí roli v tamním demokratizačním procesu a který je také odborníkem na zemědělství. Pane Lee, ujměte se, prosím, slova.

Diskuse

Lee Teng-hui

Musím pochválit prozíravost prezidenta Havla, že pořádá tuto konferenci. Na úvod mi dovolu říci, že věřím, že my všichni jsme měli velký prospěch z vyslechnutí projevů Jeho Svatosti Dalajlámy a Jeho Excelence arcibiskupa Gandy, které se zabývaly náboženstvím v podmínkách globalizace.

Včera proběhla debata o definici globalizace. Z historického úhlu pohledu je globalizace nekonečný běh evoluce, představující vzájemné působení všech lidí v politické, ekonomické a kulturní oblasti. Dá se říci, že globalizaci iniciovaly velké zeměpisné objevy v patnáctém století. S expanzí do zámoří rapidně vzrostl objem světového obchodu. Založení kolonií umožnilo západním zemím postupně rozšiřovat svůj vliv do Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Průmyslová revoluce vedla k větší průmyslové produktivitě a ke zlepšení dopravních prostředků. Důsledkem toho byla obrovská množství průmyslových výrobků vyvážených do zámoří. Použití parníku a lokomotivy, podobně jako vynález telegrafu a telefonu, zkrátily vzdálenosti mezi národy a kontakty mezi lidmi se staly pohodlnějšími. Rychlý rozvoj vědy a technologie v posledních dvou desetiletích dvacátého století spolu s celosvětovou informační technologií ještě více zrychlily interakce mezi národy a vytvoření globální vesnice.

Globalizace se projevila vytvořením kapitalistického systému a rozvojem světového trhu. Západní národy nashromáždily velké bohatství díky kapitalistickému systému a staly se moderními zeměmi. Působení světového trhu dále poskytuje světovému hospodářství základní mechanismus pro efektivní usměrňování a alokaci zdrojů podle pravidla rovnováhy nabídky a poptávky. Světový trh není pouze místem pro prodej zboží, ukazuje nám také, že kapitalismus je mocný nástroj ke zlepšování produktivity, tvorbě zisku a řízení hospodářství.

Rozvoj světového finančního trhu navíc poskytuje důležitý katalyzátor ekonomické globalizace. V současné době peněžní toky ve světové zahraniční směně více než třicetkrát převyšují celkový objem transakcí v reálné ekonomice. Rychlost měnových transakcí a směny dále zvyšuje vzájemnou závislost mezi národy stejně jako těsnost propojení domácích a zahraničních ekonomik.

V rozšiřujícím se světovém ekonomickém systému hrají aktivní roli také mnozí nestátní účastníci, kteří činí světovou ekonomiku ještě těsněji propojenou. Nejlépe je to vidět na mnoha nadnárodních korporacích a jednotlivcích, kteří jsou díky flexibilní operační taktice schopni udržet si konkurenceschopnost u různých produktů. Neustále přicházejí s novými výrobky a prostřednictvím fúzí, akvizic a strategických aliancí přinášejí své postupy v obchodní administrativě na světový trh, čímž vytvářejí ekonomický systém bez hranic a poskytují neutuchající vitalitu ekonomické globalizaci.

Na politické aréně je zřetelný globální trend demokratizace. Jak popsal profesor Samuel P. Huntington, první vlna demokratizace se odehrála mezi lety 1828 a 1926, druhá v letech 1943 až 1962 a třetí vlna probíhá od roku 1975 v mnoha různých zemích po celém světě. Fakta ukazují, že v posledních pětadvaceti letech zažilo více než třicet zemí v Evropě, Asii a Latinské Americe - a já jsem pyšný, že mohu říci, že Čína a Taiwan mezi ně patří také - politickou transformaci směrem k demokracii. Řádné volby, svoboda slova, mnoho opozičních stran a mírové převzetí moci se staly běžnými hodnotami mezinárodního společenství a také univerzálním paradigmatickým chování pro demokratické země. Nejen to, ale i ochrana lidských práv, zejména svobody slova, svobody vyznání a respektování volby jednotlivce jsou mezinárodním společenstvím stále více zdůrazňovány. Dokonce i nadřazenost suverenity, princip dlouho zdůrazňovaný mezinárodním společenstvím, se vyvíjí. Jak se klade čím dál větší důraz na koncept lidských práv, je mu přikládána postupně větší váha než suverenitě a rozvoj lidských práv je důležitější než ochrana suverenity.

Při pohledu zpět na dvacáté století vidíme, jak rychlé pokroky ve vědě přinesly světu nejen bezprecedentní materiální bohatství, ale také masivní destrukci. Doprovodné společenské

změny měly obrovský dopad na spirituální civilizaci. Země se snažily udržet ekonomický růst a přitom čelily enormnímu tlaku rozvoje a konkurence. Lidé tvrdě pracovali, aby si zvýšili životní úroveň, což vedlo k tomu, že materiální uspokojení se stalo jediným měřítkem úspěchu a univerzálně vyhledávaným cílem. I když tato honba za materiálním životem byla silou stimulující společenský pokrok, její přeceňování vedlo k tomu, že lidé zanedbávají svůj duchovní růst při budování materiálního bohatství. Zejména směřování k jednomu standartu hodnot přineslo společenskou systematizaci, která dále zamlžila hodnotu lidské existence. U lidí se tudíž rozvinul pocit prázdnoty tvořící společenskou fragmentaci a distorzi. Politika a ekonomika však nejsou schopny řešit takové problémy lidského ducha a společenské neduhy. Musejí spoléhat na duchovní sílu, která překoná materialistické hodnoty.

Svět, který potřebuje lidská rasa pro svou existenci, není založen čistě na racionalitě. Existuje spousta iracionálních faktorů, jako jsou třeba emoce, vzájemná důvěra a další vzájemné vztahy, které jsou důležité pro přežití. Rozpoznání existence iracionální je prvním krokem k vyřešení společenských problémů. Musí se začít respektováním individuální svobody a ducha a zušlechťováním hodnot společenského pluralismu, aby bylo umožněno každému jednotlivci uvědomit si hodnotu své existence. Pak se jednatel může osvobodit od systematizované společnosti a dát prostor pro růst a rozvoj své duše.

Náboženství hraje velmi důležitou úlohu v procesu tvorby hodnot společenského pluralismu a zušlechťování duchovní síly jednotlivce. To je důvod, proč se na sklonku dvacátého století ve světě objevuje značný trend ožívování náboženství a probouzení ducha.

V narůstající globalizaci ponese náboženství na svých bedrech nelehký úkol vyvažovat rozvoj materialistických a spirituálních civilizací. Na počátku nové éry by však náboženství mělo mít nový obsah i výraz.

Náboženství by se mělo vrátit ke svému původnímu základu, mělo by se zabývat lidským charakterem a společenskými potřebami. Nemělo by se zaměřovat jen na jednotlivé praktiky, ale mělo by prezentovat společenskou vizi integrovanou do trendů rozvoje civilizace. Mělo by vystavět nový horizont naplněný spirituální vyvážeností a společenskou harmonií.

Náboženství by mělo rozvíjet více tolerance. Nové výklady náboženských zásad by měly směřovat k jejich větší přístupnosti. Principy, v něž věříme a boží, které uctíváme v jednotlivých náboženstvích, se možná liší, ale touha po pravdě a respektování přirozenosti jsou stejné. Vývoj náboženství by tudíž neměl směřovat k exkluzivitě, ale ke sledování principů vzájemného respektu a k mírovému soužití.

Náboženství by mělo být těsněji spjato se společností. Náboženství je duchovním pilířem společnosti, zatímco společnost je patronem náboženství. Náboženství tedy není duchovní aktivitou odtrženou od společnosti, ale spíše by mělo být konkrétní realizací spojení se životem společnosti. Pouze sepnutím s ideály světského světa může náboženství dosáhnout přechodu ke spolupráci na realizaci této překrásné perspektivy.

Na závěr bych chtěl říci, že globalizační trend je síla, které nelze vzdorovat. Následováním pokroků v informační technologii, rozšiřováním volného trhu, frekvencí mezinárodní styků podobně jako narůstající mírou vzájemné závislosti národů, poroste den ode dne vliv globální vesnice na každý jednotlivý národ. Není pochyb o tom, že každý se bude denně dostávat do kontaktu s otázkami náboženství a kultury. Měli bychom se stavět před jiná náboženství a kultury s otevřenou myslí a měli bychom naslouchat odlišným názorům se vzájemnou

tolerancí, aby se zvláštní charakteristiky různých kultur mohly plně dostat ke slovu. Různí lidé možná budou napodobovat silné stránky druhých jako prostředek k napravení vlastních nedostatků. Není potřeba zdůrazňovat, že největší apel náboženství spočívá v nabádání lidí, aby dělali dobré skutky. V této rychle se měnící informační společnosti bychom měli obrátit tento obyčejný apel v opravdu závaznou pohnutku, vedoucí mezinárodní společenství k harmoničtějším a krásnějším obzorům. Doufáme, že brzy nadejde doba globální svobody vyznání a doufáme, že každý jednotlivý občan globální vesnice bude obdařen duchovní čistotou a bude se radovat z trvalého světového míru. Děkuji.

Gavan Titley

Myslím, že je velice důležité, že jsme se v našich úvahách dotkli skutečnosti, že v politické transformaci směrem k demokracii existuje otázka světské etiky, respektu vůči univerzálním hodnotám a mezinárodnímu právu. Lidé čím dál více kladou tyto pojmy před suverenitu, bod, o kterém hovořil včera doktor Giddens.

Dámy a pánové, i když mnoho naši debat zde klade do popředí roli globální technologie a telekomunikací, možná bychom mohli omezit jejich přítomnost na Fóru tím, že vypneme nebo ztlumíme mobilní telefony.

Naším dalším řečníkem je doktor Karan Singh, známý člen indického parlamentu, spisovatel, myslitel a filozof s velmi širokým okruhem zájmů.

Karan Singh

Pane prezidente Václave Havle, vážení účastníci Fóra 2000 a přátelé. Konečně jsme dosáhli dlouho očekávaného třetího milénia. Fórum 2000 pod vizionářským vedením prezidenta Havla je nyní přichystáno čelit mnoha výzvam, které před nás klade jedenadvacáté století. Patří mezi ně politické problémy po celém světě, které musejí být nutně řešeny, široce rozšířený neustávající fenomén bídy a deprivace, jež technologie a věda, bude-li použita svědomitě a uvážlivě, může překonat v průběhu následujících dvaceti let. Vážné ekologické problémy jako třeba globální oteplování, tání ledovců a další devastace prostředí, které byly tragickým rysem dvacátého století, nebo přetrvávající hrozba jaderného konfliktu, který by mohl zničit naši planetu.

Lidstvo stojící v tomto kritickém bodě má před sebou spirituální výzvu vytvořit takovou globální etiku, která umožní lidem na celém světě překonat dlouholetou historii konfliktů a vytvoří trvalé klima míru a harmonie. Globalizace se svými pozitivními i negativními důsledky je nevratným procesem. S tím, jak se globalizace zrychluje, byly nejen překonány bariéry mezi národy a lidmi, což je pozitivní vývoj, ale došlo také k masivnímu kolapsu jakéhokoli druhu koherentního systému hodnot, takže současné dospívající generace nemají žádná jasná vodítka pro své úvahy a činy.

Jako důsledek toho všeho, i přes zářivé a bezprecedentní úspěchy vědy a technologie v průběhu dvacátého století, šlo o nejvíce smrtící a ničivé století v celé lidské historii. V mnoha válkách proběhlých ve dvacátém století bylo zabito přes dvě stě milionů lidí. Organizovaný zločin a náboženský fanatismus, obchod s drogami a s lidmi, nelegální obchod se zbraněmi a velice rozšířené individuální a kolektivní násilí vrhají svůj zhoubný stín na lidskou civilizaci. Nádherná, téměř zázračná technologie televize a internetu je masivně zneužívána k neustálému proudu násilí a hororů, k vštěpování sklonu k nadměrné spotřebě a značně promiskuitě do lidským myslí po celém světě, jehož zhoubný efekt neovlivní pouze několik příštích desetiletí. Těžká rána, kterou jsme uštedřili biosféře, způsobila pohromu pro naše

přirozené prostředí. Světová populace překročila šestimiliardovou hranici a počet mužů, žen a dětí trpících bídou neustále narůstá. Pandemie HIV/AIDS hrozí zdecimovat jednu zemi rozvojového světa po druhé.

Tyto negativní aspekty globalizace představují hlavní výzvu pro všechny velké náboženské tradice lidstva. Náboženství hrálo v historii extrémně důležitou roli. U mnoha z toho, co je v lidské civilizaci velkolepé nebo vznešené - umění a architektura, právo a literatura, tanec a hudba, morální kodexy a náboženské texty - lze vystopovat původ v některém z velkých náboženství, bez nichž by lidstvo bylo nesmírně ochuzeno.

Na druhou stranu jsme nuceni připustit, že mnohem více lidí, což je dosti tragické, bylo zabito a mučeno, pronásledováno a považováno za choré právě ve jménu náboženství než ve jménu čehokoli jiného. Dokonce i když tu dnes k vám promlouvám, zuří po světě bitvy ve jménu náboženství a lidé jsou masakrováni ve jménu boha, kterého každé náboženství považuje za milostivého a soucitného. Celé populaci je vštěpována potřeba zabíjet a umírat pro jejich náboženství, takže tisíce mladých lidí vyrůstají v přesvědčení, že jejich nejvyšším posláním je zničit jiné mladé lidi, kteří patří k jinému náboženství. Taková situace samozřejmě není nadále přijatelná pro žádnou zdravou a lidskost vyznávající společnost. Záleží na náboženských vůdcích, aby hledali kreativní řešení pro tuto výzvu, aby překonávali bariéry nenávisti a exkluzivismu, fanatismu a fundamentalismu a aby se vydali směrem k nové éře založené na respektování všech velkých náboženských tradic lidstva.

To nutně vyvolá kreativní a trvajícím dialog mezi velkými světovými náboženstvími. Hnutí Interfaith, které začalo prvním Světovým náboženským parlamentem v Chicagu roku 1893, se velice snaží podporovat takový dialog zaměřený na zdůraznění základních elementů ve všech náboženstvích a sdružuje lidi různých vyznání k hledání míru, harmonie a vzájemného porozumění. Z popudu pana Kofi Annana, generálního tajemníka OSN, se před pár týdny konal v Hlavní zasedací síni OSN Světový mírový summit náboženských a duchovních vůdců na přelomu tisíciletí. Ten představuje rozpoznání skutečnosti, že bez harmonie mezi náboženstvími bude skutečně nemožné vybudovat na planetě Zemi mírovou společnost. Deklarace vytvořená po summitu a nazvaná „Příspěvek k celosvětovému míru“ předkládá hlavní výzvy náboženským a duchovním vůdcům v kontextu naší rychle se rozvíjející globální společnosti. Jde o významný dokument, na který bych chtěl upozornit své kolegy a jehož kopii jsem přiložil k textu svého projevu.

Základní bod, který je nutno akceptovat, je, že k Bohu vede spousta cest. Od samého úsvitu dějin je hledání boha hlavním rozměrem ve všech velkých světových civilizacích. K Bohu se přistupovalo různými způsoby, byl popisován různými slovy a portrétován v různých formách. Tato pluralita cest k Bohu je jedním z nejvíce překvapujících rysů historie lidstva, dobře je vyjádřena ve slavném Vedic dictum - Ekam sad vipraha bahudha vadanti - Pravda je jedna, Moudrý ji nazývá mnoha jmény. To poskytuje ideologické základy pro hnutí Interfaith.

My všichni se můžeme pevně držet víry, že naše vlastní náboženství je tou nejlepší cestou k Bohu, je však nepřijatelné, abychom využívali teroru a nátlaku ke vnucování tohoto názoru lidem jiných vyznání. Kdo jsme? Obyvatelé nepatrného smítka prachu ve vesmíru, kteří se snaží omezit nezměrnou zář Boha na určitou entitu, na určitý bod v čase či na určitý text? V naší galaxii existují miliardy sluncí, jako je naše, a miliardy galaxií v nekonečném vesmíru kolem nás. Není příliš arogantní uzurpovat si monopol na božské vědomí nebo exkluzivitu na kontakt s Bohem? Ve své otevřené poznámce jste zmínil pokoru, pane prezidente. Tady nejde o pokoru, ale o její opak, o aroganci.

Úchvatná fotografie planety Země pořízená z vesmíru, by měla viset v každé školní třídě, jednacím místnosti a v každém parlamentu po celém světě. Ukazuje totiž náš svět takový, jaký doopravdy je - nepatrné smítko pulzujícího života uprostřed nekonečného vesmíru - a je jedinečným symbolem vznikající globální společnosti. Neodhaluje žádné zeměpisné, rasové nebo náboženské odlišnosti, zobrazuje naši planetu jako vesmírnou loď řítící se časoprostorem s celým lidstvem na palubě.

Když se přeneseme přes příšerná traumata dvacátého století, budeme potřebovat vytvořit nové písně, nové symboly, nové mýty, novou dimenzi uvědomování si, že je potřeba zachovat a rozvíjet nové globální vědomí. Právě o toto se moudří lidé po celém světě pokoušejí ať vědomě či podvědomě, ať ve vědě či ve filosofii, náboženství nebo jakékoli jiné oblasti lidské činnosti. Je nanejvýš vhodné, že Fórum 2000 v roce 2000 zdůraznilo téma duchovních hodnot. Láska, soucit, vzájemné porozumění, respekt k učitelům a starším, stejná úcta a ochrana žen, zvláštní péče a ohleduplnost vůči dětem, závazek vyléčit rány způsobené matce Zemi, řešení konfliktů a vytváření atmosféry míru, to jsou duchovní hodnoty, jež musí být zdůrazněny.

Zejména je důležité, aby vzdělávací systémy všude ve světě odrážely tyto hodnoty, jelikož jsou to právě mladé generace, které musejí ocenit důležitost harmonie vzájemné důvěry, aby mohly budovat zdravou a bezpečnou globální společnost v následujících desetiletích. Včera jsem vás upozornil na Mezinárodní komisi OSN pro vzdělávání v jedenadvacátém století a znovu bych chtěl apelovat na vážené členy panelu, aby se podívali na tento dokument. Vedle formálních vzdělávacích struktur musí být ve vznikající globální společnosti také dobře kočírován nebezpečný válečný vůz představovaný ohromnou silou televize a internetu. Současně se náboženství musejí dotknout problémů bídy a deprivace, útlaku a vykořisťování, chtějí-li zachovat svou relevanci v této době. Takovéto přeformulování náboženství, coby pozitivní a život posilující transcendentní instituce, je největší výzvou, před jakou lidstvo, nacházející se v kritickém bodě své dlouhé a bolestné historie, stojí. Je to výzva, k níž musíme my, co jsme se sešli v prostorách překrásného Pražského hradu, zaměřit svou mysl a své dovednosti v následujících letech.

Přátelé, musí nás těšit, že i když jsme jen dočasní obyvatelé malé planety letící vesmírem, doutná v každém z nás schovaná jiskřička vědomí, která může být rozdmýchána do plápolajícího ohně duchovní realizace, která přesáhne pulzující prvotní chaos Prostoru a Času. Abychom toho dosáhli, musíme se zaměřit na rozměr, který je často zastíněn září a leskem, rychlostí a stresem moderní společnosti. Musíme znovu objevit onu podstatu záře jiskřící v srdci každé lidské bytosti bez ohledu na její rasu nebo náboženství, pohlaví nebo národnost, kterou svatí a proroci všech náboženství zanechali jako svůj odkaz. Toto je ona zlatá nitka duchovního vědomí spojující lidskou rasu do celku, který sanskrtské texty nazývají Vasudhaiva Kutumbakam, Svět jako jedna rodina. Lidská duše je dnes roztříštěna a rozdrobena a může být uzdravena jedině vnitřním procesem meditace, modlení a introspekce, které musejí být nalezeny ve všech náboženských tradicích světa. Nikdy neztraťme ze zřetele tuto základní pravdu uloženou ve vzdálených zákoutích našeho vědomí, protože při konečném zkoumání se k Bohu můžeme dostat jedině hlubokým vnitřním hledáním, a tak můžeme naplnit náš individuální i kolektivní osud na planetě Zemi.

Gavan Titley

Velmi Vám děkuji, pane Singhu, nejen za Vaše elegantní nastínění našeho pohledu na existenci, ale také za Váš praktický příspěvek ke vzdělání, víře a potřebě společenského

prostředí.

Jsme poněkud v časové tísní, ale i náš další host má co říct ke globalizaci. Musí brzy opustit konferenci, aby stihl letadlo a dostal se zpět přes Atlantik do Spojených států. Naším dalším řečníkem je Thomas A Dine, prezident rádia Svobodná Evropa, který dříve pracoval pro americkou Agenturu pro mezinárodní rozvoj. Pane Dine, ujměte se, prosím, slova.

Thomas A Dine

Vážím si příležitosti účastnit se Fóra 2000 pořádaného prezidentem Václavem Havlem. Prezident Havel je morálním a politickým architektem znovu definované a revidované mezinárodní komunikační společnosti, které předsedám.

Chci začít svoji rozpravu nastíněním rozdílu mezi slovy „tolerance“ a „souhlasné přijetí“. Tolerance je definována jako schopnost snášet bolest, snášet vyznání a praktiky, které se liší od našich vlastních, strpět je. Souhlasné přijetí jde ještě dále. Je pozitivní. Znamená skutečný souhlas s tím či oním buď v podobě slov nebo činů. Takový souhlas vyžaduje pochopení.

Mají-li v náboženství existovat opravdové svobody, svoboda projevu, vyjádření prostřednictvím životního stylu, pak nesmíme vůči žádnému jinému vyznání nebo víře strpět bolest, ani blahosklonnost, ale přijmout a uznat rozdílnosti náboženských a etnických skupin. Podle mě musí jít o více než jen o toleranci, musí dojít k souhlasnému přijetí a musí existovat vědomé, mimořádné úsilí vzdělávat a obracet narušitele tolerance na její zastánce a trestat ty, co prosazují intoleranci.

Intolerance a nepřijímání druhých je starý a stále znovu se objevující globální problém, jemuž lidstvo čelí i dnes. Většina lidstva přistupuje k tomuto problému s lhotejností. Většina lidstva ještě nenašla způsob, jak se efektivně vypořádat s touto ničivou silou ve společnosti, s touto rakovinou společnosti. Připadá mi, i když ještě nikdy situace nebyla tak vážná, jako je teď v našem zmenšujícím se životním prostoru, že bychom měli prověřit rozrůstání se této choroby lidského charakteru. Výzva spočívá v tom, že se naučíme přijímat druhé, nalézat jejich cenné stránky a radovat se z odlišností spíše než je používat jako výmluvu pro vyzdvihování jedné skupiny a potlačování druhých.

Kdyby se tomuto problému věnovala odpovídající pozornost, další tíživé problémy by mohly být snadněji vyřešeny. Když však budou i nadále ovládat naše osobní, meziskupinové a národní vztahy strach a nenávisť a z nich pramenící intolerance nebo neochota přijímat druhé, nebude mít vyřešení ostatních problémů nakonec takový význam.

Přesně řečeno, jelikož je problém intolerance velice starý, je možné, že chybujeme, když hledáme nějaké nové komplexní řešení. Musíme se snažit směřovat k lepšímu přístupu k věci, k porozumění významu souhlasného přijetí. Jinak by se mohlo nedosažitelné nejlepší řešení stát nepřítelem dosažitelného dobrého řešení.

Archeologické a historické záznamy ukazují, že lidé vždy rozlišovali mezi „námi“ a „jimi“ a s první skupinou zacházeli jako se zvláštní, nadřazenou, a s členy druhé jednali jako s těmi, co si zaslouží méně respektu, jako s podřadnými. Vytváření si odstupů je součástí naší lidské povahy. Musíme si vytvářet odstup, abychom se vyznali v našem světě.

Jestli je ale udržování si odstupů součástí toho, co nás činí lidmi, pak tím jistě není porovnávání mezi skupinami lidí budící závist. Jak obyvatelstvo narůstalo a rozšiřovalo si své

pole působnosti, dostávalo se zároveň více do vzájemného styku a více si uvědomovalo rozdíly a odstup nejen v rámci vlastní komunity, ale také uvnitř komunit svých sousedů. Ne vždy si uvědomilo, že tito sousedi jsou pochybní jen proto, že jsou jiní.

Místo toho se učilo tomuto způsobu reagování v rodinách, ve školách a v politických systémech. Tragédií je, že se vždy našlo příliš mnoho lidí připravených kázat náboženské a rasové předsudky. Vzpomeňte si na slovo z amerického muzikálu Jižní Pacifik uvedeného na Broadwayi v roce 1940: „Musíte být důkladně vyškoleni, abyste také nenáviděli všechny lidi, které nenávidí vaši příbuzní.“ V průběhu zaznamenané historie mnozí, kteří vedli nějakou skupinu lidí, se snažili těžit z odstupů od druhých prospěch pro svou vlastní politickou agendu, pro maximalizaci své síly a oslabení druhých. Až příliš často mělo toto získávání prospěchu podobu vyzdvihování členů vlastní skupiny a dehumanizace lidí vně skupiny.

Nyní, při vstupu do jedenadvacátého století, se lidé ptají, jestli je možné zabývat se tímto globálním problémem. My všichni známe výsledky krutých mezinárodnostních, mezináboženských bojů v bývalé Jugoslávii, ve Rwandě a na tolika dalších místech, dokonce i v této části světa proti lišícím se Romům. My všichni jsme viděli, jak se bojovníci pokoušeli dehumanizovat své protivníky, aby je mohli zabít. Byli jsme šokováni zohyděnými muži, ženami a dětmi, znásilňováním lidských těl i myslí, pošlapáním lidskosti ve všech těchto konfliktech. Samotný fakt, že ti, kteří chtějí zničit své nepřátele, je musí nejprve dehumanizovat, nám možná ukazuje důležitý směr.

U všech lidských bytostí, dokonce i u těch nejkrutějších, lze pozorovat tabu zabíjení lidí lidmi. Z toho plyne, že ti, kteří by tak činili v masovém měřítku, musejí nejprve zbavit své protivníky lidskosti, jejich lidské ceny, jejich sebeúcty. Skutečnost tohoto dehumanizačního procesu překládá perspektivu naší společné lidskosti, prubířského kamene hodnot setkání jako je Fórum 2000. Říká nám to, že se svědomím, se společným úsilím můžeme pohnout nejprve sami se sebou a pak i s ostatními a překonat potřebu, která se zdá být překonatelná jen ztěží, potřebu třídit lidi do kategorií a pak považovat jedny za hodnotnější než jsou ostatní.

Otázka zní: Jak máme pokračovat? Naše společná historie nám říká, že každý jednotlivec, každá generace a každá společnost potřebuje bojovat se sebou samou, aby překonala takové třídění. Já věřím, že můžeme dělat více a aforismus, který říká, že porozumět všem znamená odpustit všem, není pravdivý nebo alespoň není pravdivý ve významu, v jakém se obvykle uvádí. Existují neodpuštělné činy a existují lidé, jimž nelze odpustit, neexistují však lidské společnosti, jimž by se nedalo odpustit.

Abychom si to uvědomili - a abychom si to uvědomovali stále znova a znova - musíme se obrátit na obě formy vzdělávání, jak na vzdělávání ve školách, tak i na vzdělávání prostřednictvím moderních sdělovacích prostředků.

Komunikační technologie byla často špatně využita k rozdělování a ovládání lidí. Komunikační technologie existují proto, aby nám umožnili pochopit jeden druhého - internet, rádio, televize a tisk. Až dosud byla všechna tato média příliš často využívána těmi, kteří se jen velmi málo zajímali o podporu porozumění, spíše je využívali k šíření pronikavých destruktivních sdělení.

Všichni z nás už byli vyděšeni sděleními plnými nenávisti, která teď putují přes elektronickou hranici. Nesvobodná média v bývalé Jugoslávii nesou odpovědnost společně s Miloševićem za rozpoutání čtyř současných balkánských válek. Když jsme vyděšeni, často nejsme schopni

jednat. Nejsme schopni se postavit takovým nenávisným a naprosto špatným sdělením jinými, mnohem nadějnějšími a pravdivými sděleními. Někdy, jelikož jsme plni obav, jsme zstrašeni, jsme uvedeni do rozpaků a někdy zkrátka nevíme, co dělat. Musíme se naučit, jak zareagovat, jak zvrátit postup intolerance a jak bojovat za přijímání a porozumění jeden druhému.

Dnes bych s vámi rád sdílel myšlenky, které se objevily při mé práci v mezinárodní komunikační společnosti. Snažíme se vyvinout a vyzkoušet demokratické myšlenky pro rádio a internetové použití, abychom překonali intoleranci v náboženství, v otázce rasy, národnosti a vyjádření. Zkušenosti za poslední tři roky mně ukázaly, o jak složitý problém jde.

Každý den se v Rádiu Svobodná Evropa scházíme k projednání redakčního postupu. Sleduji naše arménské a ázerbajdžánské vedoucí jazykových služeb - kteří vysílají do zemí rozdělených dvěma náboženstvími a dvěma oddělenými kulturami, do zemí, které jsou spolu ve válečném stavu - jak se setkávají k rozhovorům o tom, jak se dostat přes tyto rozpory. Dělají to jako kolegové a od té doby naše vysílání reflektuje tento druh spolupráce. Oba dva vidí svět odlišně, podobně jako jej vidí lidé ze zemí, do nichž vysílají, ale jelikož tito kolegové mohou spolupracovat a jejich zprávy a informační programy to dokazují, budou toho snad také schopni jejich posluchači. Alespoň je to naším cílem a naší nadějí.

Každý den se naši programoví pracovníci ze střední Asie setkávají a pokoušejí se sestavit, vyrobit a vysílat vyvážené a přesné informace pro lidi, kteří nemají žádný jiný zdroj takových zpráv a informací. Až příliš často naši posluchači slyšeli jen o kultu jedné osobnosti a příběhy o domnělých nepřátelích, tedy jen takové informace, které jejich vůdce určí. Naše vysílání je jednoduše o říkání pravdy o tom, co se děje v jejich zemi a říkáme to jejich jazykem. Posluchači ze střední Asie se mohou začít vyptávat na to, co je jim říkáno státním rádiem a propagandistickou mašinérií kultu osobnosti. Díky dotazování se začnou zamýšlet a to umožní pokročit dále.

Dennodenně jsme vysílali a vysíláme pro lidi z bývalé Jugoslávie ve čtyřech různých jazycích a propagujeme souhlasné přijímání a čestnou hru. Místo abychom propagovali větší Srbsko nebo větší Chorvatsko, předáváme místní zprávy od stovek našich externích spolupracovníků v Srbsku, Černé Hoře, Kosovu, Chorvatsku a v Bosně. Vysíláme o současných událostech v demokratickém kontextu při respektování principů přesnosti, vyváženosti a objektivity.

I když vysíláme pro posluchače, kteří se neúčastní konfliktu, snažíme se hovořit o konfliktech takovým způsobem, aby naši posluchači pochopili podstatu sporu a byli tak imunní proti těm, kteří by je chtěli svést na podobnou cestu. V žádném z těchto případů nejsme stoprocentně úspěšní. Rád ale dodávám, že v průběhu nedávných voleb a v povolební krizi v Jugoslávii, ukázal místní výzkum, že naše vysílání je nejposlouchanější jak v denním tak i v týdenním srovnání. Každodenně se snažíme najít cesty, jak lépe dělat svou práci, jak zajistit, aby naše vysílání podporovalo takový druh porozumění, které udělá ze slepého fanatismu a nenávisti nepřitažlivé volby.

Ne vždy jsme dosáhli svých cílů, ale byli jsme dost úspěšní na to, aby nás to povzbudilo k dalšímu pokračování. Dopisy, telefonáty a stále více také e-maily nás povzbuzují.

Staří Řekové vyzývali občany polis, aby poznali sebe sama. Byla to nutná, nikoli však postačující podmínka pro rozvoj naší civilizace. Naše společná výzva je nyní rozšířit tento příkaz tak, aby obsahoval skutečnost, že můžeme poznat a nakonec i přijmout sami sebe jen

díky poznání, oslavování a přijetí druhých ve světě, jež se neustále zmenšuje a jehož lidé se musí stát lepšími, důstojnými sousedy.

Děkuji vám.

Gavan Titley

Děkujeme, pane Dine. A přejeme vám šťastnou cestu. Navázal jste na včerejší diskusi, v níž jsme se zabývali možností dobře propracované mediální praxe, jež by vytvořila komunikační kanály, které by čelily nenávisti a intoleranci. Vaše myšlenky o rozdílech a nedůvěře mezi různými skupinami odráží řeč pana Singha o dědění fanatismu z generace na generaci. To mi připomíná jednu anekdotu z oblasti nedaleko mého bydliště Belfastu. Z města, které je rozděleno otázkami náboženských a kulturních identit. Mladík jde po ulici, zastaví ho nějaký muž a ptají se: "Jsi katolík anebo protestant?" Mladík přemýšlí, jak se z toho vyvléci a odpoví: "Jsem žid." Ti muži se zatváří rozpačitě a pak řeknou: "Fajn, ale jsi katolický žid anebo protestantský žid?"

Dalším řečníkem bude rabín Albert Friedlander, rabín Westmisterské synagogy, děkan Školy Leo Becka v Londýně a prezident Světové konference náboženství za mír.

Albert Friedlander

Jsem umírněný žid. Právě jsme skončili období pokání a konfesí. Rád bych se s vámi o jedno malé doznání podělil. Nedávno jsem se svěřoval svému doktorovi s problémem, že při kázáních usínám a on odpověděl: "Ale to usínají všichni." "Jenže ta kázání dělám já," řekl jsem mu na to. Vy jste aspoň měli přestávku na kávu, takže v sobě máte dostatek drog, abyste vydrželi následující minuty, ve kterých se pokusím vypořádat se s výzvami, jež zde přednesla řada vynikajících řečníků přede mnou.

Hodně jsme mluvili o globalizaci. Uvědomili jsme si důležitost komunikace a to i pro náboženství. Zároveň jsme si však také vědomi bolesti a utrpení, které nás v blízké i daleké budoucnosti očekávají. Přítomnost Šimona Perése nám připomíná tíhu dneška. Někde za horizontem se k nám blíží čtyři jezdcí z Apokalypsy. Přinášejí temnotu, jež může zničit práci, kterou jsme za minulé roky odvedli. Když v roce 1994 přebíral Šimon Perés spolu s Jicchakem Rabinem a Jásirem Arafatem Nobelovu cenu míru, básník Jehuda Amichai četl svou báseň "Divoký mír":

Mír beze slov.

Bez dunění razítek, chci ho
jemný nad námi, jako línou bílou pěnu.

Ten sen se vzdálil, stejně jako se vzdálil mír. Zemřel v ruinách zapálených svatostánků, v řevu lůzy na kdysi posvátných ulicích. Můžeme se vrátit k mírovému procesu jako aspektu naší práce, který nás přivedl sem do Prahy? Je to jednak otázka pro ekonomy, kteří sledují stoupající ceny ropy, upadající burzu a narůstající obavy obchodníků, ale hlavně jde o výzvu pro státníky a politiky, jež se všemi silami snaží obnovit atmosféru, ve které se mohou uskutečňovat jednání. A také se jedná o výzvu všem přítomným náboženským představitelům, kteří si uvědomují, jak náboženství v této důležité době selhala.

Mluvím jako prezident Světové konference náboženství za mír. Minulý týden hovořil náš moderátor Jeho královská výsost princ El Hassan bin Talal o potřebě přínosů, které náboženství mohou poskytnout válkou zmítaným oblastem, kde nenávist nahradila respekt k

druhým. Řekl:

"Vedle politického příspěvku k mírovému procesu, jeho podchycování, vedení a podpoře, musí stát angažovanost skutečných civilizačních dědictví tohoto regionu. Těmito dědictvími jsou tři monoteistická náboženství: islám, křesťanství a judaismus. Místo aby byly prameny rozdílů mezi lidmi, musí být tyto tradice pochopeny jako hlavní vklady do mírovému procesu. Protože tyto tradice sdílejí společné morální hodnoty důležité k budování míru a společného soužití, je jejich mobilizace nutností jak neodkladnou, tak dlouhodobou."

Známe logiku agrese, která nevyhnutelně vede k eskalaci násilí a výrazně se odcizuje původním pramenům. Obávám se, že stejné agresivní vzory existují i uvnitř náboženství. Tehdy je o své dokonalosti přesvědčeno natolik, že vylučuje jakoukoli schopnost chápání jiných náboženství s jejich osobitým přístupem k Bohu. Plameny fanatismu mohou zachvátit svatyně a zničit věrné. V tóře se např. píše o Nedavim a Avihovi, synech Áronových: "Podivné oběti přednesli před Pána, jež si on nežádal ... i zničení byly mocným plamenem." Tóra neříká, co to bylo za tyto podivné oběti. Tradicionisté tvrdí, že Nedav a Avih chtěli změny; liberální myslitelé v tom vidí nebezpečí fanatismu víry, který je sebezničující a vede náboženství ke strnulosti a odcizení se světu. V době globalizace se nemůžeme uzavírat za zdmi. Potřebujeme otevřená náboženství a ne jedno, jež je s výjimkou několika svých stoupenců pro všechny uzavřeno. Logika vylučování druhých je falší našich náboženství. Musíme si uvědomit, že monopol na svatý prostor mezi Bohem a lidstvem neexistuje.

A také je zde logika lásky a vzájemného porozumění. Ta více než cokoli jiného je oním příspěvkem, jež náboženství může dát světu v této důležité době. Někteří dnes přicházejí do Jeruzaléma se zapálenou pochodní v ruce. Jiní mají oheň v srdci a ten může buď roztavit led nenávisti anebo rozlít sváry. Jeruzalém je nepochybně svaté místo pro mnoho náboženství a spousta z nich spolu soutěží o dominanci nad středem města. Zvláštní, že město tak plné svaté historie, s tolika místy rozjímání, může být naplněno takovým hněvem a nenávistí. Pokud existuje řešení, třeba i dočasné, musí přijít od politiků z obou stran. Ti však musí být poučeni těmi nejušlechtlejšími učenými jejich vyznání.

Vždy jsem sem přijížděl, abych se poučil moudrostí vědců a učenců, kteří se tu díky prezidentu Havlovi sešli. Je mi jasné, že věda a náboženství musí spolupracovat. Dalajláma ve své autobiografii Svoboda v exilu napsal:

"Protože věda má na naše životy stále větší vliv, zvětšuje se také úkol náboženství a duchovna připomínat nám naše lidství. Věda a náboženství se nevylučují, ale vyžadují vzájemné porozumění. Věda podobně jako Buddhovo učení mluví o základní jednotě všech věcí."

Jakožto rabín, denně předříkávající formuli "Hospodin je náš Bůh, Hospodin je jediný", mohu souhlasit s tímto skvělým duchem, jehož vznešený život v exilu ozařuje náš svět. Karan Singh nám dnes ráno opět připomněl, že pravda je jedna, moudří ji však nazývají mnoha jmény. Einsteinova jednotná teorie prostoru je toho dokladem. Věda nás učí, že rozum je neoddelitelný od víry; a věda si uvědomila, že její hledání pravdy je též formováno vírou. Dovolte mi připomenout učení Karla Jasperse. (Mohlo to být horší: Předtím jsem našel citát z Heideggerova "Sein und Zeit"!) Podle Jasperse existují dva typy absolutní pravdy. Jedna zdůrazňuje to, co je absolutně platné, druhá pravda po nás žádá totální oddanost. Obecná platnost patří vědě, může být ověřena a všichni ji musí přijmout za správnou a pravdivou (Wahr und Richtig). Právě kvůli tomu, že je obecně platná a ověřitelná nevyžaduje si bezpodmínečnou historickou věrnost bytí (den unbedingt geschichtlichen Einsatz der Existenz). Něco jiného je, když konfrontujeme existenciální jádro s úplným odevzdáním se

pravdě. A protože jest pravdou, vyžaduje od všech lidí, kteří ji přijmou, bezpodmínečné odevzdání sebe sama. Zde se nejedná o vědeckou pravdu, ale o náboženskou, filosofickou a etickou pravdu - pravdu víry. Jaspers ukázal tyto dva přístupy na příkladu Galileje na jedné straně a Giordana Bruna na straně druhé ve své knize *Der philosophische Glaube*. Galileo mohl konfrontovat svou pravdu s duševní vyrovnaností a obezřetností. Podřídil se moci, ale mohl si pro sebe zabroukat "a přece se točí". Bruno dal za svoji pravdu život, za tu pravdu, kterou našel ve své víře. Galilejev přístup nám může být bližší, musíme však pochopit rozdíl mezi jejich podmíněným a bezpodmínečným odevzdáním se své vizi absolutní pravdy. To, co přetrvává, co k nám dnes z jejich vizí promlouvá, je právě ono spojení naší existence s vizí, s čímž se v naší době setkáváme v různých náboženstvích.

Nejopravdovější, nejexistenciálnější a vedoucí pravdou náboženských vyznání dneška je vize míru. Ta nevypadá reálně, spíše než děti Abrahámovy - islám a judaismus, které by se měly objímat a utěšovat - si dnes dovedeme představit apokalypsu. Leč pravdou, již se společně bezmezně oddáváme, je vědomí, že existuje budoucnost spatřená proroky.

"Lo yissa gov el ~ov cherev, lo vilm'du od milchama" - "Národ nepozvedne meč proti druhému národu; a ani už nebudou vzývat válku."

Kéž žijeme s touto pravdou, kéž se za ni modlíme a kéž jí sloužíme. Děkuji vám.

Gavan Titley

Vzpomínám si, jak jste se zde loni svěřoval s vašimi obavami, že vaše učení lidi uspává. Po té, co váš přítel pravidelně během vašich kázání usínal, zeptal jste se ho: "Proč spíš, když kážu?" Odpověděl: "Rabíne, věřím Ti."

Děkuji vám za volání po struktuře hodnot pro lidstvo, která může pramenit v mnoha vyznáních. Ve smyslu filosofického rozdělení pravdy, jež jste přednesl, je toto uskutečnitelné.

Další řečník není zde na Fóru poprvé. Jde o profesora, který mimo jiné sepsal knihy zabývající se ekonomickou antropologií.

Takeaki Hori

Děkuji Vám, pane předsedající. Když jsem zjistil, že se mám zúčastnit této diskuse, necítil jsem se ve své kůži. Jsem nejméně nábožensky založený člověk zde a o náboženství nevím nic. Když jsem sem přijel, opravdu jsem se snažil přijít na něco, co by se týkalo duchovní nebo náboženské dimenze. Včerejší debata byla výhradně o vzdělání a každý se pokoušel pochopit, analyzovat či přesně definovat procedury globalizace. Pokaždé, když mluvil nějaký řečník, říkal jsem si, že mám o čem přemýšlet. Tady v Praze začal můj proces celoživotního vzdělávání.

Snažil jsem se nalézt nějakou anekdotu nebo si připomenout vlastní pocity, které by ilustrovaly můj přístup k proměnám globalizace. Vrátil jsem se ke svému loňskému projevu a uvědomil si něco o svém rodinném životě, jež je pro mě tabu. Má žena mi často říká: "Neříkej nikomu, co se děje u nás doma!" To je velmi duchovní debata mezi mnou a mojí ženou. Potom jsem přemýšlel o své rodině a o tom, jak ji tyto procedury ovlivňují. Přemýšlel jsem o své dceři. Má dcera dostala od japonské vlády stipendium do Ameriky. Minulý květen odjela do Kanady. Byla nadšená a poprvé byla také vystavena globalizačním procesům. Jako správný otec jsem jí prosil: "Slib mi jen jedinou věc," a to nemám žádné rasové předsudky, "nezačínej si nic s chlapci, kteří pocházejí z Číny, Koreje nebo Japonska. Kanada je

multikulturní země, a tak se snaž mluvit s anglicky nebo francouzsky mluvícími lidmi." Jedině tak by se mohla tu řeč pořádně naučit. "Ale proč, tati?" ptala se. Řekl jsem jí, aby neztrácela čas. Později bude třeba mluvit na konferenci a ohromí všechny svou angličtinou. Zavolala mi za dva měsíce a sdělila mi, že má čínského přítele. Zeptal jsem se jí proč a byl jsem dost rozčilený. Řekla mi, že na té univerzitě nestudují žádní Kanadáné, že je tam 1400 Taiwanců, takže se nepotkáváte s nikým jiným. To bylo hrozné zklamání.

Pak přijela zpátky a řekla: "Tati, našla jsem si bělocha." Tenhle chlapec byl Australan a měl velmi silný australský přízvuk. Toto je jeden z globalizačních procesů odehrávajících se v mé rodině. Vrátila se mi dcera z Ameriky a mluvila chinglish, japalish anebo nějakou prapodivnou australštinou. Co mohu dělat? Možná byla chyba posílat ji do Kanady. Jestli má někdo nějakou radu, prosím řekněte mi ji. Toto je jeden z účinků globalizace. Zajímalo by mě, jak tam žije. Jednou mi zavolala, aby mi řekla, že si může s matkou telefonovat přes internet 24 hodin denně a že to není drahé. Jinak řečeno, má žena se učí s počítačem, sedí před ním a lelkuje a když zabliká malé světélko, hodiny telefonuje. Toto je další efekt globalizace v osobní rovině.

Mohli byste si myslet, že se odchyluji od tématu, od duchovního rozměru globalizace, ale tohle je duchovní rozměr, který se mě dotýká. Jako sociální antropolog se musím dotknout několika aspektů duchovní transformace vztahující se ke globalizaci. Můj kolega pan Shirashi klade velký důraz na jazyk a angličtina v tomto smyslu nemá konkurenci. Pokud si najdete nějaký slovník vydaný v 19. století (ať už to bude slovník řečtiny nebo latiny), naleznete tam velmi užitečné duchovní výrazy: spiritus sanctus atd. Mladá generace dneška, generace mé dcery, se nikdy nesnažila přijít na význam tohoto duchovna. Na konci 20. století podobné výrazy v těchto řečech pozbyly svou důležitost a nikdo je už za důležité nepokládá. Opačně se to má s konzumerismem, materialismem, universalismem či finanční situací. Každý si snaží zajistit bezpečí skrze konzumerismus. Co se globalizace týče, nejsem pesimista, ale v tomto ohledu cítím jisté obavy. Jak poznamenala Jeho Svatost, od ostatních savců se lišíme naší inteligencí. Jako prostý člověk a laik věřím, že duchovno můžete nalézt kdekoli (možná i v lese) a my se musíme postavit tomuto materialismu. Stává se ze mě více a více nábožensky založený člověk.

Gavan Titley

Děkuji Vám za vaši prezentaci atraktivní metody jazykového vzdělávání a za opětovné zdůraznění duchovních a kulturních kontextů, v kterých se lidé nacházejí. Globální setkávání může přinášet i to. Studentské fórum mě požádalo, abych delegátům připomněl, že v předsálí nám na naší nástěnce mohou napsat, co tyto výzvy znamenají pro mladou delegaci.

Dalším řečníkem je Yousif al-Khoei, ředitel londýnské nadace al-Khoei, která se stará o vzdělávací instituce pro muslimské komunity v Londýně, New Yorku a Bangkoku. Těšíme se na vaše vystoupení.

Yousif al-Khoei

Děkuji vám, že jste mě pozvali, abych tuto debatu obohatil o muslimský pohled na věc. Dovolte mi začít prohlášením, že islámská civilizace se vždy zapojovala do globálních procesů interakce a vzájemného obohacování, jež existují na různých úrovních i dnes. Nevidím žádný podstatný rozpor mezi globalizací a islámskou tradicí. Během svých dějin byl islám jak příjemce tak iniciátor globalizace, jejich interakcí a procesů.

Začnu malým příkladem odehrávajícím se na úrovni idejí: muslimští filosofové středověku

byli pro Západ zprostředkovateli odkazu starších civilizací, např. řecké. Islám z podstaty svých duchovních a etických hodnot chrání a podporuje vzdělanost, což je proces, který poskytl západním civilizacím přetrvávající a pozitivní dědictví.

Měl bych se zamyslet nad současnou diskusí o globalizaci a náboženství z perspektiv, které mohou být nazvány "Vnitřní" a "Vnější". Nejdříve tedy pohled z vnějšku - současná realita.

Muslimský svět je dnes z velké míry svět rozvojový. V rozvinutém světě, a to nemluvím jen o Evropě, existují důležité a rostoucí muslimské komunity. Nyní bych se rád soustředil na rozvinutý svět.

Díváme-li se na věc takto, otázky, problémy a procesy spojované s globalizací a rozvojovým světem jsou analogické k otázkám, problémům a procesům globalizace a islámu. Z toho vyplývá, že separátní diskuse o vztahu islámu a globalizace, jejich vlivech, plusech a minusech není potřebná.

Muslimské společnosti hodně ovlivnilo dědictví kolonialismu. Proto byl jejich komparativní vývoj zadržován stejně jako ve většině rozvojového světa. Abychom pochopili rozdílné dopady globalizace, musíme si tyto souvislosti uvědomit. Chudoba, nedostupnost vzdělání, elitářské udržování statu quo pomocí armády, zhoršování životního prostředí, absence zákonnosti a upírání občanských svobod jsou v těchto společnostech často realitou. Jak se diametrálně rozdílné složky těchto společností vyrovnávají s výzvami globalizace je otázkou budoucnosti. Jisté indicie, které nám umožňují zvážit výhody a nevýhody globalizace, nicméně již existují.

Podívejme se nejprve na nevýhody.

Důležitou úlohu hraje kultura. Někteří zdůrazňují kulturní hegemonizaci - "macdonalizaci" světa. To, že některé nadnárodní společnosti jsou bohatší než většina rozvojových zemí, je holý fakt. V době jediné supervelmoci, která je schopna těmito globálními kanály prosazovat svou hegemonii - kulturní, ekonomickou a politickou - se stává stále důležitější ochrana před erozí tradičních a často bezmocných společností, jež se snaží o udržení svého způsobu života. Tento aspekt je pro část muslimského světa stejně významný jako pro zbytek světa rozvojového.

Ohromný vliv má také komunikační a technologická revoluce. S vývojem informační technologie a její velké dostupnosti (i když pro politicky mocnou elitu) je spojeno mnoho otázek a výzev. Muslimské společnosti jsou převážně příjemci tohoto fenoménu.

Globalizace však může mít i své výhody. Mohla by zdůraznit úlohu Organizace spojených národů a myšlenky mezinárodních mechanismů, jež by nahradily etiku studené války novou formou vzájemné závislosti a spolupráce. Globalizace může také paradoxně pomoci tříštění moci spíše než její centralizaci. Jako podmínku politického a sociálního rozvoje klade lidská práva a demokracii. To vede ke globální vesnici, kde se odstraní překážky v mnoha odvětvích spolupráce, zintenzívní se ekonomické vztahy, usnadní společenské a kulturní míšení a nakonec se dokonce omezí xenofobie a nedůvěra.

Nyní bych se - s vědomím toho, co jsem řekl - chtěl podívat dovnitř: tzn. na vliv těchto věcí na islámské tradice. Poznání významné úlohy, jakou má islám ve zdůrazňování pozitivních aspektů globalizace, je nesmírně důležité.

Ukáži to na dvou příkladech: na životním prostředí a vývoji právní vědy - idžtihádu.

Co se životního prostředí týče, podle islámu je povinností lidstva jako zástupce Boha na zemi porozumění a ochrana ostatního stvoření, jelikož nám bylo dáno do úschovy.

Dovolte mi citovat ze svatého Koránu:

Jemu patří vše, co jest.
V nebi i na zemi.
Vše se podřizuje Jeho vůli,
a je to On, kdo tvoří. (Korán 30:25)

Islám tudíž pojímá náš přístup k životnímu prostředí také z duchovní perspektivy. V moderním světě mají enviromentální problémy, jakož i zmiňované ekonomické záležitosti, samozřejmě nezpochybnitelný globální dopad. Jejich řešení jsou proto taktéž globálního rázu a islám si toto uvědomuje stejně dobře jako si uvědomuje potřebu porozumění a mezinárodní spolupráce.

Teoretičtěji vzato má idžtihád - způsob interpretace svatých textů - také významný dopad. Idžtihád dovoluje islámu, aby se přizpůsobil měnícím se okolnostem a prostředím. Zatímco je neochvějný v prosazování universálních principů, brojí proti rigidnímu, tradicionalistickému, úzkoprsému přístupu, což je něco absolutně neadekvátního v dynamické éře globalizace.

Na začátku svého projevu jsem navrhnul propojení duchovních a etických hodnot s ochranou a propagací vzdělání. Stále věřím, že vzdělání je klíčem k řešení mnoha našich problémů. Jestliže odepřete lidem vzdělání, odepřete jim základní svobody, které byly od úsvitu lidstva náboženskými tradicemi prosazovány. Odepřete lidem vzdělání a připustíte strašlivé praktiky, jež nejenže nikdo nebude kritizovat, ale často se také budou dít ve jménu tradic, nacionalismu anebo náboženství.

My všichni, pane předsedající, včetně některých politických a duchovních vůdců, se potřebujeme naučit umění zprávy věcí veřejných, toleranci a respektu k lidské důstojnosti a duchu. V globalizovaném světě by úkolem náboženství měla být eliminace jak duchovní tak světské chudoby, která dopadá na spoustu lidí.

Maria Celina del Felice

Je hrozně těžké říci něco nového. Ráda jsem se zúčastnila loňského Studentského fóra a poslouchala názory druhých. Uvědomila jsem si tam, že plodného dialogu dosáhneme jen tehdy, budeme-li si vzájemně pozorně naslouchat. Jak již zde bylo řečeno, toto není zanedbatelná skutečnost. Dialog mezi kulturami a náboženstvími je důležitým krokem na cestě k míru. Bývalý kanadský premiér Lester Pearson jednou řekl: "Jak může být mír, když jeden druhému nerozumíme? Jak bychom si mohli porozumět, když se ani navzájem neznáme?" Ve věku globalizace máme k dispozici mnoho komunikačních prostředků, ale přesto si stále nerozumíme. A to neplatí jen pro lidi s odlišným zázemím, ale také pro lidi různých generací. Doma mi často říkají, že mladým lidem je všechno jedno. Mám dojem, že Studentské fórum 2000 dokazuje, že to tak úplně neplatí. Možná jsme nezkušení, ale starosti o budoucnost si rozhodně děláme.

Přemýšlela jsem také o tom, jestli naslouchání těmto nezkušeným mladým studentům má nějaký smysl. Podle mě jde o to, že pokud tyto mladé lidi posloucháte, můžete zaslechnout vzdálenou ozvěnu budoucnosti. Na Studentském fóru jsem se zúčastnila workshopu o životním prostředí. Snili jsme o ideálním životním prostředí a způsobu, jak něčeho takového

dosáhnout. Shodli jsme se, že každodenní rozhodnutí dělají materialistická a individualistická těla. Zamýšleli jsme se nad tím, jak proměnit sen o harmonickém soužití s životním prostředím ve skutečnost. Musíme zdůraznit hodnoty, které jsme podle některých ztratili. Respekt a láska k druhým, odpovědná svoboda, solidarita, poctivá práce a zapálení pro věc - nemyslím, že bychom tyto hodnoty ztratili, jen jsme na ně nekladli dostatečný důraz. Dospěli jsme k závěru, že čím méně toho vlastníme, tím jsme bohatší. Mluvíme o materiální chudobě, ale já si spíš dělám starosti s chudobou ducha. Kdybychom nebyli duchovně chudí, spoustu věcí bychom nedopustili.

Chtěla bych se zmínit o vztahu mladých lidí v Latinské Americe k náboženství. Musíme mít na paměti, že demograficky jde o velmi mladý kontinent. Podle ekonomické komise pro Latinskou Ameriku a karibskou oblast je 59% populace mladší devětatvaceti let. Statistiky též říkají, že 9 z 10 latinoameričanů jsou křesťané. Křesťanství však nemusí být jediným zdrojem duchovna. Původní obyvatelé měli dlouho před příchodem kolonizátorů svá propracovaná náboženství, která ovlivňovala jejich životy. Tato vyznání se smísila s křesťanstvím v procesu inkulturalizace a stala se součástí zvyků a tradic. Náboženská shromáždění jsou daleko populárnější než jakékoli jiné mítinky, včetně politických. Tak je tomu alespoň ve městě, odkud pocházím. Politologové nedokáží vysvětlit, proč je kněz populárnější než politici.

Mladí latinoameričané věří v Boha a Krista chápou jako toho, kdo ukazuje cestu. Přesto však tíhnou k osobnějšímu přístupu k víře a standardům náboženských institucí. Minulý rok zazněla na Kontinentálním shromáždění katolické mládeže v Chile kritika církve. Byl jí vytýkán rozpor mezi tím, co hlásá a co dělá, a nedostatek zájmu o chudé nebo lidi na okraji společnosti. Mladí jsou znechuceni těmi, kteří se nazývají křesťany, ale chovají se nekřesťansky. Jsme znechuceni do sebe zahleděnými institucemi, které nám upírají možnost participace. Doufáme také v rozhodnější postoj církve. Katolická církev v Argentině požádala o prominutí za své působení a nedostatečnou obranu lidských práv za minulého vojenského režimu. Pro mě, pro katoličku, jsou podobná gesta povzbuzením na cestě ke spravedlnosti, usmíření a míru. Neměli bychom se obávat přiznání našich chyb. Měli bychom se pohnout kupředu, aby nám mraky skepticismu a lhostejnosti nezabránily dychtit po duchovnu.

Jaké výzvy předkládá před náboženství globalizující se svět, v kterém mají lidé sklon k materialismu a požitkářství? Zdá se, že lidé se dnes více zajímají o koupi nového modelu mobilního telefonu než o to, jak se stát lepším člověkem či lepším otcem. Jak se k těmto kulturním změnám stavějí náboženství? Vypadá to, že reagují třemi různými způsoby. Některá problémy ignorují a neuvědomují si potřebu změny. Jiná spatřují v církvi bezpečné místo, kde jsou mladí lidé od takových ďábelských zvyků uchráněni. Já se ztotožňuji s posledním ze způsobů, při němž jde o kritické zhodnocení změn a o pozitivní, nebojácné vypořádání se s nimi. Náboženství jsou úžasné prameny inspirace, vodítek a příkladů. Usilovně pátráme po vzorech a po světle. Potřebujeme hluboce věřit, že modlitby a čas strávený přemítáním nejsou zbytečné, a že se jedná o nutný krok na cestě k vnitřnímu a sociálnímu míru. Společné hodnoty náboženství nás musí sjednotit. Když se světová náboženství nezapojují do dialogu a nejsou iniciátory mírových procesů, jaký příklad pak dáváme těm, kteří v mír nevěří, těm, jež se ještě nerozhodli, jestli se staví na stranu kultury smrti nebo kultury života? Ráda bych nakonec řekla španělské Gracias, čímž dávám najevo svoji víru, že jste všichni v Boží přízni.

Gavan Titley

Gracias a te también, slečno Del Felice za to, že jste svými myšlenkami přispěla k nikdy

nekončícímu prosazování duchovních hodnot nad materiální logikou. Děkujeme také za poukázání na potřebu pojmenovat historické nespravedlnosti a důležitost procesu umíření.

Dospěli jsme k závěru tohoto dopoledne, takže musím poděkovat našim hlavním řečníkům a popřát vám dobrou chuť.

--

Odpolední zasedání 17. října

Ivan Gabal

Odpolední zasedání jsou vždy problematičtější než ta dopolední. Domnívám se však, že toto odpoledne existují dobré důvody, abychom zůstali pozorní. Tématem dnešního odpoledne jsou "Duchovní a etické základy globalizujícího se světa". To znamená, že se budeme hlouběji zabývat fungováním etiky a hodnot. Jednak s aspektem na naše každodenní životy, a jednak v rámci globálních událostí a globálního vývoje.

Naše zasedání je složeno z vážených řečníků, kteří mají praktickou zkušenost s implementací etických hodnot a vizemi politických změn. Ještě před tím, než začneme, bych chtěl dát slovo prezidentu Havlovi.

Václav Havel

Vážený přítomní,

na chvíli jsme měli čas setkat se s Jeho královskou Výsostí Princem Hassanem a s ministrem Šimonem Perésem. Shodli jsme se na určitém takovém námětu či prohlášení, které vám nyní přečtu a které vám potom nabídnu, aby ho též podepsal ten, kdo bude chtít.

Obavy narušují proces, který byl zahájen ku prospěchu nás všech. Toto přerušení vede k prodloužení, k násilí, k destrukci, k úmrtím a dříve nevídané hrozbě míru v tomto regionu, ale také pro celý svět.

Podepsaní účastníci konference Forum 2000 nezpochybňují oprávněnost těchto obav. Uvědomují si však, že veškeré úsilí je potřebné k tomu, abychom vyzvali účastníky k okamžitému zastavení palby, k novému nastolení dialogu, naděje a vzájemného respektování. Forum 2000 doufá, že summit v Šarm al-Šajchu přinese pozitivní výsledky.

V tomto duchu se účastníci Fora 2000 rozhodli nominovat jednoho z účastníků Fora, aby navštívil tento region, aby se tam setkal se zástupci obou stran a aby je seznámil s našimi názory. Forum je přesvědčeno, že plán na řešení této krize je regionální zodpovědnost izraelských a palestinských úřadů. Obě tyto strany musí hledat inovativní způsoby, které by jim pomohly vyřešit tuto situaci mírumilovně při plném respektování lidské důstojnosti. Jednoduše řečeno, mírový proces se jak ve své formě, tak svým obsahem musí vyvíjet simultánně po dvou kolejích tak, aby zajistil stabilitu a trvanlivost svých výsledků.

Za prvé se jedná o politickou linii, která je naprosto zásadní, ale nedostačující, protože zřejmě nezpůsobí to, že by celé komunity byly ochotny přijmout výsledky tohoto jednání, a proto tato linie musí být doplněna aktivní prací prostřednictvím občanských společností a prostřednictvím dialogu mezi lidmi navzájem.

Ted' se na vás obracím s otázkou, kdo by toto chtěl podepsat.

Ivan Gabal

Děkuji, pane prezidente, za deklaraci, jež je slibným krokem ukazujícím, že naše debaty mohou vyústit v příspěvek k řešení vážných problémů.

Máme zde dva hlavní řečníky. Oba dva jsou nositeli Nobelovy ceny. Oba jsou politici s vizí. Myslím si nicméně, že oba vědí, jakou cenu je třeba zaplatit, když se snažíte prosazovat politiku, která není založena na společném konsensu, ale na protikladných hodnotách. Čas od času si dokonce i zde v nových demokraciích stěžujeme na politiky, které pohání pouze vidina příštích voleb bez toho, aby měli dlouhodobou vizi, hodnoty nebo etiku. Můžeme se poučit, že prosazení moudrosti v těchto dvou částech světa nebyl lehký proces a svým způsobem pokračuje dodnes.

Chtěl bych dát slovo panu Šimonu Perésovi, člověku, který nepotřebuje jakékoliv představování. Poté bude následovat řeč pana de Klerka.

Shimon Peres

Děkuji Vám, pane předsedající. Pane prezidente, můj drahý příteli prezidente de Klerku, vážení hosté, dámy a pánové.

Přemýšlím-li o nedávné historii, napadá mě věta, kterou jednou řekl básník Brodský: "Vždy si vyberte dům, před kterým se suší dětské šaty." Když uvažuji o historii, vidím sušící se dětské šaty. Ony jsou předmětem našeho úsilí a našich politik. Víím, že tématem dneška je globalizace. Nepovažuji globalizaci za ideologii. Myslím, že globalizace je důsledkem velmi hluboké a nezvratitelné změny v lidském snažení a ekonomice.

Z ekonomiky závislé na území, přírodních zdrojích a materiálních ziscích se v podstatě stala ekonomika závislá na lidské mysli, na vědě a technologii. Když byla ekonomika záležitostí území, museli jsme definovat hranice a státy. Museli jsme bránit naše země nebo je rozšiřovat, museli jsme stavět armády a válčit, abychom nepřišli o náš majetek (v teritoriálním slova smyslu). Planeta tak byla rozdělena. Žili jsme v národních státech za zdmi ze zákazů, ospravedlňování a obviňování všeho, co nám přišlo podezřelé.

V momentě, kdy už nejsme závislí na území, nemáme žádné hranice. V momentě, kdy hlavním zdrojem ekonomického vývoje je lidská mysl, není důvod rozdělovat svět, protože lidská mysl nemá a nezná hranice. Je zcela nezávislá na zeměpisu. Dnes můžeme pozorovat světovou ekonomiku, která místo, aby chodila po zemi, létá prostorem. S velkým překvapením jsme zjistili, že potenciál lidské mysli a charakteru je mnohem širší a bohatší než potenciál země. Je nekonečný. Stále objevujeme nové příležitosti, nové horizonty, nové výzvy. To se vskutku stalo zdrojem prosperity. Dovoluji si poznamenat, že moderní ekonomika je zcela oddělená od geografie, a to mnoha způsoby. Nejdůležitějším zbožím, které nám poskytuje, je čas a ne země. Čím jsme rychlejší, tím víc bohatneme. Čas šetří materiál, práci, kapitál, zprostředkovatele a zmenšuje obtíže, a tak můžeme dnes za pár minut udělat věci, které by dříve zabraly spoustu času.

Možná k ilustraci postačí následující příklad. Dlouho - možná tisíce a tisíce let - bylo nejdůležitějším odvětvím naší ekonomiky zemědělství. Zaměstnávalo čtyřicet nebo padesát procent obyvatelstva. Dnes pracuje dvacet procent lidí v turistickém průmyslu a počet zaměstnaných v zemědělství klesl na jedno procento. Vlastnictví ztratilo svou důležitost a do

popředí se dostalo hledání nových zážitků.

Protože už nevíme, co chceme a co potřebujeme, není hlavním produktem naší doby hmotné, spotřební zboží. Ze světa se stává svět kulturních potřeb, sportu, odpočinku, turismu, hudby, umění, vzdělání a inovací. Pětina lidstva žije ve světě kulturní spotřeby. Nejde jim tolik o vlastnictví, chtějí spíše prožívat nové věci. Největší firmy dneška nevyrobí automobily, pneumatiky nebo benzín. Velké společnosti naší doby působí v oblasti médií, informačních technologií či telekomunikací. Vytvářejí nové zážitky, nové obrazy, nové turistické oblasti, a tak možná dnes spíše než v realitě žijeme ve světě obrazů.

Je to svět podnětnější, zajímavější a zvláštnější. Pokud na něj nejste dostatečně připraveni, nemáte-li dobré vzdělání, inteligenci a nedokážete-li správně uvažovat, nemůžete se stát jeho součástí. Distribuce moci mezi vládami, soukromým sektorem a občanskými společnostmi se změnila k nepoznání. Je to tím, že vlády zůstaly národní, ale svět se globalizoval. Jelikož vlády nedokázaly řídit globální ekonomiku, předaly ji do soukromých rukou. Tím vyvstal jiný problém. Totiž: co je to privatizace? Privatizace znamená, že se všechno, co vydělává peníze, ocitne ve vlastnictví soukromého sektoru a to ostatní, co peníze stojí, zůstane vládě. Tím pádem nemají vlády dostatek prostředků. Firmy naopak produkují ohromný zisk, rozrůstají se, a to nemusí jít zrovna o továrny nebo průmysl. Hlavním zbožím produkující dnešní bohatství jsou nápady a inovace. Ukáží to na příkladu slavné značky bot Nike. Ta nemá továrny na výrobu bot; produkuje obraz svých bot, a tak vlastní výrobky, které rozesílá do celého světa, nehrají takovou roli. Dnes prodáváte obrazy a nápady.

Nedomnívám se, že by bylo možné vrátit se v budoucnosti k národní ekonomice. Bohužel také nepředpokládám, že by se z národních vlád staly vlády globální. Budeme žít s tímto rozparem, o kterém jsme dlouho vůbec netušili. Musíme hledat nové způsoby a vztahy k udržení rovnováhy mezi silnou, bohatou menšinou a bezmocnou většinou. Nevím o žádné natolik silné současné vládě, která by byla schopná kontrolovat světovou ekonomiku. Všechny vlády jsou tak slabé, že nemohou řídit ekonomiku. A možná jsou i natolik tradiční, že se nedokáží vypořádat s novými problémy, protože nové problémy se odnárodnily. Ze světa mnoha nepřátel se stává svět mnoha nebezpečí.

Nepřátelé jsou národního charakteru. Na rozdíl od nebezpečí, které jsou charakteru regionálního a mezinárodního. Vezměte si například znečištění životního prostředí. To nemá s hranicemi nic společného, nezastaví se na nich. Nelze mít svůj modrý kousek moře, zatímco zbytek oceánu je znečištěný. Teror, drogy a dokonce i řízené střely nerespektují hranice. A pokud se s nimi nevypořádáme na regionální nebo globální úrovni, nevypořádáme se s nimi vůbec. Ať už se díváte na jakékoli současné jevy - rozvoj turismu, propojování energetických a vodovodních sítí a médií - jednoduše na cokoli dnes narazíte, zjistíte, že hranice jsou irelevantní. A pokud se těmito zásadními otázkami nebudete zabývat, nikdy se nevypořádáte s vašimi problémy.

Dovolte mi říci, že bychom neměli mylně považovat moderní technologii za pouhou technologii. Technologii nelze oddělovat od hodnot. To by byla velká chyba. Někdo si myslí, že pokud stát bude disponovat vhodnými stroji, odborníky a bankami, stane se vysoce vyspělým státem. Když ale nebudete správně uvažovat a stát a společnost nebudou vyznávat ty správné hodnoty, nikdy vyspělosti nedosáhnete. Důvody jsou velice jednoduché: lze sloučit vědu a lži? Lze lhát vědecky? Existuje vědecká lež? Pokud budete lhát vědecky, nebudete dělat vědu, ale budete jednoduše lhát. Věda musí nekompromisním způsobem směřovat k pravdě a společnost nesmí pravdu jakkoli omezovat. Copak může v nesvobodné společnosti

fungovat svobodný vědecký výzkum? Jestliže vaším hlavním vědcem bude Stalin, vznikne stalinismus a ne věda. Věda musí být svobodná. Občas se ty největší mozky nacházejí v hlavách těch nejpodivnějších lidí, kteří se cenzorům nebo diktátorům nemusí líbit. Každá sebezornější či sebezorněji vypadající inovace se musí těšit opravdové svobodě.

Nikdo nebude investovat do moderních technologií v zemi, jejíž systém není dostatečně transparentní. Peníze jsou velice rozmazlené. Jelikož se investoři rozhodují svobodně a nikdo jim nic nenařizuje, nepůjdou do země, o které si nebudou jisti, že se tam nestanou obětmi korupce. Věda také nebude bez vědců, přičemž vědci jsou většinou mladí lidé. Ti nebudou zakládat rodiny v zemi se znečištěným vzduchem, prohnitou vládou a zkorumpovaným systémem. Stěhování jim nedělá problémy, ale chtějí vychovávat své děti poctivě, svobodně a na čistém vzduchu. Podle mě by všichni, kteří uvažují o moderních technologiích měli pochopit, že ony technologie vyžadují základní změnu postoje k demokracii, hodnotám a slušnosti.

Prezident Havel ve své úvodní řeči zdůraznil, jak jsou pro takovou změnu významné duchovní hodnoty. Nemyslím si však, že by mohla být založena pouze na nich. Musíme pochopit, že hlavním produktem naší doby je kultura a ne spotřební zboží. Spousta bohatých lidí říká: "Už nevíme, co bychom si koupili." Mohou si totiž pořídit jakoukoli věc, která je k máni. Touží po nových zážitcích, nových způsobech života. Bez opravdové kulturní spotřeby nelze moderní ekonomiku vybudovat. Myslím, že americká ekonomika dnes produkuje spíše nápady a systémy než výrobky a zboží. Pokud nemáte odbytiště pro kulturní nabídku naší doby, pokud nemáte vůli se do ní zapojit, nebudete schopni spoluúčastnit se na moderní ekonomice. A dále: naše životní hodnoty a šance na zapojení se do kulturních aktivit v podstatě utvářejí školy, což mě vede k závěru, že vzdělání je základem moderní ekonomiky. Domnívám se, že vzdělání se stane nejdůležitějším odvětvím ekonomiky. Řekl bych, že už dnes se soutěžení mezi státy odehrává na poli vzdělávacích systémů. Země s nejlepším systémem vzdělávání se stane nejsilnější zemí světa.

Co se vzdělání týče, je před námi spousta práce. Neposkytujeme to, co je skutečně potřebné. Určité věci jsou téměř zločinem - dovolte mi uvést jeden či dva příklady. Úplně ignorujeme věk mezi prvním a třetím nebo čtvrtým rokem. K této době, kdy je člověk miminkem a rozhoduje se o jeho budoucnosti, jsme lhostejní. No, a potom pošleme děti do škol. Ale v tom věku, o kterém jsem mluvil, jsou děti v rukou svých rodičů. A i když je rodiče milují, nejsou připraveni je vychovávat. Dnes už víme, že každé gesto, každý výraz tváře a každá reakce dítě hluboce ovlivňuje. Tehdy je daleko vnímavější, než si myslíme. Už je nám také známo, že pokud děti v tomto věku nebudou dostávat správnou stravu, stanou se z nich nevyléčitelní invalidé. Nyní jsme dost bohatí, abychom se s tím vypořádali, jenže v minulosti jsme to ignorovali. Víme také, že mladé ženy a mladí muži, kteří neabsolvují univerzitu, se v budoucnosti neuplatní. Na základních a středních školách trénujeme jejich paměť. Musí si pamatovat věci, které nejsou mimochodem vůbec důležité. Kdo zabil kolik lidí, kde a kdy; je toto skutečně důležité?

Místo, abychom je učili, co mají znát, měli bychom je učit, jak znát a jak se učit. Jak znát se začnete učit až na univerzitě. Měli bychom rozvíjet spíše jejich dobré vlastnosti než jejich paměť. Musíme rozvinout vlastnosti mladých mužů a žen tak, aby byli charismatičtí, komunikativní a uměli číst knihy ve více než jedné řeči. Nejdůležitější věcí je dokázat se ptát a ne souhlasit nebo opakovat. Domnívám se, že učit dějepis - a nyní mám na mysli historické události, ne význam dějin - je ztráta času. Nevidím důvod, proč bychom měli do hlav našich dětí cpát císaře, kteří zabili dost lidí na to, abychom si je s obdivem pamatovali. Musíme

mladé připravit na budoucnost. Vzhledem k ohromným změnám v našich životech musí člověk pokračovat ve vzdělávání i poté, co obdržel diplom. Jak vidíte, myslím, že opouštíme vše, co jsme znali a na co jsme byli zvyklí a vstupujeme do nové epochy, na novou půdu. Nejde o to, že nastupuje mladá generace. Nastupuje mladá éra s mladými výzvami a ta nás zbaví spousty věcí, o které jsme se starali v minulosti, aby mohl být vytvořen prostor pro nové výzvy budoucnosti. Jestliže tedy naše ekonomická budoucnost závisí na vědě, technologii a informacích, nemůžeme ji oddělit od obohacování našich dětí o dobré vlastnosti a hodnoty. Ať vědí, že hlavním produktem budoucnosti bude kultura a její distribuce. A měli by se na to připravit ve školách, na univerzitách a později i jinde.

Co se týče mírového procesu, rád bych řekl následující:

Jsem rád, že konference v Šarm al-Šajchu skončila uzavřením dohody. Jako všechna ujednání je i tato dohoda kompromisem. Nevýrazné dohody jsou mi bližší než výrazné neshody. A kompromis je základem politiky, o tom nemůže být pochyb. Takže jsem rád, že se podařilo kompromisu dosáhnout, jenže na Středním východě nejde podle mě o střet národů, ale o souboj koncepcí. Domnívám se, že Izrael může těžko existovat jako ostrov bohatství uprostřed chudoby. Je naší povinností pomoci našim sousedům dosáhnout stejného životního standardu, jaký máme my. Chudoba totiž znamená zlobu a dovolu mi poznamenat, že chudoba vytváří protiklad k moderní ekonomice. Vede k teroru, válčení a v některých zemích ke drogám a diamantům, za které se pak nakupují zbraně. Vede také k mafiím a vytváří hrozby pro jiné státy a vlastně pro celý svět. Nemůžete zabíjet lidi, protože si kupují zbraně. Musíte jim umožnit dosáhnout jiné společnosti a jiné ekonomiky.

Nemáme dost půdy, ale máme dostatek chytrých lidí. Velmi mě povzbudilo, co se ukázalo po rozluštění genetického kódu: rozdíl mezi lidmi je pouhé 0,02 procenta. Zbýlých 99,08 procenta z nás je úplně totožných - bílí, černí, žlutý - bez rozdílu. Existuje rozdíl mezi mužem a ženou, ale to je biologický rozdíl a ne rasový nebo inteligenční. Jsme stejní a mýlí se každý, kdo si myslí, že rasa nebo barva pleti představuje výhodu. Pán nás přivedl na svět jako rovnocenné, všichni máme stejné možnosti. Nerovnost a diskriminace je výtvorem člověka a ne Boha. A naším úkolem je umožnit lidem svobodný a rovný přístup k prostředkům moderní ekonomiky.

Mnoho lidí v mé zemi si o mně myslí, že jsem moc velký optimista. Možná, ale pojďme si nejprve ujasnit, co je to optimista. Jestliže někdo optimisticky myslí na sebe, není optimistou, ale egocentrikem. Optimista je člověk, který optimisticky přemýšlí o ostatních lidech a ne o sobě. A můj vztah k našim sousedům a ostatním lidem optimistický je. Někdo tvrdí: "Podívejte se, tito lidé jsou takoví a tito zas onací a mír mezi nimi nemůže být." Když to slyším, podívám se na Evropu a pomyslím si: Za třicet krátkých let, mezi rokem 1914 a 1944, prodělala Evropa dvě světové války. K šesti miliónům Židů přibylo padesát miliónů ve válkách zabitých Evropanů. Milióny a milióny mladých Evropanů přišlo o oči, uši, ruce, nohy, o svou budoucnost a své rodiny. Zdálo se, že Evropa je odsouzena ke krvi, válce a nenávisti, jelikož tyto dvě války také historie nenávisti předcházela. Říkám si, že kdyby někdo v roce 1944 (rok před koncem druhé světové války) začal tvrdit, že do dvou, do tří let vyroste jiná Evropa, každý by se mu smál. Nevěřili by mu, ale podívejte, co se stalo. Po staletích plných válek, krveprolití, nenávisti, odmítání a tabu se zničehonic objevila nová Evropa. Ukázalo se, že bývalí vůdcové byli z velké části zakotveni v minulosti. Budoucnost je v lidech, kteří chtějí jiný svět, svět míru a porozumění. Nepodceňujme proto důležitost a reálnost naděje. Věřím, že to, co se stalo v Evropě, se může stát v Asii, Africe a dokonce i na Středním východě.

Děkuji vám.

Ivan Gabal

Domnívám se, že jsme neslyšeli pouze pozitivní poselství, ale též několik znepokojujících věcí, které by se mohly stát základem pro diskusi. Zazněla zde další definice globalizace - ze světa nepřátel se stává svět obecně sdílených nebezpečí.

Dalším významným účastníkem konference je pan de Klerk. Myslím, že můžeme pozorovat vývoj v jižní Africe i zde a máme některé věci společné. Jednou z nich je skutečnost, že velké české pivovary jsou nyní součástí společnosti South African Breweries. Každý z vás, kdo jste si někdy dali plzeňské pivo, dali jste si zároveň i pivo jihoafrické. Pane de Klerku, máte slovo.

Frederik Willem De Klerk

Pane předsedo, pane prezidente, dámy a pánové,

Je dobré být zpátky v Praze a opět se účastnit této dynamické a myšlenkově inspirující konference.

Úvodem bych řekl, že se domnívám, že se všichni shodneme na tom, jak jsme nesmírně vděční za pokrok, jehož bylo dosaženo s ohledem na situaci v Izraeli a Palestině. Myslím, že budu hovořit jménem nás všech, jestliže poděkuji panu prezidentovi za jeho iniciativu při zformulování prohlášení, za nějž se všichni můžeme postavit. V tomto prohlášení jsem uvítal zejména skutečnost, že je potřeba řešit celou situaci nově. My všichni víme a naučili jsme se v Jižní Africe, že v konečné analýze nemůžete dospět k trvalým řešením skrze hlavěň pušky či prostřednictvím položení bomby. Finální řešení musejí vzejít z dialogu, ze smysluplných vyjednávání, z vytváření situací "vítězství-vítězství", kdy oběti přinášejí obě strany, kdy na konci jednání nestojí vítěz a poražený, nýbrž kdy je vytvořena situace naděje a příležitosti a důstojnosti pro všechny, kdo jsou zainteresováni. Upřímně doufám, že proces vyjednávání se tam, jakož i v mnoha jiných oblastech, bude ubírat touto cestou a že vytvoříme soubor hodnot, mezinárodních, univerzálních hodnot, díky nimž bude možné předcházet těm konfliktům, které vyvěrají z neschopnosti řešit problém rozdílnosti.

Vrátím se ke svému hlavnímu úkolu, a tím je pohovořit o duchovním a etickém základu globalizovaného světa. Náš svět, dámy a pánové, hovoří na počátku nového milénia sám za sebe. Je podstatně odlišný od světa, který existoval před sto lety. Není to jen kvůli značnému technologickému pokroku a revoluci, jíž jsme byli svědky, je tomu tak i kvůli značným změnám, které se udály s naší duchovní a etickou orientací. V průběhu minulého století ti z nás, kteří měli to štěstí, že žili v demokratických společnostech prvního světa, dosáhli splnění většiny politických a společenských cílů lidstva. Po stoletích útlaku a bojů zažívají konečně občané prvního světa politickou svobodu. Žijí v demokracii a mohou se svobodně a na všech úrovních účastnit procesů, jimiž jim je vládnuto. Jejich politická, ekonomická a občanská práva jsou chráněna ústavami a spravedlivými kodexy. Po mnoha generacích náboženských konfliktů a pronásledování dosáhli svých cílů na poli náboženských svobod, těší se ze svobody vyznání, náboženství a myšlení. Osvobodili se také od strachu z bídy a nemocí a využívají vysokou úroveň sociálního a zdravotního zabezpečení, o jakém se lidem v minulých stoletích ani nesnilo.

Od počátku století jsme také učinili značný pokrok v našich společenských a politických postojích. V předvečer první světové války vojáci pochodovali v ulicích Londýna, Paříže, Berlína a Moskvy a byli zdraveni nadšenými davy na svém pochodu do války. Mnoho lidí pořád ještě oslavovalo myšlenku války a ideály válečného dobývání a vojenských hodnot. Osmdesát šest let poté jen stěží někdo uvěří, že válka v jakékoli podobě je hodna obdivu.

Jakékoli klamné představy o romantice válčení, které lidstvo mělo na počátku století, byly smeteny hrůznými zážitky v zákopech první světové války, devastací za druhé světové války, v džunglích jihovýchodní Asie a při explozi v Nagasaki.

Na přelomu století byla role ženy omezena téměř výlučně na tradiční domácí práce. Nyní, jen o pár generací později, je princip rovnosti mužů a žen přijímán téměř všude, i když praxe ještě někdy pokulhává. V roce 1900 byla Evropa nesporným pánem většiny světa. Britští přátelé, němečtí a holandské imperialisté pevně věřili, že mají jakési zvláštní právo a zodpovědnost vládnout vzdáleným končinám, v nichž mnohde žili civilizace starší než jejich vlastní. Byla to doba nestoudného imperialismu a rasismu, nesporné povýšenosti evropské nadvlády. Dnes, o jedno století později, všechny bývalé kolonie získaly svou nezávislost a rasismus jako politika a imperialismus byly vrženy na smetiště dějin. Bohužel, dobře víme, že rasismus je stále ještě živý a aktivní v srdcích a myslích mnoha lidí.

Je pravdou, že společenský a politický pokrok, který jsme učinili v průběhu minulého století, vedl k vytvoření zvětšujícího se globálního etického konsensu založeného z větší části na společenských spíše než na duchovních normách. Základem tohoto nového etického systému je dvojice principů, princip rovnosti a svobody. Nová globální etika je tedy silně namířena směrem ke svobodě, lidským právům, nediskriminaci ať už na základě rasy, pohlaví, náboženství nebo společenského původu a ke společenské zodpovědnosti. Musíme dodat, že tyto tendence zcela jistě vedly k vytvoření starostlivějšího, tolerantnějšího a spravedlivějšího světa.

Na druhou stranu naše nezřízená globalizovaná konzumní ekonomika narušuje mnoho základů, z nichž jsme dříve odvozovali spoustu našich osobních cílů a smyslu života. Myslím, že musíme připustit, že náš globalizovaný svět je řízen hlavně materialismem. Má jednoho Boha a 15% je jeho zisk. Osobní úspěch je čím dál více měřen bohatstvím a hromaděním hmotného majetku a ne tradičními hodnotami služby a osobní integrity. Globalizace také vytváří novou kulturní uniformitu v zemích po celém světě se značnými důsledky pro náš spirituální vývoj. Bohatá kulturní rozmanitost naší planety, dámy a pánové, je, jak věřím, největším společným i osobním odkazem. Jak řekl dnes ráno Jeho Svatost Dalajláma, zahrada s podobnými květinami a podobnými vůněmi může být krásná, ale nebude nikdy tak zajímavá jako zahrada s odlišnými barvami a odlišnými vůněmi; zahrada, která odráží plnou šíři Boží tvořivosti.

Následkem globalizace se v mnoha oblastech, které byly dříve kulturně rozmanité, tvoří určitý druh mezinárodní uniformity. Stačí se zamyslet a všimneme si, že nové generace vyrůstající po celém světě sledují ty samé televizní programy jako děti, obdivují ty samé idoly v pop-music a ve filmu jako teenageři a sledují ty samé televizní seriály jako dospělí. Chápání světa je čím dál více ovlivňováno těmi samými zpravodajskými sítěmi a komentátory. Nedostanou se k nim odlišné názory, všichni se dívají na ty samé zprávy, poslouchají tytéž interpretace těch samých zpráv, globálních zpráv. Sledují tutéž módu a nakupují tytéž globálně distribuované výrobky, ať už jsou to hračky a trička od Disneye, džíny a parfémy od těch samých módních domů v Paříži, Miláně nebo New Yorku, nebo poslední elektronické spotřebitelské hity z Japonska či Korey. Nakupují v těch samých nákupních centrech, kupují si své hamburgery od týchž řetězců rychlého občerstvení a pracují v těch samých nablýskaných administrativních budovách vypadajících stejně od Šanghaje po Buenos Aires a od Frankfurtu po Singapur. Důsledkem je vývoj nové generace globálních občanů, jejichž postoje, vkus a cíle jsou více a více uniformní.

Regionální a národní kultura a identita je všude pod tlakem. Odhaduje se, že jedna polovina ze šesti tisíc světových jazyků v průběhu následujícího století zmizí. Naší kulturní rozmanitosti hrozí nyní větší nebezpečí než biodiverzitě naší planety. Myslím si, že globalizace nám předkládá velkou výzvu, úkol zachovat a rozvíjet duchovní rozměr ve stále více materialistickém a uniformním světě. Náš svět je, jak víme, v současnosti převážně světský. Mnoho morálních a náboženských hodnot, na nichž byly tradičně založeny naše rodiny a společnost, jsou ve vážném ohrožení, jestli ovšem už nebyly smeteny stranou. Mnoho západních světových církví je prázdných a společnost vstoupila do čehosi, co je nazýváno postkřesťanská éra. V Evropě velká část dvojic nevstupuje do manželství. Tradiční koncept rodiny je ohrožen všude. V Německu, Itálii, Rusku a v mnoha zemích východní Evropy klesá počet obyvatelstva, jelikož stále více lidí se rozhoduje mít jenom malou rodinu nebo rodinu nezakládat vůbec. Příchod antikoncepční pilulky v šedesátých letech, široké souhlasné přijímání sexu mimo manželství a změny postojů k homosexualitě společně přispěly k revoluci ve společenských postojích vzhledem k sexuální morálce. Milenec lady Chatterleyové porušil na počátku šedesátých let tradiční hranici tabu a slušnosti, v níž vyrůstala moje generace. Nyní jsou naše děti neustále vystaveny přílivu obscénností a rouhání v televizi a ve filmech, při kterých by se dřívější generace, dokonce i námořníci, červenali studem.

Mnozí by mohli tvrdit, že takový vývoj je zdravý a pomůže osvětlit přetvářku a zábrany, kterými jsou charakterizovány postoje minulých generací. Myslím si, že i my máme v mnohém pravdu. Ano, existovaly zábrany a přetvářka a ne veškerý vývoj, o němž jsem hovořil, je nutně špatný. Dá se tvrdit, že všechny tyto změny přinesly více otevřenosti a zdravých a lidských postojů do mnoha našich základních vztahů. Nemůžeme však popřít skutečnost, že také představují podstatné zpochybnění našich tradičních hodnot a naší víry. Problém globalizace spočívá v tom, jak se máme držet hodnot a víry v tomto materialistickém světě, ve světě, kde technologický a ekonomický rozvoj vytlačily rozvoj duchovní. Zůstává skutečností, že hnací síly globalizace jsou ekonomické, technologické, materialistické a racionální. Tyto síly jsou často nepřátelské našemu hledání duchovního smyslu.

Myslím, že bychom si měli uvědomit, že lidé se poprvé začali sdružovat do větších skupin ne s primárním cílem získat vzájemnou ochranu nebo zlepšit své lovecké či sběračské možnosti, ale protože záviseli na společnosti kvůli své základní identitě a smyslu. Jak již řekl Aristoteles před více než dvěma tisíci lety, člověk mimo společnost je buďto zvířetem, nebo Bohem. V průběhu celé naší historie bylo jednou z primárních funkcí společnosti vytváření identity a smyslu života pro její členy. Svou roli plnila tím, že jim poskytla jazyk a kulturu, a tím, že vytvořila prostředí, v němž mohly vzkvétat mýty, rituály a náboženství. Náboženský impuls od našich dávných předků má často kořeny v jejich strachu z neznámého, v tajemství střídání ročních dob a pohybu Slunce, Měsíce a hvězd a v neznámu ohledně počátku a konce života.

V dnešní době už věda objasnila mnohé toto dávné mystérium. Už víme, proč se střídají roční období i jak se zrodily hvězdy. Vědci odhalují genetické tajemství života samotného. Náš smysl pro pobožnost byl podepřen ceremoniemi, přísným dodržováním Sabatu, v některých náboženstvím zákazem vyslovení jména božího a v jiných zákazem vytvářet jeho obraz či dokonce zobrazovat člověka. V naší době byl náš smysl pro pobožnost vážně narušen naší touhou po racionální analýze a familiárností pěstovanou Hollywoodem a masovou komercializací náboženství. Ještě o jednu či dvě generace zpátky byla naše morální orientace zafixována neměnnými příkázáními vyjádřenými černobílými pojmy označujícími dobro a zlo. Ve světě relativních hodnot a situační morálky byla většina těchto příkázání smetena stranou a zredukována na poučku, že můžeme dělat, cokoli chceme, pokud nebudeme

obtěžovat někoho jiného.

V minulosti jsme měli značný užitek ze smyslu a účelu života pramenícího z bohatého podhoubí našich regionálních a národních kultur, z našich mýtů a ze života v náboženství, do něhož jsme se narodili a v němž jsme vyrůstali. Tyto faktory inspirovaly naše umění a hudbu, naši literaturu a zanechaly nám poklad smyslu a krásy. Má i globalizovaná kultura schopnost něčeho takového? Plní pořád ještě lidská společnost svou primární funkci poskytovat smysl pro své členy? Souhlasím se slovy Šimona Perése: „Úkol spočívá v definování kulturních potřeb a v poskytnutí hlubších kulturních potřeb.“ V současnosti se tolik lidí zabývá malířstvím, sochařstvím, psaním a skládáním hudby jako nikdy v historii. Proč se tedy tvoří tak málo vynikajícího umění a hudby?

Průměrný evropský dělník se svým Volkswagenem, televizí, internetem, cestováním po světě a lékařskou péčí má skutečně vyšší životní úroveň, než jakou měl císař Karel V. v šestnáctém století. Co bude smyslem života v novém miléniu? Pouhé získávání stále více hmotného bohatství a užívání si volného času? Skutečnost je taková, dámy a pánové, že tempo našeho vědeckého a technologického vývoje daleko předstihlo tempo vývoje duchovního. V průběhu následujícího tisíciletí bude jedním z našich hlavních úkolů znovu objevit duchovní pravdu, která nám poskytne smysl a cíl života. V našem rychle se měnícím světě jsou věci, které přetrvávají beze změny z jedné generace do druhé. Těmi jsou, jak věřím, naše základní hodnoty. Ty nám poskytují pevnou půdu pod nohama v záplavě změn. Dávají nám pevné ukotvení ve víru doby.

Když pátráme po smyslu v globalizovaném světě nového století, možná bychom se měli vrátit k těmto základním hodnotám a měli bychom na závěr některé z nich uvést bez kázání. Čestnost zůstane i v globalizované ekonomice základem pro obchodní i osobní komunikaci. Loajalita bude pojítkem, které spojí naše osobní i společenské vztahy a síla jim umožní přestát nepříznivé okolnosti a nepřízeň osudu. Soucit a velkorysost zajistí ve světě, kde miliardy lidí nadále žijí v chudobě, tyranii a deprivaci, aby všichni obyvatelé naší planety jednoho dne sdíleli prospěch z globalizace. Vytrvalost a schopnost pilně a efektivně pracovat budou v prostředí tvrdé konkurence důležitější než kdy jindy. Dále odvaha, neboť i přes všechny výhody, které globalizace přinese, náš život bude i nadále stavět před nebezpečí a bude po nás chtít obtížná rozhodnutí, ocitneme se v okamžicích, kdy budeme muset riskovat a stát si za svým přesvědčením. Spravedlnost, jelikož úspěch společností, firem a jednotlivců v globalizovaném světě, bude stále záviset na jejich schopnosti spravedlivě a čestně jednat se svými občany, zaměstnanci a přáteli. A konečně nejdůležitější, víra. Skutečnost, že získáváme mnoho z naší náboženské víry, je stejně důležitá a je stejně ve středu pozornosti při hledání smyslu existence dnes, jako tomu bylo před tisíci lety, když byla prvně vyjádřena.

Jsem přesvědčen, že v průběhu nového milénia se miliony lidí vrátí při hledání smyslu života, prosperity a materialismu globalizované ekonomiky k této pravdě bez ohledu na to, jak se náš svět změní. Tyto hodnoty přetrvávají a poskytnou nám základ pro všechny naše vztahy a budou podkladem pro smysl naší existence. V našem pomíjivém světě budou přetrvávající věci důležitými hodnotami a idejemi. Perikles řekl: „Uvědomte si toto: Vaše štěstí závisí na vaší svobodě a vaše svoboda závisí na vaší odvaze.“ V posledních patnácti letech lidé po celém světě včetně našich lidí v Jižní Africe opakovaně dokázali pravdivost Periklova výroku. Naposledy se tak stalo v Jugoslávii. Masivní mramorové sloupy Pantheonu a slavné budovy Akropole se přeměnily v ruiny, slova Periklova však zůstala stejně jasná, pravdivá a svěží dnes podobně jako čtyři století před narozením Krista. Zdrojem smyslu v našem rychle se měnícím světě musejí být, jak pevně věřím, nadčasové hodnoty a velké a věčné myšlenky,

kteří nám dají etický základ, na jehož bázi budeme moci přijímat výzvy tohoto rychle se měnícího světa a také výzvy a příležitosti, které globalizace nabízí.

Děkuji.

Ivan Gabal

Děkuji Vám, pane de Klerku, že jste nás uvedl zpět do historie, kultury a tradic, které, i podle mého názoru, potřebujeme. Budeme pokračovat malou změnou panelu. Začneme panem Sergejem Kovaljovem, slavným bojovníkem za lidská práva a členem ruského parlamentu.

Serguey Kovalyov

Je pro mne velká čest, že se již počtvrté účastním tohoto Fóra a pokaždé mluvím o stejné věci. Obávám se, že ani dnešek nebude výjimkou. Jak říká jedno ruské přísloví, každý ať mluví o čem chce, ale ten kdo má vši, musí mluvit o lázni. Nemohu zcela souhlasit s tvrzením, které zde zaznělo, že globalizace není ideologie. Že prý globalizace je výsledek světového rozvoje. Ano, je tomu tak, je to skutečně výsledek světového rozvoje, ale je to zároveň i ideologie.

Globalizace, ať si to přejeme nebo ne, je vedle toho nevyhnutelnou věcí světové evoluce. 21. století bude stoletím, kdy globalizace zvítězí. A já chápu toto vítězství globalizace následujícím způsobem. Bude to století, kdy zavrhneme nebezpečí, které vyvolává nejkrvavější konflikty, budeme jedním organismem jako lidstvo, ale budeme žít podle různých zákonů. Globalizace je nevyhnutelná, protože pouze ona dává možnost zachovat bezpečnost v našem vzájemně provázaném a protikladném světě. Proč tomu tak je? Protože nejenom v průběhu 30. let tohoto století, které zrovna končí, válka připadala lidem nevyhnutelná. V určitém slova smyslu je válka nevyhnutelná i dnes. Je nevyhnutelná, protože nemůžeme několik desetiletí zachovávat bezpečnost, která se zakládá pouze na rovnováze strachu. Bilance strachu není spolehlivým základem. Pokud nebudeme mít dosti rozhodnosti a odvahy, abychom vytvořili jednotný právní prostor, tak potom bohužel dříve nebo později k válce dojde. Dříve nebo později lokální konflikty přerostou do celkové krvavé lázně, takže v tomto smyslu globalizace a vytvoření jednotného právního prostoru je z mého hlediska jedinou reálnou možností, jak se vyhnout této strašlivé sebevraždě. Přední myslitelé 20. století tomu moc dobře rozuměli, protože se poučili ze dvou krvavých světových válek. Připomenu, že nezbytnost vytvoření jednotného právního prostoru navrhli například Albert Einstein a po něm Andrej Sacharov.

Již z tohoto důvodu se globalizace a etika stávají synonymy, protože není možné, aby existovala ta pravá etika jaksi na prahu celosvětového holocaustu, celosvětového zničení. Ale nejen v tom tkví ta příčina. Dovolím si citovat výrok jednoho chytrého člověka, který řekl: "Co je právo? Právo, to je můstek mezi nebem a zemí. Právo, to je jediný způsob realizace etiky. Především proto, že právo znamená, že všichni jsou si před zákonem rovni. Právo znamená naprostou svobodu omezenou pouze tím, že nesmíme sáhnout na svobodu našich sousedů a jiných lidí."

Rád bych poznamenal, že jednotné právo, to je rovněž faktor, který zajišťuje různorodost kultur a duchovních hodnot, což je vlastně tématem dnešní diskuse. Právě hovoříme o etice a o spirituálních hodnotách a proto tvrdím, že jednotné civilizované a rozumné právo je předpokladem zachování různorodosti kultur a to z jediného jednoduchého logického důvodu. Právo se totiž zakládá na ideji svobody a svoboda je předpokladem tvůrčí činnosti, což je nejvyšším projevem lidského ducha. Myslím si, že obavy ze standardizace nebo nivelizace, které zde tak dobře vyjádřil pan de Klerk jsou skutečně oprávněné. Ale přece jen ty obavy

jsou přemrštěné, protože standardizace není tak příliš velké nebezpečí nebo neštěstí. A tvůrčí činnost se standardizovat nedá, protože už ze své definice je svobodná a nenajdeme žádného mistra, který by si přál opakovat jiné, dělat přesně to, co dělají jiní umělci. Samozřejmě, kultury působí vzájemně jedna na druhou a samozřejmě je nevyhnutelné i to, že některá kultura nebo i jazyk zaniknou.

Podívejme se do dějin. Všichni si velmi dobře pamatujeme, jak to bylo v dějinách. Dnes přece nikdo nemluví starořecky nebo latinsky. Nicméně zanikly snad tyto civilizace úplně? Ale ne, vůbec ne. Pokud bychom mluvili o právu, tak právě římské právo je základem současného práva. Je zbytečné zdůrazňovat, jak starořecká kultura ovlivnila a ovlivňuje evropskou civilizaci. Takže si myslím, že ta vzájemná působnost kultur vyvolá celou řadu změn.

Dovolím si to ilustrovat na jednom takovém výstižném příkladu. Současná koncepce evropského práva je výsledkem rozvoje evropské a křesťanské kultury, to je neoddiskutovatelné. Ale vzpomeňme si, že křesťanství prošlo dosti výraznou evolucí a postupně se zbavilo mnoha etických omylů a hříchů, jakými byla například inkvizice. A myslím si, že i jiná světová náboženství, třeba islám, budou nucena dosti fundamentálně se transformovat v našem měnícím se světě. Nezapomínejme, že to, čemu ze zvyku říkáme islámský fundamentalismus, má jistý základ ve fundamentálních zásadách islámu. Například samotné pojetí svaté války - džihádu, která ničí nevěrné. Této představě se islám bude muset zbavit. Nebude to však snadné. A toto vzájemné působení kultur nebude snadné, ale je nevyhnutelné. To je cena, kterou zaplatíme za to, že se zrodí bezpečnost naší existence.

Chtěl bych říci několik slov na závěr o dnešním unifikujícím se, ale přece jenom ještě rozdrobeném světě, který žije podle různých standardů a procedur, o převládajícím pokrytectví, o dvojím metru, o národním sobectví a o národních ambicích. Ve světě, který by existoval v jednotném právním prostoru, by nemohla existovat situace, která dnes existuje na Blízkém východě. Je to situace, která bohužel už dávno existuje v mé rodné zemi na severním Kavkazu. Mluvím o situaci, kdy nejvyšší moc nestydatě lže a přitom je jí jasné, že každý ví, že ona lže. Je to situace, kdy hlava státu je naprosto zanedbatelný bývalý plukovník KGB. Představte si, že by se federálním kancléřem Německa stal důstojník SS. Jak by na to asi svět reagoval? A teď si představte, že k tomuto novému kancléři přišel novinář a řekl: "Vaše Excellence", oslovil ho Vaše Excellence, "jaký máte vztah k vaší někdejší kariéře". A kancléř by odpověděl: "Jsem na ni pyšný."

A místo toho západní státníci a západní diplomaté stojí ve frontě, aby potřásli rukou tomuto bývalému podplukovníkovi KGB. To je dvojí metr, s tím bychom neměli souhlasit, to by ve světě, kde platí jednotná demokratická pravidla, nemělo existovat. V tom podle mého spočívají etické základy procesu globalizace. Děkuji vám za pozornost.

Diskuse

Ivan Gabal

Budeme pokračovat dalším panelovým vystoupením. Ti, kdo by chtěli podepsat prohlášení Fóra 2000 k situaci na středním východě tak mohou učinit zde. Dalším řečníkem bude Asma Jahangirová, známá pákistánská právnička působící v oblasti lidských práv a členka několika mezinárodních organizací. Když si čtu internetové zprávy o několika případech, kterými se zabývala, vidím, že velmi dobře ví, jak je potřeba pokročit v etice a duchovních hodnotách a zajistit lidem přístup ke spravedlivému právnímu jednání.

Asma Jahangir

Na začátek musím říct, že stejně jako pan Hori, i já jsem přesvědčena, že mé etické a duchovní hodnoty pocházejí spíše ze mě, než z nějaké vyšší nauky. Myslím si, že celý proces globalizace byl přirozeným krokem od státu s uzavřenou společností ke státu se společností otevřenou, přechodem od diktátorských režimů k demokracii. Tento přechod předkládá výzvy nám všem. Na jednu stranu není pochyb, že svět i jednotlivci se stávají mnohem více internacionalizovanými, na druhou stranu existují síly intolerance, které hrozí fragmentací celého procesu globalizace. Musím připustit, že asi před deseti lety, když jsem cestovala na západě, nevzpomínám si, že by se mě někdo ptal na moje náboženství. Nyní jsem často dotazována, jestli nejsem muslim a k jaké sektě patřím, a musím připustit, že i já se často ptám svých přátel doma, jestli jsou rození muslimové, neortodoxní muslimové, aktivní muslimové, vyhrožující muslimové, političtí muslimové nebo militantní muslimové. Doufám, že Západ dokáže rozlišit mezi těmi, kdo jsou vyhrožující a militantní muslimové, a mezi muslimy neortodoxními, aktivními či rozenými. Jak víme z historie, ve světě vždy existovala intolerance. Také víme, že lidem trvalo stovky let, než se vypořádali se svými odlišnostmi. Díky globalizaci už nemůžeme čekat stovky let, což představuje jistý problém. Důvodem je, že když se objeví vzrůstající napětí, dojde k řetězové reakci. Pokrok v technologii skutečně přináší do hry naše odlišné identity. Když můžeme vidět z malé vesničky v Pákistánu, že jsou diskriminováni lidé stejné barvy, pohlaví a náboženství, naše identita opravdu do hry vstoupí. Jsme si také vědomi toho, že existovaly síly intolerance, které zvítězily i přes mezinárodní touhu po míru. Jedním z největších problémů, jakým dnes čelíme, je role "nehráčů" v současném světě. Už to nejsou státy, státníci nebo politici, kdo se zdají být pány situace.

Všechna náboženství světa si zaslouží respekt. Musíme najít novou strategii, podobně jako ona hledají novou strategii. Nechci tvrdit, že náboženství hledají novou strategii. Chci poukázat na rozdíl mezi náboženstvími a náboženskými vůdci. Mám vážné neshody s náboženskými vůdci a moje otázka pro ně zní: "Jakou roli hráli až do teď pro zmírnění napětí?" Vážíme si všech náboženství, ale to neznamená, že si vážíme i všech náboženských vůdců. Jak historie dokazuje, snažili se využít svůj vliv a hrát nátlakovou hru. Když se něco takového začne dít, začne se náboženství politizovat, což pochází z velmi malé iniciativy, která má vliv, jako tomu bylo například při převzetí moci Talibanem v Afghánistánu. Děje se tak v rozmezí pouhého vlivu až po skutečné převzetí moci. V celém tomto procesu poznání naši státníci a politici asi zabředli do snah nastolit mír, místo aby se snažili najít takový světový řád, který přinese rovnostářskou společnost do praxe. Naši političtí vůdci, nechci je kritizovat, myslím si, že mají spoustu odvahy, mnozí ukázali i vizi, ale myslím, že se stali rukojmími intolerance. Je to díky slabosti politického systému. Všimli jsme si také nárůstu etnického a náboženského pnutí dokonce i v demokratických společnostech.

Krátkodobý krizový management není odpovědí pro dlouhodobý mír. Odpovědí není ani jednoduché řešení, jako třeba vzdělání. U všech problémů se musíme dívat do hloubky, protože žádná situace není stejná. Musím odpovědět našemu příteli z Ruska, který hovořil o džihádu jako o nástroji války pro muslimy. Když se na situaci podíváme důkladně, třeba na Taliban, tak proti komu vedou džihád? Proti Severní alianci, kterou tvoří také muslimové? A předtím vedli džihád proti Mudžahedínům, kteří jsou také muslimové. Co je vůbec džihád? Přestávám tomu rozumět. Jde o politizaci náboženství. Nespojujeme jej přímo s náboženstvím a tím pádem s následovníky náboženství obecně. Musíme se proto aktivně podívat na to, co máme dělat. Musíme vytvořit demokratickou kulturu a politickou základnu společnosti. Všimla jsem si, že kdykoli je v nějaké zemi zakázána politická strana, vytvoří se prostor pro nestátní hráče, aby pěstovali intoleranci v prázdnotě. Proto je tak důležitý systém více stran, pluralistické politiky a demokratické kultury. Je na vládě, jež má sebedůvěru, aby byla

schopna jednat s multinacionálními organizacemi, spíše než aby jí bylo nařizováno nacionálními organizacemi.

Ze zkušenosti víme, že kde mají vlády nedostatek legitimacy v domácí politice, jsou více nakloněny diktátu multinacionálních organizací, ať už hospodářských nebo zabývajících se lidskými právy.

To, co chybí, je správné vládnutí. Často slyšíme o otázce rozvoje. Rozvoj by přinášel výsledky, kdyby podporoval lidi stojící stranou. Pokud tomu tak není, pak existují síly, které přivodí nejistotu ostrčeným lidem nemajícím prostředky a ani možnost ozvat se. Je to také věcí sdružování se do sítí. Lidé, kteří jsou izolovaní, jsou velmi zranitelní a potřebují podporu. Pro ně je nejsnazší podporou dát se dohromady s militantními skupinami, které je budou chránit a dají jim takzvaný dobrý důvod, za nějž mohou bojovat. Myslím, že je velmi důležité neustále hlásat mezinárodní hodnoty lidských práv. Domnívám se, že zde je potřeba rozlišovat mezi kulturou a zvykem. Patrně panuje určité nesprávné chápání toho, co je kultura a co je zvyk. Mojí kulturou, coby Pákistánky, je moje oblečení, můj jazyk, moje poezie a písně, což je pro mě velmi důležité. Zvyk spalovat ženy a ubližovat jim ve jménu čestného zabíjení je zvyk a tradice. Takový zvyk je vytvořený člověkem a já, podobně jako patrně my všichni, ho odmítám. Po celém světě máme ty samé hodnoty a když někdo říká, že jsou hodnoty západní a východní, tak rozhodně nemá pravdu. Jak na východě tak i na západě existují zvyky buďto dobré, anebo barbarské, a my musíme být schopni říct, toto jsou ďábelské zvyky, protože ubližují jednotlivci.

Musíme povzbudit mírové vyjednavče. V situaci, kdy je lidská identita zmatena, kdy lidé jsou rozdělení, míroví vyjednavči jsou vydáni v nebezpečí. Se situací je třeba zacházet velmi citlivě. Současně si uvědomujeme, že musíme dělat kompromisy, protože na intoleranci nelze odpovídat intolerancí, ale i kompromisy musejí mít svou mez. Kompromisy nelze dělat, když někdo zabíjí lidi ve jménu náboženství. Kompromisy nelze dělat, když ženy ve jménu náboženství trpí. Naskytá se otázka, jak lze v takovém případě citlivě jednat. Ráda bych se zaměřila na vylíčení situace v médiích. Všimla jsem si, že mediální líčení často končí narážkami na určitý region nebo určitou národnost či etnickou skupinu. Když jsem jela do Kosova a na Východní Timor, tak jsem k mému naprostému zděšení slyšela od obětí, že nejsou oběťmi z náboženských důvodů. Na místě samém jsem slyšela o náboženství mnohem méně než v médiích. Slyšela jsem srdcervoucí příběhy o tom, jak lidé zachránili člena opoziční skupiny, aniž by se ptali, k jaké skupině patří. Něco takového bychom měli, podle mého názoru, podporovat a stejně tak by o tom měla informovat i média. Tolerance je velice dobré slovo, ale musí mít hluboké kořeny a neznamena na první pohled pouze mír. Znamená skutečnou nediskriminaci, ať už na základě pohlaví, náboženství, národnosti nebo barvy pleti. Závěrem bych chtěla říct, že rozhodující zkouškou náboženské tolerance bude, až uvidím muže a ženy na multi-religiózním setkání v chrámu svatého Víta. Kdybych tam viděla jen muže, nebyla by to ukázka tolerance, ale intolerance. Děkuji.

Ivan Gabal

Chtěl bych zdůraznit otázku řádného vládnutí, neboť se jedná o téma, jehož jsme se zde zatím nedotkli. Hovořili jsme hodně o vzdělání, ale ne o vzdělávání politických elit k řádnému vládnutí. Moje druhá poznámka je o tom, že je zajímavé, jak se v průběhu patnácti let změnilo přijímání náboženství, když v afghánské válce byli náboženští bojovníci považováni za mezinárodní hrdiny. O patnáct let později vidíme ty samé bojovníky jako hrozbu pro stabilitu. Měli bychom pochopit tuto změnu jako důsledek konce studené války.

Náš další řečník nám může povědět o zavádění globální politické výzvy do každodenního života a do místní politické agendy. Je jím pan Veton Surroi, vydavatel nezávislého deníku v albánštině v Kosovu.

Veton Surroi

Nebudu hovořit o roli deníků. Raději pohovořím o tom, jak jsem viděl globalizaci skrze válku a sebe sama v té válce. Účastnil jsem se jednání mezi kosovskými Albánci a Srby v Rambouillet. Již deset let jsem aktivistou v boji za lidská práva, dále odborový předák a člověk, který věří v nenásilí. Dostali jsme se do stádia, kdy se zdálo, že bychom se mohli dohodnout. Pan Milošević by to nepodepsal. Já jsem podepsal, protože jsem byl přesvědčen, že děláme tu nejlepší věc. Následky dohody byly takové, že kdyby Milošević nepodepsal, byl by bombardován. Důsledkem by bylo, že jeho vojsko by bylo bombardováno a že on by pronásledoval Albánce. Poté co jsem podepsal dohodu, vrátil jsem se do Prištiny a věděl jsem, že Milošević nepodepíše a že budu muset nést břemeno války společně s lidmi, které zastupuji. Nebyl jsem v situaci, abych přemýšlel o etičnosti bombardování.

Byl to zvláštní pocit. Spím poměrně dobře, ale po sedmdesát osm dní jsem nemohl usnout, dokud jsem neuslyšel bomby. Ty bomby vnesly do mého života určitý druh pohodlí, určitý druh bezpečí; nebezpečí bylo ohlašováno cvakáním natahovaných pušek, protože to znamenalo, že tam někde je člověk, který mě může ohrozit. Byla to paradoxní situace. Existencialisticky vyjádřeno, nesnažíte se uvažovat v pojmech absolutního dobra nebo zla, jako třeba že mír je absolutně dobrý a válka je absolutně špatná. V tomto případě válka byla menší zlo. Válka znamenala možnost ochrany. Toto je humanitární intervence, toto je schopnost mocných změnit situaci, aby pomohli bezmocným lidem proti těm, kteří zneužívají svou moc. Toto je etický standard vybudovaný v pekle. Je to součást špatného svědomí Evropanů. Nesouvisí to jenom s nevíšavostí vůči agresi v Chorvatsku a v Bosně, má to také cosi společné s genocidou za druhé světové války. Tyto případy nutí kolektivní paměť Evropanů k činu. Nejde jen o evropskou záležitost, ale o záležitost globální. Jak zmínil pan Perés, jde o takové vytváření představ o minulosti, které budou příčinou pro jednání v budoucnosti.

Byl vytvořen precedens. Pouštět se do války kvůli malému kousku země nebo kvůli nejasným politickým právům na jedné či druhé straně nebylo tak důležité. Pustit se do války kvůli zabránění genocidě a obrátit genocidu bylo jedním z nejdůležitějších činů konce dvacátého století. Nastavují se nové standardy. Už se nepohlíží na národní suverenitu jako na nejvyššího arbitra, teď jím jsou lidská práva a jednotlivci. Je to velice důležitý vývoj v Evropě. Evropa byla vůdčí silou při kodifikaci státní suverenity a nyní se euroatlantická akce snaží dekodifikovat státní suverenitu. Odezvy něčeho takového nezůstanou jen v Evropě, ale budou muset překročit její hranice.

Vím, že vojáci demokracii nepřinášejí, bez nich ale nejsou ve válečných, krizových nebo poválečných oblastech pro demokracii podmínky. Nyní jsme v Kosovu v takové situaci, kdy bezpečí vytváří podmínky pro novou etiku. Skutečnost, že jsou tu přítomny mezinárodní intervenční síly, vytváří pro naši společnost podmínky, v nichž se dá vybudovat etika pro dobro, respektování menšin a lidská práva. Jde o druhou stranu rovnice, v níž nová etika vytvořila bezpečí, v níž mezinárodní intervenční síly vytvořily bezpečné podmínky pro lidi z Kosovaru, podobně jako je vytvořily předtím v Bosně. Nová etika nemůže být závislá na dobré vůli lidí, na náboženských vůdcích, občanské společnosti nebo absolutním dobrem. Závisí také na pragmatických potřebách. Nová etika vyžaduje pomoc určitého zájmu. V případě Kosova se jednalo o pokus udržet evropskou stabilitu a euroatlantickou stabilitu. To

pro jiné lidi nestačí. Případ Kosovaru se dal snáze vynést na světlo, protože šlo o evropskou záležitost. Je jednodušší přitáhnout pozornost k něčemu, co je vzdáleno dvě hodiny od Paříže, než k něčemu vzdálenému deset hodin. Svět stále funguje na eurocentrických hodnotách. Toto bude velká zkouška pro použití takových politik mimo Evropu a Afrika bude zkouškou největší. Celý koncept humanitární pomoci musí překročit evropské hranice a musí předefinovat své zájmy. Na jedné straně jde o nemorálnost dovolující genocidu ve Rwandě a Burundi, na druhé straně jde o politické a hospodářské zájmy mocných národů, které chtějí stabilitu v Africe, neboť ve vzájemně propojeném světě stále více potřebuje jeden druhého.

Když přejdeme, tak jako v roce 1999, k otázce humanitárních intervencí, jak učiníme tento proces nevratným? Mám jen dvě optimistické poznámky. První je, jestli chtějí silnější společnosti učinit tento proces nevratným. Potřebují ho učinit nevratným? Na obě jsme měli kladnou odpověď. Za prvé, využitím televize. Nejhorší scény genocidy byly uvedeny v televizi. Jakmile se tak stalo, reakce veřejnosti přiměla vlády k činu. Veřejný výzkum v Americe v průběhu kampaně ukázal, že veřejnost byla ochotna nést důsledky útoku. Jeden ze scénářů, jehož se generálové obávají - mrtví vracející se domů - byly pro veřejnost stravitelní. Před měsícem se Kofi Annan pokoušel učinit z toho nevratný proces a chtěl přimět vlády, aby poskytly vojáky. Byl však neúspěšný. Myslím, že jsou dvě věci, které musíme uchovat v mysli. První z nich je, že bude potřeba více precedentů, jako je Kosovo, aby byly vytvořeny plně kvalifikované síly. Než k tomu dojde, bude muset být ještě mnohem více krizí. Druhá věc je, že musíme pokračovat v malých příkladech. Nestačí jenom intervenovat, je také potřeba následně vytvořit demokratickou společnost. Pokud se Kosovu podaří stát se demokratickou, hospodářsky silnou a nenásilnou společností, pak to, alespoň podle mého názoru, bude stát za to. Ani malé krize by neměly být ponechány stranou. Jsou to příklady, kdy i s malým úsilím jde dosáhnout velkého výsledku.

Ivan Gabal

Naším dalším řečníkem je Miklós Sükösd

Miklós Sükösd

Rád bych spojil dvě témata - projevy na téma životní prostředí přednesené mimo jinými Hazel Hendersonovou a Fritjofem Caprou a náboženské a etické otázky, které jsou dnešním tématem. Text, který jsem si přinesl dnes s sebou má nadpis „Obroda náboženství - nutnost mezi-náboženského dialogu o tématech životního prostředí“. Chtěl bych promluvit o třech tématech. Jedním jsou duchovní a náboženské aspekty krize životního prostředí. Druhým jsou konceptuální zdroje, tedy koncepty z hlavních náboženství, které by mohly být využity pro přijatelnější lidské chování. A za třetí bych chtěl vyzvat k většímu dialogu mezi náboženstvími.

Nyní mi dovoluňte říci něco k prvnímu tématu. Měl bych uvést, že tento text byl napsán spoluautorem Rékou Rohonyi, maďarským sociologem, a mnou. Pokud se týče problémů životního prostředí, tak mnoho z nás prochází tím samým procesem: snažíme se najít ty správné agentury, média, obchodní a jiné organizace; různé aktéry, které se snažíme zmobilizovat pro ekologicky přijatelný rozvoj. Poměrně zřídka mluvíme o církvích a náboženství. Já se však domnívám, že ekologická krize nemá pouze politické, společenské a ekonomické dimenze, ale také hluboké duchovní a morální dimenze. Zmíním pár problémů: konzumní způsob života, bezohlednost vůči životnímu prostředí jiných druhů, bezohlednost vůči našim dětem a vnoučatům, sobectví současné generace - nejsou to snad morální otázky, které mají co do činění s modernizací a sekularizací? Lze samozřejmě najít spojitost mezi těmito trendy a sekularizací. Chce se mi tvrdit, že naše západní liberální společnost je

extrémně barbarská. Vůbec se nestaráme o životní prostředí a ničíme jej. Nemysleme na příští generace. Copak je to správné? Není snad tradiční rozlišování mezi dobrem a zlem součástí duchovních tradic a náboženství? Domnívám se, že způsob, jak lidé uvažují o životním prostředí, je neustále ovlivňován, ať už přímo nebo nepřímo, náboženskými idejemi. Všechna náboženství obsahují koncepty, jež mohou být využitelné pro ekologicky přijatelné chování.

Dovolte mi shrnout několik náboženských výroků. Arcibiskup Ganda zde již dříve citoval z knihy Genesis. Papež Jan Pavel II. také citoval z této knihy: „Bůh stvořil Zemi, vodstva a všechny živé bytosti. Bůh viděl, že co učinil, bylo dobré.“ Doložením našeho správcovství na Zemi je svatý František z Assisi, kterého papež Jan Pavel II. prohlásil za patrona všech, co podporují ekologii. Dalším příkladem skutečnosti, že se křesťanství zaměřuje na ekologické koncepty, pochází od Jeho Svatosti Bartoloměje, patriarchy Ortodoxní církve, který se zúčastnil Fóra 2000 loni a který podporuje ekologickou kampaň ve středomoří a ve střední a východní Evropě. Dále došlo k předefinování pojmu hřích ve vztahu k ekologickým otázkám. Podle judaismu světil Bůh své výtvořiny do správy lidí. V tóře se píše, že Bůh pravil: „Tato zem já má, vy jste jejími nájemci“. Dle tohoto výroku máme povinnost chránit stvořené a opatrovat jej pro budoucí generace alespoň v tak hodnotném stavu, v jakém jsme svět dostali my. Dalo by se hovořit o mnoha náboženských iniciativách, mezi nimi třeba o židovských, které vykonávají práci advokátů, ekologické spravedlnosti a pracují na změně globálního klimatu.

Pan al-Khœi přednesl islámský koncept. Podle Koránu jsou lidé božími správci na Zemi. Bůh je nevyšším držitelem dominia, jež stvořil. Na loňském Fóru hovořil o islámské citlivosti na přírodní prostředí a na zvířectvo. Dalo by se také hovořit s odkazem na buddhismus, doktríny hovořící o vzájemném spoluvytváření a slitování se všemi cítícími bytostmi. Thajské opičky, které působí proti kácení lesů, a země jako je například Sikkim a Bhútán, kde je ochrana životního prostředí státní politikou. Jeho Svatost Dalajláma tak zmiňuje ekologické problémy v Tibetu nejen jako objekty politických, ekologických a hospodářských zájmů, ale také zájmů duchovních. Doktor Karan Singh v minulých letech hovořil o hinduismu bohatém na podobenství. Ve Védách, nejstarší náboženské literatuře světa, jsou podobenství Země, atmosféry, větru a vod ztělesněných bohy a bohyněmi. I řeky mají velkou náboženskou důležitost jako například Ganga a další svatá místa v Indii. Mohl bych pokračovat dále.

Potřebujeme morální vedení od náboženských vůdců. Potřebujeme vědět, co je dobré a co je špatné v ohledu k životnímu prostředí. Potřebujeme vědět, že je špatné otravovat životní prostředí, hubit živočišné druhy, zamořovat řeky a nestarat se o budoucí generace. Dovolte mi, abych vyzval k většímu dialogu mezi náboženstvími na téma životního prostředí. Mnoho účastníků tohoto Fora se již zapojilo do mezináboženského dialogu, například kněz Hans Küng, který o dialogu mezi náboženstvími vydal knihu. Doktor Singh už zmiňoval Světový náboženský parlament. Rabín Friedlander zmínil Světovou konferenci o náboženství a míru. Je zvláštní, že jsme ještě mezi různými světovými náboženstvími nezačali komunikovat na téma životního prostředí. Dnes večer se zúčastníme mnoho-náboženského setkání ve katedrále sv. Víta, které nám všem dodá spoustu energie podobně jako v minulých čtyřech letech. Chtěl bych navrhnout, abychom více hovořili o tématu mezi-náboženského dialogu na téma životního prostředí. Navrhoval bych, abychom vytvořili určitou síť sestávající se z náboženských osobností, vůdců a také laiků. Jejím cílem by nebyla jen čistě teologická činnost, ale také jistá společná činnost různých náboženských komunit v oblasti ochrany životního prostředí. Děkuji vám.

Ivan Gabal

Myslím, že to, co Miklós navrhuje, není pouze nazírání z různých úhlů na daný předmět a přístupy k němu, ale on také navrhuje konkrétní témata k náboženské debatě. Chtěl bych ho požádat, aby své návrhy sepsal a rozdal je zde lidem, kteří se o ně zajímají.

Naším posledním řečníkem je Tariq Jawaid Alam, student zastupující novou globalizovanou generaci. Studuje na Dow Medical College, pracuje v několika mezinárodních organizacích a zde zastupuje Studentské fórum.

Tariq Jawaid Alam

Červnové Studentské fórum poskytlo mladým z celého světa možnost interkulturální komunikace a konfrontace svých myšlenek a zájmů. Shodli jsme se na tom, že globalizace je takový stav světa, který je tvořen vzájemně závislými sítěmi na mezikontinentální úrovni. Taková je realita, kterou je nutno přijmout. Klíčovým bodem je, že všichni aktéři musejí usilovat o to, aby jejich činy byly co nejpříjemnější pro všechny z nás a nikoho neznevýhodňovaly. Hlavními globálními problémy dneška je nepochybně šest klíčových bodů projednávaných na Studentském fóru. Daly by se zjednodušeně pojmenovat jako přírodní a společenské prostředí.

Hovořili jsme o tom, že nahlížení na přírodu jako na soubor mechanistických zákonů umožnilo lidem přírodu ovládat a zabezpečit si tak pohodlný život. Tentýž pohled však také přispěl k ničení životního prostředí. Musíme se naučit řídit hospodářství tak, abychom zachovali komplexnost a rozmanitost přírody. Jelikož lidská přání jsou neukojitelná, musíme udržet v rovnováze krátkodobé uvažování a okamžité uspokojení potřeb a dlouhodobé přemýšlení v zájmu příštích generací.

Společenské prostředí je díky kulturním identitám a hospodářským nerovnostem tak rozmanité, že třeba v asijských zemích nelze popsat podobnosti, aniž bychom se dopustili značné generalizace. V době globalizace, kdy hovoříme o globálním světě, kdy hovoříme o univerzálním bratrství, stále ještě můžeme vidět, že lidstvo je hluboce rozděleno a nenasytost jednotlivce má navrch nad společným blahem. Propast mezi rozvinutým a rozvojovým světem se den ode dne zvětšuje. Rozvinutý svět je aktérem tvořícím globalizaci a pravidla hry, zatímco rozvojový svět bojuje o přežití. Globalizace nabízí nepředstavitelné možnosti těm, kteří se dobře narodili a získali vzdělání, ale díky touze po rychlém zbohatnutí vytvořila spekulativní globální ekonomiku. Propast je tak široká, že vidíme spirituální krizi, kdy lidé jsou tak chudí, že Boha vidí jedině v kousku chleba. Vidíme morální krizi, kdy denně umírá čtrnáct tisíc dětí na podvýživu a nemoci, zatímco jejich vlády utrácí téměř dvě třetiny peněz na služby smrti.

Hospodářství těchto zemí je v troskách. Bída, hlad a množství lidí bez obživy narůstá, zatímco školství, zdravotnictví a sociální sektor jsou nejhůře zasaženými oblastmi. Toto nejsou jen planá slova, ale tvrdá skutečnost. Mladým lidem není garantováno pořádné jídlo natož vzdělání. Jak potom můžeme rozvíjet tyto mladé nevinné duše? Krutou skutečností pak je, že si mladí lidé vezmou život, protože nemají možnost se rozvíjet, zatímco vlády platí miliony a miliony dolarů denně jen na úrocích. Jde o opravdovou krizi, v níž jsou životy mladých lidí rukojmími. Copak nemají šanci být úspěšnými a přežít? My zde sedíme a bavíme se o morálních a etických hodnotách. Víme však, co nás tyto morální hodnoty učí? Učí nás cti. Učí nás, že možnost partnerských modelů je lepší než možnost modelů vůdcovských. Je třeba využít vzdělání jako katalyzátor změny, aby si lidé uvědomili morální a duchovní hodnoty a podporovali bratrství a toleranci a začlenili do nich i cit pro lidskou povinnost. To, co činí rozdílnost tak hlubokou, je možná nezměrné bohatství a hojnost. Rozvinutý svět utrácí téměř

osm miliard dolarů denně za kosmetiku, což je o dvě miliardy dolarů více, než kolik by stálo poskytnutí základního vzdělání každému na světě. Jedenáct miliard dolarů se ročně utratí za zmrzlinu a přitom víme, že poskytnutí vody a základní hygieny všem lidem na Zemi by stálo devět miliard.

Změna tohoto světa musí začít pohledem na tyto trendy z perspektivy národů, které jsou ze společenského hlediska nejvíce utlačované, kulturně podrobené a hospodářsky vykořelené. Tím, že něco takového učiníme, posílíme naše morální a etické hodnoty. Žádná legislativa ani vláda nemůže tento trend změnit, je to jen na nás a den, kdy se rozhodneme udělat změnu bude dnem, kdy se věci pohnou k lepšímu. Život, v němž jednotlivec uspokojuje jenom svoje potřeby, je povrchní a narcistický. Globalizace představuje ohromný potenciál pro zlepšení lidského blahobytu, ale rozšiřuje propast mezi bohatými a chudými národy a jednotlivci a musí být tudíž řízena ku prospěchu chudších národů. Na Studentském fóru jsem se účastnil sociální pracovní skupiny, v níž jsem byl jediným nebělochem z třetího světa. Zatímco moji přátelé přemýšleli o tom, jak zlepšit školství a zdravotnictví, já jsem uvažoval o tom, jak bychom mohli takový systém vytvořit. Nelze počítat s tím, že by se ty samé západní instituce a hodnoty daly aplikovat na jiné politicko-nábožensko-kulturní zázemí. Musíme prodiskutovat problémy a najít řešení pro rozvojový svět, který už je sužován spoustou problémů. Můžeme použít západní model jako příklad a adaptovat jej, ale nelze ho použít přímo. Musí se tak stát šířením vzdělanosti, kulturní výměnou, sdílením technologií a hlavně povzbuzováním místních talentovaných lidí, aby pracovali v zájmu národa. Jako velká většina populace rozvojového světa mají mladí lidé důležitou roli, kterou musejí v tomto vývoji sehrát, a mělo by jim být dáno právo účastnit se na vytváření budoucnosti. V naší době, po skončení studené války, nabízí globální éra jedinečný potenciál pro lidskou jednotu. Budeme schopni přiblížit se tomu nejlepšímu světovému náboženskému a etickému porozumění. Pokrok nepřijde, když budeme čekat, až co udělají druzí. Pokrok započne, až každý z nás začne uvažovat globálně. Budete se vy, díky vaší apatii, podílet na nespravedlnostech? Nebo to budete vy, kdo svým příkladem bude posilou v boji za bezpečnost lidstva? Tento boj může začít jedině osobním přispěním každého z nás. Historie je dnes to, jak zareagujeme, ale pro nadcházející generace to bude to, co uděláme. Dovolme jim, aby se jednoho dne dočetli, že jsme se sešli v rozhodujícím okamžiku a rozhodli se změnit svět.

Na závěr bych chtěl říci něco na popud mého přítele ze Studentského fóra 2000. Od roku 1985, kdy OSN uznalo příspěvek mladých tím, že vyhlásilo Rok mládeže, mladí lidé neustále dokazovali své vůdcovské schopnosti. V minulém desetiletí mladí lidé ukázali své přispění na mnoha příkladech. Nyní nastal čas, abychom byli přijati do samotného rozhodovacího procesu. Nežádáme o pomoc, žádáme o partnerství. I když nemůžeme mluvit za všechny mladé lidi na světě, náš hlas se nechvěje, naše srdce je silné, naše mysl je soustředěná na cíl a naše duše je připravená na výzvy, které leží před námi. Mladí lidé jsou připraveni, dejte jim šanci!

Ivan Gabal

Děkuji Vám, Tariqu. Myslím, že je třeba uznat přispění Studentského fóra, ale domnívám se, že mladí už jsou součástí rozhodovacího procesu. Myslím, že všichni někdy pocítíme frustraci.

Čtyři lidé by chtěli položit otázku. Pane Thompstone, prosím.

Alan Thompson

Mám dotaz na pana Perése. On si je vědom toho, že Ariel Šaron přispěl k masakru v roce

1948 v Durassinu a že Palestinci ho činí odpovědným za vraždění v táborech v roce 1982. Ariel Šaron jel na Chrámovou horu a Palestinci dobře věděli o těchto masakrech v minulosti, ale jeho minulost ještě není zmíněna v reportáži o nepokojích. Když vidíme pana Perése, který toto všechno zná, mohl by to sdělit panu Šaronovi a světu. Pan Perés ve své řeči zmínil, že by ve vzdělání neučil o tom, kolik lidí bylo v minulosti zabito jinými lidmi. Odkazoval se na Cézara a další. Teď zde není a já jsem tak trochu zneklidněn... Asi nebudu mít nikdy možnost toto sdělit. Myslím si ale, že by se o těchto věcech mělo učit, aby byl konflikt úplně objasněn.

Frederik Willem De Klerk

Nedovolil bych si odpovídat místo pana Perése, ale myslím si, že je škoda, že tu není a nemůže se bránit. Chtěl bych učinit několik důležitých poznámek vyplývajících z naší zkušenosti z Jižní Afriky. Nikdy nemůže dojít k usmíření, pokud se ti, kdo se účastnili konfliktu v minulosti, nepovznesou nad minulost. Vyjednáváním nelze znovu řešit konflikt s dávnou historií ukrutností na obou stranách, pokud si nesesednete kolem stolu a vzájemně nepřispějete k usmíření. Naučili jsme se, že je potřeba vypořádat se s minulostí, a proto jsme vytvořili Komisi pravdy a usmíření. Proběhl proces, kde ti, ze všech zúčastněných stran, kdo se podíleli na zločinech politické povahy, mohli získat amnestii. Amnestovat lidi, kteří chladnokrevně vraždili, ať už byli podporováni vládami mých předchůdců nebo Africkým národním kongresem, mi bylo proti srsti, ale pro proces usmíření bylo nutné nejít cestou odplaty. Kolem stolu seděli lidé, kteří si objednali bombardování a akce, které vedly k zabíjení civilistů. Tak vypadá cesta k usmíření, není to udržování rozhořčení při životě, protože zášť plodí zase jen zášť. Abyste dosáhli usmíření, musíte si znovu získat důvěru. Je třeba odpouštět, to je jediná cesta, kterou tento proces může pokračovat.

Ivan Gabal

Chtěl bych poděkovat panu de Klerkovi, protože jeho odpověď by se dala použít v různých částech světa stejně jako na Středním východě. Všechny tyto země podstupují podobné debaty a těžkosti, jako naši přátelé v Kosovu a Srbsku. Dalším je pan Capra.

Fritjof Capra

Rád bych krátce okomentoval řeč pana de Klerka, která mě, jako obvykle, velmi potěšila. Vyjmenoval jste několik základních hodnot pro jedenadvacáté století, jako třeba čestnost, velkorysost, pilnost, loajalitu, soucit, spravedlnost a věrnost. Nezmínil jste však tu, která je základem všech ostatních, a sice ekologickou udržitelnost našeho chování. Pakliže se jí nepodřídíme, nebudeme už mít příležitost těšit se z ostatních.

Frederik Willem De Klerk

Neměl jsem v úmyslu dát vyčerpávající seznam, jelikož naše téma se týkalo náboženských a duchovních hodnot. Mohu pana Capru ujistit, že v mnoha mých projevech jsem uvedl, že v následujícím století nás čekají tři výzvy. Jednou z nich je výzva ekologická - musíme se těmto věcem věnovat. Ten projev jsem vytvořil na své cestě v Arktidě a přednesl jej v Americe ve spojitosti s ostatními hodnotami. Jistě, je třeba si to uvědomit a získat souhlas všech. Já osobně plně souhlasím.

Jiří Musil

Pane Surroi, mám dotaz na Vás. Než začnu, měl bych určitou námitku. Veřejně jsem zde, v České republice, podpořil humanitární intervenci. Jak každý ví, Česká republika byla rozdělena. Vy jste zakončil svůj zajímavý projev tím, že doufáte, že kosovští obyvatelé budou moci vytvořit demokratický stát. Co se stane, když kosovští Albánci nebudou schopni vytvořit

takovou formu vlády, která by garantovala práva srbské menšiny? Otázka není jen pro Vás, ale adresuji ji Vám, protože jste z tamního regionu.

Veton Surroi

Jde o velkou výzvu pro nás všechny. Jedním z problémů jihovýchodní Evropy je slabý stát. S výjimkou Řecka jsou ve většině zdejších zemí nedostatečné demokratické instituce, nedostatečná ekonomika a nedostatečná občanská společnost. Kosované nejsou výjimkou. Mají jednu velkou výhodu a jednu velkou nevýhodu. Nevýhodou je, že si kosovští obyvatelé nerozhodují sami o svém osudu. Mají mezinárodní správu a ta zatím nevytvořila právní pravidla hry. Výhodou je, že kdyby se tento proces nedařil, mezinárodní společenství by bylo nápomocno. Velkou zkouškou není vytvoření multikulturní společnosti, ale vytvoření tolerantní společnosti. Když se naučí tolerovat odlišnosti mezi sebou navzájem, pak se naučí tolerovat i kosovské Srby. Úkolem není vytvořit společnost, která se bude jevit Západu jako tolerantní, ale společnost, která pochopí výhody tolerance. To se nestane ze dne na den. Myslím si, že v průběhu příštích deseti let budeme svědky posilování hodnot a demokracie v jihovýchodní Evropě.

Christopher Lord

Mám další komentář pro pana Surroie. Nepřekvapuje nás, že kosovští Albánci podporovali akce NATO, protože z nich měli prospěch. Já bych se však chtěl dotknout skutečnosti, že toto představuje určitý jemný, noblesní účel humanitární války. Kosovská intervence byla improvizací při řešení velmi vážné krize, která obsahovala spoustu různých motivací mocných politiků ze Spojených států, Velké Británie a dalších zemí. Spíše díky štěstí a ne díky správnému úsudku nebyly výsledky zase tak zlé. Když se podíváme na reakce zemí, jako je třeba Čína nebo Rusko, tak nás nepřekvapí, že poměrně silně nesouhlasily, podobně jako Indie nebo Egypt, z důvodů politických principů, které reprezentují. Předstírat, že za tím vším byl dobrotivý humanitární impuls, je nejen naivní, ale dokonce i velmi nebezpečné, protože by to rozhodně přispělo k oslavování války. Válku bychom neměli oslavovat, ale měli bychom se snažit ji ukončit.

Veton Surroi

Jak jsem už uvedl na začátku mého projevu, u nás neexistovalo žádné absolutní dobro nebo absolutní zlo. Tvrdit, že máme samé mírumilovné lidi a jen pár zlých by bylo dosti daleko od pravdy. V krizové situaci nejde o volbu mezi absolutním dobrem a absolutním zlem. Jde o hledání takového řešení, které bude představovat menší zlo. Intervence dramaticky pomohla naší situaci. Jestliže je válka sama o sobě špatná, proč potom dovolíme, aby se vedla válka ve Rwandě a v Burundi? Je snad v pořádku, když je válka dost daleko? Umírají snad miliony lidí ve Rwandě proto, že si Západ myslí, že není správné vést válku? Myslím si, že pak je skutečně humanitární intervence, která zabrání genocidě, menším zlem.

Sanjay

Když jsem byl na Kypru na letním kurzu, jel jsem se podívat na sever ostrova. Na jednom památníku tam stálo, že jestli Turci přijdou na pomoc tureckým Kypřanům, už je nenajdou. Pod tím byl podepsán arcibiskup. Pronásledovalo mě to po dlouhou dobu. Ptal jsem se, jak moc se náboženské osobnosti podílejí na násilí. Všechna náboženství tvrdí, že lidé jsou stejní a že by se měli milovat navzájem. Jednoduchou náboženskou filozofií je laskavost a láska k bližním. Nevím, jestli někdy dostanu na svou otázku odpověď.

Ivan Gabal

Další je pan Soyinka.

Wole Soyinka

Musím říci, že plně souhlasím s vaším pojetím absolutního dobra a zla. Válka je válka a mír je mír, nepatří však bohužel do současného světa, snad do příštího století. Říct například, že by bylo špatné vést válku za skončení genocidy proti Tutsiům nebo huutským přívržencům, by nás přeneslo do světa, jaký neexistuje a popřelo by to naši zodpovědnost vůči lidské rase. Rád bych se zeptal pana de Klerka. Dychtivě jsem studoval proces pravdy a usmíření v Jižní Africe, neboť podobný proces probíhá v Nigérii. Ptali jsme se sami sebe, jakou potom chceme mít společnost. Bavit jsem se o tom s Desmondem Tutu, protože v procesu pravdy a usmíření byl jistý bod, kterému jsem nikdy zcela neporozuměl. Chápu, že odpouštět je ctnost, pro mě je však snad ještě větší ctností přijetí zodpovědnosti, která je součástí usmíření. Vím, že to bylo obsaženo ve strategii pravdy a usmíření, tedy přijetí zodpovědnosti, třebaže na politických základech, což pak poskytlo základ pro amnestii. Zodpovědnost pro mě znamená schopnost přijmout určité odškodnění za určitou náhradu.

Všiml jsem si, že existovaly dvě skupiny. Jedni, co přijali amnestii a odešli a druzí, jichž bylo méně, kteří se zeptali, jak by mohli odčinit, co napáchali. Pamatuji si na jednoho policejního úředníka, který se podílel na krutostech, který se ptal, jak může přispět k přebudování společnosti. Mým problémem bylo, že v procesu neexistovala struktura, jak vracet dluh společnosti. Myslím, že to udržuje zášť do budoucnosti.

Frederik Willem De Klerk

Proces pravdy a usmíření nebyl bez chyb. Přesto si však myslím, že je dobře, že proběhl. Je otevřen jakékoli kritice. Myslím si, že byl nějakým způsobem nepříznivě ovlivněn. Myslím si, že nebylo všemi stranami vynaloženo stejné úsilí na prošetření krutostí. Otevřeně jsem to kritizoval. Převzal jsem plnou zodpovědnost za sebe a za vše, co mí předchůdci napáchali za desetiletí a možná i staletí. Kolektivní zodpovědnost musí mít své hranice. Jestliže kněz, i přes všechna nařízení své církve, učiní něco strašně špatného, nelze hnát k zodpovědnosti hlavu církve, pokud ovšem vytvořila správná pravidla a pokud se postarala o řádný mechanismus, jak zajistit dodržování těchto pravidel. Ředitel banky nemůže nést zodpovědnost za to, že některý pokladník krade peníze, pakliže jsou ovšem vytvořena pravidla a mechanismy, jak zabránit krádežím. Jsem také kritizován arcibiskupem Tutu za to, že nechci převzít zodpovědnost za vraždy spáchané lidmi z bezpečnostních sil, kteří podkopávali to, co jsem chtěl dělat. Od toho se distancuji. Nikdy jsem nebyl součástí politiky, která opravňovala k tak strašlivým skutkům. Apartheid nebyl nikdy genocidou. Srovnávat ho s nacismem není spravedlivé. Mám nárok na odškodnění. V jaké by mělo být podobě? Mělo by být peněžní? Pak by na to současná vláda měla vyčlenit fondy. Mělo by být duchovní? To je na zodpovědnosti každého jednotlivce. Mělo by spočívat v napravení chyb z minulosti? Ano.

Započali jsme proces, který znamenal obrat o sto osmdesát stupňů. Vzdali jsme se politiky odděleného vývoje a přijali jsme myšlenku jediné Jižní Afriky. Dali jsme se do díla, osvobodili jsme politické vězně, vydali jsme se cestou odškodnění, i když nebyl žádný velký tlak. Mohli jsme se ještě držet u moci. Vydali jsme se cestou odškodnění, nové ústavy a listiny práv, čímž byla navrácena všechna práva všem Jihoafričanům a procesem vyjednávání se vytvořila spravedlivá společnost. Neřekli jsme pouze, že je nám líto, co jsme udělali špatně, ale udělali jsme něco, co by od nás svět nikdy neočekával.

Nevím o žádné vládě v nedávné historii, která by vytvořila takovou situaci a věděla, že tím přijde o svou moc. My jsme to v Jižní Africe udělali. Jestli to nebyla součást odškodnění, pak nevím, jak bychom to měli definovat jinak. Podporoval jsem akce na vytvoření zvýšené

mobility, příležitosti pro černé obyvatele Jižní Afriky. Víím, že odškodnění potřebujeme, o co se však přu je, jestli existuje proces odškodnění. Odškodnění určitých obětí. Podporuji žádost arcibiskupa Tutu, že by se mělo udělat více. Nyní musí vláda podniknout takové kroky, aby měla dost peněz na své programy.

Asma Jahangir

Kde je podle Vás hranice mezi spravedlností a beztrestností?

Frederik Willem De Klerk

Snažili jsme se omezit, aby každý, kdo páchal tyto podlé skutky, vyvázl. Musel existovat prokazatelný politický motiv. Já osobně bych byl pro vytyčení této hranice mnohem přísněji a v případě, že by nešlo o chladnokrevnou vraždu nebo zabití, v případě, že šlo o válečný čin, pak by měl být prominut. Africký národní kongres trval na tom, že kdokoli se pokusil o vraždu s politickým motivem, by měl být nepotrestán. Zavázali jsme se sami sobě v ústavě, že se toto už nikdy nesmí opakovat. Když žijete po generace v konfliktech, dospějete k takové historické shodě. Jestliže jsme vytvořili spravedlivou společnost, pak se už nikdy nic podobného nemůže opakovat. Už neexistuje výmluva, že mám dobrý důvod toto činit, protože mám křivdu, kterou smažu bojem. Již nikdy nebude něco takového ospravedlněno.

Ivan Gabal

Poslední komentář přednese Jeho královská Výsost princ Hassan.

El Hassan bin Talal

Chtěl bych se vrátit k lidské dimenzi utrpení. Včera jsem se zmiňoval o antropologii utrpení. Viděl jsem Izraelce a Araby, jak se objímají poté, co ztratili při nepokojích někoho z rodiny. Viděl jsem i ty, kteří ztratili své příbuzné a už nejsou ochotni si podat ruku s druhými. Rád bych odkázal na studii provedenou All Soul's College o antropologii utrpení v Itálii po první a druhé světové válce. Mladí lidé, kteří ztratili své příbuzné, viděli oběť pro vlast, ale ne nutně spojenou s hrůzami války. Myslím, že je nutné, když mluvíme o vzdělání, definovat tuto zodpovědnost, kterou bychom měli nést všichni společně. Když jsme jeli do Srebrenice, jeli jsme pod praporem: "Mír na Středním východě - mír pro Balkán v roce 1995." Věřte nebo ne, Izraelci měli vlastní misi a jejich prapor hlásal: "Izraelsko-jordánská pomoc bosenským muslimům." Možná to byla euforie z podepsání mírové dohody. Na tiskové konferenci chorvatský ministr odmítl mluvit s Izraelci. Bosenští muslimové dostali pomoc od Izraelců, ale nechtěli s nimi mluvit před objektivy kamer. Tou dobou, kdy přijeli bojovníci z muslimských zemí, odpůrci povstali. Na jednu stranu jsme vyjadřovali solidaritu, na druhou stranu jsme nevěděli, že začal ještě jiný proces.

Mohli jsme jít hlouběji do muslimských a židovských náboženských komunit. Vysoký zástupce OSN v Sarajevu se zabýval nastartováním růstu a vybíráním daní a soustředil se na hospodářství. Já jsem si jen přál, aby byl současně kladen větší důraz na antropologii utrpení. Nedávno jsem jel do Osvětimi. Ptali se mě: „Proč jedete na setkání na místo, kde se obnovuje prostor modliteb, do synagogy?“ Ptal jsem se sám sebe na totéž. Domníval jsem se, že když budeme jen sedět a naslouchat židovsko-křesťanským hodnotám a nebudeme sdílet hlubší porozumění těmto hodnotám, pak budeme obviněni z neúčasti. Na Ulsterské univerzitě v Irsku jsem loni obdržel doktorát od židovského profesora. Muslimský příjemce, ne církevní univerzita a židovský profesor. U oběda jsem zaslechl výraz islámský teror. Když jsem to slyšel po několikáté, zeptal jsem se, jestli mají také křesťanský teror. Proč používají toto přídavné jméno?

Když jsme mluvili o zodpovědnosti, pan Giddens popsal, jak Atéňané hledali všechny možné druhy nových svobod, ale jakmile se zprostili zodpovědnosti, přestali být svobodnými. Hovoříme o občanství, ale ne o etické zodpovědnosti, dokonce o lidském dopadu války, tedy o předmětu, o kterém jsme jednali u kulatého stolu dnes ráno. Když jsem přijímal kosovsko-albánské uprchlíky na bulharských hranicích nebo v Novém Brunswicku, uvědomil jsem si, že se vůbec neuvažovalo o lidském dopadu války. Když jsme přijali jeden a půl milionu uprchlíků, kteří přišli přes poušť z Kuvajtu a Iráku, neuvažovalo se vůbec o humanitárním dopadu války. Když jsme opouštěli Sarajevo, žádali nás, abychom na ně nezapomněli, až zmizí z obrazovek našich televizorů.

Nevím, co bude obsahovat Evropská charta základních práv. Doufám, že bude obsahovat odkaz na kulturní práva a senzitivitu. Pokud jde o genocidu v Osvětimi, musím říci, že velké mocnosti té doby nedodržovaly chartu proti genocidě. Říkám to s určitými pocity, protože matka mé ženy společně s Eleanor Rooseveltovou a profesorem Lemkinem, který ostatně přišel ve válce o dvacet čtyři příbuzných, se podílela na sepsání toho dokumentu. Jel jsem do Osvětimi, abych připomenul hrůzy této doby, jako je třeba již zmíněná Rwanda. Jestli chcete, aby přestalo zabíjení, pak nadešel čas, abychom sdíleli zodpovědnost a to ne až po události. Žádali nás, abychom v Sierra Leone začali také proces pravdy a usmíření podobný jako je v Jižní Africe. Abych nezapomněl, i když Frederik de Klerk neočekává a možná ani nepotřebuje moje přispění, rád bych si uvědomil, co se stalo v Jižní Africe, tedy způsob, jakým obrátili list. Pokud jde o Sierra Leone, pak jedna věc, kterou jsme nemohli udělat, je amnestie, zproštění viny, protože ta je věcí státu. Dokonce i Jeho Svatost papež před svou poutí do Svaté země se omluvil za křížové výpravy a za inkvizici. Mnoho lidí v naší části světa se ptalo sebe sama, co taková omluva znamená. Co znamená v logických a co v historických ohledech. Dnes nám Šimon Perés řekl, že historie nestojí za to, abychom se o ní učili. Jsem si vědom toho, že uvádím jeho výrok bez kontextu. Chtěl bych říct, že individuální a kolektivní paměť by mohla být osvěžena, pokud se máme vypořádat s hrůzami minulosti. Považuji za velmi smutné myslet tak často, jak jsem již zmínil včera, jak mí křesťanští přátelé ze Skandinávie dělají lehkovážné poznámky, jako třeba: „Ach, tady jsou Vánoce tak zvláštní, není tu vůbec sních, a kde jsou sobi?“ já jim na to odpovídám: „To nevím, ale Betlém je támhle.“ V Betlémě stále ještě není mír, protože jsme se pořád nevyrovnali s naší minulostí a s naší zodpovědností vůči nám dnes a vůči našim dětem zítra.

Ivan Gabal

Závěrečná poznámka pana de Klerka.

Frederik Willem De Klerk

Vím, že už jsme všichni unaveni, a tak nebudu mluvit dlouze. Je mi líto, že jsem zmeškal část diskuse. Prezident Havel mě požádal, abych ho navštívil, takže se omlouvám. Měli jsme konstruktivní rozhovor, který osvětlil potřebu etického základu v rámci globalizace. Osvětlil skutečnost, že globalizace je proces, který je pro značnou část světa irelevantní. Náš mladý přítel sedící na konci stolu zdůraznil, že jsou lidé, kteří mají hlad a umírají na nemoci, protože pro ně nejsou dostupné žádné léky. Pro ně nejsou podstatné vznešené záležitosti, o nichž se tu bavíme, pro ně je podstatné přežití. Globalizace možná není to správné slovo, protože se netýká všech. Je tu velký úkol, nepředkládat zprávy, ale vytvářet plány pro akce. Možná něco podobného, jako byl Marshallův plán, a zastavit tak zaostávání většiny za menšinou. Musíme najít cesty a prostředky, jak to udělat. Musíme přestat s dvojími standardy. Musíme se přestat zabývat pouze symptomy a musíme odhalit kořeny bídy a krajní nouze. Je potřeba přijít s dobře promyšlenými plány, jak se vypořádat s těmito příčinami. Nelze tvrdit, že máme etický základ globalizace, když polovina světa se nachází na okraji společnosti. Přijměme

skutečnost, že pro většinu lidí na světě je globalizace jen velmi, velmi teoretický koncept a dotýká se jich jen ve špatném smyslu a to tak, že stále více a více zaostávají.

Naším úkolem je řídit globalizaci tak, že bude přinášet stále více příležitostí a bude se zabývat lidským utrpením, kdekoli se jen vyskytne.

Ivan Gabal

Děkuji všem účastníkům panelové diskuse. V půl sedmé se koná multireligiózní setkání v katedrále sv. Víta.

--

Dopolední zasedání 18. října

Martin Jan Stránský

Pane prezidente, Vaše Výsosti, vážení přítomní, vítejte na třetím dnu Fóra 2000. Dnešek bude věnován úloze umění v procesu globalizace a já si myslím, že toto téma můžeme klidně rozšířit i na kulturu. Jmenuji se Martin Stránský, jsem Čechoameričan, lékař a žiji a pracuji zde v Praze. Napsal jsem několik knih, píše také komentáře do novin a jsem členem programového výboru Fóra 2000. Rád bych též lidem z programového výboru poděkoval za to, že mně umožnili mít tu čest řídit dnešní diskusi.

Dovolte mi představit člověka, jež sedí po mé levé ruce, a který otevře dnešní diskusi. Je to Martin Putna, literární historik a vedoucí pražského Centra komparatistiky.

Martin Putna

Od roku 1997, kdy bylo Fórum 2000 zahájeno, jsem slyšel mnoho zajímavých a inspirujících projevů. Slyšel jsem však i takové, jež mě inspirovaly k vymýšlení termínu, který by vystihoval nový žánr literatury. Napadlo mě sousloví globalizační tlach, což se dá do angličtiny s obtížemi přibližně přeložit jako "globalization blah blah blah" profesionálních účastníků konferencí o globalizaci. Navrhuji, aby se uvedený výraz stal součástí literární kritiky, češtiny, ale možná i všech řečí tohoto globalizovaného světa. Doufám, že nám tento termín a vědecká analýza onoho nového žánru pomůže odlišit projevy s konkrétním obsahem od globalizačních tlachů. Věřím, že mě podpoří pan Havel, který poznal jiný druh tlachů, a to tlachy totalitní.

Tento den je věnován umění a kultuře. Aby byl naplněn projevy s konkrétním obsahem místo planého tlachání, doporučil jsem pozvat lidi, kteří něco konkrétního dělají a ne konferenční turisty. Nechme mluvit muzikanty, spisovatele, filmové režiséry a architekty o svých konkrétních zkušenostech s globalizací. Poslouchejme je, ptejme se jich.

Martin Jan Stránský

Děkuji Vám, pane doktore. Jak jste mohli slyšet, rozhodli jsme se dnes nasadit odlišný tón. Budu se ze všech sil snažit provokovat, a tak budu v tomto tónu pokračovat. Lidé, kteří zde dnes budou mluvit, jsou známí díky tomu, co udělali, a domnívám se, že i kvůli tomu, co teprve udělají. Jsou mezi nimi lidé od divadla, spisovatelé, muzikanti a novináři. Jelikož je tu méně lidí než včera, chtěl bych ještě než začneme navrhnout, aby dnešní debata byla méně formální. Pokládejme si nelehké otázky. Snažme se přijít na to, co tyto otázky vlastně znamenají. Byl bych také rád, kdybychom spolu nesouhlasili. Tak totiž poznáme, v čem se

naše názory liší a pak možná nalezneme společnou řeč.

Naším hlavním dnešním řečníkem je Wole Soyinka. Muž, který svůj život věnoval boji za demokracii v Nigérii. Stejně jako mnoho jiných disidentů zažil i on persekuce a věznění. Pan Soyinka je prvním africkým držitelem Nobelovy ceny za literaturu.

Wole Soyinka

Dějiny kultur a jejich umění byly vždy dějinami setkávání, odporu, přizpůsobování, asimilace a samozřejmě represe. Otázkou je, které ze složek kultury figurují v procesu kulturní výměny. Jestliže máme dnes globalizaci za něco negativního, je to kvůli moderním technologiím, které fungují jako prostředek výměny a přinášejí kulturní balast té nejnižší úrovně - mnohdy kulturu konzumní. Nebylo tomu tak ale vždy. Setkávání kultur není pokaždé jen jednostrannou záležitostí, což je jev stále patrnější v oblasti kultury komerční. Globalizace může být procesem pouhé představitosti. Bylo by příliš výstřední mluvit o Williamu Shakespeareovi jako o prvním evropském globalizovaném dramatikovi? Určitě by mě v této tezi podpořila spousta arabských učenců. Ti se snažili všemožně dokázat, že Shakespeare byl ve skutečnosti arabským dramatikem. Poukazovali přitom na šíři jeho námětů; na to, jak věrohodně dokázal evokovat náladu a ráz oblasti, v níž se odehrává Antonius a Kleopatra; na jeho znalost báje o Madžúnovi a Lajlá, kterou parafrázoval ve své hře Romeo a Julie, atd.. Tito vědci tvrdí, že se ve skutečnosti jmenoval Šejk al-Subar, byl náruživým cestovatelem a jeho loď ztroskotala u anglického pobřeží. Chtěl jsem být první, kdo se bude zabývat Anne Hathawayovou, Shakespeareovou manželkou, která ho podle mě musela doprovázet na jeho cestách. S pomocí mých arabských kolegů jsem usoudil, že její jméno mohlo původně znít Hanna Hathawa, což by se do angličtiny dalo přibližně přeložit jako obchodnice s medovými vlasy. Snad mi Arabové prominou, jestli jsem se dopustil nějakého násilí na jejich řeči, ale na druhou stranu to zase byli arabští vědci, kteří s touto fascinující teorií vyrukovali.

Do nigerijské oblasti zvané Joruba, odkud pocházím, emigrovala rakouská umělkyně Suzanne Wenger a začala tvořit umění zcela ve stylu tamních domorodců, přičemž její obrazy prošly radikální proměnou. Když jí bylo osmdesát let (z nichž padesát strávila v Nigérii), měla výstavu v Německu. Pak vystavovala na festivalu v Portugalsku společně s nigerijským umělcem zabývajícím se batikováním, se kterým se vzájemně umělecky ovlivňovali. Kontrast mezi jejími předjorubskými a rannými díly byl ohromný. Suzanne Wenger je extrémním případem kulturní asimilace. Přijala jorubské jméno Aduni a jorubské náboženství oriša. Byla zasvěcena do nejhlubších tajů této víry, stala se kněžkou a když ji v transu posedla inspirace, recitovala poezii svému božstvu. Podobných případů je více, než se předpokládá.

Nemá tedy globální dobrodružství navzdory tomu, co se o něm někdy prohlašuje, spíše starodávný charakter uměleckého a duchovního prolínání? Tím nechci prosazovat zjednodušené chápání tak složitého procesu, jakým je vývoj kultur v různých civilizacích, jež formovala různá prostředí, historické zkušenosti a dokonce i věci související s rasovým složením. Přesto však pro to nalezneme indicie v umění národů celého světa. Všimnul jsem si ohromujících podobností v hudebních stylech určitých etnických skupin Senegalu a Jorubě Rara na jedné straně a portugalským stylem fado na druhé. Portugalci tvrdí, že fado přišlo z Coimby, ale může klidně pocházet z Brazílie. V Brazílii zanechali afričtí otroci nesmazatelný otisk v místní kultuře a navíc si přizpůsobili křesťanství tak, že něm jejich africká božstva splynula s katolickými svatými. Fado je hudbou nostalgie, ztráty, pocitu sounáležitosti a bolesti. Jde o pouhou náhodu, že je inspirováno hlasy jiného kontinentu, které sdíleli lidskou úzkost z odloučení?

Existuje několik afrických spisovatelů a publicistů, kteří se pokoušejí vyrovnat s ničením a ponížením afrického kontinentu a jeho obyvatel, ale zároveň vyzývají k překonání strastiplné minulosti a k započatí nového období lidštějších vztahů. Avšak nikdo z nich není tak vytrvalý jako básník Leopold Sédar Senghor. Počátek jeho tvorby (a tvorby jiných, např. Aimé Césaire, Diop) je spjat s konceptem afrického černošství, ve kterém byla patrná touha po sebeuplatnění a odlišení se. Brzy však na černošství začal nazírat jako na kvasnice uprostřed kultur. Dokonce i otroctví je pro něj proces, kdy ze zla vzešlo pár dobrých věcí, jež přetrvávají. V tomto případě má na mysli triumf míšení kultur. Tvrdí, že nejskvělejší světové civilizace jsou produktem podobných míšení. Toto částečně vysvětluje, proč je schopný přenést se přes procesy, které toto míšení provázely; účel světlí prostředky.

"Pane, požehnej těm, s nimiž přišel dobrý duch, a kteří otevřeli mé oči tvé víře.

Mé srdce otevřeli vědění světa a přinesli mi spoustu nových bratrů."

Ano, pokračuje Sengal "pálili mé knihy, mučili mé studenty, mé doktory a učené muže poslali do vyhnanství, zničili má posvátná místa," krátce řečeno, zničili mou kulturu. Přesto však budu pochváleni, neboť oni také "otevřeli mé srdce vědění".

Globální postup křesťanství i islámu dopadá na africký kontinent víceméně stejně dvojnásobným způsobem jako dřív, a to i přes zdánlivou harmonizaci. Od dobrodružných výprav kon-tických námořníků přes Odyssea a Herodotův nomádismus k zakládání kolonií, lze tvrdit, že se vždy plíživě naplňoval globální osud lidstva - a je lhostejné, jak byl formulován. Dnes tento proces provázejí jiné jevy. Ať už se jedná o satelitní komunikace, internet či neúnavné nevládní organizace opovrhující státy a hranicemi. Tyto průvodní jevy se pochopitelně od těch starých liší, a proto je sám tento proces rychlejší a všichni o něm vědí. I to je důvod, proč pro něj vznikl tak všeobjímající termín, který správně vystihuje probíhající ohromný skok a kvalitativní rozdíl mezi tímto procesem a obyčejným vzájemným ovlivňováním. Obchod je ten nejrafinovanější prostředek tohoto procesu. Už nepoužívá plachetnice či velbloudí karavany, ale dopravní letadla a nejnověji síť neviditelných elektronických cestiček. Konglomeráty a manipulátoři tržních sil mohou svrhnout vlády, které se odmítly podřídit jimi stanoveným pravidlům obřího jednotného trhu. Důsledky tohoto smršťení světa se nevyhnou ani umění a kultuře. Hradby, které musíme bránit, jsou hradby skutečné jedinečnosti. Musíme oživit hlavní proud všech kultur, abychom zabránili jejich pohlcení anebo rozpuštění v oceánu jednotvárnosti. Trvám na tom, že virtuální společnost nenahradí tvůrčí společnost lidstva.

Zavázal jsem se, že budu mluvit o umění. Nyní však musím s vaším dovolením udělat odbočku. V podstatě se ale stále budu pohybovat v oblasti imaginativního vědomí. Jsem politický i mytologický spisovatel. A to znamená, že jsem byl výrazně ovlivněn duchovní sférou. Mnoho, o čem jsem dnes chtěl hovořit, našťástí řekl včera ve svém inspirujícím a nezapomenutelném projevu Karan Singh. Mluvil jak k básníkovi, tak k filosofovi přebývajícím uvnitř všech rozumných bytostí.

V těchto místnostech přebývá nechtěný a zlověstný host a jeho přítomnost se projevila ve většině našich diskusí, zejména v řeči jordánského prince Hassana. Musím ho pochválit za to, že při svém vystoupení držel své emoce na uzdě. Jeho humanismus symbolizovalo přečtení telegramu od jeruzalémského arcibiskupa. Bez ohledu na to, jaké myšlenkové systémy zastupujeme, všechny by nás zajímalo, jak se má umění postavit k divoké vrozené nenávisti, jež se na nás dnes valí dokonce i z úst náboženských představitelů. Nenávist jako začátek i konec vzdělání celých generací. Nenávist, která zamožuje jedno z nejposvátnějších míst světa. Slovo nenávist bylo nepochybně přítomno v řadě příspěvků. Nenávist, která přesahuje vše, co dokáže nabídnout Irsko. Nebo Sierra Leone. Nebo Rwanda. Není pro mě lehké něco takového

připustit. Občas jsem totiž obhajoval schopnost člověka cítit nenávisť a kontrolovat ji, nedusit ji v sobě a nezničit tak sám sebe. Nikdy za padesát let své tvůrčí práce jsem necítil slabost umění tak silně, jako minulý týden, když jsem umění spatřil v konfrontaci s lidskou nenávisť, s tímto džinem vypuštěným z lahve. Avšak víme naprosto jistě, že představivost nakonec zvítězí.

Tímto tématem se zabýval arcibiskup Ganda, který chtěl, aby Fórum 2000 vyvinulo v tomto směru nějakou činnost. Plně s ním souhlasím. Jestliže má globalizace své klady - a to nikdo nepopírá - pak jedním z těchto kladů je možnost, aby se válčící strany setkaly na neutrální půdě imaginace a zredukovaly vzájemnou nevraživost na minimum. Stručně nebo přesněji řečeno: za velmi dlouhou dobu bychom se mohli oprostít od konceptu národa, jež nás svazuje, a dospět k opravdovému mezilidskému dialogu.

Desmond Tutu píše ve své knize "Není míru bez odpuštění" o auře, kterou je na rozdíl od nově zbudovaných svatostánků cítit ve starých, dlouho používaných kostelech. Jeho slova jsem plně pochopil na Chrámové hoře v Jeruzalémě, kde jsem cítil, jaký z onoho místa vyzařuje vnitřní klid. Ten pocit smazal jednotlivé nároky různých sekt a projevoval se jako pantheistická aura duchovna. Můžete přemalovat symboly předcházejícího náboženství, můžete psát hesla po zdech, ale někdejší duchovno jakéhokoli místa nikdy nezmizí. Vpije se do všeho, co se objeví po něm. Všechna náboženství, která se na Chrámové hoře po staletí střídala - jejich chrámy, mešity, svatyně, mučedníci, meditace či svatá přijímání - nesmazala předchozí víry, ale naopak se vzájemně umocnila.

Vím, že vzhledem k prolité krvi a masakrům spáchaným kvůli tomuto poznamenanému místu zní předcházející slova jako protimluv. Dokáži je vyslovit, ale neumím je vysvětlit. Můj pocit z Chrámové hory byl možná ovlivněn situací v mé zemi. Nigérie se den či dva před mou návštěvou Jeruzaléma otevřela světu a zdálo se, že by mohl nastat mír. Cítil jsem, že by mohl nastat konec mého bouřlivého pětiletého nomádského života, což mi připadalo jako Boží dar. V takovém rozpoložení myslí jsem obdivoval, že ta tři monoteistická náboženství (judaismus, křesťanství a islám), která se všechna zrodila ve stejné, nehostinné kolébce, ospravedlňují své filosofie mírem. "Šalom" je denním vyznáním víry židů, "Salaam alejkum" používají muslimové a křesťané nazývají svého proroka princem míru. A teď si představte, jakou spoušť způsobily tyto pilíře světového duchovna, když přijaly doktríny džihádu a křížových výprav.

Na Chrámové hoře nechali svůj otisk proroci, mudrci a milióny poutníků tří různých větví jednoho duchovního pramene. Když tam člověk stojí, má pocit, že se nachází na duchovnem nejprosycenějším místě na světě. Nejsem žid, křesťan nebo muslim. Mé duchovní cítění a mytologické zdroje mé tvorby pramení ve světě oriša, v jorubských božstvech. Navzdory opovržení a krutosti, které si toto starodávné skromné náboženství musela vytrpět jak od křesťanství, tak od islámu, považují Jeruzalém za duchovní centrum světa.

Víra je členitá řeka duchovních tušení. Neuznávám náboženství, která si nárokují božskou autoritu a neomylnost. Připojuji se ke chvále, která zde zazněla z úst humanistických filosofů tohoto světa - Dalajlámy a Karana Singha. Souhlasím s tím, že z těchto náboženství vzešlo mnoho kulturního bohatství, úchvatná architektura, inspirativní chvalozpěvy, liturgie, poetické mantry a podnětná teologická učení, ale žádám od nich osvědčení o absolutním vědění a autoritě. Žádám také, aby uznala nepopsatelná zvěrstva, kterých se ve jménu svých Bohů dopustila na lidstvu. Souhlasím s Dr. Singhem, který poopravil poznatek prezidenta Havla, ale byl bych ještě důraznější. Arogance vědců tvrdících, že každý objev je objevem

světa, není nic proti destruktivní aroganci náboženství majících svou cestu za jediný způsob, jakým je možné dobrat se nejvyšší pravdy.

Můj svět je světem oreši, z něj čerpám inspiraci. Je to svět, jež snesl spoustu urážek a arogance ze strany světových náboženství a dokonce i dnes je občas terčem výsměchu, miliony jeho stoupenců byly zotročeny, poslány do nepřátelských končin a stala se z nich zvířata. Aniž by ale obraceli odpůrce na svou víru, vyhlašovali války, džihády nebo křížové výpravy, uchovali si své náboženství v cizích zemích, takže v dnešní Kubě, Brazílii, Haiti a Kolumbii je étos jejich vlasti pořád patrný v jejich domovech a komunitách. Proto snad chápete, že odmítám použít adjektivum "velké" před jakýmkoli náboženstvím, v jehož minulosti se vyskytuje násilí. Bilance mezi tím, co lidstvu přinesla a dehumanizací světa, které se dopustila při propagování svých dogmat, do té míry snižuje jejich velikost, že se ocitají pod úrovní těch neznámých malých náboženství, jež sloužila lidstvu bez jediné prolité kapky krve.

Jestliže však - přes všechnu krutou historii - přiznáme Jeruzalému jeho unikátní duchovní dimenzi, tak mu též musíme přiznat jeho statut místa světového duchovního dědictví. Z potencionální oázy míru se stala jeho hlavní překážka, nejen na Blízkém východě, ale na celém světě. Jeruzalém získal tak jedinečné postavení, že nám někdy připadá, že kdyby se podařilo dosáhnout míru na Blízkém východě, byl by to začátek éry universálního míru. Přeháním snad? Ale copak všechna náboženství a vlastně i mír nezačaly jako akt víry?

Hlas jednoho člověka, jež se zanedlouho setká se svými předky, by neměl zaniknout ve vzduchoprázdnu. Mluvím o papeži, který se vyjádřil, že jediné internacionalizace Jeruzaléma povede k trvalému míru. "Internacionalizace" je možná až moc politikou prodchnutý výraz, ale určitě by obě strany poslala zpátky do jejich bunkrů. Měli bychom zebrať u Palestinců a Izraelců o dar Jeruzaléma, poprosit je, aby jej zcela demilitarizovali a předali Spojeným národům. Jeruzalém by jim dále patřil, ale spravovalo by jej mezinárodní společenství.

Vynecháme-li solidní pohanské základy helénské, severoafrické a římské kultury, uvědomíme si, jak moc vděčíme judaismu, křesťanství a islámu za vytvoření této jedinečné civilizace a za šíření duchovna. Všechna tři vyznání musí přijmout odpovědnost za fanatismus v Africe a Jižní Americe a za destabilizaci míru, která trvá dodnes. Necht' je tento čin darem a projevem usmíření a pokání. Papež není snílek, a jestli ano, pak je snílkem i jorubský spisovatel vyznávající náboženství odeša, který si prožil tento pocit internacionalismu na Chrámové hoře. S nadcházejícím milénium si nedovedu představit hlubší, ušlechtilější gesto, než by byl tento dar. Očistila by se jím minulost a světu by se dostal příklad míru. Pro svět by také byl povzbuzením na jeho cestě za stále nedostižným mírem. Necht' se ono rozdělené město stane symbolem jednoty lidstva.

Šalom. Salaam alejkum. Šanti, šanti, šanti.

Diskuse

Martin Jan Stránský

Děkujeme pane Soyinko za velmi podnětnou řeč, která nás jistě povzbudí k dalším diskusím. Nastínil jste trojúhelník náboženství, kultury a sil, jež zmenšují naši planetu. Předložil jste také velmi konkrétní návrh na budoucí uspořádání Jeruzaléma. Jako moderátor jsem si dělal poznámky o slovech, které se objevovaly nejčastěji. Po "globalizaci" to byl "strach". A jestliže "strach" nějaké slovo předhonilo, pak to byla "nenávist". Chtěl bych požádat dalšího řečníka, aby se pokusil přijít na to, odkud se strach bere.

Dalším vystupujícím je pan Mariano Plotkin, ředitel New York University v Buenos Aires, který se velmi zajímá o roli intelektuála v procesu globalizace.

Mariano Plotkin

Ve svém projevu bych se chtěl zabývat myšlenkami, které nepřinášejí nějakou originální tezi o úloze intelektuálů v Latinské Americe v kontextu globalizace z historického hlediska, ale spíše pracovní hypotézu věnovanou tomuto tématu.

Globalizace není "fakt", nemusí to ani být kategorie a není to ani (anebo alespoň nevíme, zda je) poslední stádium ve vývoji kapitalismu. O to méně je globalizace, Bože chraň, "konec dějin". Dalajláma včera zdůraznil naši schopnost popisovat historii. Co je tedy globalizace? Myslím, že nemá smysl zavádět nyní novou definici globalizace, neboť by musela být - jako všechny definice používané v sociálních vědách - tautologická. Můžeme ale tvrdit, že globalizace je jako všechno na tomto světě historickým procesem, a proto musí být historicky chápána. Navzdory současné rétorice musíme to, co nazýváme globalizací, pojímat jako součást dějinné nevypočitatelnosti. Dokonce ani používání angličtiny jako globalizovaného jazyka není nutné. Pravda, já sám jsem Argentinec hovořící anglicky k mezinárodnímu publiku. Kdyby se však tato konference odehrávala před sto lety, s největší pravděpodobností by se tu mluvilo francouzsky. Bude na Fóru 2100 jednacím jazykem japonština? Nebo arabština? Kdo ví...

Řekl bych, že v dějinách se vyskytly vlny nebo období globalizace a každá z nich se vyvíjela v rámci určitého historického kontextu (ve smyslu sociálním, ekonomickém, politickém a kulturním). Všechny z těchto vln se vyznačují nástupem kvalitativních změn ve způsobu fungování mezinárodního obchodu, finančních trhů, podnikání a výroby. Stejně výrazné změny se odehrály na poli komunikací a co je důležitější, změnilo se chápání světa. Uvidíme, že některé rysy současné vlny globalizace jsou nové, jiné nikoliv. Budu zde mluvit pouze o Latinské Americe, což je oblast, o které toho vím nejvíce. Neměli bychom zapomínat, že navzdory tomu, co se obvykle říká, byla před sto lety větší míra migrace než dnes a lze také tvrdit, že hranice byly tehdy otevřenější. Je také důležité si připomenout, že ani v dnešní době neovlivňuje globalizace každého stejně. V každém období globalizace existovala skupina lidí (a obvykle to byla většina populace), která se na ní nepodílela. Pro většinu lidstva, již se nedostává základních lidských potřeb, a jež trpí hladem, má internet a jeho rozšiřování pouze omezený význam.

Latinská Amerika byla od začátku globalizovaná. První vlna globalizace, která se odehrála na konci 15. století, je úzce spojena s budováním Latinské Ameriky. Latinská Amerika byla z historického hlediska evropskou konstrukcí, nečekala prostě na objevení. Objevení, dobytí, vynález Latinské Ameriky, lze pojímat jako příčinu a následek zcela nového chápání světa. Koncept "světa" se vlastně objevil v úzké návaznosti na osídlování Jižní a Střední Ameriky. Velmi dobře fungující mezikontinentální podniky se objevily ani ne sto let od Kolumbova přistání na karibských ostrovech. Španělský obchodník sídlící v Peru, jehož společnost měla pobočky v Seville a na Filipínách, nebyl ničím neobvyklým. Výroba se také zinternacionalizovala. Produkce rtuti ve Slovinsku ovlivnila těžbu stříbra v Potosi (dnešní Bolívii) a tím pádem i schopnost španělského království splácet svůj ohromný dluh zahraničního obchodu. To mělo konkrétní vliv na život lidí v Evropě (daně, ceny, atd.).

Dnes je v diskusích o globalizaci téměř klišé připomínat, že součástky každého vyrobeného auta pocházející z různých částí světa. Podobně však belgičtí cukráři vyráběli v 17. století čokoládu z kakaa z Venezuely, z cukru, který v Brazílii vypěstovali angolští otroci vlastnění portugalskými farmáři, jež zbohatli v Indii nebo Číně. Podobnosti mezi první vlnou

globalizace a tou dnešní jsou samozřejmě velmi omezené. Dnes se říká, že globalizace rozkládá národní stát, což by v 16. století nešlo, protože takový útvar byl nepředstavitelný. Máme-li tedy tehdejší procesy nějak nazvat, nazvějme je "globalizací před vznikem národních států".

Zajímavé na této první vlně globalizace je, že se dá (jak poznamenává James Petras) úzce spojovat s imperialismem. Mohli bychom tvrdit, že to samé platí i pro její budoucí vlny. Není snad globalizace novým jménem pro imperialismus? Pokud si pod dnešní globalizací obvykle představujeme kulturní homogennost, pak bychom neměli zapomínat, že expanze iberských impérií v 15. a 16. století zapříčinila zavedení dvou jazyků, jednoho náboženství a monopolistického a imperialistického ekonomického systému v pořádném kusu světa - sahajícím od Ameriky po částí Asie a Afriky.

První vlna globalizace nebyla jen ekonomická, ale také kulturní a intelektuální. Objevení či dobytí Ameriky, kulturní styk s lidmi, kteří se zjevně vyhnuli apoštolskému šíření Písma, avšak přesto byli schopni vybudovat města několikrát větší než většina soudobých aglomerací evropských (a tudíž byli "civilizovaní"); obeplutí zeměkoule Magellanem; to vše změnilo způsob, jakým lidé nahlíželi na svět a na své místo v něm. Vyprávění o dobývání se okamžitě stala bestsellery (na svou dobu) a byla přeloženy do mnoha jazyků. Stejně jako současná globalizace, první vlna vzala intelektuálům pocit jistoty (charakter lidstva, kanonické čtení Bible, vývoj moderní vědy, atd.). Připomeňme si, že v té době se Amerika stala "Utopií".

V Latinské Americe hráli intelektuálové vždy hlavní roli. Lze tvrdit, že rozvoji Latinské Ameriky ve specifický region pomohli dobyvatelé i intelektuálové stejnou měrou. Od dob prvních katolických kněží, kteří se různými způsoby snažili dát novým objevům nějaký smysl, k intelektuálům, jež formulovali regionální a později národní identity, bylo základní složkou vývoje této oblasti "ciudad letrada" (uruguajský kritik Angel Rama tímto termínem chtěl vystihnout jak správní, tak intelektuální aspekt utváření Latinské Ameriky). Tito dávní intelektuálové byli často, ale ne vždy, španělského původu. Inka Garcilazo de la Vega, který použil symbolické prostředky španělské kultury k vyjádření své incké minulosti, byl například synem španělského kapitána a incké princezny. Z kultury se stal nástroj jak útisku, tak odporu a přizpůsobování.

Druhá vlna globalizace nastala v polovině 19. století po válkách za nezávislost, které umožnily vznik národních států v Latinské Americe. Bylo to v době, kdy se tento kontinent začleňoval do znovu vznikajícího světového trhu, jež se vlivem druhé průmyslové revoluce a revoluce v komunikaci (transatlantické telegrafní spojení, námořní doprava, atd.) ohromně rozrostl. Způsob, jakým se toto začleňování odehrávalo, dal vzniknout stavu nazývanému "neokoloniální řád". Formálně nezávislé republiky se staly dodavateli surovin. Cestovatele z Evropy v polovině 19. století překvapilo zjištění, že gaučové - mestičtí kovbojové v Argentině (jedné z latinskoamerických zemí, která z nového řádu nejvíce profitovala) - žijící v zoufalých podmínkách, nosí ponča vyrobená v Manchesteru. Gaučové také používali nůžky pocházející ze Sheffieldu, jež však vypadaly úplně stejně jako ty, co byly vyrobené v Toledu. Nemusím zdůrazňovat, že toto druhé období globalizace dalo vznik širokým skupinám lidí, jež se na tomto procesu nepodílely. Národní identita byla místo různorodosti vyjadřována homogenitou.

Vznikající republiky potřebovaly nalézt svou identitu a tohoto úkolu se ujala celá generace intelektuálů. Tyto identity, stejně jako intelektuálové, kteří je vytvářeli, byly taktéž "globalizovány". Co to znamenalo být Latinoameričanem? Liberální intelektuálové 19. století

spatřovali jedinou cestu k vytvoření národní identity v zavržení minulosti. Koloniální minulost představovala ekonomické, kulturní a sociální břímě, zatímco na etnické složení společnosti bylo zase nahlíženo jako na problém rasový.

Oba faktory stály proti Evropou (a méně už Spojenými Státy) inspirovanému projektu modernizace. Přijetí a rozvinutí těchto myšlenek bylo v rozporu se sociálním, ekonomickým a politickým vývojem latinskoamerických států. Proto hovoří brazilský vědec Roberto Schwarz o "nemístných myšlenkách", když popisuje vývoj liberalismu v Brazílii 19. století - v zemi, kde otroctví až do pozdního 19. století představovalo páteř ekonomiky, a jež byla jedinou monarchií na západní polokouli. Modernost se vždy v Latinské Americe spojovala s budoucností, byla jakýmsi projektem a ne něčím konkrétním. Nikdy nebyla realitou. Avšak právě z myšlenky modernosti vycházel proces budování národa.

Některé země slavily větší úspěchy než ostatní. Všechny ale na konci 19. století nastolily politiky kulturní (a někdy i etnické) homogenizace obyvatelstva (povinná školní docházka, opomíjení původních obyvatel a černochů, atd.). Latinskoamerickým způsobem se přes francouzský filtr četly britské a německé myšlenky.

Národní identita byla tedy formulována pomocí konceptu modernosti a to znamenalo hledání svého místa pod sluncem evropské civilizace. Takové pojetí však neplatilo všude. Zatímco pro argentinského intelektuála a pozdějšího prezidenta Dominga Santiaga byla otázka národní identity vyjádřena dichotomií mezi "civilizací" (myšleno evropskou) a "barbarismem" (myšlen odkaz španělské a původní kultury), Kubánc José Martí viděl místo latinskoamerických národů jinde: "Injértese en nuestras repúblicas el mundo; pero el tronco ha de ser el de nuestras repúblicas." Všichni ale chápali úplné začlenění svých států do mezinárodní ekonomiky jako předpoklad civilizovaného života. Noam Chomsky tedy zase tak nepřeháněl, když tvrdil, že Latinská Amerika byla možná jedinou oblastí světa, kde se do praxe zavedly všechny poučky liberální ekonomiky bez výjimky (a následky jsou vidět dodnes).

Vzhledem k tomu, že latinskoamerické státy vznikly dříve, než si vytvořily své národní identity (samostatnost získaly na rozdíl od jiných evropských kolonií už na začátku 19. století) a vzhledem ke specifickým těmto zemím, byl vztah intelektuálů a státu velmi konfliktní. Stát v mnoha zemích působil jako ústřední dodavatel kultury a jelikož trh pro kulturní produkty byl do jisté míry omezen, také jako hlavní zaměstnavatel intelektuálů. I v tom se však jednotlivé země podstatně lišily. V Mexiku, a to zvláště po revoluci, byl stát hlavním propagátorem revoluční kultury. Z toho důvodu kooptoval relativně velký počet intelektuálů, z kterých se v mnoha případech stali státní úředníci. V Brazílii, kde byly odlišné sociální podmínky, menší veřejná sféra a sociální, politická a intelektuální elita užší, se stát i v dobách vojenských režimů choval k intelektuálům pohostinně. Na opačné straně spektra - v Argentině - stát nepotřeboval intelektuály k zajištění vlastní legitimacy. Důvodem možná mohl být fakt, že si tato země procesem úplné demokratizace prošla dříve než ostatní (1916). Proto nebyly státní struktury v Argentině k intelektuálům tak příznivě nakloněny. Později, po převratu v roce 1930, když nastalo dlouhé období vojenských režimů střídaných ne zcela demokratickými vládami, se nedostatek pohostinnosti přeměnil v nepřátelství. Avšak ať už šlo o kooptování nebo represe, nebyly latinskoamerické státy nikdy k intelektuálům lhostejné.

V šedesátých letech se svět neuvěřitelně zmenšil. Nová média (televize, tranzistorové rádio, první počítače), nové technologie (trysková letadla, atd.) a hlubší internacionalizace obchodu (a kultury - šedesátá léta byla dekadou, v které se rozšířila zvláště ta americká) rozvinuly a změnily pohled lidí na svět. První televizní válka (vietnamská) a přímý přenos z přistání na

Měsíci se staly symboly doby. Jako by obrazy z událostí v Číně, Vietnamu, Paříži, Praze a Africe měly někdy větší váhu než bezprostřední realita.

Šedesátá léta, která pro Latinskou Ameriku začala kubánskou revolucí, znamenala pro intelektuály zlatý věk. Intelektuální sféru totiž sjednotila progresivní levice. Kubánská revoluce svou kombinací nacionalismu a revoluce umožnila latinskoamerickým intelektuálům stát se advokáty "velké latinskoamerické vlasti". Byla to doba mohutné intelektuální aktivity zahrnující v sobě nejen "literární boom" (některá jména jsou všeobecně známá: Mario Vargas Llosa, Gabriel García Márquez, Julio Cortázar, Borges a mnoho dalších), ale i narůstající význam některých intelektuálů v politické oblasti.

Důležitost Kuby pro Latinskou Ameriku se nesmí přehánět. Z Kuby se stal - slovy historika Tulio Halperina - karibský Řím, který předefinoval způsob vyzdvihování kulturních aktivit. Literární cena Casa de las Americas byla pro spisovatele nezbytnou výzbrojí v boji o proniknutí do nově vznikajícího latinskoamerického kulturního povědomí. Kubánská zkušenost ale také přeformulovala politický kompromis progresivních intelektuálů (v době, kdy levice sjednotila intelektuální hnutí). Z intelektuálů se stali advokáti revoluce. Tím vším se zviditelnili a nabyli na daleko větším významu než kdykoli předtím; chce se říct, že tato doba v jistém smyslu předefinovala koncept intelektuála.

Zvýšená úroveň politické angažovanosti intelektuálů podkopala jejich důležitou úlohu nezávislých kritiků a to mělo vážné a hrozné následky. Z intelektuální práce se stal jiný způsob děláni politiky. Archetypální postava šedesátých let - Sartrovský "angažovaný intelektuál" - postupně uvolnila cestu Fanonskému "militantnímu intelektuálové". Jediným způsobem, jakým mohli intelektuálové ospravedlnit a legitimizovat svou existenci, byla politická aktivita. A to se dělo právě v té době, kdy postoj Kuby k intelektuálům začal být daleko méně přátelský než dříve.

Žádné období politické euforie netrvá věčně. Jestliže šedesátá léta byla dobou bezbřehého revolučního optimismu, sedmdesátá znamenala počátek změny. Politická vášeň, která podkopala autonomii intelektuálů, skončila v krvavé lázni. Puči v Chile, Argentině, Uruguayi (a dříve v Brazílii) i jinde se k moci dostaly vojenské vlády nového a vražednějšího druhu (jen v Argentině bylo 30 000 lidí "zmizeno" a nikdo už je nikdy neviděl). Kritizující (většinou levicovní) intelektuálové byli mezi prvními oběťmi vlny teroru rozpoutané v Latinské Americe. Po rozvratu demokratických institucí následoval rozvrat institucí kulturních.

Od poloviny osmdesátých let se v důsledku své vlastní neschopnosti začaly vojenské režimy hroutit, marxismus se jako učení i jako konkrétní politický a ekonomický systém ocitl v krizi, v Latinské Americe se uskutečňovaly demonstrace a zároveň nastalo čtvrté období globalizace. Krize předcházejících hlavních doktrín - re-demokratizace a globalizace kultury - definovaly prostor, v jakém museli latinskoameričtí intelektuálové od osmdesátých let působit. V novém světě nebylo místo pro mesiášského a vychovávajícího intelektuála předcházejícího desetiletí, který by byl hlavním činitelem při formulaci podmínek pro revoluci.

Nové prostředí navíc oslabilo přirozený rámeček, v kterém latinskoameričtí intelektuálové působili, a který pomáhali více než kdokoli jiný stvořit - národní stát. Nová vlna globalizace ovlivnila latinskoamerické intelektuály v mnoha ohledech. Zdálo se, že způsob přenosu kultury založený v podstatě na obrazech - slovy Régis Debrayové "videosféra" - vystřídal písmo - "ciudad letrada", grafosféru - "přirozenou" doménu intelektuálů. Privatizace kultury

nejen zjednodušila vztah intelektuálů a státu, ale také eliminovala tradiční příčiny patronátu nad kulturní produkcí. Teze neoliberální vlny se svým zdůrazňováním trhu jako místa, kde se pluralismus vyvine přirozeně, se navíc ukázala velmi problematickou. Důraz na trh změnil pravidla hry na intelektuálním hřišti, jeho mechanismy legitimizace a akceptace, symbolické systémy oceňování, atd.

Většinu latinskoamerických vydavatelů, kteří propagovali literární boom šedesátých let a i poté často s minimem finančních prostředků podporovali intelektuální aktivitu, nedávno koupily obrovské nadnárodní společnosti, jež poklonkují trhu s bestsellery.

Intelektuálové hráli ústřední úlohu v minulých vlnách globalizace. Co na ně zbylo? Už nejsou budovateli národů a národních identit. Samotné pojetí národa a identity se navíc hluboce změnilo. Už nejsou advokáti revoluce, grafocentrická kultura stavějící je do prominentní pozice je v krizi a dá se říci, že ztratili dokonce i kontrolu nad pravidly hry na jejich vlastním hřišti.

Chtěl bych přesto podotknout, že intelektuálové mohou zůstat i v novém století pro Latinskou Ameriku nepostradatelní, aniž by ztratili autonomii v tom, co dělají. Za prvé jsou klíčovým faktorem při rozšiřování a upevňování veřejné sféry. V obdobích politické apatie a ztráty důvěry v liberální struktury mohou obsadit prázdné místo po politicích a opět fungovat jako kritičtí pozorovatelé a interpretátoři společnosti. A to aniž by byli izolováni ve svých vzdušných zámčích anebo aniž by dopustili, aby byla jejich specifická sféra činnosti pohlcena politikou. Místo toho by poukazovali na univerzální hodnoty v sekularizovaném světě. Někteří z nich se už dokonce dostali do vládních funkcí. Výměna Fernanda Collor de Mello (neopopulistického "nepolitického" prezidenta Brazílie) za Fernanda Henriqua Cardosu (archetypálního levicového intelektuála šedesátých let, z kterého se stal liberál) je v tomto smyslu příznačná.

Druhá činnost, v níž mohou intelektuálové zastávat klíčovou úlohu, spočívá v propagování "zdravých" identit, jež se nemusí nutně vázat na národ. Pokud byl proces budování latinskoamerických národů založen na homogenizaci a vylučování určitých skupin se záměrem smazat rozdíly, pak základ nových identit by mohl spočívat na rozdílech a začleňování. Jistý pokrok v tomto směru lze spatřovat v novém druhu indiánských intelektuálů, kteří se na rozdíl od svých předků nevzdávají své indiánské identity, ale snaží se legitimizovat svou intelektuální aktivitu v rámci této identity, a to i v případě, že své vzdělání získali na prestižních evropských či amerických univerzitách.

A konečně posledním způsobem intelektuální činnosti by mohlo být poukazování na sociální paměť. Hrůzyplné zkušenosti sedmdesátých let zanechaly hluboké jizvy ve společnostech mnoha zemí Latinské Ameriky. Přestože by někteří ještě stále chtěli udělat tlustou čáru za minulostí, proces uzdravování a usmíření může nastat pouze skrz bolestivé vzpomínání. Stejně jako v Evropě po druhé světové válce. Intelektuálové mohou zahájit proces znovunabytí paměti a to nikoliv, aby pobízeli k nenávisti a pomstě, ale naopak pomohli vyrovnat se s minulostí. Neexistence historie může být velmi nebezpečná. Umění, historie a literatura dokáží přeměnit minulost na sociální paměť a pomoci se s ní vyrovnat.

Globalizace nabízí intelektuálům dobře viditelné pódium, odkud mohou předávat své poselství a někteří z nich se stali "mediálními intelektuály". Je na nich, jakým způsobem toto pódium použijí a jak se postaví výzvám nové éry.

Martin Jan Stránský

Děkuji vám pane Plotkine za objasnění některých věcí o kontinentu, na který se často zapomíná. Dalším řečníkem bude Peter Gabriel, další z lidí, jež vám podle mého názoru nemusím představovat. Je zakladatelem skupiny Genesis a propaguje etnickou muziku - mimo jiné také na svém festivalu WOMAD (World of Music, Art and Dance). Je též aktivistou za lidská práva a angažuje se v organizaci Amnesty International. S potěšením předávám slovo Peteru Gabrielovi.

Peter Gabriel

Nejdříve ze všeho musím říci, že bych se rád podepsal pod návrh pana Soyinky na zavedení správy Spojených národů nad Jeruzalémem. Vzpomínám si, že když jsem jako teenager během jednoho z prvních satelitních přenosů nadšeně sledoval Beatles, jak v televizi zpívají "All you need is love", byl jsem plný naděje. Zdálo se mi, že je v tom jakési duchovní poselství a možná šlo o velmi pozitivní nástup omezeně působící globalizace. Dnes, když zkoumáme z tohoto ohledu kulturu, ptám se sám sebe: "Co to je kultura?" Vzpomínám si, že jsme si jako mladí muzikanti museli šetřit, a tím pádem i sami vařit. Každý večer jsem si ohřál misku mléka a "kulturou" bylo to, co jsem do mléka přidal, aby se z něj stal jogurt. Stále si myslím, že kultura je nástroj změny. Pořád máte ty samé ingredience, trochu si s nimi ale pohrajete a třeba z nich vytvoříte něco odlišného. Možná by se kreativita a myšlenky daly přirovnat k zavlažovacímu systému, který nám dává možnost inspirovat, podněcovat, konfrontovat a snad i léčit. Já pevně věřím ve schopnosti technologie.

První věcí, která nás v souvislosti s dnešní satelitní a telekomunikační revolucí napadne, jsou lidé pojídající totožné hamburgery a nosící všichni stejné boty. Pár lidí tvrdí, že to je nejmenší společný jmenovatel, který nám tento zavodňovací systém přináší, a proto je podle mne nutné ho otevřít a zabezpečit přístup k němu.

Co se mé osobní zkušenosti týká, myslím, že by ji šlo pojmenovat slovem transformace. Před dvaceti jsme s pár přáteli začali být fascinováni hudbou jiných kultur. Částečně proto, že jsem neúspěšný bubeník, už mě nudilo poslouchat ty samé rytmy. Rytmy přicházející z cizích zemí mi přišly daleko zajímavější, než to, co vycházelo z našeho rádia. Podobná muzika byla tehdy k dostání jenom ve dvou obchodech s deskami v Londýně. Pokusili jsme se zorganizovat hudební festival, který by propagoval hudbu z mnoha zemí a všichni z hudební branže nám říkali, že to bude propadák. Co se finanční stránky týče, měli pravdu, ale ve všem ostatním se mýlili a festival přežil. Dostali jsme dohromady skupiny různých muzikantů, kteří spolu stěží dokázali komunikovat jazykem, ale když jsme si sedli a začali společně hrát, nastal počáteční animální proces, kdy jsme se jakoby vzájemně očuchali. A pak jsme našli způsob, jak spolu komunikovat. Bylo fantastické cítit tu srdečnost, když jste si dokázali porozumět a nalézt společný prostor k setkávání, komunikaci a sebevyjádření.

Globalizace se také týká otázka výhod mono nebo multikulturní společnosti. V mé zemi jste dříve skoro neslyšeli písničky zpívané jinak než anglicky. S potěšením mohu říct, že dnes je tomu jinak. Možná se tyto písně neumísťují na prvních příčkách hitparád, ale lidé jsou otevřenější a ochotní poslouchat druhé, poslouchat, co jim sdělují jejich duše, i když nerozumí řeči a všemu co říkají. Stále však existují ti, kteří brojí za jakousi rasovou čistotu, nepřijímají cizí vlivy a imigrantské komunity. Podívejme se na to však historicky. Např. v Anglii je za jednu z nejangličtějších kulturních forem považován tanec morris. Tento, pro mnoho diváků velmi podivný rituál, má snad být původem tancem Maurů, který do Anglie přivezli námořníci. Domnívám se, že kdybyste zkoumali jakoukoli kulturu, jež sebe sama považuje za čistou a ryzí, našli byste spoustu věcí, které mají kořeny v jakémsi multikulturním cestovatelském světě.

Podle mého názoru je dobrým příkladem rozšiřující se globalizované kultury televize MTV. Když začala vysílat, možná si její producenti mysleli, že mohou stejnou americkou dietu předeprat všude ve světě. Přišli však na to, že lokální programové schéma je mnohem výnosnější. Toto považuji za dobré znamení, protože v genetické bance nalezneme také velkou různorodost. Pokud budete množit zvířata pouze v rámci jejich konkrétního plemene, nečekejte dobré výsledky, ale když k nim připustíte zvířata jiných plemen, vzniknou kříženci plní vitality. Domnívám se, že to samé platí i pro kulturu. Abychom zachovali různorodost, musíme se snažit chránit kultury a jazyky. Neměli bychom je však zavírat do muzeí, kde se udusí, ale nechat je venku, aby byly dostupné a přinášely ovoce.

Malíř, který nepoužívá jen jednu barvu, má bohatší výrazové prostředky. Když ale barvy míchá moc, vznikne jakési bahno, šedivý kal. Z toho důvodu si myslím, že potřebujeme nalézt rovnováhu mezi tím, nakolik věci mísit a nakolik je nechat oddělené. Také se domnívám, že míšením kultur se dá bojovat proti rasismu. Pomocí kultury můžeme porozumět, a po tom volají naše srdce, chceme se potkávat s odlišnými lidmi. Podle mě jsme všichni v mnoha směrech rasisté, narodili jsme se tak, instinktivně se bojíme čehokoliv jiného a musíme pracovat na tom, abychom to překonali. Taková práce je lehká a zábavná. Myslím, že kreativita je skvělý prostředek, jak onoho cíle dosáhnout. Kreativita a umění bývají často považovány za výsadu elity, jenže já hluboce věřím, že by měly být pro každého.

Vzpomínám si, že ve škole mi nedovolili hrát na určité nástroje, protože jsem nebyl dost dobrý. Jen ti, kteří byli opravdu talentovaní, mohli naplňovat své umělecké cíle. Tvrdím, že všechna umění jsou prostě řeči a měla by být otevřena komukoli. Ať už se jedná o skládání hudby, malování či média. Uměním člověk dospívá k sebeúctě, můžeme jím vyjádřit sama sebe - naše bolesti, naděje, obavy a duchovní cíle.

Včera jsme slyšeli, jak se zkušenosti stávají důležitějšími než vlastnictví. Jestli existuje nit jdoucí od informací, přes vědění k moudrosti, pak možná zkušenosti nás po této niti posouvají. Věřím, že tempo získávání zkušeností můžeme zvýšit kulturou, uměleckými zkušenostmi, povzbuzováním lidí ke kreativě a k vlastnímu tvorbě.

Několikrát bylo na tomto Fóru řečeno, že internet je pro většinu světové populace a většinu problémů světa bezvýznamnou záležitostí. Jen 3% lidí na této planetě k němu má přístup. Pro mě však toto znamená ohromnou naději, protože internet nám umožňuje převést veškeré lidské vědění, všechny kultury všech zemí a jazyků do digitální podoby a zpřístupnit je tak jako obrovský zdroj každému člověku. Věřím, že svobodný pohyb informací je prostředkem, jak změnit tento svět. Politicky i duchovně. Pokládám za nezbytné zabránit tomu, aby stejná propast, jaká existuje mezi chudými a bohatými, nevznikla i na poli informačním - aby nevznikla propast digitální. Rád bych navrhnul plán, podle kterého by se všechny počítače a bezdrátová zařízení, jež vyspělé země téměř každý rok vyřazují, automaticky posílaly do rozvojového světa. Protože právě nerovnosti, jak poznamenalo mnoho řečníků, jsou příčinou roztrpčení a následně nenávisti. Toto je podle mě cesta, jak dát každému hlas. Technologie totiž každému z nás umožňuje stát se ředitelem vlastní rozhlasové nebo televizní stanice, takže nás všichni mohou slyšet.

Příkladem vlády usilující o zastavení toku informací může být Sovětský svaz, který chtěl zabránit dovozu faxů. Připomíná to člověka, jež stojí uprostřed oceánu a snaží se zastavit vlny. Něco takového není možné. Jakoby se celý svět pomalu ocital uprostřed tohoto oceánu. Musíme zajistit co možná nejvyšší kvalitu toho, co prochází informačními kanály a

univerzální přístup k nim. Informační technologie mají úžasný potenciál změnit náš svět. Je však třeba postarat se o to, aby tento růst (klidně jej můžeme nazvat růstem digitálním) probíhal stejným tempem, jakým zasíváme semínka svého vlastního zničení.

Líbí se mi myšlenka, že mír nastane, když se člověk naučí respektovat druhé. Podle mého názoru pomocí kultury dokážeme pochopit druhé a kultura může také proces porozumění druhým nastartovat. Líbila se mi též Dalajlámova včerejší metafora zahrady a chtěl bych ho podpořit v myšlence, že se musíme starat o to, aby v ní rostla velká spousta rozličných rostlin. Oceňuji připomínku pana doktora Singha, že tato planeta je pro vesmír jen zrnkem písku. Možná bych vám na závěr mohl rekapitulovat rozhovor, který jsem měl s jedním kosmonautem. Vyprávěl mi, jak na něj zapůsobilo, když poprvé z kosmu pohlížel na celý svět. Byla to pro něj životní zkušenost, protože pochopil, že jakékoli hranice jsou absurdní.

Děkuji vám.

Martin Jan Stránský

Díky moc, Petere, za přednesení tolika velmi zajímavých myšlenek. Např. Tvé chápání kultury jako stravy, které se nám buď nedostává nebo ji máme až moc, ale každopádně ji potřebujeme. President de Klerk upozornil na následující otázku: "Jak je možné, že máme tak málo kvalitní kultury, když uměním a muzikou se zabývá daleko více lidí než kdykoliv předtím?" Zajímalo by mě, jaký na to máš názor.

Rád bych představil dalšího řečníka, slavného spisovatele pana Ivana Klímu. V této zemi je velmi dobře znám jak kvůli své činnosti v průběhu Pražského jara, tak díky svým knihám. Stačí jmenovat např. Moje zlatá řemesla.

Ivan Klíma

Slibuji, že nebudu mluvit o strachu, nenávisti nebo politice a nehodlám také přednést stručné shrnutí evropských dějin. Pokusím se jen o několik nových poznámek týkajících se kultury. Dovolte mi začít krátkou úvahou na téma role kultury v procesu globalizace. Nemám rád, když někdo vymezuje úlohu či cíle umění pro jakékoli období. Zkusím formulovat odpověď, jež by byla přijatelná. Umění má veřejnosti předat osobní poselství autora.

Myslím, že to platilo po tisíce let a platí to i dnes, v době globalizace. Předávání osobního poselství se docela přirozeně váže jak na charakter tvůrce, tak na kulturu a náboženství, které umělec zdědil po svých předcích. Opravdové umění má vždy nějaké kořeny, i když se vždy nemusí jednat o kořeny národní. Například spisovatelé jsou většinou ovlivněni prostředím, odkud pocházejí, jeho jazykem a kulturou. Dokonce i Kafka, který se kromě své snové Ameriky nikdy nedotýkal reality, byl hluboce zakořeněn v jedinečném prostředí české, německé a židovské Prahy.

Před dvěma nebo třemi roky jsem se zúčastnil konference o umění pořádané Evropskou unií v Haagu. Někteří řečníci tehdy vyjádřili obavy, že nové globální trendy v kultuře ohrozí specifický charakter, originalitu a identitu malých národů. Podle mě jde buď o špatné vysvětlení některých problémů na poli kulturních hodnot nebo o mylně odhadnuté účinky těchto problémů. Ukáži to na příkladu české literatury. Ještě nikdy nebylo tolik českých knih překládáno do takové spousty cizích jazyků jako dnes. Nejúspěšnější Hrabalovy, Škvoreckého či Vieweghovy práce jsou zakořeněny v prostředí naší země, jejich specifických rysů, zvyků a tradic. I Kundera napsal své nejpopulárnější romány před tím, než emigroval a tyto knihy jsou úzce spojeny s českou, respektive moravskou zkušeností. Jakákoli dobrá literatura oslovuje

lidi na celém světě.

Nová situace světa přináší jiný, křehčí problém, kterým bych se chtěl zabývat. Během posledních několika let se změnila představa lidí o světě. Nové éra spustila lavinu informací. Obvykle se říká, že svět se zmenšil. Nepřetržitě totiž dostáváme zprávy o hladu v Číně, tornádech na Floridě a můžeme si přečíst knihy přeložené z islandštiny. Svět se v podstatě nezmenšil, ale naopak narostl do nepředstavitelných rozměrů. Pokaždé, když přijedu na Frankfurtský veletrh, zatočí se mi hlava z toho množství knih, které každý rok zaplaví trh. A mohou být sebezajímavější, jenže já o nich nebudu vědět nic. Problém nespočívá pouze v globalizaci, ale souvisí také s velikostí lidstva. Šest miliard lidí rozličných ras žije v různých městech a vesnicích. Toto množství překonává naše chápání a zahrnuje tisíce nebo spíš miliony zpěváků, spisovatelů, malířů a herců.

V rozvinutých zemích žije daleko více umělců než zemědělců. Takové množství vede spoustu lidí k rezignaci. Lidé jsou ztraceni v bludišti kultury. Je daleko jednodušší vstoupit do říše čisté zábavy. Dokonce i menšina nespokojující se zábavou, si o světě, v kterém žije potřebuje udělat takový obrázek, v němž kvantita informací nebude nad jejich představivost. Co mohou dělat? Co děláme my všichni? Vybereme si v určité kulturní oblasti zástupce a uděláme si z nich symboly nebo idoly. Už nechápeme literaturu jako složitý, strukturovaný a živý útvar, protože čteme jen její malý výsek. A potom už můžeme vychvalovat talent určitých spisovatelů, rozebírat jejich život a hovořit o nich s ostatními. Toto mi dělá starosti. Lidé vždycky budou mít sklony ke zbožňování idolů, ale dnes si je vybírají z profesionálních image-makerů. Obvykle se jedná o filmové herce nebo hudební skupiny a občas se k nim přidá nějaký spisovatel, který získal jakousi významnou cenu anebo skladatel či malíř, jež stvořil něco provokativního.

Náš přelidněný svět se tak postupně tříští. Vytváří se malá integrovaná skupina lidí, jež se nikdy nepotká s ještě menší skupinou těch, které obdivuje (a velmi často mylně) jako symboly kreativity a talentu. Kultura je řeka o mnoha proudech a nikdy ji nemůžete zredukovat na jeden či dva symboly. Má přinášet souhrnný obraz života, jenže idoly nesjednocují, ale spíše zestručňují a symbolizují naše životy. Je na nás umělcích, abychom přesvědčili veřejnost, že život připravený o umění je životem, kterému chybí jeden důležitý rozměr.

Martin Jan Stránský

Děkuji, pane Klímo, za Váš výmluvný projev o umění a literatuře a za Vaši vizi rozrůstajícího se světa, kterému však hrozí redukcionismus. Naším dalším řečníkem bude Martin Porubjak, jež je prezidentem Mezinárodního divadelního institutu na Slovensku a pracuje též jako dramaturg Slovenského národního divadla.

Martin Porubjak

Hovořit v tomto městě o globalizaci a kultuře je tak trochu paradoxní. Gotické a barokní stavby Prahy mohou sloužit jako přesvědčivý důkaz hodnoty prolínání uměleckých děl pocházejících z různých částí světa. Mohl bych namítnout, že Evropa není svět, Rudolf II nebyl Američan a přelom 16. a 17. století se malinko liší od přelomu století 20. a 21. Obdiv Umberta Eca k pestrému kulturnímu prostředí doby Rudolfa II je pouhým nostalgickým pocitem evropského intelektuála. Je to možná nostalgie, ale nostalgie k živé směsici evropských uměleckých děl vyznačujících se unikátností a různorodostí a ne uniformitou. Evropská globalizace 16. století nebyla standardizovaná jako série portrétů Marilyn Monroe od Andyho Warhola.

Přenesme se však o čtyři sta let dopředu a zamysleme se nad současným stavem a zvláště nad smyslem tak svérázného fenoménu jakým je divadlo. Nacházíme se v zemi, kde divadlo v minulém století, v průběhu Národního obrození, hrálo stejně důležitou úlohu jako v mnoha jiných malých evropských kulturách. Toto hrdinské období je definitivně za námi a významná sociální a politická funkce divadla 19. století skončila - nejen zde a na Slovensku, ale také v Polsku, Maďarsku, Lotyšsku, Litvě, Estonsku atd. Druhá polovina 20. století "dala" tomuto evropskému prostoru komunistickou totalitu a divadlo ve svých nejlepších podobách opět získalo sociálně-kritický étos a význam. Dramatik Václav Havel by o tom mohl jistě mnoho říci - stejně jako Slawomir Mrożek, Andrzej Wajda, Konrad Swinarski nebo István Örkény. Dva posledně jmenovaní samozřejmě, pokud by ještě žili. Ti všichni se zúčastnili v rámci svých divadelních sfér ideologického boje.

"Do výčtu ideologií, které dominovaly tomuto století a měly strašlivý dopad na naše osudy, nepatří pouze kapitalismus. Nyní je vše vypočitatelné a předvídatelné. Víme, že příští století bude ve znamení genetiky a cítíme, že díky novým médiím v něm bude významnou úlohu hrát masová komunikace. Tato média jsou na jedné straně slavným příslibem globální platformy pro mezilidskou komunikaci, na druhé straně však omezí či dokonce znemožní bezprostřední kontakt lidských bytostí." Tak předpověděl budoucnost Günter Grass v rozhovoru s Markem Orzechowskim v deníku Gazeta Wyborcza.

Nechci se s Günterem Grassem přít, ale jestli se jeho prognóza opravdu vyplní, pak to znamená velkou výzvu a šanci pro divadlo. Kontakt mezi lidmi je totiž na tomto druhu umění to nejzákladnější. Lidský kontakt byl na divadle tím nejpřitažlivějším faktorem dokonce i za komunismu. Když půjdete do Divadla na Zábradlí, které jako první začalo uvádět Havlovy hry, budete překvapeni, jak je malinké. Takových divadel existovaly v Československu desítky, a nejenom v Praze a Brně. Jejich přitažlivost, síla a velkolepost spočívala v jejich "malé velikosti", jež míru bezprostředního kontaktu zvyšovala.

V nejhrošším období sedmdesátých let se divadelní aktivity "stáhly" na ještě menší území, do "bytových divadel" Vlasty Chramostové a Radima Vašinky. Někdy se najmuly větší prostory a tam vystupovali např. Ivan Vyskočil, Jan Vodňanský a jiní. Občas se představení odehrávala v periferních putykách, kde byla např. poprvé a naposled uvedena Havlova Žebrácká opera. Nejmladší divadla v době všeobecné "krize hodnot" udržovala smysl pro hodnoty. Základem zde byl bezprostřední lidský kontakt - nejen mezi publikem a herci, ale také mezi herci samotnými. Uskutečňovaly se první společné projekty malých divadelních souborů. Narůstající agónie komunistického systému byla paradoxně velkou érou malých divadel.

Podle Grasse se kapitalismus "chová jako šílenec". Kritici tohoto moderního dominantního systému a jeho hlavního produktu - globalizace - už zase mluví o krizi hodnot. Jeffrey Sachs o tom celkem přesvědčivě hovořil na loňském Fóru. Timothy Garton Ash zase tvrdil, že globalizace "se snaží rozšířit jediný model světové společnosti" a "realitu nového akvária ve střední Evropě" nazval "špatnou a kýčovitou kopií Západu". Citoval Ivana Klímu, který řekl: "Máme nového Boha. Tento nový Bůh se jmenuje zábava." Masová zábava se nepřičila ani komunistům.

Vedle spektakulárních "kulturních aktivit" režimu existovalo také upřednostňované a podporované kulturní zboží, jehož znakem byla podlézavá zábavnost. Nejpopulárnějším programem východoněmecké televize byla primitivní show Ein Kessel Buntes, která se vysílala v ostatních východoevropských televizích a oblíbili si ji i diváci v Západním Německu. Vkus Ericha Honeckera a Franze Josefa Strausse se v tomto případě neobyčejně

shodoval. Slavný komunistický slogan by mohl znít: "Proletáři vši zábavy spojte se!" Východoevropské televizní seriály byly už tehdy kýčovitými kopii západoevropských, přičemž dnes jsou pouze nablýskanější a řemeslně lépe zpracované, ale stejně hloupé.

Masová zábava současného světa se macdonalizovala, je zaměnitelná, snadno "přenosná" a srozumitelná. Vyznačuje se krátkodobostí a standardizovaností. Tento druh zábavního průmyslu se úspěšně globalizuje. Můžeme ho však nazývat kulturou? A zvláště na tomto Fóru zabývajícím se "Kulturou ve věku globalizace"?

Svoboda znamená různorodost. A v tom také tkvěl smysl malých divadel, pololegálních kulturních akcí a alternativních aktivit za komunismu. Oficiální ideál viděl zabaveného a aplaudujícího konzumenta. Naproti tomu alternativní divadla respektovala a prohlubovala lidskou jedinečnost a udržovala přímý a otevřený kontakt s neanonymním divákem. Vznikly otevřené a spřízněné komunity, jaké jsou typické pro občanské společnosti. V tom spočívala alternativa k totalitnímu kolektivismu. Nejdůležitějším faktorem byl jednotlivec a ne stát. V opozici proti doktríně stála jedinečná lidská zkušenost a autentická osobní výpověď.

V současnosti jsme obklopeni východoevropskou karikaturou globální konzumní popkultury: nemluvím jen o televizních reklamách, ale též o populistických praktikách politických stran, o zkorumpovaných podnikatelích a o drzé aroganci moci a peněz. Jak se k tomu staví divadlo? Jedním ze způsobů jsou samozřejmě okázalé megashow. Když se dnes projdete po Praze, narazíte na spousty malých originálních divadel, alternativních skupin, větších či menších ambiciózních festivalů a spřízněných uměleckých a diváckých komunit. Všude se rozvíjí bezprostřední kontakt a živá komunikace. Tento svět není uzavřený. Je naopak neuvěřitelně pluralitní. Tato různorodost a bezprostřední komunikativnost představuje přirozenou alternativu k uniformitě globalizace. Stejně jako v minulém režimu byla alternativou k uniformitě totality. Ambicí tohoto druhu divadla a kultury není krátkodobá zábava, ale autentická a elementární reflexe lidské zkušenosti.

Nechci zde vytvářet iluzi, že takové divadlo může změnit svět. V žádném případě neohroží Boha masové zábavy. Jde samozřejmě o menšinovou, elitní a malou záležitost. Ale: "Malé je krásné!". V tom "novém akváriu střední Evropy" plave pár docela pěkných a sympatických ryb. Úspěšně se množí a nenechají se sežrat.

Martin Jan Stránský

Děkuji vám, že jste poukázal na úlohu divadla v souvislosti s kontaktem mezi lidmi. Tuto roli má od řeckých dob dodnes. Patří vám také dík za upozornění na dosah, jaký může mít v sociální a politické oblasti. Jen málo lidí by nesouhlasilo s tím, že divadlo pomohlo této zemi na cestě ke svobodě.

Skončili jsme přesně na čas, takže si nyní uděláme přestávku.

Přestávka

Martin Jan Stránský

Pan Soyinka mě informoval, že bude potřebovat odejít před polednem. Takže až ho uvidíte odcházet, neznamená to, že by chtěl vyjádřit svůj nesouhlas s tím, co se říká. Měli bychom případné otázky směřovat nejprve na něj.

Druhá polovina bude zahájena vystoupením mluvčího ze Studentského fóra a potom budeme mít prostor pro dotazy. Chtěli bychom vás požádat, abyste se omezili skutečně jen na otázky a

nepronášeli krátké promluvy, ne proto, že by snad nebyly zajímavé, ale myslíme si, že jsou to právě dotazy směřované zejména na členy panelu, které vytvoří tu nejlepší atmosféru pro diskusi. Než uvedu řečníka ze Studentského fóra, chtěl bych říci, že jsem měl tu čest moderovat i toto Fórum. Je podnětné, dynamické, plné energie a myslím, že se mnou budete souhlasit, že ani oni nejsou výjimkou. Není pro mě snadné být zde moderátorem a jistě si dovedete představit, jaké to je hovořit v tak vážené společnosti. Proto prosím o potlesk pro všechny studenty zde v sále.

Fritjof Capra

A pro Vás za tak vynikající moderování.

Martin Jan Stránský

Takže pro všechny studenty zde.

(potlesk)

Martin Jan Stránský

Děkuji Vám, pane Capro. Takže naší první studentkou je Mihoko Itoová z Japonska. Studuje oblast kultury a mezinárodních vztahů.

Mihoko Ito

Trochu se divím, proč jsem dostala tak složité téma, na které není dobrá nebo špatná odpověď. V současné době studuji veřejnou správu, která nemá s kulturou vůbec nic společného. Nezabývám se uměním tak jako někteří řečníci. Něco mě však minulé noci napadlo. Možná mě organizátoři Studentského fóra považovali za umělkyni, když zpívám v barech karaoke. Bylo to v roce 1990, když Korea začala importovat japonskou kulturu, třeba filmy či populární hudbu. Abych k vám byla upřímná, tak pro mě osobně byla tato zpráva více překvapující než pád Berlínské zdi v Evropě. Kvůli chmurné minulosti zakazovala korejská vláda lidem účast a užívání si japonské kultury. Díky snadnějšímu přístupu k japonskému umění se stále více Korejců, zejména mladých, začalo učit japonsky. Myslím si, že je skvělé, když díky umění se začne dít něco takového mezi dvěma sousedícími národy.

Jako jedna z účastníků Studentského fóra 2000 bych chtěla mluvit o vztahu umění a vzdělávání. Nejprve tedy, co je vlastně umění? Mohou jím být divadelní hry, hudba, sochy, obrazy, počítačová grafika a dokonce i kreslené filmy. Jakou roli hrály tyto druhy umění v době před globalizací? Vždyť i primitivní lidé malovali a vytvářeli sochy. Domnívám se, že jsou tři hlavní role umění.

Za prvé, umění je skvělý prostředek, jak předat své sdělení jakýmkoli jiným lidem, dokonce i do budoucnosti. Uznání od druhých je jedna ze základních lidských potřeb. Tanečníci tančí, aby získali uznání, a sdílejí své smutky a radosti s ostatními. Lidé využívali umění jako nástroj porozumění od různých druhů poselství z minulosti až po sny, jak zmínil pan Gabriel. Kolik z vás navštíví muzeum při pobytu v cizí zemi? Nechodíte tam snad proto, abyste se dověděli více o historii a o lidech v místě, které navštěvujete?

Lidé potřebují vyjádřit, že patří k nějaké skupině, například náboženské, etnické či kulturní. V mé zemi má každý kraj svou tradiční lidovou hudbu a tanec. Tančením svých tanců na každoročních letních festivalech vyjadřují svou identitu. Předpokládám, že i každý z vás má určitý druh umění, které mu připomíná jeho kořeny.

S příchodem jedenadvacátého století se objevuje nová role umění. Myslím si, že hlavní role umění je dnes provokovat tím, že nám nabízí mnoho možností volby. V současné době kolem sebe vidíme mnoho druhů umění, možná, že dokonce žijeme v záplavě umění. Jak včera zmínil bývalý prezident de Klerk, sledujeme tu samou kulturu, jako je hudba nebo kreslené filmy, ať jsme kdekoli. Já sama se ráda podívám na flamenco v podání Christiny Oios ze Španělska a na filmy jako Jih proti Severu nebo Život je krásný, i když žiji v Japonsku. Pokud jde o vás, i vy sledujete Kurosawovy filmy a vaše děti nebo vnoučata možná milují Pokémon. Jestli o Pokémonu nic nevíte, přečtěte si dnešní noviny.

Umění se mezi národy mísí, ať jste kdekoli a provokuje nás, protože si můžeme vybrat z tisíců různých druhů umění. Jelikož plaveme v této záplavě umění, je pro nás důležité vzdělání, abychom plavali vpřed a neztratili svou vlastní identitu. Měli bychom mít určitý přehled, abychom dokázali obdivovat vlastní kulturu stejně jako kulturu globální. Tohoto přehledu dosáhneme jen aktivním zapojením do vzdělávacího procesu. Takové vzdělávání se může dít nejen ve školách, ale také doma a v nás samotných a mezi sebou navzájem, jak jsme my, studenti, ukázali zde v Praze v červnu.

Neměli bychom zapomínat, že nás vzdělání duševně obohacuje sdílením našeho oblíbeného umění. Jak včera řekl Dalajláma, umění nám dává duševní úroveň štěstí. Když však uděláme chybu, může nám být vymýván mozek tím nejhorším způsobem, jak se tomu dělo ve válkách. Můžeme jen spoléhat na naši rozhodovací schopnost vybroušenou vzděláním. Dovolte mi, abych se vrátila k Pokémonu. Někteří z vás se možná obávají jeho špatného vlivu. Já ale nechápu Pokémon jako něco, co učí děti, jak se vzájemně pobít. Stimuluje to dětské mozky k činnosti. Já si nedokážu zapamatovat ty stovky příšer, ale děti jsou ochotny naučit se je všechny. Mohou také trávit čas se svými přáteli a hrát si s kartami Pokémon.

Jedena moje přítelkyně, která učí angličtinu na střední škole v Japonsku, mi včera vyprávěla zajímavý příběh. Měla velký problém motivovat děti, aby se učily anglicky. Jednoho dne jí kamarádka přinesla velký plakát s Pokémonem, kde byly názvy příšerek v angličtině. Děti se pomalu začaly anglicky učit. Zdá se mi to jako dobrý příklad jak využít umění.

Chtěla bych, abyste se zamysleli nad důležitostí umění. Je to jediná oblast, kde neposuzujeme ostatní podle jejich národnosti, věku, pohlaví, tělesných schopností či fyzických handicapů, společenského postavení, homosexuality či heterosexuality. Pokud jde o umění, jsme si všichni rovni. Dokonce i mladí lidé, kteří vycházejí ze školy, se mohou stát světoznámými umělci. V takovém případě už nepatří mezi zatracence. Nepotřebujeme soutěžit s ostatními v oblasti umění, i když žijeme ve světě, kde je nejlepším výsledkem odsunout druhé na stranu a získat více než oni.

Neexistuje jiný způsob. Umění může překlenou propast mezi různými lidmi a dokonce i mezi různými staletími, protože my všichni jsme sami a bloudíme kolem ve snaze najít něco společného.

Děkuji.

Martin Jan Stránský

Moc Vám děkuji, Mikoho, že jste nám řekla o umění jako o volbě a vrátila nás tak hezky tam, kde pan Soyinka začal. Bez dalších okolků bych se chtěl zeptat vážených účastníků panelu, jestli mají nějaké dotazy.

Fritjof Capra

Jen krátký komentář k Pokémonu. Možná se jeho použití v Japonsku liší do Kalifornie. V Kalifornii je zakázaný v mnoha školách, jelikož obsahuje kapitalistický a konzumní rys velice nebezpečný pro naše děti. Jak jste řekla na konci, odstrkovat lidi stranou a získávat více je totiž přesně myšlenka Pokémonu. Dětem bych raději doporučil ke čtení Harryho Pottera.

Martin Jan Stránský

Děkuji Vám. Ještě někdo další? Ano, pan Singh.

Karan Singh

I já bych se přimlouval za Harryho Pottera. Nechápu, proč je naše civilizace posedlá příšerami. Ať jsou to dinosauři, brontosauři nebo jiné hrozné nestvůry. Místo abychom směřovali k symbolům krásy a harmonie, zdá se, že se z hloubi našeho vědomí vynořuje tajemné prokletí. Mám pocit, že se v Americe pro všechny ty dinosaury už ani nehnete. Raději se nebudu vyjadřovat k tomu, jestli se i Amerika sama stává dinosaurem. Dnes je všude až příliš dinosaurů.

Martin Jan Stránský

Jako lékař bych mohl nabídnout jiné vysvětlení: Jsme naprogramováni proti našemu strachu a tak, abychom se měli na pozoru před nepřáteli, což nám zajišťuje přežití. To je už ale jiné téma. Ano, Petere.

Peter Gabriel

Rád bych jen dodal, že všichni strážci nebes byli ve skutečnosti také příšery. Jedině ve srovnání s příšerami můžeme ve skutečnosti vidět krásu.

Martin Jan Stránský

Hazel Hendersonová, prosím.

Hazel Henderson

Ráda bych se dotkla reklamních médií, tedy jediných společností, které podle mě nemají vůbec žádné společenské svědomí. Myslí si, že díky svobodě projevu v médiích se nemusí ničím omezovat. Je nutné mít nějakou protilátku proti nim. Jedna z věcí, jimiž bych chtěla přispět, je část vystoupení o kapitalismu a etice, které mám na Univerzitě Spojených národů v Tokiu, kde jsem na pozvání Hanse van Ginkela. Jde o seznam závazků globálních společností, protože ve světě probíhá velký pohyb, který je naprosto nepodchycený. Společnosti dobrovolně podepisují kodex chování, určité etické standardy. Vypadá to jako velice slabá sankce, ale zatím neexistuje žádné mezinárodní právo ošetřující tuto situaci. Jelikož společnosti jsou ochotny kodex podepsat a podrobit se auditu ostatních firem, stane se kodex jistě brzy součástí mezinárodního práva. Ráda bych poskytla seznam závazků.

Zmínila jsem Chartu Země, která vzešla ze Summitu Země v Riu de Janeiru a sídlí v San José na Kostarice. Již deset let funguje ve světě a hledá globální minimum. Jaká je naše vzájemná zodpovědnost vůči sobě navzájem, vůči ostatním druhům a vůči biosféře? V současnosti se jedná o velmi obsáhlý dokument, uvedený v Haagu bývalým ministerským předsedou Ruud Lubbersem, královnou a jinými ctihodnými osobnostmi. Myslím si, že takto můžeme od základů vybudovat mezinárodní právo.

Martin Jan Stránský

Myslím, že tímto navozujeme otázku institucí. Pracujeme se stávajícími institucemi nebo

budujeme nové? Ještě nějaká otázka z panelu? Ano, prosím.

Takeaki Hori

Můj kolega zmínil Pokémon a já, jako jeden z mála lidí, kteří ho znají, a jako Japonec mám pocit, že musím promluvit, protože se o něm zmiňoval kolega z Kalifornie. Nechci se ho zastávat, ale jde o jeden z velkých objevů v japonské pop-kultuře. Když se na tuto hru podíváte, tak jaká je v jejím pozadí myšlenka? Jde až k samotné lidské povaze. Je to zabíjení a boj více než 150 příšer. Má to cosi společného s lidskou povahou a ne s intelektualismem. Když se podíváte na vlastní dětství, tak každý chce uspokojit svou zvědavost třeba tím, že uteče do lesa. Na střední škole někteří lidé sbírali motýly, někteří obaly od cigaret nebo zápalek; každý měl vlastní mentalitu. Myslím si, že je nebezpečné, když toto překročí dětskou fantazii a pokračuje až do podoby bojů o území, o post premiéra nebo o jiné věci. Pokémon, opravdu jej nechci obhajovat, vznikl na základě lidské povahy a ne intelektualismu. Když jste dospělí, neměli byste se to snažit skrývat. Jen jsem chtěl vysvětlit, proč je Pokémon tak populární.

Martin Jan Stránský

Myslím si, že když se budeme o Pokémonu tolik bavit, tak určitě tomuto případu pomůžeme. Ano, prosím, nevidím tak daleko, představte se, prosím.

Jostein Gaarder

Nechtěl jsem bránit Pokémon. Chtěl bych se zastat dinosaurů, protože spousta mladých chlapců je fascinována dinosaurů, což znamená respekt k našemu přírodnímu dědictví. Hodně hovoříme o kultuře, ačkoli nejsme dinosaurů snižováni, oni jsou naši strýčkové. Vidím, že toto je mezi mladými velmi důležité vzhledem k našemu přírodnímu dědictví. Když se vydáte nějakých tři sta milionů let nazpátek, tak se naše vývojové větve setkají. Cítím se mnohem blíže k dinosaurům než k netopýrům. Mám pět prstů jako dinosaur a raději se nechám přirovnávat k němu než k netopýru. Myslím si, že jde o fascinaci naší sounáležitostí k přírodě. Vyslyšme tedy dinosaurů.

Martin Jan Stránský

Vyzýval jsem k živé debatě a myslím, že ji tu máme.

Peter Scott

Už nebudu mluvit o dinosaurech, promiňte. Chtěl jsem komentovat komercializaci umění a kultury. Domnívám se, že lze snadno démonizovat roli masmédií. My bychom se pak na tomto procesu podíleli tím, že kupujeme noviny, sledujeme televizi a nakupujeme propagované zboží. Lidé z bohatých zemí, kteří ovládají média, by se podíleli nejvíce. Musím říct, že považuji za velmi nesnadné omezovat svobodu projevu nějakými standardy, ať máme jakkoli dobré úmysly. Tak bychom se dostali na šikmou plochu vedoucí k cenzuře, která pak necenzuruje jenom špatné, jak vědí lidé z této země, ale, jak víme z mnoha příkladů, likviduje také to, co bychom mohli považovat za tvůrčí. Myslím, že bychom měli obrátit naši pozornost na koncentraci vlastnictví v oblasti masmédií. Zatím ještě nemáme žádnou odpověď. Domnívám se, že stát a veřejný sektor by měl mít svou roli v rozvoji kultury, což je možná značně levicový názor, a vyvažovat tak moc trhu. Měli bychom se vydat těmito dvěma cestami a prosadit vliv veřejného sektoru a zaútočit na vlastnictví tisku místo omezování projevu masmédií.

Hazel Henderson

Naprosto s Vámi souhlasím, pokud jde o vlastnictví tisku a autocenzuru, kterou podstupují i ti

nejlepší editoři a reportéři, protože vědí, že majitel má nějaké vztahy se zadavateli reklamy. Musíme také pochopit, že žádná pravda není absolutní. Nemáme ani absolutní svobodu tisku. Nemáte právo volat v divadle „hoří“. V naší globální vesnici jsou, v mediálním smyslu, našimi divadly města. Často jsme viděli napodobování zločinů, protože byly ukazovány hrozné násilné činy. Možná si vzpomenete na případ z Británie, kdy dva malí chlapci viděli film, němž byla detailně předvedena vražda čtyřletého dítěte. Tito chlapci napodobili scénu z filmu a zabili jiného chlapce. Způsob, jakým byl případ souzen, byl zářející. Na lavici obžalovaných posadili dva malé chlapce a ne hollywoodského producenta nebo New York Times, které napsaly recenzi či snad výrobní společnost. V žádné zemi na světě není dovoleno dělat reklamu na heroin nebo kokain. Je tedy značný prostor pro přehodnocení svobody projevu. Vím, že jde o velice ožehavé téma zejména ve východní Evropě.

Martin Jan Stránský

Děkuji Vám, Hazel. Slovo má Gavan Titley.

Gavan Titley

Chci zdůraznit jen dva body týkající se tisku, které musejí být podle mého názoru odděleny. Jedním z nich je politická ekonomie médií samotných a jejich organizace coby globálního podnikání. Druhým bodem je jejich vnímání, třeba pokud jde o Pokémon atd.. Myslím, že je velmi nebezpečné dělat přímou dělicí čáru mezi tím, jak je něco vytvořeno, jak je to vnímáno a jak se na to lidé dívají ve společensko-kulturním kontextu. Musíme se podívat zdroje jejich kulturního bohatství pokud jde o interpretaci programu médií. Do hry vstupuje spousta faktorů jako třeba formální a neformální vzdělání, k němuž mají přístup. Dále záleží na odlišném množství jejich kontrastujících pohledů na společnost. Jeden z hlavních úkolů vzdělávání a mě překvapuje, že přitom, že média jsou společenským aktérem takového rozsahu a penetrace, školy ještě nezahájily kurzy mediální literatury. V této oblasti se musíme zaměřit na to, aby lidé měli dostatečnou pluralitu reprezentace na výběr, zejména pokud jde o diskuse na téma tolerance a multikulturalismu. Za druhé, je potřeba dát lidem možnost, aby se kriticky zapojili, nejen aby jednoduše přijímali, ale aby také pátrali po tom, odkud ta která informace pochází, kde byla vytvořena a jak zapadá do politické ekonomie.

Sem patří i skutečnost, kam zapadá politická ekonomie média. Anthony Giddens ve své klíčové řeči v průběhu prvního dne zmínil třetí arénu veřejného prostoru mezi státem a trhem, která může zajistit diskusi a dialog pro společnost. Problém je v tom, že veřejná sféra je ta tam. Stát vstoupil do veřejné sféry v Evropě a na dalších místech v padesátých letech, v osmdesátých letech nastoupil na jeho místo trh. Klasické modely jsou také ty tam. Rád bych uvedl pár skutečností zmíněných mediálními sociology o možnostech rekonstrukce veřejné sféry.

První otázkou je, jak vytvořit nějaký druh zastoupení v médiích s ohledem na to, že média jsou komerční a nelze je tedy restrukturalizovat zvenčí. Otázkou je také, jak chcete předkládat velkým mediálním systémům zodpovědnost za to, aby byly skutečně reprezentativní. Bude existovat více lidí s konceptem kulturních práv tváří v tvář médiím, jak jsou reprezentována, jakou mají kontrolu nad svým společenským prostředím.

Druhým bodem je mít účast v médiích ať už prostřednictvím nových technologií nebo klasických starých technologií. Za třetí, veřejnoprávní vysílání v Evropě mizí a jinde je už mrtvo a to je problém, jelikož stát by je měl pro své občany zajistit. Otázka zní: je správné, aby zdroje kultury byly ovládnuty trhem? Lze s nimi snad obchodovat tak jako se zbožím? Snad všichni se shodneme, že nikoli. Musíme se tedy rozhodnout, jakou míru svobody

chceme, pokud jde o média. Musí se strpět, aby lidé, kteří mají kapitál pro vstup na mediální trh, jednali volně bez možnosti státu zasáhnout? Je rolí státu jednat na popud těch, kteří nemají prostředky na to, aby jednali sami? Podle mého je toto zásadní otázka, před níž nyní stojíme.

Martin Jan Stránský

Děkuji Vám, že jste se v takovém rozsahu a tak dobře zhostil nastínění problému. Myslím, že nadejde doba pro kurzy mediální literatury, ovšem pak bude potřeba řešit otázku, co by mělo být kriticky hodnoceno a co ne a podobně.

Peter Gabriel

Domnívám se, že diskuse o cenzuře je velice důležitá. Nedávno byla provedena studie, ve které bylo dětem v průběhu jednoho měsíce dovoleno dělat v supermarketu, co chtějí. První týden jedly pouze bramborové lupínky, pily Coca-colu a konzumovaly nezdravé jídlo všeho druhu. Na konci měsíce už jedly zeleninu, ovoce, tmavý chléb a pily ovocné džusy. Neměly nad sebou žádný dozor, bylo to výsledkem naprosté svobody jednání. Měl by tedy snad být povolený rasismus a měl by být volně k dispozici návod na sestrojení bomby? Snad je to moudřejší cesta než cenzura. Nahlížím na technologii jako na poskytovatele řešení. V mé zemi byly dva televizní kanály. Nyní jich je stovka a brzy jich bude snad milion. Místo e-mailu budeme posílat zprávy přes multimédia a jelikož existuje filtrační metoda, budeme moci najít to, co nás zrovna zajímá. Takto mají všechny menšiny lepší šanci, že budou vyslyšeny, a každý hlas má šanci, že najde svého posluchače. Otázka co a jak cenzurovat je zásadní.

Martin Jan Stránský

Jestli dovolíte, dal bych přednost těm účastníkům panelu, kteří ještě nehovořili. Colm O'Conneide.

Colm O'Conneide

Mnoho řečníků dnes zdůrazňovalo pozitivní stránku masivní kulturní expanze prostřednictvím IT, filmu a televizních sítí. Chtěl bych poznamenat, že příliš mnoho možností volby je stejně omezující jako málo možností. Je nám předkládáno takové množství pojmů a obrazů, že leckdy nemáme vzdělávací mechanismus na jejich utřídění. Nastávají dva efekty, prvním je odtržení smyslu bytí od reality - bytost je ztracena ve spoustě podobenství. Když máte tolik informací a tolik kultury, pak se velmi často dere dopředu podobenství, zobrazení protlačované velkými společnostmi, které pak dominuje. Taková je skutečnost a při vypořádání se s ní hraje důležitou úlohu vzdělání v oblasti kultury, aby lidé byli schopni filtrovat množství podobenství a aby s nimi uměli zacházet. Gavan hovořil o mediálním vzdělávání, my však také potřebujeme mnohem rozsáhlejší kulturní vzdělávání. V šedesátých letech kladly vzdělávací ideologie snad až příliš veliký důraz na rozvoj přirozené tvořivosti a příliš malý důraz na nahlížení různých typů kreativity, zacházení s nimi a na jejich vzájemné působení. Myslím, že je potřeba výchovy v oblasti kultury v takovém rozsahu, který umožní kulturu filtrovat.

Za druhé bych rád hovořil o případě Jamese Bulgera, čímž se vrátím k případu dvou malých chlapců, o nichž hovořil Peter Gabriel. V posledních několika měsících panuje v Británii spor o tom, jestli ti dva chlapci opravdu viděli video, nebo jestli si vše vymysleli novináři. Příběh se stal velmi rozporuplným a různé deníky zastávají různá stanoviska. Nejde o jednoznačný případ. Při regulaci musíme být velmi obezřetní. Připadá mi, že regulace, třeba i na neformální úrovni je méně efektivní než vychovávat jednotlivce, aby si vybíral, vychovávat

ho k hodnotám, jež by měly být vyznávány a k odmítání toho, co se zdá zkorumpovaným, neužitečným nebo škodlivým. Klíč, jak se zdá, tedy nespočívá tolik v regulaci, ale ve vzdělávání.

Martin Jan Stránský

Chtěl bych požádat Fritjofa Capru, aby se ujal slova a pak o další otázky z publika.

Fritjof Capra

Chtěl bych se vyjádřit k poslednímu návrhu pana Soyinky, že by Jeruzalém měl být dán pod správu OSN. Chci říci, že to není nová myšlenka, ale způsob, jakým byla prezentována, byl nový a velmi podnětný. Představil jste Jeruzalém velmi působivě jako duchovní poklad celého lidstva. Myslím, že by Fóru 2000 patřilo podpořit tento návrh a já chci vyzvat i ostatní delegáty, aby se k tomuto tématu vyjádřili.

Hazel Henderson

Pokud jde o cenzuru, tak máte samozřejmě pravdu. Musíme hledat alternativy. Pracovala jsem na celosvětovém veřejně přístupném televizním kanálu zvaném WE TV. WE se zastává lidí a celé Země. Je dalším darem Kanady, severských zemí, Nizozemí, Švýcarska a Rakouska. Ti všichni přispěli penězi do nadace, takže nebudou mít na televizní kanál vůbec žádný vliv. Jde o veřejno/soukromé partnerství, kde jsem partnerem i já. Vysíláme do více než šedesáti zemí a vysílání se děje z Expa v Hannoveru. Už jsme oslovili osmdesát milionů domácností v Číně a snažíme se být první celosvětový původní veřejně přístupný televizní kanál. Poprvé bude uznána ženská kultura a budou představovány i původní kultury. Souhlasím, že je potřeba dát přednost alternativám a chci, aby se o nich vědělo.

Martin Jan Stránský

Pokračujte, prosím.

Christopher Lord

Domnívám se, že populární hudba je zřejmě jednou z hlavních hybných sil kulturní globalizace, protože zasahuje mladé lidi. Mám několik otázek na Petera Gabriela. Co si myslíte o gangsterské rapové hudbě, kde zpěváci jsou vlastně gangstery a jsou pravidelně zabíjeni v přestřelkách? Druhá otázka je složitější. Je pravdou, že MTV zavedla z obchodních důvodů lokální působení, ale jediní lidé, kteří je mohou vytvářet, jsou ti, kteří prošli komerčním filtrem? Smysl tohoto kroku, že bude možné slyšet místní skupiny a hudebníky, není v MTV vyslyšen. Zároveň s propagováním místních populárních hvězd vysílají i Celine Dion, Madonnu a Phila Collinse do všech zemí světa. Myslíte si, že Napster, Mp3 a Internet budou mít pozitivní dopad na šíření hudby mezi lidmi?

Peter Gabriel

Nejsem přívržencem gangsterského rapu či jeho negativního poselství, ale obhajoval bych jeho právo na existenci a na to, aby mohl být poslouchán. Souhlasil bych s Colmem a jeho příkladem, že vzdělání je lepší než regulace. Pokud jde o MTV, souhlasím, že v ní funguje komerční filtr. Už bych ale nesouhlasil s tím, že jak bude narůstat rychlost našeho připojování k internetu a k propojenému světu, budeme mít větší výběr alternativ k MTV, což by mělo zahrnovat i tradiční hudbu. Když se podíváte na decentralizaci vysílání, tak nám ukazatele oznamují, že jí bude stále více. Doufám, že velké vysílací mocnosti budou mít v budoucnu, jako důsledek více rozšířené technologie, menší moc. Za třetí, co se týče Napster a Mp3, udělal jsem si názor jako hudebník, bez vlastní zainteresanosti, a sice že hudebníci by měli dostat zapláceno. Na pirátských místech jsou již on-line k dispozici televizní programy a

filmy, podobně jako literatura, novinové příspěvky a další výsledky tvůrčí činnosti. Jako společnost se musíme rozhodnout, jestli tvůrci mají ke svým dílům copyright, či zda-li je všechno volně k dispozici pro každého. Já se mohu podívat na Mp3, kde je moje hudba, což je pro ni bezplatná reklama, takže děkuji velice. Pro menší umělce nebo umělce z jiných částí světa, pro které představuje prodej nahrávek 60% jejich příjmu, to bude znamenat konec jejich živobytí.

Martin Jan Stránský

Nestor Enriquez požádal o slovo.

Nestor Enriquez

Chtěl bych udělat pár poznámek k tomu, co pan předseda dnes ráno řekl o častém používání slova „strach“. Přečtu své poznámky. Strachu a nenávisti jako klasickým lidským vlastnostem se nelze v průběhu transformace směrem ke globalizaci vyhnout, jelikož tento často zmiňovaný pojem je stále ještě pouhá teorie, protože ještě jsme žádnou transformaci neviděli. Všichni hovoříme o tom, jak to bude dobré, ale nemáme žádné záruky, žádnou jistotu, jak doopravdy bude naše budoucnost ovlivněna. Nenávist současně živí strach z neočekávaného, protože nenávist je důsledek kumulované frustrace z toho, jak historie vytvořila dnešní civilizaci. Pro lidi z rozvojových zemí existuje značný potenciál pro nenávist a strach z toho, co jim globalizace může přinést. Lidé z rozvojových zemí mají vysokou úroveň nenávisti, protože historický vývoj jim nepřinesl blahobyt. Já však považuji globalizaci za dobrý úmysl, dobrý záměr pro budoucnost civilizace, která je však bohužel plná neočekávaných následků a hlavně překážek. Když se podíváme zpět na historii, uvidíme spoustu vzdělaných lidí, kteří se dopustili velkých omylů při rozhodování. Můžeme vidět spoustu kněží, kteří mučili a trestali nevěřící za to, že smýšleli odlišně. Můžeme vidět vlády, které užívaly trestu smrti jaký častý a nespravedlivý prostředek k prosazování zákona s cílem vytvořit veřejné blaho, atd.

Chtěl jsem říci, že od teorie k praxi je dlouhá cesta, která je tak dlouhá, jak obtížný je úkol vyřešit obtíže a splnit naše plány na ideální budoucnost. Když uvedu tuto poznámku do vztahu s rolí umění v procesu globalizace, pak umění je přirozený způsob k harmonizování a skloubení lidského úsilí nalézt praktické řešení každodenních problémů. Jinými slovy řečeno, umění je olej omezující tření v soukolí stroje tvořeného lidskou společností.

Martin Jan Stránský

Vím, že je ještě pár otázek, ale byl jsem požádán, abychom skončili v čas. Zmínil jste dlouhou cestu a já si myslím, že dnes jsme učinili malý krok vpřed. Sejdeme se opět za hodinu.

--

Odpolední zasedání 18. října

Jacques Rupnik

Organizátoři položili otázku: „Představuje globalizace hrozbu pro umění?“ Jde o velmi závažnou otázku a zaslouží si pozornost, takže začněme. Jsou tací, jako třeba peruánský spisovatel Mario Vargas Llosa, kteří tvrdí, že globální trh jde ruku v ruce s šířením univerzálních hodnot a vzájemné kulturní výměny. Jiní, zejména v zemi, kde žijí, mají méně růžový pohled na vliv globalizace na kulturu a umění. Jsou identifikovány dvě hlavní údajné hrozby.

První je komercializace kultury a umění, tedy zábavy, kultury degradované nebo redukováné na pouhou zábavu.

Druhou je kulturní globalizace, hrozba uniformity, homogenizace, která je někdy označována jako amerikanizace, jež ohrožuje národní kultury zejména malých národů. Oba argumenty spočívají na předpokladu, že umění by mělo být považováno za komoditu. Oba argumenty volají po vyvážení, po regulačním mechanismu, po větším zapojení veřejného sektoru. Jinými slovy řečeno, volají po ochraně a podpoře ze strany státu. Úmyslně používám slova ochrana a stát. Postupně nás totiž přivedou na otázky umělecké svobody a neblahé představy státu coby sponzora a dokonce administrátora kultury. Tato myšlenka formulovaná zde v Praze, kde po čtyřicet let, podobně jako i jinde ve střední Evropě, byl stát hlavní administrátor, sponzor a dozorce umělecké aktivity, má samozřejmě zvláštní zvuk a my bychom si tudíž měli být vědomi toho, že jsme zde v Praze byli svědky impozantního posunu od státem ovládané kultury ke svobodě vyjadřování v umělecké činnosti, které se však děje v tržním rámci. Snad dnes uslyšíme efekty tohoto trendu.

K projednání tohoto tématu, těchto údajných hrozeb a role alternativ globalizace máme velmi působivý seznam řečníků. Máme velké štěstí, že tu jsou dva klíčoví řečníci, kteří nás uvedou přímo do srdce tématu. Prvním je pan Jostein Gaarder, norský filosof, který učí na univerzitě v Bergenu. Jeho knihy byly přeloženy do pětačtyřiceti jazyků. To je podle mého také určitý triumf globalizace, ovšem velmi pozitivní. Je velice slavný zejména díky své knize „Sofiiin svět“. Uvede nás do problému údajných hrozeb, před nimiž stojí umění a kultura.

Jostein Gaarder

V roce 1750 vydal francouzský filosof Jean-Jacques Rousseau své „Discours sur les sciences et les arts“ („Rozpravy o umění a vědách“). Šlo o unikátní dílo vzniklé na popud Dijonské akademie. Tématem bylo, zda-li znovuoživení umění přispělo k lepší společnosti. Jednalo se samozřejmě o řečnickou otázku, o otázku, na kterou se očekávala zcela jasná odpověď, a sice potvrzení. Emocemi nabitý Rousseau však přednesl své slavné popření. Umění a věda nepřinesly člověku lepší kvalitu života. Rousseau patřil mezi první kritiky moderního světa, který tvrdí, že primitivní divoštví má navrch nad civilizovaným životem.

Přesně o 250 let později stojíme, tentokrát v Praze, před podobnou otázkou: "Představuje globalizace hrozbu pro umění?" Zdá se, že jde opět o řečnickou otázku. Neočekává se i od nás, že odpovíme alarmujícím „ano“? Umění představuje hlubokou hodnotu pro jednotlivce i pro naši civilizaci - a nyní se dostává do nebezpečí kvůli globalizaci. Je ale situace opravdu taková? Zvažte třeba jen neskutečnou demokratizaci v přístupu k informacím a znalostem poskytovanou internetem. Odhaduje se, že lidstvo jen za posledních sedm let zdvojnásobilo množství psaného textu - a zároveň je mnohem přístupnější, než kdykoli předtím. Člověk je skoro sváděn k návratu k Rousseauově a později Nietzscheho přístupu: existuje nějaká hranice, kolik kultury jsme schopni strávit nebo kolik se dá snést. Copak nepotřebujeme také nějaký prostor a čas k životu a k vytvoření vlastní zkušenosti? To jsou další důležité otázky. Budu se ale držet tématu dnešního odpoledne: Představuje globalizace hrozbu pro umění?

Otázka samozřejmě také zní, co přesně globalizací míníme. Máme na mysli intenzivní kulturní difuzi, jíž jsme byli svědky v minulých desetiletích? Nebo máme na mysli formování nové „nadanárodní“ civilizace, která by mohla zastínit tradiční kulturní život na národní a lokální úrovni? Nebo se snad více obáváme, že rozšiřování západního zábavního průmyslu povede k pasivní konzumaci hitů a happeningů, tedy k procesu, který představuje více než zřejmou hrozbu pro umění?

Myslím si, že by mohlo být užitečné rozlišovat mezi kulturou a civilizací. „Kultura“ či kulturní život je místní aktivita, kterou je nutno odlišit od globální či nadnárodní „civilizace“, jejíž jsme součástí. Otázkou pak je, zda-li je proces globalizace hrozbou místní aktivitě. Ještě se k této otázce vrátíme, ale nyní mi dovoluňte podívat se nejprve na nějaké historické příklady.

Umění a věda vždy vzkvétaly, když se mísily různé kultury. Takový kulturní střet se odehrál před čtyřmi tisíci lety, když staří Indoevropané migrovali do Indie a tam se mísili se starou indickou kulturou. Dalším příkladem kulturní difuze byl vliv íránské kosmologie na judaismus. Tento vliv byl také důležitou premisou pro Ježíše a ranou křesťanskou církev.

První opravdu kosmopolitní společnost začala existovat po Alexandru Velikém, když se mnoho odlišných národních kultur začalo mísit ve velkém tavicím kotli umění, náboženství a vědy. Toto období nazýváme helénismem. Dokonce i italská renesance byla částečně způsobena setkáním kultur. Z maurského Španělska přišla arabská a aristotelovská tradice a ze Západu přišla tradice byzantská a platónská. Takto byla částečně znovu obnovena a dále rozvinuta kosmopolitní společnost helénismu.

Kulturní difuze provází lidstvo, a v oblasti umění a kultury velmi úspěšně, od prvních kmenů v Africe. Nikdy neexistovala žádná „primitivní“, „domorodá“ nebo „nedotčená“ lidská kultura, stejně jako nikdy neexistovala žádná čistá lidská rasa. Umění a věda se začaly rychle rozvíjet, kdykoli se setkaly dvě odlišné kultury. Byl by možný hinduismus bez setkávání mezi starou indickou kulturou a ústní a praktickou tradicí dávných Indoevropanů? Jak by vypadal Starý zákon bez egyptského, babylonského a íránskému vlivu? Jak by vzniklo křesťanské náboženství vně helénské civilizace? Cítím pokušení ocitovat pár hádanek ze zen buddhismu: „Jak zní tlesknutí jedné ruky?“ Nebo: „Jak vypadal váš obličej předtím, než jste se narodili?“

Neznamená to však, že bychom měli podceňovat hodnotu národních, místních či dokonce izolovaných tradic. Právě naopak, historie je plná případů ukazujících, jak byly opravdové lidské hodnoty a zkušenosti věnovány světové společnosti od místních kultur. Buddha byl hluboce poznamenán svým indickým zázemím. Na tomto zázemí vytvořil univerzální filosofii, která už není vázána na indické prostředí. Univerzální apel buddhismu má však svá základní tvrzení založena na specifickém národním nebo regionálním kontextu. Když se o mnoho později buddhismus dostal přes Čínu do Japonska, dostal své zvláštní japonské vyjádření. Podobný proces se odehrál, když se máhájánský buddhismus smínil se starou tibetskou kulturou a tamním tradičním náboženstvím.

Historie nám ukázala, že nikdy nesmíme podceňovat možnosti malých společností vytvořit takové lidské hodnoty, které se později mohou stát důležitými pro celý svět. Vše, co dnes spojujeme s uměním, vědou a filosofií se dá vystopovat v malé řecké komunitě před 2500 lety, jmenovitě v Athénách. A nebylo příliš mnoho těch, kteří našli Zemi zaslíbenou v Izraeli před téměř 4000 lety.

Právě díky tomu, že lidé někam patří, mají důležité poselství pro světovou společnost. Člověk nepřispěje světu, navzdory tomu, že vyrostl v malé komunitě, ale právě proto. Člověk zkrátka potřebuje mít silné kořeny v místní komunitě, aby byl schopen komunikovat se světem. Jednotlivec, který nemá kořeny v místní kultuře, nemá žádné pohnutky, které by ho vedly při konfrontaci se světovou civilizací.

Místní kultury byly vždy znásilňovány a ničeny pro lidskou nenasytlost, brutalitu a

intoleranci. Spousta cenných lidských zkušeností byla tudíž zmařena, než se vůbec dostala do světa. Tato činnost - mohli bychom ji nazvat zločinem proti lidskosti - pořád pokračuje jako následek procesu, kterému říkáme globalizace. Je zřejmé, že proces globalizace představuje hrozbu pro důstojnost a hodnoty mnoha lidí. Setkal jsem se s lidmi v jihovýchodní Asii a v Tichomoří, kteří vyjadřovali svůj hluboký zármutek nad kulturními ztrátami, které jim způsobil kolonialismus a neokolonialismus.

Opravdové hodnoty vznikají nejprve v místní kultuře. Osoba, která se neúčastní místního života, která se chce řídit pouze módou, riskuje, že ji bude místní společnost považovat za blázna nebo dokonce za parazita na komunitě a to neprávem. Taková osoba totiž vůbec ničím nepřispívá. Je pouze spotřebitelem.

Když hovoříme o globalizaci kultury, často máme na mysli globalizaci zábavního průmyslu. Objevuje se pak otázka, jaký rozsah globálního zábavního průmyslu ohrožuje tradiční kulturní život a kulturní dědictví v širším smyslu. Otázka zní, jestli globální zábavní kultura je schopna paralyzovat lidskou činnost. Kultura je totiž činnost. Kultura je činnost lidí samotných.

Pod slovem kulturní činnost nemáme na mysli, že činnost je „originální“ nebo „čistá“ pro určitou etnickou nebo místní skupinu lidí. Když mnoho Norů v úzkých údolích své země žije americký styl života „country and western“, jde o příklad současné kulturní činnosti v Norsku. Opakem je vnučování kulturního „fast-food“. Existuje samozřejmě spousta Norů, kteří mrhají svým životem při sledování nekonečných seriálů v televizi. Něco takového bych kulturní činností nenazval. Když stále více lidí na tichomořských ostrovech má televizory a satelitní přijímače, tak problém není v tom, že sledují americkou pokleslou tvorbu, problém je v pasivní spotřebě jako takové. Nebo když alkoholik pronese v jedné své světlé chvíli: „Nejdříve jsem nasával z lahve. Teď láhev vysává mě.“ Totéž lze říci i o televizoru.

Globalizace zábavní kultury může tedy ohrožovat lidský kulturní život, kupříkladu tradiční vyprávění příběhů doma nebo náboženské festivaly s tradičními písněmi, tanci a divadlem. Není podstatné, jestli impuls pro kulturní činnost přichází „z domova“ nebo ze zahraničí. Když se hraje evropská barokní hudba s velkou pietou například v Japonsku, jde o cennou část současné kulturní aktivity Japonska. Pak se nejedná o negativní efekt globalizace. Východní a západní hudba se už hodně dlouho vzájemně inspirují a dávají tak vzniknout hodnotným novinkám. Naštěstí třeba básníci všude po světě se nechali inspirovat japonskou poezií haiku. Kultura je tedy činnost. Je to něco, co tvoříme. Nejde především o ohleduplné zachování čehosi velmi starého nebo domorodého. Bylo by však smutné, kdyby Japonci ztratili zájem o hraní tradičního divadla Kabuki nebo Bunraku. Byla by to škoda nejen pro japonskou společnost, ale pro celosvětovou společnost. Když spousta lidí se dnes v mé zemi věnuje tradičním japonským bojovým sportům, tak jde o součást nynější kulturní aktivity v Norsku. Jestliže by však díky tomu měl být vytlačen tradiční norský lidový tanec, mrzelo by mě to, ale to se nikdy nestane. Žijeme ve stále více pluralistické a heterogenní společnosti, a to jak v rámci malých komunit všude po světě, tak i ve světové společnosti jako celku. Jen málo evropských měst dnes nemůže nabídnout kurzy afrického tance. Myslím si, že je to obohacení evropského kulturního života.

V době globalizace vidíme někdy veselé paradoxy týkající se šíření a distribuce umění a intelektuálního života. Já mám například dojem, že mladí Japonci mají slabší povědomí o buddhistické filosofii než mladí lidé třeba v Norsku a v Německu. Zároveň mám dojem, že studenti na japonských univerzitách se více zajímají o Kantovu nebo Heideggerovu filosofii

než studenti v Německu. Němečtí studenti se zase více zajímají o zen. Před pár lety jsem měl několik přednášek na japonských univerzitách. Hovořil jsem o důležitosti filosofie a důsledně jsem ve svém projevu rozlišoval „filosofii“ obecně a „západní filosofii“. Tím byli však studenti i profesori zmateni. Ptali se mě: „Co myslíte „západní filosofii?“ Copak filosofie není západní?“

Něco není v pořádku, když třeba bohatá filosofická tradice z Indie nebo Číny je zapomenuta důsledkem silné kulturní difuze ze Západu. Globalizace se může dotknout kořenů lidí v jejich vlastním místním nebo národním prostředí, když se jejich orientace stane více globální. To je problém, protože všechny společnosti potřebují společnou platformu. Ve starých městech a vesnicích představovala tržiště místa, kde se lidé scházeli a sdíleli své myšlenky a nápady. Bez takového každodenního dialogu, bez souboru společných referencí dojde k desintegraci a nakonec ke zhroucení místní komunity. Situace národů je podobná. Potřebujeme nějaké společné arény pro udržení národní komunity, myslím si totiž, že národní entity budou zapotřebí i v budoucnu. I v moderní společnosti potřebujeme místa pro setkání. Zkrátka je to otázka identity. Žijeme však stále více v globální vesnici. Ta se také stala součástí naší identity.

Je možné rozlišovat mezi lokální kulturou a „světovým uměním?“ Je možné účastnit se zároveň kulturního života vesnice a kulturního života „globální vesnice?“ Myslím si, že ano. Jsem dokonce přesvědčen, že účast na životě v globální vesnici vyžaduje určitou oddanost lokální kultuře. Jestliže místní kultura trpí nedostatkem oddanosti jejích členů, bude to znamenat podkopání a zhroucení umění v globální vesnici. Potřebujeme sedět na obou židlích.

Ve skutečnosti jsou určité náznaky, že globalizace bude znamenat znovuzrození místní kultury a místní komunity. Možná je globalizací nejvíce ohrožena právě národní identita a národní umění. Básník třeba napíše sbírku, které se neprodá více než dvě stě výtisků a nejvíce prodaných je stejně v jeho okolí, ale ten samý básník může přitáhnout tisíce lidí ke čtení. Chceme toho básníka vidět, chceme se s ním setkat, nejen prostřednictvím televize. Globální společnost vytvořila novou potřebu fyzického kontaktu. V Evropě jsou dnešní filosofické kavárny, básnické kavárny atd. v plném rozkvětu. Z takového druhu činnosti budou vždy vycházet impulsy dotýkající se také globální společnosti.

Nyní se chci omluvit za to, že uvedu osobní zkušenost. Důvodem, proč se k tomu odvažuji, je skutečnost, že příběh, který budu vyprávět, nám možná bude schopen osvětlit otázky, jimiž se dnes zabýváme. V podkladech pro konferenci je položen následující dotaz: "Jakou roli by mohly hrát některé národní kultury v globalizovaném světě, zejména ty části, které jsou závislé na jazyku?" Chci znovu podotknout, že podstatné impulsy mohou často vzejít z kořenů místní kultury, impulsy, které paradoxně jsou schopny změřit síly s globálním zábavním průmyslem.

Před deseti lety jsem napsal knihu „Sofiiin svět“, „román o historii filosofie“. Místo pompézního titulu jsem spíše předpokládal, že kniha bude omezeným norským projektem. Vůbec jsem si neuměl představit, že by tato kniha někdy byla přeložena do cizího jazyka. Ve skutečnosti jsem vlastně musel přesvědčovat svého norského nakladatele, aby ji vůbec vydal. Šlo o velkolepý úvod do západní filosofie zamýšlený hlavně pro mladé dospělé lidi. Proto nakladatelství váhalo. Když se konečně rozhodli knihu vydat, napsal jsem svému nakladateli pohlednici s vyjádřením díky, že se rozhodl vydat tak nekomerční knihu a z čistě kulturních důvodů. Já i nakladatel jsme se však mýlili. Tato „nekomerční kniha“ brzy vyšla ve čtyřiceti

jazycích a k dnešku se jí prodalo přes dvacet milionů výtisků. Ale proč? Jak to, že jsme se tak mylili? Co bylo důvodem, že se norský fenomén, jako je „Sofiin svět“, mohl tak globálně rozšířit? Byli jsme zmateni.

Ještě o deset let později jsem stále dotazován, jestli jsem knihu napsal anglicky. Odpovídám, že jsem ji samozřejmě napsal norský. Neříkám, že jsem si neuměl představit, že by kniha vyvolala nějaký zájem mimo Norsko nebo že jsem ji zkrátka psal pro použití v Norsku. Dodávám však, že není náhodou, že tuto zvláštní knihu napsal Nor.

V Norsku máme poměrně bohatou tradici popularizace filosofie jednoduše proto, že všichni univerzitní studenti musejí nejprve vykonat zkoušku z historie filosofie, tak zvaný „examen philosophicum“. Takový institut nemá dnes v jiných evropských národech stejnou důležitost, i když má své kořeny ve společné evropské tradici. Jen těžko si dovedu představit, že bych napsal „Sofiin svět“ bez této důležité národní podmínky.

Já jsem léta učil filosofii na speciální škole charakteristické pro Skandinávii, na takzvané Národní vysoké škole (Folkehoyskole). Jde o volitelný ročník po střední škole předtím, než případně začnete studovat na univerzitě, je to ročník, který klade důraz na „vzdělání pro život“ bez zkoušek či určeného průběhu, kde je však věnována pozornost umění, mluvenému slovu a živému vzájemnému působení učitele a žáka. Jen těžko bych mohl napsat „Sofiin svět“, kdybych nebyl tolik let vystaven dialogu s mladými lidmi o existenčních záležitostech a zejména v rámci Národní vysoké školy se vším, co taková škola obnáší a o čem se zde nebudu podrobně zmiňovat. Jen mi ještě dovoluňte dodat, že hlavním cílem těchto severských Národních vysokých škol je ochrana a kultivace národního jazyka a národní kultury.

Nyní pár slov o knize samotné a o národním jazyku jako prostředku. V Norsku jsme dali dohromady dlouhý seznam postupů na stimulaci národní literatury, i když nás jsou jen čtyři miliony obyvatel. Bez tohoto úsilí bych se asi nikdy spisovatelem nestal. Norská vláda kupuje nejméně jeden tisíc výtisků od téměř každého beletristického titulu napsaného norský. Bez takového zázemí by se můj nakladatel asi nikdy neodvážil vydat pochybný román „Sofiin svět“. Norská knihkupectví musejí mít všechnu norskou beletrii na pultech alespoň po dobu dvou let od vydání. Máme pevné ceny knih na ochranu malých knihkupectví třeba v zemědělských oblastech. Bez přístupu do knihkupectví ztrácíte také přístup k umění. Knihy mají jako jediné ze všech druhů zboží nulovou sazbu DPH. Když je norská kniha překládána do cizího jazyka, podporuje naše Ministerstvo zahraničních věcí tento překlad finančně prostřednictvím překladatelského grantu.

Ještě musím zmínit jednu velice důležitou věc. Asi bych se nikdy spisovatelem nestal, kdybych nebyl vyrůstal u rodičů, kteří měli doma knihy a také měli čas svým dětem předčítat. Nebyl bych norským spisovatelem, kdybych nevyrůstal s norskými národními pohádkami a starou severskou mytologií a ságami. Nikdy bych se nestal autorem, kdybych neměl spojení se svými kořeny v téměř tisícileté tradici psaného jazyka. Byl jsem tedy značně zvýhodněn, protože teď hovoříme také o národních zdrojích. Mé poselství tedy je, že hovoříme především o národních investicích. Místní a národní investice však někdy také může představovat investici pro globální společnost.

V podkladech je položena následující otázka: Má, může a smí umění v jedenadvacátém století hrát roli národního, politického nebo nějakého jiného osvícení nebo má, může a smí se toho vzdát ve jméno takzvaného „čistého umění“?

Na konferenci Fórum 2000 v roce 1997 jsme projednávali „Univerzální deklaraci lidských práv“. Umění je neméně závislé a profitující z některých základních lidských práv jako kupříkladu svoboda projevu a svoboda tisku. Je ale téměř absurdní hovořit o svobodě a právech a nezaměřit se při tom na zodpovědnost a závazky. Je to podobné jako ve velké rodině: Nejprve máte spoustu závazků ohledně osobního chování. A pak, ano, až potom může jednotlivý člen rodiny poukázat na to, že má také nějaká práva.

Dnes existují ve světě stovky organizací pečujících o lidská práva, ale jen pár starajících se o lidské povinnosti. Má otázka zní: "Jaká je role umění v tomto ohledu?" Jak mezi umělci, tak i v rámci mezinárodního zábavního průmyslu často vidíme příklady zřikání se zodpovědnosti - ve jménu svobody projevu nebo jednoduše ve jménu umění. Naproti tomu bych chtěl postavit skutečnost, že umělec jedenadvacátého století - ať už spisovatel nebo filmový režisér - má také jistou morální zodpovědnost.

Největší výzvou v procesu globalizace je co nejrychlejší vytvoření nadnárodních pravidel, která nám umožní zachovat životní prostředí na této planetě. Již jsem zmínil, že jsem se setkal s lidmi hořekujícími nad ztrátami své místní kultury v důsledku kolonialismu nebo neokolonialismu. Dotčena byla nejen kultura, nýbrž byly napáchány mnohem závažnější a nevratné škody na životním prostředí například vyhubením endemických druhů. Některé z těchto druhů pořád ještě existují v tradičních písních a ve folklóru. Byly vyhubeny jen z povrchu zemského.

Nebezpečí pro staré biotypy představuje samozřejmě také hrozbu pro umění a kulturu. Nebezpečí pro tradiční hospodářství představuje také hrozbu pro tradiční kulturu. Základem pro kulturu je příroda. Na to lze v globalizované spotřební společnosti, kde mohou být ohromné vzdálenosti mezi výrobcem a spotřebitelem, snadno zapomenout. Kupujeme si nábytek v obchodě na rohu a už si nevzpomeneme na deštný prales na druhém konci světa. Když se ale lidem krade přírodní prostředí, krade se jim také kultura a duše. Není třeba diskutovat o tom, co je největší ztrátou. Podobalo by se to následující otázce: Co byste raději ztratili, svou mysl nebo své tělo?

Přirovnání těla a mysli - přírody a umění - je samozřejmě platné pro celou planetu. Je-li náš ekonomický systém v rozporu s přírodními limity, představuje také hrozbu pro umění. Hravý nápaditý a nerozumný primát může snadno zapomenout, že je především součástí přírody. Jsme ale tak hraví, nápadití a nerozumní, že hra, nápady a umění jdou do popředí před naší zodpovědností za budoucnost planety? Ve velmi uspěchaném a intenzivním procesu globalizace postrádám jasný hlas umění poukazující nejen na naše svobody a práva, ale také na zodpovědnost za udržitelnou budoucnost. Mnoho dnešních umělců docela dobře chápe problémy, jimž je současný svět vystaven, cítíme se však paralyzováni politickým a ekonomickým systémem. Je to virtuální paradox: Máme dostatek informací a víme, že už nemáme čas, ale nedokážeme věcmi pohnout, než bude příliš pozdě. Jestli je ještě nějaká šance, pak jsem přesvědčen, že umělci sehrají rozhodující úlohu. Podobně jako umělci vždy byli bojovníky za lidská práva, teď nejspíš právě oni musejí být prvními bojovníky za lidské povinnosti.

Když byl Churchill jmenován ministerským předsedou v roce 1940 a když se německá vojska blížila ke kanálu La Manche, pronesl v Dolní sněmovně následující slova: „Nemám nic jiného, co bych mohl nabídnout, jen krev, dřinu, pot a slzy“. Úžasné bylo, že dokázal zmobilizovat národ i přes své velmi depresivní politické prohlášení. Důvodem samozřejmě bylo, že lidé viděli obrovské nebezpečí, které je před nimi. V současnosti lidé stojí před

mnohem větším a horším nebezpečím, víceméně naprosto zničujícím životní prostředí na této planetě, samozřejmě včetně všech uměleckých hodnot. Co se ale dnes stalo s politickou odvahou? Kde je politická síla? Kteří politici se odváží požádat o trochu potu a slz, aby dosáhli nového a zásadního politického směřování a tak jednoduše zajistili budoucnost pro své děti, pro celé lidstvo a nezapomněli na naši lidskou důstojnost?

V listopadu 1942, když britský národ trpěl nejvíce, Churchill znovu promluvil. „Toto ještě není konec. Dokonce to ani není začátek konce. Je to snad ale konec začátku.“ Opět se mu podařilo povzbudit lid v jeho boji s nejistým výsledkem. Doufejme - a věřme - že i my se blížíme konci začátku nejistého boje této generace za ochranu životního prostředí a spravedlivější rozdělování zdrojů této planety. Bez mnohem pevnějšího odhodlání umělců by mohlo jednoho dne už být pozdě. Teď, když umění na mnoha místech už dosáhlo svobody a práv, nadešel čas, aby se zaměřilo na svou zodpovědnost.

Jak již bylo řečeno na konferenci Fórum 2000 v roce 1997, být pesimistou ohledně budoucnosti této planety není žádné řešení. Pesimismus je nemorální postoj k životu. A naděje, naděje může být boj i přes vše nepříznivé. Může umění přinést nějakou podporu pro takovou naději?

Snad nejdůležitější otázka týkající se umění v nové globalizované společnosti je tato: "Jak může kultura a umění přimět mladou generaci k tomu, aby věřila a posléze bojovala za lepší a udržitelnou budoucnost planety? Jaké vize může umění mladé generaci přinést ve společnosti, kde již skoro toneme v materialismu a hloupém konzumu?"

Staré přísloví praví, že žába ponořená do vroucí vody okamžitě vyskočí ven z nebezpečí. Je-li však žába ponořena do chladné vody a ta je postupně ohřívána až k bodu varu, tak si žába nebezpečí neuvědomí a bude uvařena za živa.

Představuje tato generace takovou žabu? Je umění a kultura této generace takovou žabou? Nevím a je na nás to zjistit. Myslím si, že je na umělcích globální vesnice to zjistit.

Lidské bytosti jsou společenskými tvory, jsou velmi společenskými tvory. Patří ale také na Zemi. Máme své důležité zázemí v lidské historii, ale také biologická historie naší planety je podstatnou součástí našeho dědictví. Jsme primáti. Jsme obratlovci. Trvalo několik miliard let, než jsme byli stvořeni, ale přežijeme toto milénium?

Člověk je pravděpodobně jediným žijícím stvořením v celém vesmíru, které má univerzální vědomí. Zachování životního prostředí na této planetě není tedy otázkou pouze globální zodpovědnosti. Jde o zodpovědnost vesmírnou.

Umění je oslavou lidského vědomí. Neměli by tedy právě umělci začít bojovat proti zkáze?

Jacques Rupnik

Velmi Vám děkuji. Slyšeli jsme velmi silný aplaus, zejména od zde přítomných mladých lidí, z nichž mnozí, jak jsem přesvědčen, by si přáli mít Vás za učitele. Norský spisovatel píšící pro norské čtenáře, který však získal čtenáře po celém světě, aniž by svou knihu zamýšlel jako marketingový produkt. Jde o optimistický příběh, jaký jsme si všichni přáli slyšet, jdoucí od částečného k univerzálnímu a zase zpět. Velmi správně jste zdůraznil, jak globalizace jde ruku v ruce s renesancí a znovuprosazováním národní kultury, ačkoli kultura malých národů asi nebude vzkvétat, pokud, tak jako v Norsku, nebude mít veřejnou podporu.

Naším dalším řečníkem je Dubravka Ugrešičová, dobře známá - a teď váhám, jestli mám říci chorvatská nebo jugoslávská, ona říká post-jugoslávská- spisovatelka, autorka románů, esejů a krátkých příběhů. Žije v Amsterdamu a občas vyučuje na amerických univerzitách. Je autorkou „Fording of Stream of Consciousness“ („Brodění se proudem vědomí“) a její kniha „The Culture of Lies“ („Kultura lží“) zrovna vychází v Praze. Slyšel jsem, že čeští čtenáři mají o její knihu velký zájem. Právě dokončila soubor esejů nazvaný „Reading Prohibited“ („Zakázané čtení“), o spisovatelích, literatuře a globálním trhu. Jistým způsobem nám tu představí svou knihu.

Dubravka Ugrešić

Přečtu jen dvě krátké části své prezentace. Musím říct, že jsem velmi proti tomu, co řekl pan Gaarder, tedy zejména proti tomu, jestli jsem správně rozuměla, že kultura je aktivita. To byla vlastně komunistická myšlenka a vyústila ve značný amatérismus. Každý z komunistických zemí ví o venkovských divadelních skupinách, čtenářských klubech atd. To je přesně ona komunistická idea současného kulturního trhu, a sice že kultura je demokratická, že kultura je pro každého, že každý má právo na sebevyjádření. Alvin Kenan, autor knihy „The Death of Literature“ („Smrt literatury“), řekl, že literatura možná zahynula, ale literární aktivita pokračuje dál. Myslím si tedy, že žijeme v době aktivity, nikoli skutečné kultury. Tato demokratizace, která je, jak už jsem řekla, komunistickou myšlenkou, je uskutečňována trhem, kde skutečně každý může, mám na mysli, že může psát či malovat. Lidé nemohou být chirurgové nebo lékaři, protože to předpokládá určité znalosti, ale každý může napsat knihu a ta se klidně může stát bestsellerem.

Předčasem proběhla v The Guardian veselá debata mezi kritikem umění a slavným a známým mladým umělcem. Kritik tam velice slušně řekl, že si myslí, že mladí umělci jsou negramotní a že moderní umění je do značné míry otázkou náhody. Mladý umělec na to řekl: „No co, i když jsem negramotný, pořád ještě mám právo na svůj hlas“. Ještě nikdy předtím nebyla kultura v rukou negramotných. Nyní ano. Řekli jste, že umělci mají morální závazek. Oni nemají žádný závazek, stejně jako jej nemá umění. Jediný závazek, který umění má, je závazek estetický. Chtěla bych parafrázovat pana Havla pokud jde o to, co řekl o minimální zodpovědnosti pokud se týče globalizace. Já chci říci, že v umění by měla být alespoň jakási minimální estetická zodpovědnost.

Znamená pojem kulturních textů, umění a literatury totéž, co znamenal a znamená totéž pro všechny? Žijeme ve světě odlišných perspektiv a v odlišných systémech kulturních referencí. Post-koloniální teorie přinášejí identitu „jiného“, jeho kultury a perspektiv. „Jiný“ nebo žena, gay, Afričan, Albánec, Asiat, australský domorodec požadují, aby jejich pozice byla reinterpretována, odstereotypizována, dekolonializována a zrovnoprávněna pokud jde o práva a moc. Požadují, aby byl dán nový význam vztahu mezi kolonizátory a kolonizovanými. „Jiní“ se domnívají, že identita kolonizátora je pevná a stabilní, což už dávno není pravda.

Západní kultura, coby pevný systém hodnot, který vládl po staletí, je dnes, v kontextu americké globální dominance, už muzeem. Ano, skutečně jde o větší a grandióznější muzeum, než jakým je muzeum afrických masek či asijské muzeum ručních řemesel, nicméně pořád je to jen muzeum. Další otázkou, která by se měla neustále nadnášet, je otázka konceptu umění. Zásady, které byly zničeny před několika desetiletími, se nikdy doopravdy neobnovily. Duchampsovo symbolické a ironické umělecké gesto se zvěčnilo na desetiletí, ale nemění své základní umělecké poselství. Jsme si jisti, že v kontextu nových perspektiv, odlišných kulturních identit a - ze stejného důvodu - odlišného statutu a funkce umění ve světě

ovládaném informačními médii, že víme, o čem mluvíme, když používáme slovo umění?

Kolonizátoři už také nejsou stejní. Současným kolonizátorem je trh. Jeho tvář je maskovaná. Snahy začít s ním dialog, jak by si přáli mnozí postkoloniální myslitelé, se mýjeji účinkem. Vstřebává jakýkoli odpor, jakoukoli kritiku obrátí ve svůj prospěch. Bude nás kolonizovat způsobem, jehož si nevšimneme. A nejen to, bude nás kolonizovat našimi hodnotami, ať už jsou jakékoli: identita, kulturní i etické identity. Jen těžko si lze představit efektivní rezistenci proti penězům, mediálním magnátům, mocným konglomerátům, které ovládají trh, proti monopolům knižních obchodů, řetězců, galerií, proti globalizaci coby komerčnímu fundamentalismu, jak nadnesl pan Soros, který obsahuje kulturu. Dokázat by to mohla jediná strategie peněz proti penězům. Otázkou zůstává, jaký druh kultury bude prioritní pro poskytovatele peněz. Evropská byrokracie se často vyhýbá reprezentaci kultury nebo kultuře reprezentace jakékoli myšlenky evropanství, evropských kulturních standardů nebo ochraně regionálních a minoritních jazyků. Kulturní koncept se ve skutečnosti neliší od konceptu národní kultury a její strategie kulturní reprezentace. Festivaly, instituce, nevládní organizace i kulturní manažeři jistě podporují, ale tak byrokratizují kulturu. Takový koncept kultury z ní dělá nikoli prostor rezistence, ale službu reprezentace, ať už bude jakákoli. Strategie „vypnutí“ nebo nehraní hry nezabírá. Dovolte mi říci anekdotu z knihy Neila Postmana „Amusing ourselves to death“ („Bavme se k smrti“). Vypráví se v ní o obyvatelích malého města Farmingtonu v Connecticutu, kteří se rozhodli bojovat proti televizi. Místní knihovna zorganizovala vypnutí televize a obyvatelé se na ni nedívali celý měsíc a jistá paní Babcocková, která připravovala další vypnutí televize pronesla následující: „Kdo ví, jestli naše kampaň bude mít stejný význam jako loni, kdy jsme měli fantastickou mediální podporu.“

Nicméně formy rezistence nejsou nepochopitelné. V rámci komplexní a ambivalentní struktury globalizace se kultura a umění, místo aby se poslušně adaptovaly na zákony trhu, stávají místem rezistence. V takovém případě musíme opět položit starou otázku. „Co je umění? Stává se kultura místem ocenění a znovuoocenění, zřízením nových estetických a intelektuálních standardů, místem odstereotypizování, místem komerční dekontaminace, místem utopie záchrany?“ Když přijmeme polarizaci rozdělení v kultuře Velimira Chlebnikova na spotřebitele potřebitelé a tvůrce producenty, pak by oni mohli nabídnout další ztřeštěnosti, romantiku, nepřizpůsobivost, střechu nad hlavou, protože oni jsou jediní, kteří ji ztratili, nebo se také můžeme rozhodnout o tom nemluvit. Můžeme to přijmout a říci, že toto není bitva, kterou je třeba vést, a můžeme nechat věci běžet. Pak bychom si měli pamatovat myšlenku Jeana Baudrillarda, že umění neumírá proto, že by žádné nebylo, ale proto, že je ho příliš.

Diskuse

Jacques Rupnik

Myslím, že jste nadnesla spoustu bodů, které budou podnětem k diskusi. Zmínila jste estetický závazek, který bude muset být definován. Snad náš další řečník, lord Weidenfeld, by nám mohl sdělit své myšlenky týkající se daného tématu. Téma nového vnitřního kolonizátora, trhu, který svým způsobem nahradil totalitní hrozbu, která je v této části Evropy až příliš dobře známá, také jistě vyprovokuje diskusi. Byl jsem požádán, abych vám sdělil, že skupina antiglobalizačních protestujících právě doručila petici. Ta bude nechána kolovat. Naším dalším řečníkem je lord Weidenfeld. Vždy je milé představit svého vlastního nakladatele, majitele slavného nakladatelství sídlícího v Londýně. Je také profesorem na univerzitě Bena Guriona v Izraeli, viceprezidentem Oxfordského rozvojového programu,

zakladatelem „Europea“, sítě sedmi univerzit, jejíž členem je i Karlova univerzita. Řekne nám více k těmto bodům z pohledu člověka, který je provozovatelem a šířitelem kultury a umění. Lord Weidenfeld.

Sir Arthur George Weidenfeld

Úmyslně jsem si nepřipravil své vystoupení na papír, protože jsem chtěl mít možnost vybrat si některé body v průběhu konference, hlavně o umění, ale také jeden nebo dva body o některém z mnoha teoretických témat. Z mnoha zajímavých a mnohdy si protirečících definic globalizace jsem si vybral tři. Definici prezidenta Havla, že jde o neutrální proces, kde hlavním protagonistou je člověk. Dále doktora Giddense, který zmínil komunikační revoluci a Šimona Perése, který hovořil o unifikujícím efektu, kde člověk nakonec už nebude trháno jednotlivými konflikty, ale bude jednotně působit proti všeobecnému zlu. Všechny tři pokládají mnoho otázek, ale také obsahují spoustu pravdivých prvků.

Je samozřejmě pravda, že v umění máme tytéž problémy. Komercializaci s narůstající cenzurou v Sovětském svazu, kde prodej klasiky poklesl o 80% a prodej západní pornografie vzrostl o 250% nebo podle některých údajů dokonce o 1000%. Z toho už nelze vyvodit žádné poučky tvrzením, že komunismus je tudíž dobrý pro kulturu, zatímco volný trh není. Z toho jednoduše plyne, že se společnost ve svém přerodu musí sama řídit a učinit nějaká opatření. Příklad malé země, jako je třeba Norsko, které ví, jak stimulovat své vlastní autory, může být následován v dalších zemích, jako je třeba Holandsko nebo Dánsko. Tyto země mají samozřejmě velmi vysoký životní standard a mohou si dovolit příspěvky z rozpočtu. Ve třetím světě peníze zkrátka nejsou. Smutný příběh filipínského spisovatele, který musel být objeven Brity nebo Němci, ale není špatný příklad. Rozhodně je pravda, že některá díla napsaná v minoritních jazycích mohou být vynesena na světlo díky průkopnickému úsilí editorů, čtenářů a literárních kritiků.

Existuje další zajímavá skutečnost, a sice když je objeven spisovatel v určité zemi, i další spisovatelé z této země se stanou mezi čtenáři populárnějšími. Například předchůdce pana Gaardera, pokud jde o velké náklady, Nor Thor Heyerdahl. Důsledkem bylo, že každá kniha vydaná norským vědeckým pracovníkem byla slepě kupována nakladateli po celém světě. Když Gabriel Márquez napsal svou knihu, popohnal zájem o Latinskou Ameriku, který byl ještě umocněn trhem, což znamenalo větší zaangažovanost a zájem o určitý region. Takový je život. Co praktického se dá udělat, abychom změnili stávající stav a pomohli autorům? Je několik cest, jak tak učinit. Musí se však postupovat opatrně a s přihlédnutím k dané situaci, tedy určitá řešení se dají použít jen v určitých zemích. Musíme být skromní ve svých prostředcích pomoci. V Evropě představuje mohutnou pomoc myšlenka sponzorství a mecenášství. V zemích jako je Itálie, Německo a Francie vždy byla tradice podpory a téměř výhradního financování operních domů, divadel a určitých typů seriózní literatury ze státního rozpočtu a od daňových poplatníků. Úroveň kulturní participace byla taková, že poplatníci neprotestovali. Například v Rakousku by se nikdo nevydal do ulic protestovat proti financování opery či divadel. V Anglii by naproti tomu k protestům došlo, protože zde je tradice soukromého sponzorování, které vyvažuje sponzorování veřejné. Nyní však pomoc přestává kvůli rozpočtovým omezením v Německu a Itálii. Odkud tedy berou peníze? Zde není tradice soukromého sponzorování. My v Anglii jsme pro podobnou krizi lépe vybaveni než na kontinentě. Třeba v Berlíně se chystá uzavření operního domu. V jistých zemích jsou určité záchranné prostředky, jež se musejí stát součástí národních tradic. Musí být vyvíjen větší tlak na vládní autority, aby poskytly větší fiskální podporu kultuře, aby korporacím nebo jednotlivcům bylo umožněno stát se dárci. Další věc, která může být učiněna, je věnovat více peněz na výměny, stipendia a spolupráci univerzit, divadel a kulturních institucí.

Dále k otázce jazyka. V každém historickém období existovala určitá lingua franca. Byla jí latina, pak francouzština a nyní jí je angličtina, ačkoli španělsky, čínsky nebo hindštinou mluví také značná část populace. Ale díky tržní síle Spojených států a kyberprostoru je tak jako tak lingua franca angličtina. Jak se tedy vypořádat s problémem dalších jazyků?

Jeden přístup k věci praví, že by neměl existovat monopol angličtiny jakožto hlavního jazyka. Hlavními zastánci tohoto názoru jsou Francouzi. Podtext je samozřejmě takový, že by chtěli mít dva hlavní jazyky, angličtinu a francouzštinu, a pak by byli spokojeni. Němci by mohli tvrdit, že mají 83 milionů rodilých mluvčích v Evropě a španělsky hovořící by mohli namítat, že mají přes půl miliardy lidí mluvících jejich jazykem po celém světě. Vystává otázka, jestli budeme mít Babylonskou věž tak, jako Evropská unie se třiceti jazyky, nebo jestli se najde nějaká jiná regulace. Budu-li se pro nejbližší budoucnost zastávat angličtiny, pak to není projev mého kulturního patriotismu, ale jednoduše proto, že nejlepší způsob, jak přimět lidi, aby studovali více jazyků, je říci jim, že je jeden funkční jazyk, ale že je nutné umožnit lidem naučit se i jiné jazyky. Učení se jazyku je pro vládnoucí lidi ve světě jednou z nejdůležitějších věcí. Samozřejmě existuje problém s překladem, toto je však způsob, jak lépe pochopit jiné kultury. Jsou tu i pozitivní faktory. Obrovský rozvoj masové turistiky a živé kontakty mezi mladými lidmi samozřejmě napomáhají lidem, aby měli širší rozhled a uvědomovali si širší souvislosti, což se také odráží v literatuře. Když například pocházíte z nejbližšího místa Skotska nebo z Puglie a navštívíte střední Evropu a poté si přečtete román středoevropského spisovatele, máte k němu odlišný vztah, než kdybyste tam sami nikdy nebyli. Je to samozřejmě a banální, ale sehrává to svou úlohu. Domnívám se, že studium jazyků je nesmírně důležité. Jak poněkud drsně praví jeden francouzský spisovatel: „Když hotelový vrátný v Istanbulu může hovořit osmi jazyky, proč absolvent Sorbonny hovoří pouze jedním?“ Je určitě možné takto šířeji pochopit nutnost učit se více cizím jazykům.

Nejdůležitějším bodem globalizace je, že je přísně neutrální, ale umožňuje člověku výběr z naprosto protichůdných možností. Na jednu stranu je globální rozsah považován za upevňování nacionalismu, ale dobrou věcí zůstává, že je větší informovanost o regionálních identitách. Vracíme se zpět k základní otázce. Jedenadvacáté století nám dalo takový arzenál nástrojů, že si člověk může splnit téměř každé myslitelné přání. Na druhou stranu má ale k dispozici strašlivou řadu možností, jak zničit sebe sama. Chtěl bych skončit v poněkud satirickém tónu. Jak praví rakouský satirik Nestroy: „Kdo má pravdu? A kdo se mýlí? Já nebo já?“

Jacques Rupnik

Myslím, že jste nadnesl celou řadu důležitých bodů, zejména otázku odlišných tradic a odlišných situací. Dokonce i v západním světě, kde ve Francii král a později stát se stali hlavními sponzory oproti anglosaské tradici sdružení a nadací - tedy velmi odlišné tradice v oblasti západních tržních společností. Domnívám se, že některé z těchto zkušeností by se daly použít pro země východní a střední Evropy. Dále jste zmínil, že angličtina je dnes lingua franca. Zmínil jste, že když vrátný v Istanbulu to zvládne, tak proč by nemohl student ze Sorbonny, a já bych chtěl dodat proč ne účastník Fóra 2000? Ne kvůli mé militantní obhajobně frankofonie, ale hlavně proto, že náš další mluvčí bude mluvit francouzsky, mohu teď přepnout na jeden ze svých mateřských jazyků.

Je pro mne velikou ctí, radostí a vyznamenáním, že nyní mohu uvést pana Maria Soarese. Jeho jméno se pro nás všechny spojuje s návratem demokracie do Portugalska, s Karafiátovou revolucí z roku 1974. Podvkrát byl předsedou vlády a dvakrát se stal prezidentem v letech

1986 a 1991 a jeho jméno je spojováno se vstupem jeho země do Evropské unie v roce 1985. Tento dvojí návrat, návrat demokracie a návrat do Evropy jsou témata, která jsou Čechům zde velmi drahá, protože souvisejí s jejich vlastní demokratickou transformací a s jejich vlastním návratem do Evropy. Pan Mário Soares je dnes členem mnoha mezinárodních komisí a je především předsedou Rady starších Rady Evropy. A pro mne je velikou ctí mu teď dát slovo. Prosím pane Mário Soaresi.

Mário Soares

Děkuji. Omlouvám se za to, jak mluvím francouzsky, ale tady na Fóru je pět oficiálních jazyků. Já nejsem Francouz, mojí mateřštinou není francouzština, ale portugalština, dále hovořím španělsky a teprve pak francouzsky. Ale je pro mne přece jen mnohem snazší mluvit francouzsky než anglicky, proto budu hovořit francouzsky.

Globalizace ekonomiky je nekontrolovatelný jev v dnešním světě. Po pádu komunismu se vytvořila jakási teologie trhu jakožto svatosvaté hodnoty. Tady jedna dáma říkala, že nemůžeme zaměňovat umění a trh. To je pravda. Přitom se zaměňuje tržní hospodářství, které je nezbytné, a tržní společnost, která je nepřijatelná. Rychlost pohybu kapitálu mezi burzami, z Tokia do Londýna, z Frankfurtu do New Yorku, je nejen ohromující, je někdy také děsivá pro ekonomiky mnoha zemí. Mám před očima příklad, který dobře znám, příklad toho, co se nedávno stalo Brazílii, což je sesterská země Portugalska. Koncentrace kapitálu v některých nadnárodních společnostech se stala mnohem větší silou, než je ekonomická síla většiny členských zemí OSN. To není normální. Uvedu jiný příklad. Nejvyšší hodnotou ekonomické globalizace jsou zájmy pro zájmy. Ztrácí se pojem o tom, že trh je tu pro lidi a ne lidi pro trh.

Globalizace informací je dobrá věc, ale i ta může vést k velmi negativním jevům. Zaprvé a především proto, že existuje velmi úzká vazba mezi sdělovacími prostředky a hospodářskými kruhy, které kontrolují právě tyto sdělovací prostředky. Za druhé, a to spolu souvisí, protože velké sdělovací prostředky nejeví zájem o obranu humanistických a duchovních hodnot. Jeden ředitel televize mi jednou řekl, že existuje recept na to, jak dělat televizní programy: 30 % sexu, 50 % násilí a zbytek zábava. Globalizace vědomostí, ovšem zase ve službách velkých ekonomických zájmů a nikoli lidstva, často ignoruje základní etické principy, jak se to stalo mnohokrát například v oblasti biologie. V tomto směru globalizace s některými svými negativními aspekty může představovat vážnou hrozbu pro kulturní různorodost, pro humanistické a duchovní hodnoty, pro mnohokulturnost a mnohojazyčnost, což je hlavním bohatstvím lidstva. Globalizace vede k jednotnému anglosaskému myšlení a nepopíratelně dochází k hegemonii anglického jazyka ovšem v jeho nejelementárnější podobě. To představuje současně jak výhodu dobrého dorozumění mezi lidmi, tak ale i ochuzení z hlediska lidské rozmanitosti.

Odpověď na globalizaci v této perspektivě nemůže dát nová ekonomika a už vůbec ne nárůst světového obchodu. Odpověď musí dát lepší mezinárodní finanční regulace, což podle mého názoru naléhavě vyžaduje reformu institucí jako je Světová banka a Mezinárodní měnový fond. Současně je potřeba posílit OSN a dát jí více prostředků jakožto jediné mezinárodní instanci, která se může legitimně pokusit vytvořit nový světový řád, spravedlivější, svobodný a rovný. Právě prostřednictvím OSN a nikoli nějakého představenstva bohatých zemí, jako třeba G7 a podobných, má vzniknout jakási světová vláda schopná účinně bojovat s hladem, nevědomostí, nemocemi a s agresemi proti ekologické rovnováze naší planety.

Závěrem si myslím, že globalizace je nevyhnutelný jev, který má velmi pozitivní aspekty vedle dalších, velmi negativních. Je potřeba podporovat první z nich a omezovat ty druhé. Jak

na to? Podle mého názoru tak, že společně dospějeme k rozumné odpovědi na globalizaci z globální perspektivy. Bojem proti chudobě, která ve světě roste a představuje skandál z morálního hlediska a nebezpečí ze sociálního hlediska. Šířením skutečné kultury míru na celosvětové úrovni. Bojem proti negramotnosti a snahou o vytvoření skutečného veřejného mínění. Propojením jednotlivých nevládních organizací mezi sebou do jakési sítě, aby hájily ušlechtilé zájmy humanismu. Na mezinárodní úrovni vznik velkých integrovaných celků více států, jako třeba Evropská unie nebo snad MERCOSUR, představuje účinnou cestu jak korigovat aspekty ještě negativnější než globalizaci, jako je hegemonie jediného státu (Spojených států amerických), tak přílišné koncentrace bohatství v rukou nadnárodních společností.

Myslím, že nastal čas prosazení kulturní různorodosti a rozvoje dialogu mezi kulturami a náboženstvími. Ekumenický dialog mezi náboženstvími je nejlepší způsob jak předejít tzv. "Střetu civilizací", což je název knihy amerického politologa Samuela Huntingtona, který tak definoval jednu charakteristiku, která se mu zdá být příznačná pro toto nové století. A pro to všechno je třeba rozvíjet ducha tolerance a úcty k druhým, odlišným. Jinak nebude ani dialog, ani pluralita, ani mír na světě. Děkuji.

Jacques Rupnik

Posledním mluvčím tohoto panelu bude Mark Azzopardi. Je delegátem Studentského fóra, studuje na univerzitě na Maltě a jeho oborem je mechanické inženýrství.

Mark Azzopardi

Původně jsem myslel, že začnu tím, co ve skutečnosti globalizace je, ale to zde již bylo v průběhu třech dnů dobře vysvětleno. Myslím, že můžeme souhlasit s tím, co přednesl bývalý prezident Soares, a sice že globalizace je nevratný fenomén a že skutečně záleží na tom, jak na tento fenomén zareagujeme, z čehož vyplyne, jestli půjde o pozitivní nebo negativní záležitost. Ve vztahu k umění si myslím, že je dobře, že se nabízí stále více platform, na kterých se může umění a kultura projevit. Lidé po celém světě mají více příležitostí nechat na sebe působit mnoho odlišných typů kultur. Moje představa o umění je taková, a teď nechci předkládat nějakou akademickou definici, že jde o oslavu rozmanitosti, takže ať už se globalizaci podaří rozšířit tuto rozmanitost nebo ne, umění jen prospěje. Tendence globalizace vytvářet stejné lidi, takzvaný McDonald's syndrom, chcete-li (když přijede na druhý konec světa a zapnete počítač, objeví se naprosto tatáž obrazovka, jako u vás doma), je podle mého negativní aspekt globalizace. Umění, coby prostředek pro sebevyjádření, je závislé na skutečnosti, že lidé na světě jsou různí. Domnívám se, že globalizace nám poskytuje méně času na přemýšlení o umění. Modernizace světa nám dává více věcí, které můžeme dělat, více aktivit. Umění je mnohdy výsledkem reflexe a ticha a času, který na to lze věnovat. Možná to má i něco do činění se stížnostmi, že je méně a méně dobrého umění a dobré hudby. Musíme však přijmout osobní zodpovědnost za to, jak budeme čelit globalizaci. Je dobré říkat, že umění trpí, ale já si myslím, že každý člověk může něco změnit jen do určité míry. Někteří lidé jsou samozřejmě vlivnější než jiní. Jako student v malé zemi se snažím přijmout zodpovědnost za to málo, co mohu udělat, a snažím se to udělat. Přicházím ze země s malou kulturou a cítím, že je stále větší riziko, že globalizace zničí malé kultury kvůli tomu, že se velké kultury stávají více západními a komercializují se. Objevuje se například tendence ztráty naší vlastní kultury a vypůjčení si kultury ze zahraničí, protože nemáme dost víry a důvěry v naši vlastní. Myslím, že je na zodpovědnosti každého jednotlivce, zejména lidí pocházejících z malých kultur, podívat se na vlastní kulturu a uvědomit si, co pro ně vykonala a zač jsou jí vděční. Musíme se cítit její součástí, stát se její součástí a získat v ní důvěru, protože jediné potom se může rozvíjet v interakci s jinými kulturami, což bude ta pravá krása

globalizace, jestli ovšem k něčemu takovému může dojít. Mnohdy mám pocit, že se malé kultury nerozvíjejí, protože lidé, kteří jsou jejími tvůrci, se obávají, že by byly pohlceny kulturami většími. Já říkám: vychutnejte si svou vlastní kulturu, podívejte se, co představuje, co koná, a snažte se ji rozvíjet v interakci a nikoli v soutěži s jinými kulturami. Myslím si, že to značně přispěje k představě, že svět je krásný proto, že je tak rozmanitý. Chtěl bych hovořit o něčem, co jsme dlouze projednávali na Studentském fóru. Byl jsem součástí přírodovědecké skupiny, kde se hodně mluvilo o životním prostředí. Chtěl bych se dívat na přírodu jako na nejnádhernější umělecké dílo, jaké máme, a které máme za povinnost chránit, neboť jsme jeho součástí. Myslím, že Bůh nám dal právo, nebo chcete-li možnost, toto umělecké dílo dotvářet a to buď jej zlepšovat nebo jej kazit. Domnívám se, že důležitost umění, ve vztahu ke globalizaci, toleranci a souhlasnému přijímání, spočívá v jeho schopnosti přimět nás k posunu ještě za souhlasné přijetí. My nejen tolerujeme jeden druhého, protože jsme společně na jedné planetě - negativní důsledky tolerance tu už byly zmíněny - ale prostřednictvím vzdělání jsme se naučili skutečně přijímat jeden druhého a já si myslím, že prostřednictvím umění se můžeme naučit, jak si jeden druhého navzájem vážit. Myslím si tedy, že umění nás posunuje ještě dále, je to jistý druh zvláštního aspektu vzdělání.

Chci říci něco, o čem přemýšlím už celý den a možná to bude znít hloupě, ale já jsem student a vy ode mě možná očekáváte hlouposti. Včera jsem sledoval Dalajlámu a trochu mi vadí, že tu dnes není, protože jsem ho chtěl požádat, aby mě naučil, jak se usmívat. Všiml jsem si, že se lidé stále méně usmívají, zejména v Evropě a možná i ve Spojených státech, tedy v takzvaném západním neboli moderním světě. Víím, že když se na sebe usmíváme, otevíráme tak navzájem svá srdce pro kulturu druhého, učíme se, jak si vzájemně důvěřovat a vzájemně si více vážit jeden druhého. Tolik lidí si dělá starosti s problémy světa, které jsou skutečně velké. Jeho Svatost byl vyhnán ze své země, přesto na svých cestách neustále srší vtípem navzdory všem problémům. My máme menší problémy a jsme pořád ustaraní. Úsměv je jedna malá konkrétní věc, kterou můžeme učinit, abychom zlepšili vzájemné vztahy. Můj osobní vztah se možná nezmění, ale jsou zde lidé, jejichž osobní vztah ke světu se změnit může.

Hodně jsme hovořili o náboženství a já jako katolík si myslím, že Ježíš Kristus se musel velmi mnoho usmívat. Když ale vidíte jeho obrazy, tak se na nich neusmívá nikdy. Myslím si, že pokud jde o umění, tak by se snad lidé měli snažit zobrazovat ho častěji s úsměvem. Mnohdy, když ho malujeme, bychom se spíš měli pokusit být jako on, a ne se snažit učinit jej takovým, jací jsme my. Vždy se snažíme dělat si starosti s naším světem a nepřijímáme pozitivní postoj. Jsem si jist, že i proroci jiných náboženství se usmívali. Víím, že toto není tak propracované nebo globální jako jiná poselství, která jste dnes slyšeli, ale já bych se chtěl s vámi rozloučit právě takto. Ještě jedna poslední věc. Přírodovědecká skupina na Studentském fóru v červnu nadnesla sen, jak my, mladí lidé, vidíme budoucnost. Tento sen jsme vyjádřili v podobě básně. Nebudu ji číst celou, ale přečtu vám její poslední část. Není to rozhodně velké umění, po němž včera volal pan de Klerk, a podezírám Dubravku Ugrešičovou, že báseň označí za amatérskou, ale přesto ji přečtu a myslím si, že dobře vystihne to, co se pokoušíme sdělit.

Někdy v noci
si chci jen tak venku lehnout
a naslouchat světu,
čekat, až se měsíc
a hvězdy rozplynou, ztratí ve světle.

Byl jsem předtím trochu nervózní, ale musím říct, že se mi to líbilo.

Jacques Rupnik

Jsem si jist, že jste poznal, že my jsme si vyslechli vaši báseň se stejným zalíbením, s jakým jste ji Vy přednesl. Obzvláště zajímavý je důraz, jaký kladete na kulturní interakci, spíše než konkurenci, a kulturní interakci, spíše než pouhou toleranci. Tolerance může být také projevem nezájmu. Myslím si, že jde o zajímavé postřehy, které najdou svou odezvu v diskusi.

Ladislav Čerych

Děkuji, pane předsedo.

Jelikož jste vnesl francouzštinu do naší debaty, budu hovořit francouzsky a omlouvám se těm, kteří budou muset poslouchat tlumočení. Nedělám to jen z toho důvodu, že vy jste zde znovu zavedl francouzštinu, ale mám k tomu ještě dva nebo tři další důvody. Za prvé je to proto, že tu máme tlumočení z francouzštiny, takže to technicky není problém a za druhé protože si myslím, že letos - před rokem nebo dvěma tomu tak docela nebylo - ale letos se mi zdá, že tu chybí hlas frankofonie. Je tady sice jižní Evropa zastoupená mými přáteli Marcalem Grilo a Josepem Bricalem, ale to není dostatečné a mimo to, oni stejně mluví anglicky, ačkoli umí výborně francouzsky. A třetí důvod je ten, že si myslím, že v této debatě o kulturních a duchovních hodnotách francouzština a francouzští intelektuálové toho mají mnoho co říci. Nejsem jejich mluvčím, ale doufám, že v budoucnu toto bude poněkud napraveno a že uslyšíme více názorů, i když budou třeba v rozporu s tím co tady říkáme. Jak jistě víte, právě ve Francii - a nevím, zda to také platí v Itálii, ve Španělsku nebo v Portugalsku - slyšíme nejvíce námitek na představy, že globalizace je totožná s amerikanizací, atd. což, jak jsme před dvěma dny slyšeli, není tak docela namístě. Ale při naší debatě by bylo zajímavé vyslechnout i tyto hlasy, tyto kontroverzní názory.

Jinak bych se chtěl zmínit jen o jedné věci a to velmi stručně. Podílel jsem se na organizaci prvního dne věnovaného výchově a jak víte, tři dny Fóra byly zasvěceny výchově, duchovním hodnotám a kultuře. Zaujalo mě během těchto dvou posledních dnů, a hlavně včera, že se debata pokaždé nakonec stočila zpět k výchově. I když byla řeč o duchovních hodnotách a hlavně, když jsme se snažili definovat konkrétní řešení, dospěli jsme k závěru, že je potřeba především změnit některé způsoby výchovy a přijmout určitá opatření v této oblasti. Myslím si, že je to dost důležité. Podtrhuje to nejen význam prvního dne, ale i vzájemnou spojitost mezi těmito třemi tématy, která byla vybrána pro Fórum roku 2000.

To je vše, co jsem chtěl říci. Děkuji.

Jacques Rupnik

Děkuji Vám, pane Čerychu. Naším dalším řečníkem je pan Max-Neef.

Manfred A. Max-Neef

Jelikož se blížíme ke konci třetího dne, dovoluji mi být trochu kacířský. Chtěl bych vyjádřit některé své pochybnosti a starosti. Je zajímavé po tolika diskusích, na jaké úrovni zacházíme se skutečností a se slovem. Chci říci, že v každém desetiletí objevíme slovo, kolem něhož se soustředí všechny debaty. V padesátých letech to byla kooperace, v šedesátých rozvoj, v sedmdesátých nový mezinárodní ekonomický řád, pak přišla udržitelnost rozvoje a nyní je tím slovem globalizace. Když se podíváme zpět, tak se vždy jednalo o velké problémy. Je trochu legrační, že žádný z nich se nepodařilo vyřešit. Mohli bychom tedy dospět k závěru, že nikdy žádný problém nevyřešíme a jen nás unaví. Když už jsme problémem unaveni, najdeme si jiný.

Problémy udržitelnosti ještě nejsou vyřešeny, ale je naprosto zřejmé, že globalizace získala vrchu a problémy udržitelnosti postupně mizí, rozhodně už nejsou v popředí zájmu. Je to podivné, patrně je takový styl práce lidskou vlastností. Profesor Gaarder nám připomněl unikátní lidskou vlastnost, kosmické vědomí, ale my máme ještě jednu unikátní lidskou vlastnost, a sice lidskou hloupost. Jsme jediná hloupá stvoření na světě. Neexistují hloupí koně nebo psi. Je tomu tak díky skutečnosti, že pro hloupost je potřeba inteligence. Hloupý čin je ten, který dopustíme, i když víme, že bychom neměli. Nechod'te touto uličkou, protože je temná a je tam díra. Vy však půjdete a do díry spadnete. To je hloupý čin, jednali jste tak i přes znalost situace. Kolik znalostí však doopravdy máme a jednáme v souladu s nimi, nebo proti nim? Uvidíme, že neustále jednáme proti zřejmým informacím, které máme. Věřím, že jsme odsouzeni k tomu být v souladu s naší lidskou hloupostí.

Poslední dnešní panel pro mě byl zajímavý, protože pevně věřím, že jediná věc, která nás může dostat z této nemoci zvané hloupost, je znovuobjevení člověka coby tvůrce umění. Zde bych znovu rád zdůraznil to, co řekla paní Ugrešičová o minimálním standardu estetických principů. Asi před měsícem jsem byl velmi šokován výstavou současného umění v Muzeu krásných umění v Santiagu. Nacházela se tam spousta toho, čemu se dnes říká instalace a jedna z nich se sestávala z jedenácti odšťavovačů, takových, v jakých si připravujete ovocné šťávy, do poloviny naplněných vodou, v níž plavaly zlaté rybičky. Myšlenka byla, a zde se jednalo o její umělecké vyjádření, že stačí zmáčknout vypínač a zaživa rozemelete krásné rybičky. Šlo o „umělecké dílo“. Jistě v něm byla obsažena jistá skandálnost, bylo překvapující, kolik umělců fanaticky obhajovalo toto „umělecké vyjádření“. Něco takového vytváří mezi lidmi značné znepokojení, kdy si řeknete, že už ničemu nerozumíte. Copak nemáme jiné, vznešenější zájmy? Děláme něco takového jako projev lidské hlouposti. Řekl jsem ve svém prvním vstupu, že bychom neměli dělat sami ze sebe bláznů, a teď bych to chtěl zopakovat. Jediná cesta je rozpoznat sebe sama v zrcadle vnějších a vnitřních bláznovství, sundat masku, která skrývá skutečnost, a teprve pak budeme schopni čelit závažným problémům, které před námi leží. Já chovám velkou naději, co se týče kultury a umění.

Jacques Rupnik

Mám na svém seznamu už jen pár řečníků, nicméně jsem byl požádán o malé přerušování naší debaty. Přišlo sem několik protestujících z protiglobalizačního hnutí a jejich předák by chtěl přednést krátký komentář.

Příspěvek ze sálu

Chtěl bych objasnit, že nejsem mluvčí celého protestu, protože tím není nikdo. Chtěl jsem jen obrátit vaši pozornost - jelikož hovoříte o umění a reprezentaci - k tomu, že jedna z věcí, kterou vidíme jako možný problém pro pokojnou společenskou změnu, je rozdílnost názorů. Taková rozdílnost v názorech, která si myslí, že partnerem pro komunikaci nejsou instituce, protože je vidíme jako součást problému, ale lidé na ulicích, je prezentována v tak negativní podobě, v tak homogenizované podobě, že skoro neponechává prostor pro vyslyšení našeho poselství. Tento druh kriminalizování prostřednictvím médií, které je zpravidla doprovázeno kriminalizováním ze strany státu, bylo zřejmě v Praze podobně jako v ostatních částech světa. Nejedná se o místní problém, ale o problém globální, a proto si myslíme, že byste jej měli zvážit. Podle našich informací jsou zde v Praze ve vězení lidé, kteří by ve vězení být neměli. Sem patří i případ šestnáctiletého chlapce vězněného tři týdny, který ještě po tu dobu neviděl své rodiče - on rozbil okno u automobilu. Nejnaléhavější globální problém, který by podle našeho názoru měl být zvážen, je skutečnost, že díky tomuto negativnímu prezentování v médiích a na straně státu neexistuje žádná konstruktivní komunikace, a právě to podle našeho

názoru vede ke konfrontační podobě komunikace. Byli bychom velmi vděční, kdybyste tento problém mohli ve svých diskusích zvážit.

Jacques Rupnik

Jak můžete vidět, nikdo zde diskusi neodmítá. Ve skutečnosti prezident Havel uspořádal diskusi v předvečer summitu MMF na Pražském hradě, které se účastnili lidé z opozice vůči těmto institucím. Osobně jsem tam nebyl, ale bylo mi řečeno, že to bylo velmi zajímavé. Zde nejde o kriminalizování, to rozhodně není postoj obecnstva. Dalším mluvčím je pan Jařab, rektor Olomoucké univerzity.

Josef Jařab

Navážu na to, co jsme právě slyšeli. Když v roce 1993 přijel Alan Ginsberg učit na mou univerzitu, slyšel od studentů, jak bylo před rokem 1989 důležité číst americkou literaturu, řekněme z politických důvodů. Alan si myslel, že šlo o četbu beatnické poezie, což byla pravda. Jeden ze studentů ho doopravdy šokoval, když na dotaz, co na něj mělo největší vliv, student odpověděl, že Edgar Allan Poe. Nijak na to nereagoval, až letos, když byla posmrtně vydána Ginsbergova kniha esejů, kde tvrdí, že „až na sklonku života jsem zjistil, že jsem pravděpodobně potomek Walta Whitmana stejně jako Edgara Alana Poa.“ Proč se zde o tom zmiňuji. Myslím, že již bylo zmíněno, že estetika může mít ve správném kontextu velmi silný morální a dokonce politický účinek.

Chtěl bych se také zmínit o důležitosti umělcova tvůrčího procesu. Je to jeden z posledních procesů, který má silný účinek na obecnstvo podobně jako na tvůrce samotného, pokud tvůrce přizve obecnstvo k tvorbě. Poté, co jsem byl deset let rektorem - jímž už nejsem - jsem byl velmi mile překvapen, když jsem byl zpět ve třídě a četl studentské eseje, jaké bych nemohl číst před deseti nebo dvaceti lety, v nichž chválí takzvané obtížné autory za to, že je přizvali ke spolupráci při čtení textu. Považuji to za velmi pozoruhodné, za něco, pro co bychom měli na poli vzdělávání vytvářet podmínky. Zde je ono estetické minimum, zde je onen standard. Po dlouho dobu jsme slyšeli, že umění odráží realitu, já však považuji za moudřejší nenahlížet na umění, jež reflektuje výsledek tvorby, ale proces tvoření a tvořivost. Je zde rozdíl a morální hodnota - a já si myslím, že náš prezident to odvodil - jež vyplývá z jeho zkušenosti spisovatele, tedy morální hodnota, která po vás chce, abyste se ve svém textu a ve svém poselství co nejvíce drželi pravdy. Ivan Klíma to nádherně vyjádřil pár slovy, a sice že jde o osobní poselství světu a etický čin. Nemyslím si, že mezi profesorem Gaarderem a Dubravkou Ugrešićovou existuje velký nesouhlas, jak se mi alespoň na první pohled zdá. Demokratizace není pouze komunistický produkt. Demokratizace kultury jdoucí ruku v ruce s komercializací ve skutečnosti začala někde jinde rozvojem masové kultury, masové literatury a populární kultury. Rozvíjela se spíše ve svobodném světě než v totalitních režimech. Kreativita je něco, co vyzářovalo ideje svobody tvoření. Ještě jednu poslední věc. Umění je skutečně oslavou lidského vědomí, lidské kreativity a já si myslím, že diskuse, o nichž se profesor Max-Neef zmínil jako o mizejících jsou potřeba pro udržení povědomí o problému naživu. Asi nic nemůžeme definitivně vyřešit. Neexistují žádná závěrečná řešení velkých problémů, které se snažíme pojmenovat, ale to, že si je uvědomíme, je první důležitý krok.

Jacques Rupnik

Rád bych všem připomněl, že klíčoví řečníci budou mít čas pro své komentáře na konci setkání. Máme velké štěstí, že jsme slyšeli dva tak protichůdné projevy, které se však možná až tak neliší, jak jste správně poznamenal. Slovo má profesor Šmejkal z diplomatické akademie.

Petr Šmejkal

Podle mého názoru mnoho umělců neukazuje realitu; oni ji vytvářejí, a v tom lze spatřovat velké nebezpečí. Umělecká realita může být velmi problematičná. Oni vytvářejí něco, co by se realitou stát mohlo - velice ošklivou realitou.

Jacques Rupnik

Nyní vystoupí pan Plotkin.

Mariano Plotkin

S minimálními standardy v umění bychom měli být opatrní. Mimo jiné i z toho důvodu, že dnešní Pokémoni se mohou v budoucnosti stát klasikou. Shakespeare, nynější součást západního kánonu, nebyl ve své době považován za velké umění. Zábava vždy do umění patřila. Osobně se mi také nelíbí onen mlýnek na ryby, ale přesto volám po jisté opatrnosti ve určování minimálních standardů umění.

Jacques Rupnik

Ano, předpokládám, že stanovit umělecké minimum je stejně obtížné jako stanovit minimum lidských práv nebo svobody. Jakmile stanovíte minimum, musíte určit normy a nad tím by se už vedly spory. Dalším řečníkem je Ivan Klíma.

Ivan Klíma

S potěšením jsem naslouchal dialogu obou řečníků. V něčem se přikláním na jednu a v něčem na druhou stranu. Ve svém posledním příspěvku jsem řekl, že nikdo nemá právo předepisovat spisovatelům, jaké poselství má přinést publiku. Když čtu knihu, jsem rád, pokud tam poselství najdu; jde o něco, co knihu obohacuje. Alespoň pro mě, pro vás možná ne. Takže nevidím zase takový rozpor v tom, co jste oba řekli. Souhlasím s vaším zdůrazněním odpovědnosti, s právem na odpovědnost za to, co děláme pro lidi, kteří nás ovlivňují. Chtěl bych se věnovat tomu, o čem jsme zde mluvili před obědem a co je velmi důležité. Jde o určitou kontrolu brutality ve filmech. Celý život jsem bojoval proti komunistické cenzuře. Stát nemá žádnou moc a neměl by ji mít, ale občanská hnutí mohou protestovat proti přemíře násilí. Mohly by se obrátit na soudy, které by rozhodly, zda brutalita ve filmech opravdu škodí mladším generacím. Domnívám se, že nelze stoprocentně dokázat vliv televize na mladé lidi. Nejsem si také zcela jist, zda dospějí ke správnému rozhodnutí, když jim necháme absolutní volnost - podobně jako ti lidé v supermarketech, o kterých tu byla řeč. Devadesát procent to možná neovlivní, ale pokud pár z nich vlivem filmu zabije, pak by to mělo být vzato v potaz a měli bychom se tomu postavit. Nesrovnávejte kontrolu v totalitním a demokratickém systému, to nejde srovnávat.

Jacques Rupnik

Máme tu velice různorodé pohledy, které vyvěrají z odlišných zkušeností. Spousta lidí na Západě, kteří se obávají marketizace kultury, zjednodušování a rozměňování národní identity, si myslí, že regulace je ta správná cesta. Někteří z nich dokonce mluví o kvótách pro určité druhy televizních pořadů. Viděno ze střední Evropy, samotná myšlenka kontroly či kvót evokuje vměšování státu, státní kontrolu a - proč to neříci - cenzuru. Ta samá slova nemají stejné konotace zde v Praze a v západní Evropě nebo Americe. Za druhé, Dubravka Ugrešičová prožila nejdřív komunistickou kontrolu umění a poté kontrolu či prosazování národní kultury národním státem. Řekne nám, co bylo horší. A za třetí - trh. Umělecké vyjadřování je tedy ohrožováno nejméně ze třech stran. Dalším vystupujícím je pan Eduardo Grilo z Gulbenikianovy nadace.

Eduardo Grilo

Ze všeho nejdříve bych rád řekl, jak moc se mi líbí tyto tři dny diskuzí. Chtěl jsem, aby se tu debatovalo otevřeně, ale netušil jsem, že to bude tak otevřené a budou zde tak otevření účastníci. Musím podotknout, že v této diskuzi jsme slyšeli logičtější argumenty a analýzy, než mají organizace bojující proti globalizaci. A to mě moc těší. Má druhá poznámka se týká naděje, kterou nám toto setkání dává a naděje, jež nám dávají studenti. Nebylo lehké si přiznat, že by zdejší příspěvek studentů mohl mít přes jejich mládí tak pozitivní vyznění. Jsem nesmírně rád, že nás podle všeho následuje mladší generace, která rozumí tomu, co dělá, má plány, ví, co chce; má plány a my se na ni můžeme spolehnout. Nakonec bych chtěl říci pár slov panu Gaarderovi. Velmi se mi líbila vaše kniha "Sofiiin svět." Prokázal jste, že autor se knize podobá, což není jednoduché. Trvám na tom, abyste pro nás napsal více knih o Sofii.

Jacques Rupnik

Vyčerpali jsme seznam panelistů, takže pokud by někdo chtěl promluvit... Hazel Hendersonová.

Hazel Henderson

Ráda bych se vrátila k tématu cenzury. Moc se mi líbilo, jak o ní mluvil Ivan Klíma. Manfred Max-Neef jednou řekl, že máme spoustu informací, ale nejednáme podle nich. Chci se zabývat věcí, kterou nazýváme komerční cenzurou. Jde o překrucování informací kvůli komerčním zájmům. Setkávám se s tím denně a také se tím budu vždy zabývat. Je mi záhadou, proč tolik bráníme současný stav, když se vlastně jedná o období komerční cenzury, a proč chceme dát absolutní svobodu a privilegia komerčním médiím. Nezajímá nás přístup všech lidí k informacím a hlasy těch, jimž nebyl dán prostor. Myslím, že jsem se zmínila o všech původních kulturách a kultuře žen, které nám toho mohou tolik nabídnout. Nacházíme se na konci 6000 let patriarchátu. Ženy přemýšlejí jinak, mají své problémy a své obavy. Také mně dělá starosti, jak ty samé komerční zájmy vytěžují kulturu. Ve Světové bance existují lidé, kterým se říká vědomostní prospektoři a kteří hledají v kulturách obrazy, jimiž by mohli propagovat své komerční produkty. Jedná se o stejný problém, jako když firmy provozují biologické prospektořství, když se snaží o ukořisťení biologické diverzity planety. Překrucování informací je velmi vážná věc.

Jacques Rupnik

Nyní promluví Laura Laubeová ze Studentského fóra.

Laura Laubeová

Pocházím z Prahy a dělám si doktorát v oboru veřejná správa. Zúčastnila jsem se Studentského fóra, učím na katedře mezinárodních vztahů a spolu s mými studenty jsme založili nevládní organizaci Mezinárodní iniciativa za toleranci a lidská práva. Jsem také matkou. Včera jsme si v naší rodině povídali o Fóru 2000. Mluvila jsem o Dalajlámovi, spravedlnosti, solidaritě a lásce. Má dcera se mě zeptala, proč se účastníci Fóra tak liší od lidí, kteří mají moc a kterým jde pouze o peníze a trh. Nevěděla jsem, co jí na to mám odpovědět. Mezitím jsem si uvědomila, že se možná snažila říct, že účastníci Fóra nemají žádnou moc. Tato otázka zůstává pro mě stále nezodpovězená.

Když se profesor Giddens zmínil o demonstrantovi ze Seattlu držícím anti-globalizační transparent, vyloudil úsměv na většině zdejších tvářích. Celá situace byla absurdní, jelikož ten demonstrant byl sám o sobě v Seattlu globalizován. Nebyla jsem v Seattlu, ale zažila jsem pražské demonstrace proti negativním aspektům globalizace. Proto se ptám: "Proč je něco jiného, když se arcibiskup Ganda nebo Mário Soares zmíní o negativách globalizace, a když

na ně poukazují lidé na ulici? V čem je to jiné? Děti bychom my anebo školy měli vychovávat k občanství, demokracii atd. Pokud se lidem nenaslouchá, jdou do ulic. Proč je to špatné?" Jestli někdo ony otázky zodpoví, velmi mě toto setkání obohatí.

Jacques Rupnik

Dalším řečníkem je Yousif al-Khoei.

Yousif al-Khoei

Několik řečníků se zde zasazovalo za to, aby se média věnovala původním a minoritním kulturám. Zajímalo by mě, zda kdokoli z přítomných ví o něčem, co by bez cenzury řešilo situaci, kdy mnoho minorit je ve veřejných médiích (a zvláště v hollywoodských filmech) zobrazováno stereotypně.

Jacques Rupnik

Oba řečníci se tím budou zabývat ve svých závěrečných poznámkách. Dalším v pořadí je Fritjof Capra.

Fritjof Capra

Chtěl bych se věnovat Lauřině druhé otázce o odpůrcích globalizace v Seattlu, Praze a jiných místech. Myslím, že jde o dobrý příklad komerční cenzury, o které mluvila Hazel Hendersonová. Média vlastněná korporacemi nechtějí ukazovat sofistikovanou opozici globalizace, a tak její odpůrce zobrazují jako pouliční vandaly. K násilí došlo, a to je velká škoda. trvalo však jen několik okamžiků. Širší opozice se skládá z rozsáhlé sítě nevládních organizací, které jsou velmi dobře organizované a vypracovaly detailní a důkladné analýzy ekonomické globalizace; mají vlastní právníky, učence s doktoráty, webové stránky, semináře a publikace; vše je bohatě zdokumentováno, jenže se o tom v médiích nemluví. Po Seattlu se v týdeníku Economist objevila snad nejcyntičtější reportáž, takže se nedivím, jestli se jí profesor Giddens nechal ovlivnit.

Jacques Rupnik

Myslím, že bych nyní mohl vystoupit ze své role moderátora a zapojit se do diskuse. K tomu, co jste právě řekl, mám dvě poznámky. Ano, média možná až moc zdůrazňovala násilí, ale šlo o organizované násilí. Jezdím sem kdykoli je to možné a hovořím s přáteli, kteří jsou kritičtí k některým aspektům globalizace stejně jako vy. Mě i mé přátele však importované násilí šokovalo a zděsilo. Kultura této země je nenásilná. Odpor proti invazi v roce 1968 byl nenásilný, sametová revoluce bylo nenásilné poražení totalitního režimu a dokonce i rozdělení Československa bylo nenásilné - na rozdíl od Jugoslávie. Mnoho zdejších lidí importovaná kultura násilí šokovala. Média hrála svou roli a možná referovala zaujatě. K násilí zde došlo a možná bylo špatně interpretováno, ale každopádně to byl šok. Objevil se zde i pokus o dialog; už jsem se zmínil, že prezident Havel uspořádal debatu o globalizaci s jejími odpůrci.

V západní Evropě se o globalizaci vášnivě diskutuje. V Paříži, kde žiji, vesměs panuje totální a všeobecná negace globalizace. Dokonce i prohlášení MMF a Světové banky jsou plná omluv a sebekritiky. Tyto dvě instituce se mohou přetrhnout, aby přiznaly své hříchy a přijaly argumenty svých kritiků. Můžete namítnout, že jde o represivní toleranci a že přijímají kritiku svých odpůrců, aby ji rozmělnily, a to už se vracíme k diskusi o kultuře. Jistá forma kulturní marketizace je jen mírným způsobem kontroly. S tím by určitě souhlasila Dubravka Ugrešičová. Omlouvám se, jestli jsem vystoupil ze své role moderátora. Víím, že moderátor by měl být umírněný.

Fritjof Capra

Mohu jen stručně reagovat? Koalice nevládních organizací byla stejně jako vy šokována násilím a její představitelé to vyjádřili veřejně. V deníku Manchester Daily Guardian o tom vyšla celá strana. Mohu vám ji dát.

Jacques Rupnik

Nyní vystoupí Martin Terefe.

Martin Terefe

Rád bych přidal malou poznámku k definici globalizace. Bylo zde řečeno, že globalizace je nevratný proces. Ano, tak dlouho, dokud bude fungovat naše distribuce paliv a elektřiny, která umožňuje dopravní a komunikační systémy, může být globalizace nevratným procesem. Ale způsob, jakým zacházíme s přírodními zdroji se nesmí stát nevratným procesem. Rád bych navrhnul, aby tématem debat na Fóru byl trvale udržitelný vývoj, a to každý rok. Do té doby, dokud tato otázka nebude vyřešena.

Jacques Rupnik

Dalším řečníkem je Peter Scott z Kingston University v Británii.

Peter Scott

Chtěl bych odpovědět na Lauřinu první otázku o tom, proč zde hovoříme a máme vysoké ideály a přitom se nezdá, že by to politiky zajímalo. Rád bych se politiků zastal. Myslím, že máme takové politiky, jaké si zasloužíme. Jestliže žijeme v demokraciích, můžeme chodit k volbám a účastnit se veřejného života. Šokující však je, jak málo lidí participují a jak málo se v demokraciích debatuje. Jedním z nejzávažnějších úkolů v jednadvacátém století bude obnovit víru ve schopnosti demokratického státu. Zejména v západní Evropě se čím dál více přestáváme chovat jako občané, připravujeme se o demokratickou moc a chováme se naopak jako spotřebitelé. Stěžujeme si, že jsme otroci komerce, ale za to si můžeme sami. Musíme se postarat o vyrovnanější rozdělení moci a obnovit víru v demokratický stát. V průběhu občanské války nastalo v Anglii krátké období, kdy byla země republikou a nazývala se Commonwealth of England. Tento staromódní výraz přetrvává u některých amerických států. Např. oficiální název Massachusetts zní Commonwealth of Massachusetts. Podle mě je takové pojmenování velmi výstižné, protože přece jde o naše společné blaho. Pokud nebudeme věřit, že všichni můžeme ovlivňovat veřejné dění prostřednictvím státu, a to v širším slova smyslu a nejen prostřednictvím vlády, nikdy nedosáhneme správného rozdělení moci a budeme si na setkáních podobných tomuto stěžovat na negativní vlivy komercializace. Přitom jsme však v podstatě velice ošklivým způsobem konzumenti, občané tohoto komerčního státu, na který si stěžujeme.

Jacques Rupnik

Nyní promluví pan James Bradley ze St. Andrews University.

James Bradley

Ptal jsem se sám sebe, co zde uvidím. Jel jsem na konferenci, kde vystupují někteří lidé, kterých si velice vážím: Dalajláma, pan Ivan Klíma a o budoucnosti přemýšlející prezident Havel. Vždy uvažoval nad svým vlastním směřováním a také nad otázkou, kam chce lidi vést. Uviděl jsem, jak každý diskutující počítá s tím, že budoucí generace věci změní. Ptám se, kolik toho doopravdy víte o budoucích generacích? Na Studentské fórum jezdí menšina velmi početná a pestrá skupiny mladých dneška. Nikdo nepočítá s frustrací a pocitem nejistoty mezi mladými. Zeptal bych se proto prezidenta Havla, v jehož přemýšlení o budoucnosti se

vyskytuje mnoho věcí, které se v Británii neslyší. Přijel jsem do České republiky, abych se zeptal: " Co uděláte s tišší a rozladěnější skupinou mládeže, s níž se nepočítá?"

Jan Kukačka

Jsem ekonomický analytik a publicista a dívám-li se na život v České republice po sametové revoluci, musím říct, že tady ještě není občanská společnost. Zeptal bych se přítomných, co dělat s kulturou v situaci, kdy jsou všechny noviny zprivatizované a pro nové vlastníky je důležitější zisk než služba veřejnosti. Noviny nejsou soběstačné, a tak musí psát to, co po nich chtějí inzerenti.

Jacques Rupnik

Možná by polovina našeho programu měla být v češtině, stejně jako polovina vašeho výstupu. To je pravděpodobně symptom toho problému. Dalším řečníkem je pan Karfík, šéfredaktor nejvýznamnějšího českého literárního časopisu. Časopis má v této zemi velkou tradici. Hrál velice důležitou úlohu v šedesátých letech a byl obnoven v letech devadesátých a této obzvláště zajímavé zkušenosti se pan Karfík může věnovat.

Vladimír Karfík

Děkuji za slovo. Se zájmem jsem dnes sledoval, jak se diskuse začíná vyostřovat. Velmi se mi líbilo, co řekla úvodem ke svému příspěvku paní Dubravka Ugrešićová. Ten ostrý polemický tón si pan Jostein Gaarder vykoledoval svým poněkud národně-obrozeneckým pojetím své obsáhlé řeči. Chápu naježenost reakce, protože máme podobnou kulturně-politickou zkušenost, jakou má paní Dubravka Ugrešićová, třebaže situaci nevidíme tak ostře. Nebezpečí volného, ničím neregulovaného trhu se u nás projevuje především v oblasti tištěných médií. Nejde snad o to, že tisk je výhradně v soukromých rukou, ale o to, že je soustředěn v rukou několika málo zahraničních subjektů, a právě ona koncentrace vzbuzuje obavy a může ohrozit i svobodu slova. Na rychlém vstupu nadnárodních vydavatelských podniků nevádí, že jsou cizí, ale znepokojuje to, že se na českém trhu chovají jako na koloniálním území. Chovají se tak, jak je jim dovoleno, a bylo jim dovoleno vše, ne jako doma nebo v jiných zemích, kde sice také produkují brak pro zisk, ale vedle toho si nemohou dovolit nevydávat i vyspělou literaturu. Proti tomuto působení trhu se bráníme těžko, protože naše politické elity volný trh zbožštily, aniž braly minimální ohled na specifické potřeby národní kultury, která má u nás tak malý jazykový prostor. Zápas kultury s neregulovaným trhem je u nás ztížen tím, že neexistuje korektiv silné občanské společnosti, proto je tu ustavičný spor s politickými elitami, které se zuby nehty brání rozvoji svobodných občanských aktivit, aby neztratily nic z podílu na moci.

Líbilo se mi také to, že paní Dubravka Ugrešićová odlišila kulturu od umění. Kultura je totiž soubor jevů a činností velmi divergentních, zatímco umění spojuje estetická hodnota - jediná vlastnost, bez níž dílo vlastně neexistuje. Vznikají nejrůznější díla, ale pokud mají prokázat trvalost, je pro ně rozhodující právě ona estetická funkce. Jediným závazkem umělce je věrnost této estetické funkci. V tomto případě bychom měli být naprosto liberální, cenzura v umění nemá co dělat. Umělec nemá v tomto ohledu myslet ani na společenskou odpovědnost. Jako občan ano, jako umělec nikoli - umělec má právo být společensky neodpovědný, v tom je zvláštnost jeho funkce. Jestliže je umění také silou odporu proti negativním společenským jevům, pak jedině tím, že je samo svobodné.

pan Oceánský

Chtěl jsem jenom říci, že toto je skvělá iniciativa. Druh protestu, který se odehrává na ulicích, nemůže být uzavřen na Hradě nebo na akci, jako je tato. Nejhlavnější na něm je, že předává anti-kulturní poselství, nemá nic společného s institucemi: jde mu o dominantní kulturu, která

je aktivně propagována, realizována a vynucována těmito institucemi. Proto demonstrující mají pocit, že o tom nemohou mluvit s těmi institucemi, jelikož ty jsou součástí problému. Proto to musí být vyjádřeno zezdola. Jen tak dosáhneme větší demokracie a participace. Toto anti-kulturní poselství zpochybňuje základní hodnoty, na kterých stojí naše společnost. Někteří lidé považují toto poselství za triviální, nevyzrálé a nechtějí ho brát v potaz. A to vede k násilí. Protestující se totiž chtějí vyjádřit a nevědí jak, a to z toho důvodu, že neexistuje médium, které by jim to umožnilo. Jako nenásilný demonstrant sympatizuji s těmi, jež sem přijeli rozbít výlohy. To je totiž jediný způsob, jak mohou vyjádřit své pocity ze své budoucnosti a budoucnosti druhých. Budu s nimi cítit tak dlouho, dokud nebudou moci tyto své pocity a názory vyjádřit jinak.

Jacques Rupnik

Domnívám se, že budete rád, že jste sem přišel, my jsme vám dali možnost promluvit a vy jste tak učinil. Myslím, že pochopíte, že existují jiné metody než násilí. Jelikož jste nenásilný aktivista sympatizující s násilím, mám k vám své výhrady. Jsme ve městě Franze Kafky, a tak snad absurdita je možná docela na místě.

Jiří Musil

Protože chci mluvit jasně a zřetelně, tak použiji svého mateřského jazyka. Chtěl bych zareagovat na to, co jsme právě slyšeli. Je mi velice sympatické rozčilení toho mladého muže, souhlasím s ním i v tom, že bych si přál více participační demokracie. Ale prosím Vás, kolego, my máme trochu jiné zkušenosti. My se bojíme například nebezpečí rozvratu. To je reakce, kterou vy nechápete, protože jste hluboce přesvědčen o tom, že je nutno rozvrátit to, co označujete jako určitý druh kultury. My po zkušenosti našich životů jsme opatrnější. Pochopte, že my se obáváme násilí, a nemůžeme proto souhlasit, když se argument mění v házení dlažebních kostek na lidi nebo do oken. Mně jde o to, abyste pochopil zkušenost lidí, kteří prakticky celý život prožili v totalitárních systémech, které začaly většinou rozvrátem. Ten rozvrat my nemůžeme přijmout. My musíme najít rovnováhu mezi autoritou a řádem na jedné straně a svobodou a participací, o kterou vy tak strašně usilujete, a i já se budu snažit, aby byla co nejširší. Já potřetí opakuji: Prosím Vás, zamyslete se nad zkušeností zemí zde ve střední Evropě, nad nebezpečím chaosu a rozmyslete si všechno, co děláte. Já se omlouvám za poněkud emocionální tón, ale nás to stálo životy.

Jacques Rupnik

Dalším vystupujícím je Jaroslav Čerych.

Jaroslav Čerych

Po tomto velmi emotivním vystoupení Jiřího Musila, s kterým plně souhlasím, bych rád poznamenal něco týkajícího se spíše metodologie. Dospěli jsme k závěru, že globalizace jako koncept a jako trend má mnoho rozměrů. Není jedna globalizace, ale spousta trendů. Proto bych vás chtěl upozornit na rozhovor s prezidentem Havlem v dnešních Lidových novinách. Havel tam říká, že termín globalizace by měl být používán co nejméně a velice opatrně, protože se může vykládat mnoha způsoby. Pochybuji, že by toto shromáždění mohlo přijít na nový termín, ale měli bychom mít tuto věc na paměti.

Tang Kwan Luiová

Zažila jsem třídní konferenci se spoustou rozporů. Když jsem poprvé slyšela výraz globalizace, přišlo mi správné slučovat tento termín s amerikanizací - restaurace McDonald's jsou přece všude. A pak se mluvilo o Pokémonech a Beatles a já si uvědomila, že existuje tolik různých vlivů. Např. hudba, walkmany z Japonska a dokonce i náboženství. Potom jsem

si vzpomněla, jak Peter hovořil o kosmonautovi dívajícím se na nás a na to, že žijeme na jedné Zemi a pokud se globalizujeme, sjednotíme se. Možná bychom měli vymyslet, jak si uchovat svoji jedinečnost, a teď nemyslím něco na způsob genocidy, jakou prováděli Hitler a Milošević. Dokonce i v rostlinné říši existují hybridy, a když po nějaké době jeden druh zeslábně, je nutné najít přírodní geny, které ho mohou zachránit. Vědci tudíž zkoumají minulost planých rostlin a zjišťují, jaký prodělaly vývoj a co je na nich tak hodnotné. Při mých návštěvách Skotska jsem se pokaždé hrozně divila, jak to, že mně je taková zima a Skotům ne. Vždycky jsem jim říkala: "Vám v krvi určitě koluje nemrzoucí kapalina." Takže i tady zjevně funguje darwinismus. A navíc se ještě lišíme kulturou, z které pocházíme. Chci jen říci, že by bylo velmi důležité, kdybychom si dokázali zachovat určitou jedinečnost, a tak pokud bychom ji potřebovali, měli bychom odkud čerpat.

Vyslechla jsem tu mladou dámu, již její dcera tvrdila, že účastníci této konference nemají žádnou moc. Zčásti je to pravda a zčásti ne. Prezident Havel moc má a ostatní, co jsou tady také. Přemýšlela jsem o nedělání tlustých čar za minulostí, jak o tom včera mluvil princ Hassan. Už jsem v Praze byla a vzpomínám si, jaký jsem tehdy měla z tohoto města depresivní pocit. Po pádu komunismu jste na ulicích neviděli usmívající se lidi, a tak jsem neviděla krásu Prahy, o které mi všichni vyprávěli. Když jsem sem přijela nyní, měla jsem čas na projížďku městem - lidé na ulicích se smáli. Napadlo mě, jaká úžasná změna se zde odehrála a chtěla bych se zeptat prezidenta Havla, čím se o tento proces přičinil. Druhým člověkem, který své zemi přinesl demokracii mírovou cestou, je samozřejmě bývalý prezident Taiwanu Lee Teng-hui. Po všech stránkách se jednalo o mírový proces. Možná by se s námi mohli podělit o své zkušenosti, říci nám, co udělali, že nevypuklo násilí. Mohli bychom se z toho poučit.

Jacques Rupnik

Nyní vystoupí Lucia Amalia de León Zamorrová z Karlovy univerzity. Doufejme, že bude stručná, protože už nemáme moc času.

Lucia Amalia de León Zamorrová

Chtěla bych se zeptat dvou diskutujících na státní kontrolu. Jeden pochází z Jugoslávie, ten druhý z vaší země. Zajímalo by mě, jestli se dá srovnat dialog s kontrolou. Jsem Mexičanka, studuji na Filosofické fakultě a měla jsem napsat srovnání myšlenek dvou politických spisovatelů - prezidenta Havla a Octavia Paze. Výhodisky mi byla "Moc bezmocných", kterou Havel napsal v roce 1977 a Pazova kniha "Labyrint osamění". Musím říci, že srovnávat je třeba opatrně, ale v antropologii jsem našla odpověď na otázku, jak mohou být dva lidé z různých kultur disidenty a co slovo disident znamená. Nakolik jsme my všichni disidenty sami v sobě, nakolik máme tu vnitřní lidskou povahu, která se vyskytuje na celém světě. Antropolog Edward Sapir prohlásil: "Musíme rozlišovat mezi vnitřními a vnějšími elementy." Tyto tři dny jsme zde diskutovali o vnitřních a vnějších elementech. Neměli bychom zapomínat, že celá historie je historií jediné lidské rasy. Havlův příklad a také příklady mnoha jiných, kteří zasvětili své životy pravdě, nám ukazují, že můžeme vybudovat lepší svět.

Včera bylo řečeno, že sametová revoluce a pan Havel se tu objevili jakoby z ničeho nic. Studovala jsem české dějiny a pan Havel je velice významným zástupcem této skvělé kultury, která zplodila Tomáše Garrigua Masaryka, Jana Patočku, Jana Opletala nebo též Jana Husa. Jako Mexičanka musím poznamenat, že i my máme mnoho lidí, kteří žijí pro pravdu. Stejně tak spousta takových žije v Africe i Asii. Pane Havle, přečetla jsem vaše knihy a děkuji Vám. Změnily mi život.

Jacques Rupnik

Děkujeme, to byl velmi výstižný závěr naší debaty. Nyní si poslechneme hlavní řečníky, kteří odpoví na vaše otázky. Překvapilo mě, že na diskutovaný problém mají dva velice odlišné pohledy. I když se možná liší jen povrchně. Na jedné straně nám Jostein Gaarder nastínil optimistickou vizi globalizace. Úžasný příběh norského učitele, jehož knihy, kterou původně napsal pro své žáky, se prodalo na celém světě desítky miliónů výtisků. Taková globalizace se nám líbí. Globalizace s lidskou tváří.

A pak přišel pochmurnější pohled Dubravky Ugrešićové, která se zamýšlela jednak nad úlohou umělce v komunistické totalitě a v nacionalisty budovaném národním státě, a jednak nad umělcem snažícím se vyrovnat - Marcuseovými slovy - s represivní tolerancí trhu. Mluvila o kolonializaci, o starém známém nepříteli - komunismu a jeho cenzuře a o novém nepříteli - trhu, který je zákeřnější a možná chtěla říci, že není méně nebezpečný. To je zajímavé, protože jde o výměnu zkušeností mezi Západem a Východem. Východní umělci dříve svým západním kolegům záviděli svobodu a trh. Umělci ze západní Evropy zase záviděli intelektuálům z východu. Ti sice neměli svobodu, ale lidé poslouchali, co říkají. Philip Roth to vyjádřil následovně: "Na Západě jde všechno, ale nikoho to nezajímá. Na Východě nejde nic, ale zajímá to všechny." Umělci východní Evropy dostali, po čem toužili. Svobodu a v tomto kontextu i svou vlastní roli. Některým z nich se to asi nelíbí, někteří naopak vítají, že se zbavili břemene být neustálými mluvčími národa, stálými dodavateli naděje. Teď jsme všichni na jedné lodi, kterou nazýváme globalizací. Požádal bych tedy oba hlavní řečníky o závěrečné slovo.

Dubravka Ugrešić

Je mi strašně líto, že si někdo mou řeč zjevně chybně vyložil nebo ji nesprávně pochopil. Vyslechla jsem pár lidí, kteří se mnou nesouhlasili a uvědomila jsem si, že útočím na nesprávný cíl. Pokusím se držet tématu "Umění a globalizace". Jde o hrozně široký problém zahrnující v sobě mnoho věcí - média, postmodernismus, úlohu umění, postkolonialismus, trhy, peníze, strukturu distributorů, konglomeráty atd. Opravdu není lehké nalézt jednoduché vysvětlení. Soustředila jsem se jen na jednu otázku: Co se stalo s pojetím umění a literatury v moderním světě? Z otázek, které jste mi kladli, mám dojem, že v pojetí umění nevidíte žádný problém. Náš svět, svět umění a literatury se drasticky změnil. Ne že by umělecká díla měla jinou podstatu, ale změnilo se prostředí. Co se stalo s takzvaným vysokým uměním? Tuto otázku jsem chtěla položit. Nemám nic proti masové kultuře, obyčejné kultuře, popkultuře atd. Nemám moc, jsem v Amsterdamu žijící spisovatelka na volné noze. Nejsem v pozici, že bych se mohla proti něčemu stavět. Ano, a stejně jako vám, i mně se to líbí.

Jde mi jen o to, že během posledních třiceti let se smazal rozdíl mezi vysokým uměním a masovou kulturou. Vysoké umění bylo vytlačeno a mě zajímá proč. Před třiceti lety jej chránila akademická obec, profesori, vzdělávací systémy a katedry literatury. A to se týkalo i amerických univerzit. Bylo chráněno a interpretováno, vědění dál předávali tzv. arbitři: silné literární školy, mezi které patří semiotika, strukturalismus, dekonstrukcionalismus, tedy školy, jež se snažily o opravdu vážný přístup k umění. Dnes tyto školy již neexistují. Zmizelo celé prostředí chránící umělecká díla. Už nevycházejí tlusté literární magazíny, neotiskují se kritiky, deníky a média se umění nevěnují. Zatímco intelektuálové byli v těch třiceti letech příliš nesmělí a nechtěli nikomu vnucovat nějaké hodnoty, jiní arbitři nastoupili na jejich místo. Akademiky nahradili arbitři trhu. Dobré je to, co se prodává, špatné, co se neprodává. Zatímco intelektuálové kvůli své ostýchavosti nereagují, agresivní trh vytváří slogany: "Toto je krásné." Vědí, co je krásné, protože my si tím nejsme jistí, že? A to proto, že jsme ztratili

system estetickech hodnot. Kdy byla napsana posledni prace o estetice? Pred padesati lety. Nikdo kromě trhu si netroufne nekomu něco vnucovat.

Jostein Gaarder

Rád bych poděkoval prezidentu Havlovy za velkolepost Fóra 2000. Až pojedeme domů, ponese si s sebou dojmy, kterých jsme tady nabyli. Podle mě je velmi významné, že zde každý hovoří s mnoha lidmi. Chtěl bych také poděkovat Dubravce a říci, že s ní vlastně zcela souhlasím. Souhlasím se všemi jejími obavami o vysoké či jinak řečeno čisté umění, protože si myslím, že musíme rozlišovat mezi vysokým a nízkým uměním.

Vyjádril jsem své obavy, že globalizace, zábavní průmysl nebo jiné síly, v kterých spatřujete nepřítel opravdového umění, mohou ohrozit aktivitu lidí, jejich kulturu. Když používám slovo kultura, nemyslím tím vysoké či čisté umění. Mám na mysli lokální tradice, hry, náboženské svátky, tance atd. Kvůli televizi a internetu čtou lidé méně, a to jak populární, tak vysokou literaturu. Z vašeho projevu jasně vyplývá, že lidé mluví snad jen o sexu a zločinech a dokonce i novináři z kulturních rubrik se těmito věcmi zabývají způsobem, který se od jejich referování o opravdovém umění neliší. Ve své řeči jsem se soustředil na to, co se stane, když umělci na celém světě získají svobodu a svá práva. Ještě stále si myslím, že umělci mají zvláštní odpovědnost, a to také proto, že zábavní průmysl a nízká kultura jsou tak mocní. Tak skončí svět: ne velkým třeskem, ale nádherným uměleckým dílem. Zda má být umělec ve svém díle lidsky odpovědný, je stará otázka. Z estetického hlediska produkuje zábavní průmysl nádherné filmy. Poslední hudební videoklip, který jsem viděl, byl o nekrofilii. Odporné umělecké dílo, ale krásné a profesionálně udělané. A proto jsou tyto věci tak lákavé.

Ivan Klíma se zmínil o těch, které potkáváme v soudních síních celého světa. O čtrnáctiletých chlapcích, jež říkají: "Předtím, než jsem to udělal, jsem viděl Takové normální zabijáky." Proto se domnívám, že umění je odpovědné novým a možná hlubším způsobem. A to se obzvláště týká naší společné snahy zachránit životní prostředí. Dubravce bych chtěl říci jednu věc: věci, které se vzhledem ke způsobu svého vzniku nebo financování vydávají za umění, nemusí nutně uměním být. Proto potřebujeme umělecké kritiky a právě oni nám scházejí. Dovolte mi poslední poznámku. Během svého pobytu ve Španělsku jsem viděl nejrůznější kulturní periodika. Uveřejňovala seznam nejlépe prodávaných knih, měla seznam nejprodávanějších románů a nejedny noviny otiskovaly i žebříček nejprodávanější poezie. Možná se knížky umístěné na první příčce prodalo jen 17 výtisků, ale to je pořád více než 14. Budu se opakovat. Stará moudrost praví, že pokud hodíte žábu do vařící vody, okamžitě vyskočí ven. Ale když ji dáte do studené vody, kterou budete postupně zahřívat, neuvědomí si nebezpečí a uvaří se.

Je tato generace takovou žábou? Jsou kultura a umění této generace takovými žábami? Nevím, ale je na nás, abychom to vyzkoušeli. Opravdu si myslím, že na umělci globální vesnice by to měly vyzkoušet.

Umění je oslavou lidského vědomí. Neměly by ho snad především umělci bránit před zničením nebo vyhubením?

Jacques Rupnik

Děkuji vám oběma za úchvatný závěr naší debaty. Ukázalo se, že nemáte tak odlišné názory, jak jsme si předtím mysleli. Asi budete všichni souhlasit, že dnešní odpoledne bylo nesmírně živé a zajímavé. Nevyčerpali jsme téma, ale možná jsou vyčerpáni diskutující. Děkuji vám

všem, že jste tu dnes byli a mám čestnou a příjemnou povinnost požádat prezidenta České republiky, pana Václava Havla, o závěrečný komentář. Pane prezidente.

--

Závěrečný projev

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přítomní. Nejprve dvě omluvy: zaprvé se omluvám, že mluvím ve své mateřštině, ale nechci trápit vaše uši svou globalizovanou angličtinou. Druhá omluva: mrzí mě, že jsem tu nemohl být po celou dobu Fóra. Ubezpečuji vás, že by mě daleko víc bavilo být zde vnímavým posluchačem, než být aktérem některých dějů, jejichž aktérem jako prezident být musím. Ted' mi dovoluňte několik informací a poznámek. Zaprvé bych vám všem rád poděkoval, že jste podpořili naši společnou iniciativu s princem Hassanem a Šimonem Perésem, abychom my - toto Fórum - mohli vyslat nezávislého pozorovatele na Blízký Východ a požádat ho, aby přemýšlel, mluvil s různými činiteli a hledal náměty, které by eventuelně mohly přispět k řešení situace. Rád vám oznamuji, že aniž jsme domluveni na podrobnostech, už jsme našli příhodnou osobnost, která byla zvolena za souhlasu všech a tu roli přijala. Je to bojovník proti Salazarově diktatuře v Portugalsku, bývalý prezident Portugalska pan Mário Soares.

Za druhé bych vás chtěl informovat o tom, že jsem včera dostal velmi dlouhý a hezký dopis od iránského prezidenta pana Chatámího, který litoval, že ač pozván, nemohl přijet, a který vyslovil své sympatie s tímto Fórem, jeho zaměřením a posláním, neboť, jak víte, se sám často zaobírá myšlenkou pokojného rozhovoru mezi různými kulturami či civilizačními okruhy.

Za třetí bych rád včas poděkoval těm, kteří se zasloužili o to, že se toto Fórum mohlo konat. Je to pan Sasakawa, jehož nadace Nippon Foundation významně přispívá k tomu, aby se naše konference mohly uskutečnit, je to pan profesor Jiří Musil, předseda Programového výboru tohoto Fóra, je to Nadace Fórum 2000 v čele s panem Oldřichem Černým, která konferenci organizuje a připravuje. No a posléze bych rád, a možná to některé překvapí, poděkoval sdělovacím prostředkům. První Fórum 2000 před 4 lety prošlo téměř jimi nezpozorováno. Ono je opravdu jednodušší psát o tom, že někde někdo po někom hodil kámen než referovat o třídní rozpravě o budoucnosti světa. Ale během následujících let Fórum 2000 zvolna našlo cestu do obecného povědomí i do povědomí sdělovacích prostředků, a já jsem byl velmi mile překvapen tím, kolik pozornosti mu věnovaly.

Několik slov o budoucnosti tohoto Fóra: příští páté Fórum se má konat přibližně touto dobou roku 2001 a bude to poslední konference v této pětičlenné sérii a bylo by hezké, kdyby to bylo jakési vyvrcholení této série. Dle mého mínění by bylo dobré, kdyby se věnovalo převážně lidským právům, lidským svobodám. To je totiž téma, které se stále znovu vrací a které souvisí naprosto se vším, o čem tu mluvíme. Bylo by možná dobré, kdyby poslední Fórum příštího roku vydalo jakési společné prohlášení či stanovisko. Jsou lidé, kteří už se tím zabývají. Myslím si, že při tomto Fóru jsme se vyhnuli některým chybám z předchozích konferencí a doufám, že i to nadcházející se opět vyhne chybám, které jsme si možná uvědomili letos. No a potom, dá-li pánbůh nebo dají-li bozi, bychom byli rádi, kdyby se Fórum ztransformovalo do něčeho navenek skromnějšího, ale možná kontinuálnějšího. Do něčeho, co by práci trochu decentralizovalo a učinilo ji trvalejší. On čas běží velmi rychle a

zdá se, že bude dobré se trochu snést ze vznešených prostor tohoto hradu do podhradí a tam tuto kontinuální práci dělat.

Já jsem tady byl tázán, proč naše pokojná sametová revoluce byla pokojná a přesto úspěšná. Ale nejdřív bych měl dodat, že slovo "sametová" nám přiřkla světová média. My jsme svou revoluci nikdy sametovou nenazývali. Chtěl bych se pokusit stručně odpovědět. Ona totiž do značné míry za mě odpověděla tady studentka University Karlovy z Mexika, která mluvila tak hezky na mou adresu, až jsem se pýřil, ale která zároveň bezděky na tuto otázku odpověděla. Totiž oné takzvané pokojné revoluci předcházela léta práce, která byla namáhavá, nevděčná, provázená nekonečnými oběťmi a pobyty na policejních stanicích - třeba čtyřletými - práce málo chápáná okolím, ale nicméně práce, která se posléze zhodnotila. Byla vedena ideou, že nelze kalkulovat s tím, že se vůbec někdy zhodnotí. Že jde o princip a ne o plánovaný brzký výsledek. A tato práce se jakýmsi způsobem promítla i do charakteru těch velikých přeměn. Proti společnosti stál režim, který disponoval naprosto všemi mocenskými nástroji. Mnozí z vás si to těžko umí představit. Byla to nejen armáda a policie, sdělovací prostředky, průmysl, zemědělství, kam oko pohlédlo, všechno bylo centrálně řízeno tím režimem. Proti tomu vystoupit nebylo jednoduché, nebylo jednoduché ani uřídit manifestace o čtvrtmilionu lidí tak, aby tam někdo násilí nevyprovokoval nebo aby to nezačalo jiskřit, protože takové množství lidí musí nutně podléhat davové psychóze. To se našťěstí nestalo, režim byl pokojným způsobem vystřídán, částečně i díky mezinárodnímu kontextu. Ale přemýšlím-li o tom, proč to mohlo proběhnout takto, pak si říkám, že to bylo jakési zhodnocení dlouhé a nevděčné práce, práce v podstatě menšinové, práce v ghettu.

Já bych se na závěr vrátil k té žábě.

Ale než tak učiním, chtěl bych něco poznamenat na okraj debat, které tu probíhaly. Nechci se tu ani pokoušet o nějaké podrobné závěry. Ale lze konstatovat několik věcí: Za prvé že tu mluvili účastníci různými jazyky, užívali různých termínů, dívali se na témata z různých pohledů, na základě různých backgroundů a zkušeností různých oborů lidského počínání, ale přesto se mi zdá, že základní smysl a cíl byl společný - starost o budoucnost tohoto světa a vůle o budoucnosti mluvit právě tím pokojným způsobem, jakým jsme my o tom kdysi mluvili v našem disidentském ghettu. Pokoušet se o změnu nikoli tím, že rozbijí výklad McDonalda, to je jednoduché, to je náhražka myšlení, ale pokoušet se přemýšlet o budoucnosti. Já jsem přítel všech pokojných manifestací a happeningů a karnevalů a zdá se mi, že to jen a jen polidšťuje město. Ale přiznávám se, že nejsem solidární s těmi rozbíječi. Je to nebezpečná zbraň. A je to hlavně zkratkovité myšlení. Starost o osud tohoto světa je jakoby nahrazena tím, že nebezpečí lokalizujeme do jednoho výkladu, ten sice symbolicky rozbijeme, ale tím nic nevyřešíme.

Za druhé: jasné je, že se zde zdůrazňovaly duchovní hodnoty, ze kterých by mělo všechno vyrůstat. Že se zde pojmenovávala různá nebezpečí, která hrozí této civilizaci. Že byli všichni vedeni starostmi o její budoucnost, že si uvědomují nebezpečí v podobě takového tupého, slepého samopohybu, který je sice dokonale popsán, ale zároveň ho nikdo neumí zastavit. To je myslím všechno dobré. Ale oč tu běží, já si myslím, je rehabilitovat slovo, rehabilitovat řeč, jazyk, komunikaci, dorozumění a netrápit se tím, že svět slova a reflexe je zavřen v jakémsi ghettu. Budeme-li vytrvalí a houževnatí, vystoupíme z toho gheta tak, jak jsme kdysi vystoupili z disidentského gheta v době naší pokojné, sametové revoluce. A tím se na úplný závěr dostávám k té žábě.

Mně se zdá, že možná 95 procent žab si nevšimne, že voda, v níž sedí, se pomalu ohřívá, a

posléze se všechny uvaří. A právě proto je dobré, aby jedna žába od začátku křičela: "Pozor, ta voda se otepluje!" A třeba z ní vyskočí i někdo další.

Děkuji vám všem za účast, děkuji, že jste přijeli, děkuji za účast v debatách a těším se za rok nashledanou.